

III. ÉVF.

1934. JANUÁR–FEBRUÁR

1–2. SZÁM

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA NYELVMŰVELŐ BIZOTTSÁGA
MEGBÍZÁSÁBÓL

SZINNYEI JÓZSEF

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTI

ZSIRAI MIKLÓS

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA
BUDAPEST, 1934

TARTALOM.

	Lap
<i>Csengery János:</i> Hazafiság Marokkóban és itthon — —	1
<i>Csúry Bálint:</i> Fordított jövevényszavaink kérdése nyelv- helyességi szempontból — — — — —	4
 Kisebb közlemények.	
<i>B.:</i> „Gamásni prima fileből“ és társai — — — —	12
<i>Zsirai Miklós:</i> Wieni szelet, bratislavai patkó — —	14
<i>Nagy J. Béla:</i> Helyesírás vagy hejesírás? — —	16
<i>Nagy J. Béla:</i> Kívül rajtam — — — — —	16
<i>Csúry Bálint:</i> Súlyos, fontos, nehéz — — — —	17
<i>Csúry Bálint:</i> Reklám-magyarság — — — — —	17
<i>Sz. G.:</i> Várható időjárás — — — — —	18
<i>Zs. M.:</i> Nappal gyógyszerár — éjjel patika — —	18
<i>Zs. M.:</i> Szobát, ágyat őrizni — — — — —	19
<i>Trencsény Károly:</i> Budapest öt kerület Arany Já- nos-utca egy szám — — — — —	20
<i>Vöőné Pécs Mária:</i> Olvasás közben — — — —	20
<i>Winter István:</i> Semmiség — semmisség — — —	21
<i>Meskó Lajos:</i> Mulva — — — — —	22
<i>Dénes Szilárd:</i> Öreg, régi — — — — —	22
<i>Trencsény Károly:</i> Olvasás közben — — — —	23
<i>A Nyelvművelő Bizottság ülése — — — — —</i>	23
 Üzenetek — — — — —	 23

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

Hazafiság Marokkóban és itthon.

A Magyarosan tavalyi szept.—okt. számában (95. 1.) meghatva olvassuk annak a Marokkóban élő hazánkfiának nyilatkozatát, aki a nyelvek „bábeli zűrzavarában“ a magyar nyelvet vallja a legszebbnek. Ez a hit boldogító és jogosult minden magyarérzésű ember szemében. Annál megdöbbenőbb vélemény jutott tudomásomra az *Orvosképzés* c. folyóiratnak tavalyi augusztusi füzetéből. Ebben a füzetben találjuk *Nékám Lajos* dr. egyetemi tanárnak, a Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat elnökének *A könyvről* szóló, 1933. június 9-én mondott elnöki megnyitóját. Nem foglalkozunk magával az érdekes fejtegetések nélkül nem szűkölködő beszéd tartalmával, de, bár neheziinkre esik leírunk, kénytelenek vagyunk szó szerint idézni azokat a helyeket, melyek az elnök és magyar egyetemi tanár úrnak a magyar nyelv értékéről táplált véleményét valósággal filmfelvételi világosságba helyezik. A felolvasó az oktató könyvek kiadására vállalkozó Társulatnak ad tanácsokat arra nézve, hogy „nekünk, egy kis, megcsonkított nyelvsziget fiainak azon kell igyekeznünk, hogy azt a kevés erőt, amellyel bírunk, megfontoltan használjuk fel... Az első nagy nehézség azonban, melyet le kellene győznünk, hogy *nyelvünk* nemcsak elszigetelt, de *rendkívül nehéz, pontatlan és csi-szolatlan is. Tele van felesleges szabálytalanságokkal.*

Kár, vár, sár három hasonló szó; a tárgyesetük azonban, *kárt, várat, sarat*, már különböző. Mi azt mondjuk *Pesten, Bécsben, Győrött* lakom; *Pestre, Bécsbe, Győrré* megyek. Igeragozásunk primitív és pontatlan: a jövő, a folyamatos, félmult [?], régmult, multban jövő, szenvedő, gerundiumi [!] stb. időket [?!] csak segédigékkel, szokatlan alakokkal, körülírással fejezhetjük ki; a prae-positionokat [ilyenek is vannak nyelvünkben?] hol eléje, hol utána csapjuk a szókhöz [talán szóknak?]; a nemet, a többes számot rosszul fejezzük ki; változó, hangutánzó [?] ragokkal megterhelt hosszú szavaink megbénítják a szöveg mozgékonyosságát és a gondolatnak átható erejét. *Nyelvünknek ez a sok fogyatékkossága nagyobb csapás, mint volt a mohácsi vész.* Kováspuska, mellyel gázbombák ellen kellene védekeznünk. Amely nyelv könnyű, pontos és gördülékeny, az átragad az idegenekre; annak a nemzete automatikusan expansív lesz. Tényleg a nyelve élteti a nemzetet. A kevert lakosságú vidékeken élő magyar birtokosok megtanulták és a végén felvették a cselédek nyelvét; eltótosodtak, eloláhosodtak, mert ezek a nyelvek jobban ragadtak. [Istenem! be nehéz leírnom mindezt!] Lukács-Lucaciu, Papp-Pop, Mány-Maniu, Vajda-Vojvoda magyar nemesi családok sarjai; ők, mint a janicsárok, véreik ellen fordultak. A mi nyelvünk azonban elmaradt a kultúrnyelvek iramában“. [Tehát rajta: tótosodjunk, oláhosodjunk el mi is!?!]

Miután a nyugati nemzetek észszerű, nyelvtisztító és nyelvtökéletesítő mozgalmait magasztalva emlegette, így folytatja:

„A mi nyelvünk nem tart eléggé lépést az élet fejlődő igényeivel. A helyett, hogy a saját gyökérkincsünk-ből helyesen és pontos értelemmel képeznők a szükséges új kifejezéseket, átveszünk rút idegen szókat, mint: zónázik, bedumál, bezupál, écesz, link, bekonferál, stoppol, strandol, bridgez, felkurbliz, gseftel, kosztol, spekulál, masszál, hazardoz — a végzetes hibákat, a primitív hi-

ányokat azonban nem javítjuk meg.“ [Hogy egyezik ez a fentebb mondottakkal?]

Talán egész könyvet kellene írnom, ha a magyar nyelv s általában a nyelv fentebb idézett megítélésében megnyilvánuló képtelen állításokat s úgyszólván analfabéta felfogást meg akarnám cáfolni. *Notis est derisui.* Ilyen hihetetlen tájékozatlansággal hiába is állítanánk szembe cáfoló bizonyítékokat. De hiszen azok a kifogásolt sajátságok, melyeket a felolvasó elnök a magyar nyelvnek bűnül ró fel, minden nyelvben megtalálhatók, legfeljebb némi módosításokkal s nem ritkán még nagyobb számmal. Viszont nyelvünk sarkalatos sajátságai miatt, pl. hogy a többesszámot (persze számnevek után) s a nemet nem fejezi ki, hogy segédigékre szorul (sokkal kevésbbé, mint pl. a német!), hogy a „praepositíót“ (talán: igekötőt?) hol eléje, hol utána csapja a szónak, stb. egyáltalában nincs miért szégyenkeznünk.

S most azt kérjük: ha a felolvasó elnöknek a magyar nyelvről mondott lesujtó bírálata megcáfolhatatlan szomorú igazság volna, meg lehetne-e engedni, meg lehetne-e bocsátani egy magyar egyetemi tanárnak, hogy ezt a bennünket földig alázó véleményét világgá kürtöli? Hiszen a felolvasó lesujtó véleményéből az idegen csak azt következtetheti, hogy a magyar elmaradott, műveletlen, barbár népség, melynek nyelve is csak messze ballag az ú. n. utódállamok „könnyű, pontos és gördülékeny“ nyelve mögött. Az elnöki felolvasás állításai tehát akkor is csak arra volnának jók, hogy elmaradottságunkat s gyarló, csiszolatlan nyelvünkkel együtt magunkat is ország-világ előtt pellengérre állítsanak. Mert a nyelv a nemzet lelke, maga a nemzet.

Azonban, Istennek hála, nem úgy van a dolog. Azok az állítások megdöbbenő és megfoghatatlan tájékozatlanságra valló igaztalan vádak a magyar nyelvnek, a világ egyik legszebb, legkifejezőbb, legzengzesebb nyelvének égi magasságban lebegő fenséges gé-

niusza ellen. Valóban nem győzünk bámulni, sőt elképedünk azon, hogy a Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat közgyűlésén ily elnöki nyilatkozat ellenmondás nélkül elhangozhatott. *Quo, quo, scelesti, ruitis?*

Csengery János.

*

Változatlanul közöljük az előkelő tudós és műfordító cikkét, bár véleményünk szerint a vádak felháborodott visszautasításával aligha jutunk előbbre. Az ügy megérdemli, kívánja, sőt parancsolja, hogy az érzelmi szempontokat lehetőleg hátra szorítva, hűvösen szemébe nézzünk Nékám minden egyes állításának és következtetésének s adatokkal, tényekkel, nyelvtudományi érvekkel bizonyítsuk be a lesújtó ítélet igazságtalan voltát, valamint az ítélkező avatatlanságát.

Kötelességünknek érezzük, hogy a kérdésre legközelebb visszatérjünk.

Zs. M.

Fordított jövevényszavaink kérdése nyelvhelyességi szempontból.

Ismeretes dolog, hogy mikor valamely nép egy másik néptől új dolgot tanul, vagy a nevét is átveszi az eltanult fogalomnak, vagy pedig a maga nyelvén nevezi meg. Ez utóbbi eljárásnak legegyszerűbb módja az idegen szó vagy kifejezés lefordítása.

Ilyen fordított jövevényszavak nyelvünk régibb és újabb korában hol kisebb, hol nagyobb mértékben folyton vándoroltak be nyelvünkbe. *Melich János* szláv jövevényszavaink közt a szlávból fordított jövevényszavakra is figyelemmel volt. Ilyeneknek találta pl. a *húsvét*, *húshagyo*, *gyertyaszentelő*, *hamvazó szerda*, *kedd*, *feszület* stb. szavainkat. Ilyen fordított jövevényszavak

a latin névragozás eseteinek latin nevei, melyeket Sylvester János magyarra is lefordított: nominativus *nevező*, genitivus *nemző*, dativus *adó*, accusativus *vádoló*, vocativus *hívó*, ablativus *elvívő*. De ezek a magyarra fordított nevek nem vertek gyökeret a nyelvben.

Kódexirodalmunk legnagyobbbrészt fordítás. Márpedig fordítás nem képzelhető el ilyenfajta szó- és kifejezés-fordítás nélkül. Minél kezdetlegesebb, gyarlóbb a fordítás, annál több fordított jövevényszó vagy kifejezés van benne. Legelső bibliafordításunk alkotóit legelső nyelvújítóinkul szokták emlegetni. Szóalkotásaik egy része természetesen fordítás.

A fordított jövevényszavaknak valóságos melegágyai voltak mindenha kétnyelvű szótáraink, mégpedig különösen az idegen nyelvet magyarul tolmácsoló rész, pl. egy latin-magyar szótár. Mind a magyar Calepinusban, mind *Molnár Albert* szótárának latin-magyar részében számos ilyen latinból fordított magyar szóval találkozunk. Köztük számos olyannal, mely csupán könyvszó, de soha élő szó nem volt, mint pl. *mozgásocsk*a (motiuncula), *öszvevonyásocsk*a (C.), *szerződésecske* (M. A.) (contractiuncula), *bűségecske* (copiola M. A.), *krokodilus ganélat* (crocodilea M. A.). De ezek mellett igen sok tudományos műszó és egyéb kifejezés fordítását vagy magyar elnevezését is megtaláljuk náluk. *Calepinus* magyar tolmácsa szerint allegoria *festött beszéd*, animalitas *élőállatság*, contradictio *ellene mondás*. *Molnár Albert*nél annales *esztendei könyvek*, anatomicus *holt test metélő*, antitheton *ellentétel*. A *democratia* magyar elnevezését is megtaláljuk *Molnár Albert*nél: *közuraság*, convictor *asztalos társ*, a tűzhányó pedig *mindenkor égő hegy* (Aetna alatt), a meseíró *Molnárnál fabula forraló* (Aesopus al.), a lantos vagy lírai költő pedig *lírás poeta* (Aleman al.). A köznév és tulajdonnév nyelvtani műszavakat *Molnár Albert* már ismeri és használja (*Antonomasia* és *Apium* alatt) majdnem

kétszáz évvel a Debreceni Grammatika előtt. A *láb* szavunkat szintén *Molnár Albert* használja először a latin *pes* mintájára ‚versláb‘ jelentésben (l. dactylus). Sajnos, mindennek nyoma sincs a Nyelvtörténeti Szótárban. A nőstényítés első kísérleteit is Molnár Albert szótárában találjuk: *táplálóné*, avagy *dajka* (*altrix*), jó *táncosnő*, *énekesnő* (*choraulistria*), egy igen fő *kípiróné* (*Alcisthene*), *takácsné* (*textrix*), *jövendőlnő* (*Phoebas*). A *-beteg* utótagú összetételeknek is Molnárnál találjuk legrégibb példáját: *hagymázbeteg*: *phreneticus* (*typhuskrank*).

Növényneveink közt számos latinból vagy németből fordított elnevezés található már igen régi idő óta. *Rapaics Rajmund* (MNy. XXIX, 51) a középkori német nyelvből fordított növényneveket is mutatott ki: *szegfű* (*Negelyn*), *ebtej* (*Hundsmilch*), *ebszöllő* (*Hundesbere*), *földi mogyoró* (*Ertnuss*), *székfű* (*Dutterblume*). *Beythénél* is találunk ilyeneket: *öker szöm* (*buphtalmum*), *seprő fiv* (*Besemkraut*), *pásztor erszénye* (*bursa pastoris*), *ebnyelv* (*cynoglossum*, *Hundszunge*), *ujj-fű* (*digitalis*). Ilyenek továbbá: *ördögharapta fű* (*morsus diaboli*, *Teufelsbiss*), *ludláb-fű* (*chenopus*, *Gänsefuss*), *egér-farkfű* (*myosurus*, *Mäuseschwanz*), *mécsvirág* (*lychnis*), *fodorménta* (*mentha crispa*), *bakszakáll* (*tragopogon*), *kígyónyelvfű* (*ophioglossum*), *egérfülfű* (*auricula muris*), *kőrontófű* (*saxifraga*, *Steinbrech*), *napraforgó* (*heliotropos*), *ebtövis* (*cynacanth*) stb. Madárnevek közt is vannak ilyenek, pl. *királyka* (*regulus*), *kecskefejő* (*caprimulgus*) stb.

Tudományos magyar műszavainknak jó nagy része ilyen fordított jövevényszó. A jó öreg *Dugonics*, mikor a matematikát tiszta magyar nyelven megírta, a műszavak egy részét egyszerűen lefordította latinból magyarra, pl. *köbgyök* (*radix cubica*), *egyenlet* (*aequatio*), *mekkoraság* (*quantitas*), *egyenlőszárú háromszög* (*triangulum aequicurum*), *érdeklő* (*tangens*), *szegő* (*secans*)

stb. Matematikai műszavaink nagy része ilyen fordítás: *másodfokú egyenlet* (aequatio secundi gradus), *sugár* (radius), *átmérő* (diametros), *számláló* (numerator), *nevező* (denominator) stb. A nyelvújítás szóalkotásának tekintélyes része ilyen fordítás. Pl. *szókönyv* (Wörterbuch), *esernyő* (Regenschirm), *napernyő* (Sonnenschirm), *zsebóra* (Taschenuhr), *hajpor* (Haarpuder), *lélekjelenlét* (Geistesgegenwart, présence d'esprit), *szempont* (Gesichtspunkt), *előítélet* (praejudicium, Vorurteil), *bérszolga* (Lohndiener), *mellkép* (Brustbild), *viszonz* (erwidern), *köszén* (Steinkohle), *kenyérirígység* (Brotneid), *pályaudvar* (Bahnhof), *benyomás* (Eindruck), *gyorsvonat* (Schnellzug), *lámpaláz* (Lampenfieber), *telivér* (vollblut), *káröröm* (Schadenfreude), *színvak* (farbenblind), *kizárólag* (ausschliesslich), *alaposan* (gründlich) stb. Néha félreértéssel, pl. *íollkés* (Federmesser; tulajdonképen: rúgós kés), *iramszarvas* (Rentier, mintegy Renntier), *nyárspolgár* (Spiessbürger, tkp. Spiess = lándzsa). Ilyen szófordítással tele vannak a nyelvek: mallerisch, pittoresque, festői; bonus homo, bonhomme, jámbor; semel et in perpetuum, une fois pour toutes, ein(mal) für allemal, egyszersmindenkorra; verisimilis, vraisemblable, wahrscheinlich, valószínű; paeninsula, presque-île; cosmopolites, Weltbürger, világpolgár; Siebenschläfer, sept-dormants, hétalvó; Löwenanteil, oroszlánrész; influxus, Einfluss, befolyás; Eisenbahn, chemin de fer, ferrovia, rautatie, vasút; Zwieback, biscuit, kétszersült; ventriloquus, Bauchredner, hasbeszélő; vocation, Beruf, hivatás; sky-scraper, racleur de ciel, Wolkenkratzer, felhőkarcoló; ohne weiteres, minden további nélkül, stb.

Az idegen szó, kifejezés lefordítása egészen szabályszerű, elfogadott és igen gyakori eljárás az egyes nyelvekben. Természetesen eredetiség szempontjából értéke sebb, helyesebb eljárást követünk, ha nem szorítkozunk a puszta fordításra, hanem a fogalmat eredeti szempont-

ból igyekezzünk elnevezni. A *radius*nak pl. kétségkívül eredetibb s magyarnyelvi szempontból megfelelőbb neve a kerék alkatrészeiből vett *küllő*, mint az egyszerűen lefordított *sugár*. Ilyen eredeti elnevezés automobil helyett *gépkocsi*, theatrum helyett *színház*, actor helyett *színész*, historia naturalis és Naturgeschichte helyett *természetrajz*, aesthetika helyett *széptan*, Landkarte helyett *térkép*, tragédia helyett *szomorújáték*, komédia helyett *vígjáték*, katachresis helyett *képzavar*, Blitzableiter helyett *villámfogó*, *villámhárító*, paróka helyett *vendéghaj*, (az *álhaj* a *falsches Haar* fordítása), maske helyett *álarc* stb.

Idegen hatás a szó jelentésében is mutatkozhatik. A szó idegen nyelvi hatás alatt jelölési viszonyba léphet olyan képzettartalommal, mellyel azelőtt nem volt jelölési viszonyban. A *láb* eredetileg a testrészt jelentette, majd átvivődött a tárgyakat egyenesen tartó alkatrész jelölésére (az asztal *lába*). De már kétségkívül idegen hatás következtében jelent bizonyos hosszúságmértéket és az időmértékes vers alkotóelemét: a verslábat. Az *udvar* szavunk nyilván a német *Hof*, francia *cour* hatása alatt jelenti a király környezetét is. A *nyelv* szavunk török hatás alatt egy időben azt is jelentette: 'denunciáns, narrator, Berichterstatter'. (Tegnap ismét *nyelvet* fogtak portásaim az falakon cékázó németek közül.) A *kör* szavunk a *Kreis* és *cercle* hatása alatt kisebb társaságot is jelöl. A *sajtó* a *Presse* analógiájára a hírlapirodalmat is jelenti. A moldvai csángó nyelvjárásban a *sebes* nemcsak azt jelenti, hogy *gyors*, hanem az oláh *iute* analógiájára azt is jelenti, hogy *savanyú*; az *igaz* szó az oláh *drept* hatása alatt azt is jelenti, hogy *jog*; *ül* nemcsak *sedet*, hanem, mint az oláh *şede*, azt is jelenti, hogy *lakik*.

A fordított jövevényszavak ellen nyelvhelyességi szempontból nem tehetünk kifogást mindaddig, míg bele nem ütköznek egyfelől a magyar nyelv törvényeibe, másfelől a magyar nyelv jogaiba. Mihelyt azonban a nyelv

törvényeibe ütköznek vagy pedig fölöslegesek, mert van rájuk magyar szavunk, hibásak, helytelenek.

Legbántóbb idegenszerűség pl. a németből fordított jövevényszavakban az a számtalanszor megrótt eljárás, hogy a magyarban is meghagyjuk olyan szerkezetűeknek, amilyenek csak a németben lehetnek. Ilyen magyartalan, idegenszerű szók az igetős összetételek: *jármű* (= Fahrzeug, helyesen *járomű* volna), *védangyal* (= Schutzengel), *hordszék* (Tragsessel), *tetszhalál* (Scheintod), *láthatár*, *nyugdíj*, *rakpart*, *horderő*, stb. Csakhogy viszont ezek legtöbbje a nyelvben már annyira gyökeret vert, hogy az irtásukra való törekvés hiú vállalkozás volna. Egy részüket a Nyelvőr kitartó ostroma különben is kiszorította a használatból (mint pl. a *tudvágy*, *gyűlhely*, *bírvágy* szokat), bár még nemrég is olvastam egy debreceni újságban, hogy leütött a *lendkerék* egy hentessegédet.

Sokszor megrótt magyartalanság a *-reich*, *-arm*, *-voll*, *-fábig*, *-fertig*, *-frei*, *-treu* utótagú összetett mellékneveknek szóról-szóra való lefordítása. Helytelen, idegenszerű pl. az *erőteljes* (kraftvoll), *méltóságteljes*, *tiszteletteljes*, *reményteljes*, mert a helyes szerkezet: *erővel*, *méltósággal*, *tisztelettel*, *reménnyel teljes* volna. A *szellemdús* (geistreich), *színdús* (farbenreich), *érdemdús* helyett magyarosabb volna a *szellemben*, *színben*, *érdemben dús*, de fölösleges, mert a *szellemes*, *színes*, *érdemes* szavak mellett szükségtelen. *Vérszegény*, *vízszegény* magyaros szófűzéssel *vérben* vagy *vízben szegény* lenne, de a *vérszegény* ellen már hiába küzdenénk. A *vámmentes*, *adómentes* helyett természetesen ma már hiába ajánlanók a *vámtól*, *adótól mentes* szófűzést, de a *díjmentes* helyett ott van a *díjitalan*. A *hithű*, *élet-hű*, *korhű* is hibás szó, mert *hithez*, *élethez*, *korhoz hű* felelne meg a magyar nyelv szellemének, de már nem lehet őket kiirtani. *Harcképes*, *harcképtelen* helyes szófűzéssel: *harcra képes*, *karcra képtelen*. *Fegyver-*

képes, munkaképes, hitelképes, életképes helyett pedig ott van a *fegyverfogható, munkabíró, hitelbíró és életrevaló. Aldozatkész* is erős gyökeret vert a helyes szófüzésű *áldozatra kész* helyett, bár nyelvileg elfogadhatóbb versenytársa az itt-ott hallható *áldozatos*.

Bár nyelvünkben elég sok példáját látjuk a *sármány, vörösbegy, kékbegy, szarkaláb, bakszakáll, ökörnyelv, ludláb*-féle összetételeknek (v. ö. Nyr. IV, 489 és Beke, Nyr. XLII, 62), de ilyenféle növény- és állatneveink egy részéről már eddig is bebizonyosodott, hogy fordított jövevényszó (l. föntebb). Ilyenféle szavak más fogalomkörből is vannak nyelvünkben (*nyakigláb, csupahús, gonosz csont, rossz nyelvek*), de eredetük körülményei nincsenek kétségtelenül tisztázva. *Gombocz* is óvatosságra int az ilyen szavak megítélésében (Jelentés-tan, 98). Kétségtelen, hogy a nyelvújítás sok ilyen összetélt fordított idegen nyelvből vagy alkotott idegen-nyelvi analógiára, mint pl. *lángész, nagy szellem, jó lélek, nemes lélek, szerető szív, nagyhatalom*, az újsütetű *kékszakáll* stb. Ilyen *Csokonainál árva szív, Arany-nál együgyű szív, Petőfinél makacs fej, okos fő*.

Legnagyobb baj azonban, ha szükségtelenül, a magyar szókincs gyarló ismerete miatt fordít le idegenből és hoz forgalomba az író egyes szavakat, kifejezéseket. Nemrég róttá meg folyóiratunkban (II, 91) ezt az eljárást igen szellemesen *Juhász László* azzal kapcsolatban, hogy egyik napilapunk a szokásos *bemutató előadás* vagy röviden *bemutató* helyett lefordította a német *Uraufführung*-ot, még pedig rosszul, ilyenképen: *ösbemutató*. Nehány sorral alább újabb panaszt olvasunk arról, hogy a jó magyar *kampóskereszt*-et kiszorítással fenyegeti a németből fordított *horogskereszt* (Hakenkreuz).

Magam is megfigyeltem újabban néhány ilyen idegenből fordított jövevényt, mely ősi magyar szavak jogát bitorolja. Ilyen szó a *felső lábszár*, mely a német *Oberschenkel* fordítása. Több ízben is olvastam az újsá-

gokban, hogy egyes újságírók a combot *felső lábszárnak* nevezik. A szerb határőrök pl. egy újsághír szerint rálöttek egy magyar fiatalemberre s átlőtték a *felső lábszárát*. Pedig a magyarban se alsó, se felső lábszár nincs; hanem csak *lábszár* és *comb*. Az ember *keze szárát*, mely ősi elnevezés a vogulban és osztjákban is megvan (vogul *küt-sár*, osztják *két-sür*), *alsó karnak* vagy *alkarnak* hívják némelyek, mert a németben *Unterarm* a neve. Diákkoromban még úgy tanultam a földrajzban: *Niagara zuhatag*. Arany is így ír: „Hegyről alá *vérzuhatag* Hömpölygeti a holtakat“. De ma már a *zuhatag* szót kezdi kiszorítani a német *Wasserfall* fordítása: a *víz-esés*. Egyik műfordítónk a *pieds violets* kifejezést *ibolya lábnak* fordította (a hidegtől) *szederjes láb* helyett (Nyr. XLVII, 79). Valósággal féltetgetnünk kell a jó magyar *vendéghaját* is az *álhajtól* (falsches Haar), a *munkabíró*t a *munkaképestől* (arbeitsfähig), a *kétségkívül*, *kétségtelenül*, nyilvánvalóan szavainkat a németből fordított s újabban nagyon felkapott *kifejezetten*, *kimondottan* szavaktól. A fodrászmúszavak közt erősen befészkelte magát az *ondolálás* az egészen kifogástalan *hajfodorítás*, *hajsütés* helyett. Nem sok köszönet van benne, hogy újabban magyarra fordítva is előbukkan a *tartós hullám* kifejezésben, holott a *tartós hajfodorítás* teljesen megfelelő volna.

A fordított jövevényszavaknak e kártékony csoportja ellen kemény küzdelmet kell folytatnunk s meg kell oltalmaznunk tőlük jó magyar, sokszor éppen ősi magyar szavainknak az élethez való jogát.

Csűrű Bálint.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

„Gamásni prima fileből“ és társai. Fölösleges idegen szavaknak és idegen nyelvből durván, szó szerint lefordított kifejezéseknek valóságos melegágya a magyar kereskedelmi nyelv. A gyáriparban többnyire megvan az igyekezet, hogy az idegen műkifejezéseket magyarra fordíttassa, legföljebb a kellő hozzáértés hiánya okozza, hogy az így keletkezett szerzőnevek és a gyártmányok elnevezései nem mindig örvedetes gyarapodást jelentenek a magyar nyelv számára; a jó szándék azonban elvitathatatlan. Így pl. a gyáraknak köszönhetjük egybek között, hogy a *spulnából orsó*, a kivarrt *filetből* vagy *netzből rece*, a *slafrokból pongyola* lett még a kereskedelemben is. Ezzel szemben kereskedőink nagyrészt teljesen érzéketlenek a magyarság követelményei iránt, s ha egy-egy új árucikk bukkan fel, meg sem kísérlék, hogy magyar nevet adjanak neki, hanem minden aggály nélkül fogadják el és terjesztik az árucikkal együtt érkező idegen elnevezést. Míg például a francia kereskedővilág a Németországból hozzájuk került újfajta ruhazáró szerkezetnek azonnal talpraesett francia nevet talált a *fermeture éclair*, „villámzár“ elnevezésben, nálunk ez csak *cip*, *cippzárnak* (zip) maradt meg. Sok esetben azonban nemcsak új cikkeknek idegen nevét honosítják meg, hanem régi, már elterjedt, néha ősrégi magyar elnevezéseket pusztítanak ki vagy torzítanak el nemtörődömségükkel, vagy hiányos nyelvtudásukkal. Gyermekkoromban én még a *nemezen* kívül más szót nem ismertem ennek az ősi készítménynek az elnevezésére s csak jóval később hallottam magyarul is *filckalap*-ról beszélni; ma már akárhány „magyar“ akad, aki a *nemezt* nem ismeri, hanem csak *filer*-ről tud. Mi gyermekek még odahaza nem mertünk volna *cipőpertliről* beszélni cipőzsinór helyett, annyira alacsonyrendűnek éreztük ezt a különben akkor is közkeletű szót, ma azonban a legnagyobb áruházak hirdetéseiben ott díszelleg a *cipőpertli*, a befűző-*pertli* és a *gumipertli* s vele együtt a *konyhabortni* és a *hálóingbortni* (szegélyzsinór v. szalag). Pedig éppen a hirdetések, falragaszok révén ezek a fölösleges idegen szavak igen gyorsan terjednek, s a magyar nőközönség, melyből nálunk a vevőközönség java kerül ki, megdöbbentően kevés ellenállást tanúsít az ilyen merényletekkel szemben.

Az még hagyján, ha egy-egy divatnak alavetett, kérészerű árucikk megtartja idegen elnevezését; ezek java-részt ismét eltűnnek a forgalomból és velük együtt nevük is elenyészik. De mennyi teljesen fölösleges és a legesekélyebb erőlködés nélkül kikerülhető idegen szót lehet összeszedni

akármely divatáruház hirdetéséből: *rayé* (esíkos v. sávós szövésű), *brillant* (fényes), *lavable* (mosható), férfi *dubl* (!) átmeneti kabátok (kettős szövésű), *matt* (fénytelen), *miroir*, (tükör, tükrös), *prima* (elsőrendű), sőt *filé netz* harisnya, melyben *filé*, helyesen *filet* és *netz* ugyanazt jelenti, azaz hálót, s melyet nem lett volna nehéz magyarra fordítani *hálósövetű* vagy akár pókhálóharisnyának. Mindezt egyetlen cég aránylag kisterjedelmű újsághirdetéséből írtam össze. De bárhová pillant az ember, hasonló vagy dúsabb gyűjteményt szedhet össze. A jóminőségű *nemez-bokavédő* a hirdetésben *gamásni prima filcből* néven szerepel, a vékony gyapjúkelme már úgylátszik véglegesen *delén* lett (*de laine* a. m. 'gyapjúból való' t. i. *éttoffe* 'kelme' vagy *mousseline* 'muszlin' stb.), sőt sűrűn felbukkan a fából vaskariká-ra élénken emlékeztető *pamut delén* is. A régi jó *bolyhos törülköző*, *bolyhos vászon* most *frottier*, *flottier*, *flotir* törülköző v. vászon nevet kénytelen viselni, s ha itt-ott megmagyarosítják *dörzskendő-vé*, erre sincs nagy oka büszkének lennie.

Pedig a sok idegen szó helyesírása ugyancsak sok gondot okozhatna a hirdetések szerkesztőinek, ha — néhány kivételt nem tekintve — ilyen alárendelt kérdésekkel, mint helyesírás, egyáltalában törődnének. Mennyi mosolyt fakasztó írásmód minden hirdetésben, minden kirakatban! Csak a *crêpe de Chine*-t mennyiféleképen írják (krepdeschin, kreppdesin, crepdeschin, creppe de schin, crepdechine stb.), hogy pl. a szerencsétlen *charmeuse* ezer változatát, a *valencié* (=Valenciennes, ejtsd kb. válanszien) és *clöpli* csipkét (=németül *Klöppel*-, magyarul vertesipke) és sok-sok társát ne említsük. Az utcáinkon sétáló idegennek, különösen a franciának bizony minden hajaszála az égnek meredhet, ha kirakatainkban viszontlátja anyanyelvének borzalmasan megnyomorított sok szavát.

De nemcsak idegen szavakkal rontja a kereskedelmi nyelv a magyar szokincset, hanem régi jó, általánosan elterjedt magyar kifejezéseink idegen mintára való újraalkotásával, eltorzításával is. A németes összetételek jelzős magyar kifejezések helyébe lépnek. Így lesz a szeneslapátból *szénlapát*, a *kávésészészből kávésészé*, a *teáskannából teakanna*, a *fűszerkanálból fűszerkanál*, a *söröspalackból sörpalack*; így sértegeti a szemünket már karácsony óta minden villanyoson egyik nagy áruházunk *katonai felszerelés* és *meséskönyv* vásárlására csábítgatva, *meséskönyv* és *katonai felszerelés* helyett. A *karszék* *karosszék* helyett már nemcsak a köznyelvben kezd terjedni, hanem szépíróinknál is föl-fölbukkan.

Ennek a hirdetések és közvetlen érintkezés útján úzótt nyelvrontásnak igen nagy a fontossága, mert nagyon gyorsan és igen széles rétegekben szennyezi nyelvünket. Kereskedőinknek meg kellene érteniük, hogy a helyes magyar szó-

vegű hirdetés érthetőbb is, előkelőbb is, mint a hibás írású idegen zagyvaság vagy fülsértő magyartalanság. Össze kellene tehát fogniuk a helyes érzékű kereskedőknek és a nyelvünket tiszteletben tartó közönségnek, hogy ennek a káros folyamatnak vége szakadjon. B.

Wieni szelet, bratislavai patkó. A wienezéssel már harminc éve hadilábon állunk, s ha nem leszünk folyton részen, könnyen rajta találunk veszíteni.

Eleinte tudományos különekedésnek látszott a Magyar Földrajzi Társaságnak az a kívánsága, hogy „a latin betűkkel író nemzetek helyneveit az illető országok hivatalos gyakorlatára szerint kell leírni és a nálunk egészen népszerű, más-ként hangzó helyneveket átmenetileg legfőllebb csak zárójelben szabad csatolni, pl. *Wien* (Bécs), *Breslau* (Boroszló), *Leipzig* (Lipce), *Venezia* (Velence) stb.“ — Hiába tiltakoztak a fontoskodó s a gyakorlatban következetesen amúgy is megvalósíthatatlan kezdeményezés ellen írók és nyelvészek, sőt az Országos Középiskolai Tanáregyesület is, a földrajz-sok — tisztelet a kivételeknek — rendületlenül kitartottak elveik mellett. — Írjunk, mondjunk *Wient* — hirdették —, mert a *Bécs* csak afféle elszigetelt magyar tájszó, s maradi használatával magunkra haragítjuk a németiséget, amely kuruckodásunk megtorlásául *Pressburgnak* hívja *Pozsonyt*, *Ödenburgnak* *Sopront*, *Fünfkirchennak* *Pécset*, *Raabnak* *Győrt*, *Stuhlweissenburgnak* *Székesfehérvárt* stb.

Ennek az avatatlanok és tapasztalatlanok szemében kétségtelenül tetszetős érvelésnek szinte minden pontja fél-igazság vagy hiszékeny lelkek ábrándozása. Tudnivaló először is, hogy a *Bécs* és a hozzá hasonló tulajdonnevek szókincsünknek éppolyan szerves részei, mint a közszók, sőt történeti, érzelmi telítettségüknél fogva sokkal többet nyomnak a magyar mérlegen, mint mondjuk a *teve*, *oroszlán*, *fóka*, *bazalt*, *pálma* és sok-sok más. A *Bécs* szónak legalább hat évszázados magyar multja van. Valószínűleg a kúnból, besenyőből vettük át, s őseink nemcsak *Viennát* jelölték vele, hanem magyar helységnevekben (pestmegyei *Új-Bécs*, zalamegyei *Kis-Bécs*), kivált pedig városrész-elnevezésekben is gyakran alkalmazták: *Bécs* a neve az abaujmegyei Aszaló alvégének, Makó egyik külvárosának, a tolnamegyei Tamási nyugati részének stb. Hajdani elterjedtségével és jelentőségével magyarázhatjuk, hogy a név a magyarból átkerült a környező népek nyelvébe is: a szerbbe, a horvátba (*Bét*), a bolgárba (*Beť*), a régi oláhba (*Becű*) és az oszmán-törökbe (*Beť*, *Büdi*). — Aki csak ennyit is tud a *Bécs* névről, aligha tekinti szűk köröskében tengődő tájdivatosságnak, gyöker-telen jött-mentnek vagy éppen a nyelvtisztító törekvés szer-telenségének. Azt meg igazán fölösleges volna bizonyítgat-

nunk, milyen erős visszhangja van e névnek minden hagyománytisztelő, történeti érzékű magyar lélekben.

De azért mondjunk le róla, dobjuk ki s iktassuk helyére a *Wient*, mert ezt kívánja a nemzetközi illem meg a kölesönösség elve! — Ez az érv talán gondolkodóba ejthetne, áldozatokra is késztetne bennünket, ha... ha napról-napra nem látnók, hogy a berni földrajzi nagygyűlés állítólagos határozata — esetleg csak óhaja — a külföldön írott malaszt maradt, s a német, a francia, az olasz, az angol stb. háborítatlan következetességgel ragaszkodik a maga hagyományos névkincséhez. Senki, de senki nem furcsállja, hogy az olasz ma is *Viennát, Parigít, Londrát* mond, hogy francia szájon és tollon csak *Rome, Vienne, Londres* terem stb. Mi mindezt tudva, látva pápábbak akarunk lenni a pápánál.

Wienezőink terjedő mozgalmával annakidején gróf Tisza István miniszterelnöknek is foglalkoznia kellett. Emlékezetes nyilatkozata így hangzott:

„Az egész világ előtt nevetségessé váltunk már a helynevekkel követett gyerekeskedésünkkel. Nyugodjunk bele, ha minden kultúrnép saját nyelvének gényusa szerint nevez el egy csomó idegen helyet és szó nélkül tűri, hogy más nemzetek az ő folyóit, városait stb. is elnevezzék.

A magam részéről csak helyeselhetem, hogyha Bécset, Lipcsét, Drezdát stb. ezen a néven nevezzük mindaddig, amíg ugyanezt teszik az angolok, franciák, németek, szóval a nálunk elmaradottabb nemzetek is, és bevallom bűnömet, hogyha németül beszélek, bizony Pressburgnak és Klausenburgnak hívom Pozsonyt és Kolozsvárt én is.“ (Gróf Tisza István összes munkái. 4. sorozat, III. kötet 176. l.)

Azt várta volna az ember, hogy Tisza István súlyos szavai végleg lecsendesítik a nagy igyekezet hullámain. Csálódtunk: a méreg már fölszívódott, s hatása itt is, ott is kezdett jelentkezni. Ma már odáig jutottunk, hogy *Bécs* helyett *Wien* éktelenkedik a magyar vasuti menetrendben, a budapesti hajoállomások hirdetményeiben, a Kir. Magyar Automobilklub útjelző tábláin, a napilapok hasábjain, a Rádió nyelvében s végül belopakodik magyar törvényjavaslatok címébe is. — Vigyázzunk, mert ha idejében nem védekezünk ellene elemiiskolában és Felsőházban, szépszóval és tüzesvassal, makacsul vak elméletieskedésünkért előbb-utóbb kerserves-csunya meglakolunk.

Vigyázzunk! Hallani még nem hallottam, de ha tovább folytatódik a wienezők fölvilágosító munkája, maholnap azt olvashatjuk minden *gutgesinnt restaurant* menüjén: „Werner Schnitzel — Wiener szelet“. Mivel pedig közmondásosan gavallérok és egyben-másban tanulékonyak, néha következtések is vagyunk, az *a* után nyilván kimondjuk majd a *b*-t is: *prahai sonka, bratislavai patkó, košicei dóm, kincses Cluj*

- stb. — Nyelvünk fejlődésének, szókinésünk fölfriessülésének s a forma mögött a magyar lélek európaiasodásának minő távlatára nyílik meg magyar röghez rökönnyödött szemünk előtt!

Zsirai Miklós.

Helyesírás vagy hejesírás? Mohr Győző szavá teszi, hogy semmi visszhangot sem keltett az a helyesírási javaslata, amelyben az *ly* betűnek *j*-vel való pótlását ajánlotta (Protestáns Tanügyi Szemle VII, 297).

Egyszer már írtunk erről a kérdésről, mert mások is tettek ilyen javaslatot (Magyarosan I, 54—55). Sajnos, nem érthetünk egyet a javaslattevőkkel, mert az *ly* betű kiküszöbölésének több akadálya van. Az első mindjárt az, hogy kiejtésünk ebben a dologban nem egységes: *ly*-os szavainkat a palócok *ly* hanggal ejtik, Dunántúl sok helyen *l*-el mondják, máshol pedig — s ez a többség kiejtése — *j*-vel. Mármost e háromféle kiejtés közös jelölésére mégis csak legalkalmasabb a régi helyesírásból ránk maradt *ly* betűkapcsolat, mert — mint a jésített *l*, azaz *ly* hang betűjegye — egyaránt jelölheti a mai magyar köznyelvi kiejtésben már nem járatos *ly* hangot, az *l*-es kiejtés *l*-jét és a *j*-s kiejtés *j* hangját.

Másik akadálya az *ly* betű mellőzésének az, hogy nagyon gyökeres újítás volna ennek a betűkapcsolatnak *j*-vel való helyettesítése; márpedig a tapasztalás azt mutatja, hogy a túlságos merész helyesírási módosítások rendszerint megfeneklenek az embereknek a hagyományos írásmódhoz való ragaszkodásán. Tegyük kísérletet önmagunkkal! Írjunk le *j*-vel egy esomó *ly*-os szót; ösztönszerűen idegenkedni fogunk az *ijen* hejesírástól: *Erděj, Miháj, kirájom, pája, sejem, kájha, mosojog, kevéjség, szabájoz, szegéje, méjen, lapájon, szeméjes, mojpille, veszéjjel, mejet* (vagy *mejjet?*), *gajjak, süjjed* stb.

Végül bizonyára húzódoznánk attól is, hogy ezután ne különböztessük meg írásunkban az efféle szópárokat: *hej! hely; estéje, estélye; bojt, bolyt; fojt, folyt; fogja, foglya; vájunk, vályunk; fúrójuk, fúrólyuk; tája, Tályá (Kistályá, Nagytályá)* stb. Szóval: nem lehet az őseinktől örökölt *ly* betűtől olyan könnyen megszabadulni, mint ahogy első pillanatra látszik.

Nagy J. Béla.

Kívül rajtam. A Buda Halálának egyik sora így hangzik: „Nincs a kerek földnek ura, *kívül rajtam!*“ (IX. ének). Egyik olvasónk azt kérdezi: igaz-e, hogy Aranynak ebben a sorában szabálytalan a szórend (*kívül rajtam*)?

Szó sincs róla, hogy szabálytalan volna, sőt inkább egészen szabályos, csak éppen ritkább, mint a *rajtam kívül*. A névutónak t. i. azért névutó a neve, mert rendszerint utána van a hozzátartozó névszónak. De csak rendszerint, nem

mindig! Lehet előtte is, főképp ha nyomaték van rajta. Például a Toldiban ezt olvassuk: „*Alatta pediglen a ház ereszenek* Örálló legényi sorban heverésznek“ (VI, 4). Ez a szórend egy kissé régies ízű ugyan, de az *-n* raggal járó névutókat (*valakin* vagy *valamin alul, fölül, belül, kívül, innen, túl, át* vagy *által, keresztül, végig*) még ma is gyakran előretesszük, különösen a *túl*-t. *Túl a rácson* éppoly megszokott szerkezet, mint: *a rácson túl*. Idézzünk egy-két példát: „*Túl a Dunán*, Baranyában, van egy kislány.“ „*Túl a Tiszán*, Földeákon, Alma terem a fűzfákon“ (népdal). „*Túl a tornyon*, melyet porbul rakott a szél...“ (Toldi I, 5). „*De túl zenén, túl sip-dobon*, Riadó kürtön át...“ (A walesi bárdok). Egy mostanában megjelent ifjúsági regényben pedig ezt a párbeszéd-részletet olvassuk: „Gazduram, merre mén?“ — „Szögedének. *Atal a hídon*.“ (Tamás István: A szegedi pedellus 28. l.) Ebből a néhány példából is kitűnik, hogy a *kívül rajtam* éppenséggel nem szabálytalan.

Nagy J. Béla.

Súlyos, fontos, nehéz. Három rokonszó, de ritka esetben cserélhetők fel egymással.

Egyik népszerű újságunkban olvasom a minap: „Súlyos világpolitikai kérdésekben foglal ma állást a fasiszta nagytanács.“ Ez volt a cím. Csakhogy nem értettem meg világosan, mert a *súlyos* jelzőből nem derül ki, hogy *fontos* kérdésekről vagy pedig *nehéz* kérdésekről van-e szó azokon a tanácskozásokon. A *súlyos* ugyanis ebben a kapcsolatban egyik rokonszót sem helyettesítheti. A *súlyos* kérdés se nem *nehéz*, se nem *fontos*, sem a kettő együttvéve. Beszélhetünk súlyos bonyodalmakról, súlyos hibákról, súlyos sérülésről, súlyos balesetről s ezzel szemben beszélhetünk fontos és nehéz kérdésekről, időkről, hivatásról. Nemesak a kérdés *nehéz*, hanem a felelet is *nehéz*, s ahogy a *súlyos felelet* nem annyi, mint *nehéz felelet*, a *súlyos kérdés* sem az, ami a *nehéz kérdés*. A kérdés lehet oly *nehéz* és *bonyolult*, hogy nem tudjuk megoldani, de másfelől lehet oly *fontos* és *életbevágó* is, hogy keresni kell a megoldást. A rokonszók helyes használatát sokszor a pusztá megszokás dönti el: megszoktuk-e abban a kapcsolatban és abban az értelemben vagy nem. Ez dönti el ez esetben is a jelző helyes megválasztását.

Csúry Bálint.

Reklám-magyarság. A reklámok, különösen a mozi-reklámok fogalmazványának hajmeresztő példáival napról-napra. úton-útfélen találkozunk.

Egy debreceni napilap egyik minapi száma egy mozi-darabnak így harangozott be, nem gondolván meg, hogy az én magyarságnak kongatja meg a harangot: „Az ügyes zene Brodsky; a jó versszövegek írója Harmath; a fotográfia

Eiben István; a tájfelvételek az éjszakai Budapest panorá mája különösen szépek.“ Ugyanabban a számban az ilyen gyomokból egész koszorút lehetne összeválogatni az így beszélő és író magyarok fejére. „Világszabadalom!“ rikoltja például alább egy ülőpárnajavító művész. „Mindenki otthon javíthassa sajátkezüleg minden szaktudás nélkül autó, motorkerékpár, kerékpár, sárcipő, hócipő, gummiesővek, orvosi keztyűk és gumi ülőpárnákat!“ Így az ülőpárnás ember. Ezt már csak a lap szerkesztősége pipálja le, mely idestova egy fél esztendő óta zúdíttja tárcarovatában novellapályázatának apadni nem akaró zuhatagát olvasói nyaka közé, hogy ezek, szegények, majd amaz eljövendő napon szavazással döntsék el a pályázat eredményét. Mindenik novellához rendes szavazólap is van mellékelve. Ezek közül egyik így szól: „Szavazólap. Alulírott *A kis hős* című írta ifj. Csibi Antal novellájára adom szavazatomat. Aláírás.“

Mit mondjon erre az ember? Csak fölsóhajt: „Szegény kerékbetört magyar nyelv!“

Csűrő Bálint.

Várható időjárás. Mindennap olvassuk az újságokban, és mindennap mondja a Rádió, nem is egyszer, hanem háromszor is: „Várható időjárás a következő huszonnégy órára: —“ Nekem ez nagyon bántja a nyelvérzékemet, mert németül van mondva magyar szavakkal. Helyesen így kell mondani: „*A következő huszonnégy órára várható időjárás*“. Ezenkívül legyen szabad hozzátennem, hogy a Rádió bemondói ne a *prognózis*-t, hanem az *időjóslat*-ot ismételjék. Ne használjunk idegen szót, ha van magyar szavunk!

Sz. G.

Nappal gyógyszerár — éjjel patika. R. L. azon sajnálkozik, hogy a „kifogástalan“ magyar *gyógyszertár* szót újabban aggasztóan szorongatja a „német *Apotheke*-ből torzított“ *patika*. — Semmi okunk sincs a sajnálkozásra, mert ha a viaskodó ellenfelek egyikének el kell pusztulnia, bizony inkább a *gyógyszertár*-t hagyjuk veszni. A gyógyszerár t. i. alig múlt száz-éves s a Bugát-féle nagyüzemnek nem éppen sikerült alkotása. A hivatalos papiros-nyelv úgy-ahogy befogadta, de az élőbeszédben sehogysem sikerült meggyökeresednie. — Szerencsés vetélytársa, a *patika* viszont nem német jövevény, nem a német *Apotheke* eltorzítása, hanem a latin-görög *apotheca* régi megmagyarosítása. Már XV—XVI. századi nyelvm emlékeinkben gyakran olvashatjuk, s a nép ajkán is egészen meghonosodott, mint az ugyancsak latinból való *rózsa, iskola, óra, bugyelláris, tábla, templom, sekrestye, ostya, kántor, angyal, paradicsom, hártya, kártya, elemózsia, doktor, tégl*a stb. Ezek a szavak annyira magyar közkinccsé váltak, egytől-egyig olyan piros-pozsgás magyar színt kaptak, hogy kisemmzésükről szó sem lehet.

Különben úgy látom, hogy a *gyógyszertár*—*patika* párviadalban voltaképpen a fényreklám billentette a *patika* javára a mérleget. Bizonyára nem nyelvtörténeti, nem is nyelvművelő elvek, hanem gyakorlati okok és részben lélektani fölismerések játszottak ezúttal komolyabb szerepet. Alkalmasint más is észrevette, hogy a cégtáblákon általában még az előkelőbb, hivatalosnak érzett *gyógyszertár* fölirat díszeleg, amint azonban esteledni kezd, átadja helyét a szinte családiasan közvetlen s a mellett kifejezőbb, megkapóbb *patika* fénybetűinek: nappal *gyógyszertár* — éjjel *patika*.

Zs. M.

Szobát, ágyat őrizni. Elvi akadály a nincs annak, hogy az ember, ha kedve kerekedik, szobát, ágyat ne őrizhessen. Ma is leggazdagabb tartalmú értelmező szótárunk, a jó öreg Czuczor—Fogarasi szerint az *őriz* ige ilyenféle jelentésárnyalatokban használatos: 1. „Elmenés, szökés, eltévelyedés ellen szemmel tart. (Őrizni a foglyokat, rabokat.) 2. Bizonyos állatokra vigyáz, azokat egyszersmind legelteti, a szabadban kísérgeti. (Juhokat, lovakat, ökröket, ludakat, nyáját őrizni.) 3. Némi kár, veszély ellen oltalmaz. (Házát, határt, kertet őrizni. Kincsét őrzi. Krisztus koporsóját sem őrzik ingyen.) 4. Vigyázva megtart valamit. (Egészségét őrzni. Isten parancsolatit megőrizni.)“ — Ahogy e szerint libáját, disznáját, házát-mijét őriztetheti az ember, miért ne őriztethetné szobáját, ágyát is! Ez a régebben szokatlan őrizet nyilván védelmi célból vált szükségessé (tehát az „őrzí a házat“ mintájára: „őrzí a szobát, az ágyat“), mert a Czuczor—Fogarasi-féle értelmezés többi pontját („szökés ellen szemmel tart“, „legeltet, a szabadban kísérget“) tárgyi nehézségek miatt bizvást figyelmen kívül lehet hagyni.

Nézzünk körül, hogyan végzi munkáját ez a — hogy is mondjam csak — *szobaőr, ágyőr* (vö. *vadőr, mezőőr, hegyőr, fegyőr, rendőr* stb.). Íme néhány fölvilágosító adat: „Férfjem, szegény, a temetésen kegyetlenül meghült s már kilencedik napja őrzí az ágyat“; „A miniszteren ma könnyű műtétet hajtottak végre, ezért orvosi tanácsra 3–4 napig kénytelen lesz a szobát őrizni“. Fölösleges lenne több példát is felsorolni, hisz valamennyiből az tűnik ki, hogy csak a gyengélkedő, a beteg szokott szoba- meg ágyőrzéssel foglalkozni, mégpedig várakozásunkkal ellentétben nem a szoba, nem az ágy fokozottabb védelméért, hanem — bár ingyen — önző célból, t. i. becses egészsége helyreállítása végett.

Mivel ilyen csalafinta őrizetről nem tud Czuczor—Fogarasi, régi nyelvünk sem ismeri, bizonyára újabb szerzeményünk. Magyar fejleménynek csak tréfás, akasztófa-humoros jelentésváltozás föltevésével lehetne magyarázni; ezt a föltevést azonban nem kockáztathatjuk meg. jól tudva,

hogy a „szobát, ágyat őriz“ kifejezés éppen a kimértén hüvös félhivatalos stílus művirág-kelléke. A magyar beteg nem őrzi a szobát, ágyat, hanem szobában marad, ha súlyosabb a baja: ágynak esik, nyomja az ágyat, ágyban fekszik, ágyhoz van kötve, ellenben a német — ihol a dolog nyitja! — *küttet das Bett*. Neki bizonyára megvan a maga oka, joga erre, nekünk meg nincs.

Zs. M.

Budapest öt kerület Arany János-utca egy szám. Újabban azt figyeltem meg, hogy a Rádió a kerület- és a házszámokat következetesen így mondja: „Egy kerület, hét kerület, X utca négy szám, Y utca tizenkettő szám“ stb. Ejtsük tisztán, s nem okoz félreértést, ha *negyedik-et, tizenkettedik-et* mondunk. Ellenben a folytonos hallás belénk rögzíti a számneveknek az üzleti nyelvben szokásos helytelen kiejtését.

Trencsénij Károly.

Olvasás közben. Lapjainkban hemzsegnék a fölösleges és könnyen pótolható idegen szavak: ...„a *rezsiköltségek* (kezelési, fenntartási, ügyviteli költségek) apasztása“; — „gondoljunk csak a nyugdíjterhekre, amelyek a *likvidáció* (megszüntetés, fölsozlatás, fölszámolás) során igen nagy tőke *mobilizálását* (mozgósítását) tennék szükségessé.“ — „A *bankfúziós* (fúzió = egyesítés, beolvasztás) tervek...“ — „*Preventív* kell intézkedni“ (megelőzően, jóelőre. — elébe kell vágni) — „...ha ezeket a *preventív* (óvó, védő, gátló, megelőző, elhárító) intézkedéseket megteszik...“ — „*Elaukcionálják* (elárverezik) Polónyi Dezső könyveit.“ — „A gazdasági életet erősen *irritálja* (nyugtalanítja, zavarja)“. — „...mélyreható lesz az a *reorganizáció* (újjaszervezés)“. — „Csak egy *fix pont* (biztos, szilárd) van...“ — „Az összkihelyezés *volumenjének* (terjedelmének, nagyságának) apadása.“ Úgy látszik, magyarosan nincs olyan „tudományos színezetük“, „előkelő mázuk“ a mondottaknak, sőt netán az „avatatlanok“ is megérthetnék!

A *divattudósítók* sem tudnak szabadulni (vagy nem is akarnak!) a *fazóntól*, *zsömpertől*, *ékszergarnitúráktól*, *rövereektől* (!), *fisütől*, *zsabótól* — és a *klipsztől*! (újdomság a már elesévelt, idegen divatműszók között.) Míg a régi jó idők divatlapjaiban beérték séta-, látogató-, utcai ruhával, díszesebb és egyszerűbb estélyi öltözettel, a mai cifra nyomorúságban mindenfelé, — a „*revükben*“ is — *trottőr*-ruhákat, *kazakot*, *komplét*, *sportdresszeket*, *kosztümöket*, *keppeket*, *nagy* és *kis estélyi toilletet* (nagy ruha, kis ruha, — szolgai francia-utánzás) láthatunk!

A *kereskedelem nyelvében* lépten-nyomon találunk magyartalanságot: „Milyen *feltételek mellett* telepíthetném Önökre elfogadványomat?“ „Háziurunknak ezt az engedé-

lyét sohasem tekintjük jogunknak, *mitöbb*, kötelezzük magunkat..."; „*Amennyiben* ez árak Önnek megfelelnek..."; „Kérem értesítésüket, hogy *milyen ár mellett* szállítanának..."; „számlájuk teljes *kiegyenlítést nyert*..."; „...*amely összeget* legutóbbi *faktúránk* teljes kiegyenlítésére használtam fel.“ (Kereskedelmi levelezés tankönyvből.) „A gyár... a cikk megmintázására küld 1 db ...árut,“ (a gyár-mintául küld...). A „megmintázás“ „mintázás“ a minta-küldés értelmében szokatlan kifejezés. *Vöőné Pécs Mária.*

Semmiség — semmisség. Hogy elterjedt helyesírási hibák mennyire befolyásolhatják az élő nyelvet, arra érdekes példa, hogy az igen gyakran hibásan egy *s*-sel írt semmisségi panaszt, semmisségi okot mind gyakrabban ejtik semmiségi panasznak és semmiségi oknak.

Ezt a helyesírási hibát megtalálhatjuk igen komoly és gondosan készült munkákban, úgyhogy nem lehet sajtóhibának tekinteni, hanem inkább a *semmiség* és a *semmisség* fogalmak összezavarásának. (Találomra megnéztem néhány ismert kézikönyvet és szótárt; hibásan találtam Ballaginál, a Pallas-lexikonban, a Kelemen-féle német. a Sauvageot-féle francia és a Yolland-féle angol szótárban. A Révai-lexikon már helyesen írja; helyesen írja természetesen Czuczor—Fogarasi, magától értetődőleg a Franklin-Társulat kiadásában megjelenő Magyar Törvénytár és a Grill-féle Törvénytár.) — Mi is hát a *semmiség*, és mi a *semmisség*?

Ha a *semmi* (nihil, das Nichts, le rien) főnévből *-ség* képzővel új főnevet képezünk, akkor nyerjük a *semmiséget*. Ennek jelentése ugyanaz, csupán még hangsúlyozottabb, mint a *semmi* főnévi fogalmáé. Tehát jelenti a teljes nemlétet (Berzsenyi: „Te hoztad a nagy minden ezer nemét a semmiségből“), s jelent valami egészen csekély, teljesen jelentéktelen dolgot (Arany: „Semmiségért megpörölni, vagy megenni, vagy megölni“; Ábrányi Cyrano-fordítása: „Egy semmiségért véres harcra szállok.“).

Ha pedig a *semmis* (érvénytelen, nichtig, nul) melléknévből *-ség* képzővel új főnevet képezünk, akkor nyerjük a *semmisséget*. Ez ugyanazt jelenti, mint az *érvénytelenség* (nullitas, la nullité, die Nichtigkeit). A törvénykezésben a semmisségi ok az a szabálytalanság, alaki hiba vagy jogsértés, mely valamely eljárás vagy ítélet érvénytelenségét (semmis-ségét) vonja maga után.

Aki semmiségi okot vagy semmiségi panaszt mond vagy ír, az nincs tisztában a semmisség fogalmával, illetőleg olyan hibát követ el, mint aki édeséget, okoságot vagy kedveséget mond és ír.

Az akadémiai helyesírás legközelebbi kiadásának erre a gyakori hibára rá kellene mutatnia, mégpedig feltűnően

és világosan, mert a legutolsó kiadás szójegyzékében csak ennyi van: semmis, semmiség. Ez pedig inkább megzavarja, mint útbaigazítja azt, aki az akadémiai helyesírástól irányítást szeretne kapni.

Winter István.

Mulva. „Mától számított időjelölésre használjuk. Tehát nem helyes: *Húsz év mulva* fogták el a gyilkost; hanem: *húsz évvel később, húsz év múltán.*“ A Pesti Hírlap Nyelvőrének ezt a szabályát nem igazolja a nyelvszokás. Petőfi pl. így ír: „*Pár nap mulva* fél szendergésemből Félrevert harang zúgása vert föl“ (A Tisza). Arany Toldijában is lépten-nyomon ilyeneket olvasunk: „...nagy zokogással nyakába borulva, így szólt Miklóshoz *egy kis idő mulva*“ (IV, 8). „Mégis visszanézett, sőt meg is fordulva, Búcsút venni indult *egy kis idő mulva*“ (V, 2). „Nem is felelt mindjárt, csak *jó idő mulva*“ (VI, 11). „Királyi levelet óhajtott felőle, Hogy öcsét könnyebben kitudja belőle, Ha netán kegyelmet nyerne *idő mulva*“ (VIII, 12). *Húsz év mulva* című költeményében Vajda János sem mától, hanem húsz évvel előbből számította az időt, amikor ezt írta: „Csöndes szívem; többé nem ég: Nem bántja újabb szenvedély.“

A *mulva* névutóval szerkesztett kifejezés nyilván időhatározó mondat rövidítése; *egy kis idő mulva* ezzel egyértékű: miután egy kis idő (el)múlt, akár mától, akár tegnaptól számítjuk.

Hasonlóképpen a *később* és a *múltán* szóval is mérhetjük az időt akármely időponttól, akár a tegnaptól, akár a mától. Arany pl. a jelentől számítja az időt, amikor így szólítja meg Petőfi szellemét: „Óh! ha tán sok évek, tán lehunytt századok *Múltán* visszatérendsz, öltve más alakot: Legyen boldog e nép...” (Névnapi gondolatok).

Meskö Lajos.

Öreg, régi. Szinnyei József tanulságos rektori beszédében arra is figyelmezteti az olvasót, hogy az *öreg* szóval sok nyelvi hibát követnek el (Magyarosan II, 74). Jól emlékszem rá, hogy annakidején, a fővárosba jöveletemkor, a Nagykunságban szerzett nyelvérzésemre milyen hatást tett, amikor *öreg* cipőről, *öreg*, viseltes ruháról beszéltek előttem. Azóta már eleget hallhattam hasonló szóhasználatokat.

Ugyancsak az *öreg* szóval kapcsolatban egy másik nyelvi jelenséget akarok megemlíteni. Sokan fejezik be levelüköt ekkép: *öreg barátod*. A levélíró azonban legtöbbször nem életkorára, hanem hosszú ideje tartó barátságára akar célozni. Már pedig ennek kifejezésére, még a baráttal kapcsolatban is, a *régi* jelzőt kell használni. E szerint *öreg barátod* élemedett korú, idős ember lehet; akihez pedig hosszú ideje tartó rokonérzés fűz, az az embertársunk: *régi barátod*.

Dénes Szilárd.

Olvasás közben. Egyik közírónk azon töpreng: „Miképpen lehetne *megoldani* a kormány és a többség közötti *kapcsolat szorosabbra fűzését?*“ (Éppen az ellenkezőjét mondta, mint amit gondolt. Hiszen nem *megoldani* akarná a kapcsolatot, hanem *szorosabbra fűzni*. Helyesen tehát így kellett volna írnia: Miképpen lehetne elérni [véghezvinni, kimódolni, kisikeríteni] a kapcsolatot szorosabbra fűzését? Vagy egyszerűen: Miképpen lehetne szorosabbra fűzni a kapcsolatot?) Másik meg arra törekszik, hogy „a kapcsolatot *fölveggye és kiépítse*“. (Bizonyára az „elejtett“ és „leépített“ kapcsolatot. Helyesen: a kapcsolatot *fölújítsa és megerősítse*). A hófúvásokról írt hírlapi jelentések szerint „sikerült *felvenni* a forgalmat“. „Megkezdődött a forgalom *felvétele*.“ (Sikerült *megindítani* a forgalmat, — mert hiszen *megállt*. Megkezdődött a forgalom *megindítása*). Valakinek az is fejtörést okoz: hogyan lehetne „a termelést *alátámasztani*“; sőt „a hangulatot *alátámasztani*“. (A termelést *állandósítani* vagy *fokozni* lehet; a hangulatot pedig *fenntartani* vagy *erősíteni*).

Trencsénj Károly.

A Nyelvművelő Bizottság 1934. január 31-én *Szinnyei József* elnöklete alatt ülést tartott. A Bizottság sajnálattal vette tudomásul, hogy *Nagy J. Béla* hivatali elfoglaltsága miatt kénytelen volt a Bizottság előadói tisztségéről és a Magyarosan szerkesztéséről lemondani. A Bizottság *Nagy J. Bélának* szakavatott, lelkes és eredményes munkájáért hálás köszönetet mondott s az előadói teendők végzésével, valamint a Magyarosan szerkesztésével *Zsirai Miklóst* bízta meg.

Östör József előadta a jogszabály-alkotás nyelvének megjavításáról készített javaslatát. A Bizottság a javaslatot egyhangúlag elfogadta, majd tüzetesen megbeszélte azokat a gyakorlati intézkedéseket, amelyek a nagyjelentőségű kezdeményezés kívánatos sikerét biztosítják.

A nyelvtisztító mozgalom több időszerű kérdésének megvitatása után elhatározta a Bizottság, hogy az újabban széltében terjedő *racionalizál, racionalizálás* helyettesítésére a *célszerűsít, célszerűsítés* szavakat ajánlja.

ÜZENETEK.

Kalapja v. kalapjuk? Könyvei v. könyveik? K. P. kérdi: „Azt mondjuk: *A legényeknek a kalapja* (nem: *kalapjuk*) *félre volt csapva*. *Az iskolás gyerekeknek a könyvei* (nem: *könyveik*) *rongyosak*. Mért mondjuk mégis: *A legényeknek pántlikás a kalapjuk* (nem: *kalapja*). *A szegény iskolás gyerekeknek nincsenek könyveik* (nem: *könyvei*)?“ A

feleletet megadja Szinnyi József Rendszeres Magyar Nyelvtanának (17. kiad.) 235. pontja, amely így szól:

„Ha a birtokosjelző többes számban áll, vagyis több a birtokos, ezt a többséget a birtok nevének nem jelöljük meg; pl. nem mondjuk: a huszárok kardjuk, hanem: a huszárok kardja; nem: a gyermekek játékaik, hanem: a gyermekek játékaik.

De azt mondjuk: *A szegény embereknek nincsen betevő falatjuk* (nem: -ja). *A munkásoknak sok a dolguk* (nem: -a), — mert ezekben a mondatokban a *szegény embereknek*, a *munkásoknak* nem birtokosjelző, hanem részeshatározó. (Ha kétsésgben vagyunk, hogy egyes vagy többesszámi személyragot alkalmazunk-e ilyen esetben, a *nekik* szóval dönthetjük el a dolgot; ha ez beleillik a mondatba a *-nak*, *-nek*-ragos szó helyébe, akkor többesszámi személyragot kell alkalmaznunk.)^{*)}

^{*)} Mi ritkítottuk.

K. I.-nak. Téved: a *magas kor* nem érdemel kegyelmet, mert tagadhatatlanul a német *hohes Alter* szükségtelen másolata. A magyarban nincs sem *alacsony*, sem *magas kor*, van ellenben *kis* és *nagy kor*, *öreg*, *vén*, *agg*, *hajlott*, *hanyatló kor*, van *öregség*, *vénség*, *aggság* stb. — Tessék bennük válogatni!

Sz. J.-nak. Régóta tudjuk, hogy az *erély* szó hibás képzés, de annyira hézagpótló és úgy meghonosodott, hogy örökké tartó fitymálására vagy éppen üldözésére gondolkodunk sem szabad. „Haragudhatunk, hogy lett, de örülünk, hogy van.“

Sch. M.-nak. A német „Oben hui, unten pfui“ szólásnak a magyarban is vannak talpraesett megfelelői. Ime Simonyi Zsigmondnak Német és magyar szólások című gyűjteményéből egynéhány: „Fenn az ernyő, nincsen kas“, „Selyem az élet, kóc a jövedelem“, „Úri pompa, koldús konyha“, „Üti cifra, házi rossz“, „Sok ház ég belül, de nem látszik kívül“, „Szép céger alatt bűdös bort árulnak“.

T. Gy.-nak. Csak pongyola beszédben hallhatja, hogy „visszaadja a látogatást“. A német „adja vissza a látogatást“ (einen Besuch zurückerstatten), a magyar „meglátogat valakit“, „látogatába megy valakihez“, a valaki pedig „viszsalátogatja“ vagy „viszonozza a látogatást“.

L. F.-nek. Jogosan hibáztatta a „minket nem szoktatott el ennyire az édesanyánk“ igéjét, abban az állításában azonban téved, hogy a magyarban ne volna *elszoktat*. Van bizony, mégpedig ilyenféle jelentésben: valakivel valamilyen szokást abbahagyat. Helyes tehát: „Elszoktatja az urát a kocsmától“, „Nehéz az ebet a hájas szíjról elszoktatni“, „A mocsártól nehéz elszoktatni a disznót“. Az *elszoktat* igének csak „elkényeztet, elkapat“ értelemben való használata idegenszerű (vö. német *verwöhnen*). Zs. M.

A szerkesztésért Zsirai Miklós felelős, a kiadásért Gergely Pál.

Sylvester Irodalmi és Nyomdai R.-t. Budapest.

TUDNIVALÓ.

A *Magyarosan* a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából és kiadásában jelenik meg, s állandó kapcsolatban van az Akadémia Nyelvművelő Bizottságával, de tartalmáért csak a szerkesztőség felelős.

A lapba szánt közleményeket a felelős szerkesztő címére kell küldeni. (Zsirai Miklós egyet. tanár, Budapest, V., Akadémia-utca 2.)

A *Magyarosan* február, április, június, október és december közepén jelenik meg. Terjedelme füzetenként 1½ ív.

Előfizetés egész évre 1 pengő, egyes szám ára 20 fillér. Az előfizetést a M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatalába tessék küldeni (Budapest, V., Akadémia-utca 4.). Előfizethetni könyvkereskedésben is.

A Magyar Nyelvtudományi Társaság tagjai és a Magyar Nyelv előfizetői e folyóiratot a Magyar Nyelv számaihoz mellékelve ingyen kapják.

A *Magyarosan* szerkesztősége szívesen válaszol az olvasóknak a magyar nyelvhasználatot és nyelvhelyességet illető kérdéseire.

N |
SYLVESTER
O |
M |
D | **BUDAPEST**
A | **VI., Hermina-út 37.**

III. ÉVF.

1934. MÁRCIUS-ÁPRILIS

3-4. SZÁM

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA NYELVMŰVELŐ BIZOTTSÁGA
MEGBÍZÁSÁBÓL

SZINNYEI JÓZSEF

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTI

ZSIRAI MIKLÓS

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA
BUDAPEST, 1934

TARTALOM.

	Lap
<i>Zsirai Miklós: A magyar nyelv a vádlottak padján</i> —	25
 Kisebb közlemények.	
<i>Zlinszky Aladár: Dunántúlon</i> — — — — —	49
<i>Csúry Bálint: Feleségeikkel, feleségükkel vagy feleségestül?</i> — — — — —	50
<i>Zolnai Gyula: Domborműből relief</i> — — — — —	51
<i>Pais Károly: Sodoma és Gomora</i> — — — — —	52
<i>Sági István: A görög földrajzi nevek helyesírása</i>	56
<i>Fest Aladár és Csúry Bálint: Tollkés</i> — — — — —	58
<i>Trencsényi Károly: Szemben</i> — — — — —	59
<i>N. J. B.: Kötél áztatva jó</i> — — — — —	60
<i>B.: A beállított költő</i> — — — — —	60
Nap mint nap — — — — —	60
Lehúzta a kabátját — — — — —	60
Szézsúr — — — — —	61
Pité — — — — —	61
<i>Kertész Kálmán: Le</i> — — — — —	61
<i>Winter István: Jó parti, visszamegy a parti</i> — —	62
 Üzenetek — — — — —	 62

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

A magyar nyelv a vádlottak padján.

Nékám Lajos egyetemi tanár a Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulatnak 1933. június 9-i közgyűlésén mondott elnöki megnyitójában egy minden művelt embert közletről érdeklő s manapság különösen időszerű kérdéssel, a könyv sorsával foglalkozott. Olyan magyarnak a képe tükröződik ebben a kissé rapszódikus hangú, sokat markoló beszédben, aki szeret olvasni — főleg francia és angol műveket —, aki rajong a műveltség ügyéért, és akinek bátorsága is van, hogy szókimondó keresetlenséggel rámutasson a bajokra, mindenekelőtt a magyar könyv, a magyar művelődés különleges bajaira. Elvi barátai vagyunk a kendőzetlen nyíltságnak, eltűrjük még az érzékenységünket sértő kíméletlenséget is, nem félünk a tüzesvas fájdalmától sem, ha tudjuk, hogy a feddő szónak javító célja van, ha látjuk, hogy a tüzesvas sebnek, egészségünk érdekében kiégetendő sebnek van szánva és — hozzáértő kézben van.

Csengery Jánosnak a *Magyarosan* legutóbbi számában közölt cikkéből minden olvasónk értesülhetett arról, hogy Nékám nyelvünkben látja a magyar könyv, a magyar nemzeti művelődés, sőt politikai érvényesülésünk végzet-szerű kerékkötőjét. Meggyőződéses hévvel hirdeti, hogy nyelvünk „nem tart eléggé lépést az élet fejlődő igényei-

vel“, hogy „elmaradt a kultúrnyelvek iramában“, hogy „rendkívül nehéz, pontatlan és csiszolatlan“ volta okozza a kevert lakosságú vidékek magyarságának eltótosodását, eloláhosodását, hogy tehát „nyelvünknek ez a sok fogyatékosága nagyobb csapás, mint volt a mohácsi vész“.

Ezek a lesújtó állítások megdöbbenést és hazafias fölháborodást keltettek. Megértjük, hogy a hatás ilyen formában robbant ki, mert tagadhatatlan, hogy Nékám beszédének végső következtetése egy hagyományosan büszke magyar meggyőződéssel fordul szembe, egyes kifejezései, célzásai pedig a legérzékenyebb idegekbe nyilallnak. Megértjük, helyeselni azonban nem helyeseljük, mert Nékám érdemes multjának és mostani beszéde céljának ismeretében teljes határozottsággal ki kell zárunk a sértő vagy éppen kihívó szándék lehetőségét. Hangsúlyozzuk azonban, hogy aki bírálni, javítani, gyógyítani akar, annak a jóhiszeműségen, nemes igyekezeten fölül egyéb kellékekkel, mindenekelőtt szakértelemmel is rendelkeznie kell. Hiába vagyok a világ legjobb szándékú, legbuzgóbb akaratú embere: ha nem tudok arabusul, nem beszélhetek arabusul. Szerencsére Nékám részletesen megjelöli azokat az állítólagos hibákat, fogyatkozásokat, amelyekre leverő ítéletét alapítja, s így módot ad arra, hogy állításai helyességét megvizsgálhassuk és következtetései jogosságát ellenőrizhessük. Majd csak az ilyen pontról-pontra haladó szakszerű elemzés után alkothattunk tárgyilagos véleményt bírói hivatottságáról és ítélete értékéről.

I. Nékám megrovásait természetük szerint két csoportra osztanám, s az egyiknek *a magyar nyelv fejlődési zavarai*, a másiknak *a magyar nyelv szerkezeti alaphibái* címet adnám.

A nyelv szakadatlan változások, fokozatos átalakulások sodrában él, és nem szabad csodálkoznunk, türel-

metlenkednünk, kifakadoznunk, hogy a változások helylyel-közzel nem-szeretem irányban vagy formában nyilvánulnak. A vadhajítások — levegő és éltető nedvek hiányában — többnyire amúgy is elfonnyadnak maguktól; ha mégis erőre találnának kapni, bokrosodni kezdenének, ott van kéznél a nyesööllő.

Nékám az idegen szavak elburjánzásában látja a magyar nyelvnek ez idő szerint legesúfabb veszedelmét: „A helyett, hogy a saját gyökérkincsünkből helyesen és pontos értelemmel képeznők a szükséges új kifejezéseket, átveszünk rút idegen szókat, mint: zónázik, bedumál, bezupál, écesz, link, bekonferál, stoppol, strandol, bridgez, felkurbliz, gseftel, kosztol, spekulál, masszál, hazardoz“. — Idegen szavak átvétele nem is magyar betegség, nem is újabbkori különlegesség. Minden életrevaló, fejlődő nép tanul a szomszédaitól s a tanulás során szerzett ismeretekkel együtt szavakat is vesz át. A tanulás természetesen csak akkor érdem, ha a szerzemény hiányt pótol, értékgyarapodást jelent, és ha a tanuló a szerzeményt saját szükségleteinek, igényeinek, jellemének megfelelően föl is dolgozza, meg is emészt. „Die Gewalt der Sprache ist nicht, dass sie das Fremde abweist, sondern dass sie es verschlingt“ — vallotta annak idején Goethe. Nem véletlenség, hogy éppen a műveltség élén haladó népek szókészletében találunk aránylag legnagyobb mennyiségben vérré vált idegen elemet. — A világért sem akarjuk persze azt állítani, hogy az idegen eredetű szavak száma az illető nyelvközösség műveltségének fokmérője, hogy szószerzés egyúttal műveltségszerzés is. Régóta látjuk, hogy a nehéz poggyásszal érkező s ezért szívesen fogadott vendégek mellett a nyelv kapuján szelbélelt gyanús hivatlanok is be-besurrannak. Minél élénkebb a külső világgal való érintkezés és minél kisebb a nemzeti öntudat ellenállása, annál kevésbé tudunk belopakodásuk ellen védekezni, sőt — mi tagadás! — gyakran magunk csempésszük be őket újdonságra, friss

színekre, furesaságokra, torzításokra vágyó kedvtelésből vagy kényelmes nemtörődomségből, nem ritkán hivalkodó nagyzási hóbortból, de mindenestre könnyelmű fényűzés gyanánt. El léha jött-mentek néha egészen ártatlan szeplők, pörsenések az egészséges bőr színén, amelyek megjelenésükhöz hasonlóan észrevétlenül el is szoktak tűnni. Komolyabb bosszúságot, bajt csak azok okoznak, amelyek befészkelődnek és becsületes bennszülöttek helyére próbálnak furakodni. Ezek a jogbitorló élősdiek megérdemlik, meg is kapják a pellengért és a seprőt.

Meg vagyok győződve arról, hogy a Nékám jegyzékében felsorolt idegen szavak javarésze szintén csak vándormadár. Bizalmaskodó, rikácsoló hangjukat már megúnta fülünk, s jóllehet némelyikük nagyon meghonosodott, másukuk egyelőre nehezen volna hazai egyértékessel helyettesíthető, mégis minden ép nyelvérzékű magyar igyekszik tőlük szabadulni. Átfutó szereplésüket jómagam semmiesetre sem tartanám végzetes csapásnak, aminthogy a Nékám beszédében olvasható *demagog kalandorok-on*, *politikai fezőrök-ön* és *lelki síberek-en* sem botránkoznám meg. Csak abban találok furesállni valót, hogy az elvben annyira kényesnek mutatkozó Nékám nem átallja tollára venni őket. Mentségükül arra lehetne talán hivatkozni, hogy mindegyiknek van valamelyes hangulati ereje, stilisztikai értéke; ámde Nékám beszédében egymást éri a *tradíció*, *agilis*, *aktuális*, *lista*, *thematikör*, *plasztikus*, *functio*, *rezonáns*, *training*, *variants*, sőt ilyesmik sem mennek ritkaságszámba: *centralis problema*, *ideálok missziója*, *automatikusan expansiv*, *kultúra pulzációja* stb. Igaz ugyan, hogy ezeket jórészt a klasszikus ókor díszes bölcsőjében ringatták és a magasabb műveltségűek kegyeltjei, de a magyar nyelvben semmivel sincs több keresnivalójuk, mint az aszfalton termett és a Városliget tájékán szárnyrakapott *bedumálnak* és társainak. Semmivel sincs több létjogosultságuk, sőt annyi sincs! Ha idegen szavak veszélyéről, ha a mai

magyar stílus válságáról beszélünk, legelőször is reájuk kell gondolnunk. Ezek a színtelen nemzetközi előkelőségek kihasználva a fölülről való terjeszkedés előnyeit, egymásután szorítják ki, sorvasztják el eredeti jó magyar szavainkat. Oly tömegesen jelentkeznek, oly szaporák, hogy a napi irodalom nyelvében és az igényesebb beszédben ma holnap több lesz a konkoly, mint a búza.

„Hol maradt volna el a mi darabos nyelvünk, ha még Bugát sincsen!“ — A szemrehányó sóhajból ítélve Nékám nagyon hiányosan ismerheti Bugát nyelvgazdagító gyakorlatát. Mielőtt ismét hozzászólna ehhez a kérdéshez, ne restellje a fáradságot, lapozza át nagy eszményképe munkáit, különösen a Bonctudomány függelékéül kiadott bonctudományi szótárt, a Természettudományi Szóhalmaz-t és a Szócsintan-t (megtalálható a M. T. Akadémia kéziratárában: M. Nyelvt. 4-r. 8. sz.), azután gondosan nézze meg a Szily-féle Nyelvújítási Szótárt is, mert a Györy Tiborra való hivatkozással Bugát-nak tulajdonított és ünnepelt 48 szó közül 35-höz Bugát-nak semmi köze sincs, sőt némelyik jóval Bugát születése előtt közkeletű volt. Nékámnak azt is illenék tudnia, hogy Bugáton és Schedel Ferencen kívül még volt, van néhány magyar nyelvújító és nyelvművelő. Ha pl. áttanulmányozná Tolnai Vilmosnak A nyelvújítás című könyvét, bajosan vádolná kötelességmulasztással a „szakörök“-et.

Megnyugtathatjuk Nékámot, hogy a fölösleges idegen szavak ellen még nálánál is céltudatosabban küzdünk, de nem a tömegsporttá süllyesztett „szócsintan“ (= szócsinálástan) fegyvereivel. Elég volt az öngyilkossági kísérletből!

II. Nékám kifogásainak súlya, zöme a magyar nyelv szerkezetének „végzetes hibáira, primitív hiányaira“ vonatkozik. Csodálkozó kíváncsisággal nyúlunk ezekhez a súlyos természetű vádalkhoz, s akaratunk ellenére is a

Steinthal-féle nyelvosztályozás nyers erőszakosságának kísértetei suhannak át szemünk előtt. A nyelvek szerkezeti rangsorba osztályozása, ez a filozófusi jelmezbe öltöztetett kényúr rég meghalt ugyan, de múzeumjáró útjain hátha reábukkant Nékám és most szellemét próbálja visszaidézni. — Avagy a hivatásos nyelvészeket, bölcselőket megszégyenítő olyan szempontokat, mértékeket talált, amelyek segítségével a világ töméntelen nyelvét osztályozni és értékelni tudja? Milyen fájdalmat okozhatott a fölfedezőnek, hogy találmánya csudálatos műszerén a szívéhez mégis csak nyilván legközelebb álló magyar nyelvet ilyen silány fajsúlyúnak kellett látnia! Vagy nem is ilyen nagyszabású tudományos újdonság ünnepélyes bemutatása ez az elnöki beszéd, hanem csak amolyan könnyedén elpottyantott magánvélemény egy ismeretlen messzi tájakra kalandozó elmefuttatás hevenyészett kitérőjében? Ne tapogassunk sötétben, vegyük sorra a vád pontjait.

II. 1. „Az első nagy nehézség azonban, melyet le kellene győznünk, hogy nyelvünk nemcsak elszigetelt, de rendkívül nehéz, pontatlan és csiszolatlan is.“ Nem mondja ki nyíltan, de némi szemrehányó mellékíz érződik ki azokból az előljáró szavakból, amelyek nyelvünk kis sziget voltára, elszigeteltségére utalnak. Bizony sok mindent okolhatunk ezért a kicsinységért, elszigeteltségért, csak nyelvünket nem. A kamaszini-szamojéd nyelv nem hibás abban, hogy ma már csak öt ember ajkán tengődik, amint másfelől a kínai nyelvnek sem érdeme, hogy kereken 400 millió ember beszéli, többen tehát, mint az angolt, németet, franciát, olaszt és a skandináv nyelveket együttvéve. Különben is a magyar nyelvközösség tagjainak számbeli kicsiségét voltaképpen a szomszédos germánság és szlávság hatalmas tömegeihez való hasonlítás teszi oly kirívóvá. Mihelyt térben és időben távolabbra irányítjuk tekintetünket, legott fölsza-

badulunk a közvetlen környezet gonddal terhes hangulatának hatása alól s derültebb színben, bizakodóbb érzéssel látjuk rangszámunkat a nyelvek nagy világában: az Európában élő 120 nyelv közül nagyságra a 11. helyen állunk, megelőzve pl. a portugált, a csehet, a szerbet és horvátot, a svédet, a bolgárt, a dánt, a finnt, a norvéget, a litvánt stb., stb., az egész világon beszélt 2296 nyelv sorában pedig a 29. helyen vagyunk. E számadatok tanulságait korántsem akarom úgy értelmezni, hogy a magyar a kiváltságos világnyelvek előnyeivel, biztonságával és szerencséjével kérkedhetik. Isten ments! A magyarságot a tiszta számbeliség alapján megillető kedvező helyezés ellenére is méltán aggaszthatja a körülötte hullámzó germán és szláv nyelvtenger. Ezekhez képest csakugyan sziget vagyunk, kitéve a duzzadó ár erejének és veszélyének. De a sziget nagyobb, keményebb, mint egyesek látják, s már egy évezrede veri vissza a hullámokat. Ez a tudat pedig nem csüggeteg lemondásra, hanem önbizalomra, bátorságra és hitre késztet bennünket.

„Rendkívül nehéz, pontatlan és csiszolatlan is“ a magyar nyelv? — Ki hogy veszi. Nekem könnyű, az angolnak bizonyára nehezebb; a kínai nyelvvel nem boldogulok, viszont minden pekingi kuli játszva kezeli; a francia könnyen tanulja a latint, a magyar nehezebben, a japán még nehezebben; az első szláv nyelv megtanulása kemény dió, az ötödiket szinte tanulás nélkül megérti az ember. Melyik nyelv nehéz mármost: a magyar? — a kínai? — a latin? — az orosz? Éppilyen joggal kérdezhetném: kerékpározni, biliárdozni, tarokkozni vagy festeni nehezebb? Kinek egyik, kinek másik, kinek egyik sem, kinek valamennyi nehéz.

A pontatlanság vádjára éppúgy nem tudok megfelelni, mintha — mondjuk — sárgának vagy savanyúnak mondaná nyelvünket. A nyelv magában nem lehet sem pontos, sem pontatlan; ilyen minősítéssel csupán a nyelvhasználó egyént, s azt is csak esetről-esetre, mégpedig

rendesen a saját mértékünk szerint illethetjük. Az ügy érdekében reméljük, hogy alkalomadtán Nékám pontosabban megjelöli, miben látja a magyar nyelv pontatlanságát.

Az állítólagos csiszolatlanság kérdéséhez sem tudunk érdemileg hozzászólni. Legalább annyit árullhatott volna el Nékám, vajjon a csiszolatlanságot a magyar nyelv szervesen állandó jellemzőjének tartja-e, hogy továbbá melyik nyelvet tekinti csiszoltnak. Ha kiderülne, hogy a magyar nyelvet még a csiszolatlanság kőkorszakában rekedtnek vagy a kicsiszolásra alkalmatlan anyagnak ítéli, szíves örömmel vállalkozunk majd nézete megcáfolására; ha az tűnnék ki, hogy csak bizonyos írók, bizonyos tudományágak szaknyelvét akarta megbélyegezni, helyeselnők eljárását, ellenben őt magát kénytelennek volnánk a pontatlansága következtében támadó sajnálatos félreértések veszélyeire figyelmeztetni.

II. 2. „Tele van felesleges szabálytalanságokkal. *Kár, vár, sár* három hasonló szó; a tárgyesetük azonban, *kárt, várat, sarat*, már különböző. Mi azt mondjuk *Pesten, Bécsben, Győrött* lakom; *Pestre, Bécsbe, Győrré* megyek.“ — Ez végre világos beszéd és nem keresztretjtvény. Határozott lesz rá a felelet is.

Nékám szerint tehát szabálytalanság a *kár-vár-sár* egyformaságával szemben álló *kárt-várat-sarat* háromfélesége. Ő nyilván egyformának, szabályosnak szeretné látni a három tárgyesetet is, ilyenképpen talán: *kárt-várt-sárt* vagy *kárat-várat-sárat*, esetleg *karat-varat-sarat*. Bizony egy „könnyű, pontos és gördülékeny“ nyelvtől legalább ennyit elvárhatna az ember! Azután mire való a *Pesten, Bécsben, Győrött* egyéni különködése? Miért nem pendülnek ezek is egy húron, pl. így: *Pesten, Bécsen, Győrön* vagy *Pestben, Bécsben, Győrben* illetőleg *Pestett, Bécsett, Győrött*. Bezzeg más nyelvben nincsen ilyen megmagyarázhatatlan és megbocsáthatat-

lan rigolya! „Ragadnak“ is ám! Ezért „oláhosodnak el, tótosodnak el a kevert lakosságú vidékeken élő magyar birtokosok“ is! Meg kell szüntetni a fölösleges szabálytalanságokat, ráncba kell szedni a tárgyeseteket, a helységnevek határozói alakjait, ragádóssá kell tennünk nyelvünket, különben elpusztulunk. Isten csodája, hogy még élünk!

Mielőtt az életmentő rendszabályokhoz folyamodnánk, tegyünk egy kis tanulmányutat külföldre, a következetességek, szabályosságok, kivételnélküliségek irigylésre méltó Kánaánjába. Oláh szomszédainkhoz lépünk át először és taláломra a főnevek többesképzését vegyük szemügyre: 1. *lup* ,farkas': *lupi* ,farkasok'; 2. *băiat* ,fiú': *băietii*; 3. *cal* ,ló': *cai*; 4. *vorba* ,szó': *vorbe*; 5. *lună* ,hónap': *luni*; 6. *păsărică* ,madárka': *păsărele*; 7. *soră* ,nővér': *surori*; 8. *marfă* ,áru': *mărfuri*; 9. *floare* ,virág': *flori*; 10. *cale* ,út': *căi*; 11. *para* ,pénz': *parale*; 12. *lulea* ,pipa': *lulele*; 13. *nume* ,név': *nume*. Nini, hisz itt sem színültig tejfel, sőt sőtön-sőt! Gyerünk odább, mindjárt az angolokhoz; tőlük bizonyára többet tanulhatunk. Tehát az angolban a többesszám jele *-s*, pl. 1. *house* ,ház': *houses*. Némi jelentéktelen kis módosulások elvétve azért még itt is elő-előfordulnak: 2. *thief* ,tolvaj': *thieves*, 3. *army* ,hadsereg': *armies*; de Uram bocsá', mit látunk: 4. *woman* ,asszony': *women*; 5. *mouse* ,egér': *mice*; 6. *foot* ,láb': *feet*; 7. *ox* ,ökör': *oxen*; 8. *child* ,gyermek': *children*; 9. *brother* ,testvér': *brothers* és *brethren*; 10. *die* ,kocka': *dies* és *dice*! Erre már igazán nem voltunk elkészülve! Folytassuk útunkat a rendszerető németekhez: 1. *das Fenster* ,ablak': *die Fenster*; 2. *das Tier* ,állat': *die Tiere*; 3. *die Tür* ,ajtó': *die Türen*; 4. *die Wand* ,fal': *die Wände*; 5. *das Buch* ,könyv': *die Bücher*; 6. *das Sofa* ,pamlag': *die Sofas*... hagyjuk! Vezess új létre, Lucifer! Mivel eddigi tapasztalataink szerint a névszók többesképzése mindenütt átkozottul tarka-barka, következő állomásunkon, a franciában a melléknevek hím- és

nőnemű alakjait hasonlítsuk össze. Íme: 1. *petit* ,kicsi': *petite*; 2. *premier* ,első': *première*; 3. *bon* ,jó': *bonne*; 4. *attentif* ,figyelmes': *attentive*; 5. *heureux* ,boldog': *heureuse*; 6. *blanc* ,fehér': *blanche*; 7. *nouveau* ,új': *nouvelle*. Ejnye! Talán a melléknemek középfoka tudja a szabályt. Tehát: 1. *grand* ,nagy': *plus grand*; 2. *petit* ,kicsi': *moindre*; 3. *bon* ,jó': *meilleur*; 4. *mauvais* ,rossz': *pire* stb. Az igék portájára elég csak bekukkantanunk, hogy menten sarkon forduljunk a látványtól... Hisz a magyar nyelv nines is úgy tele fölösleges szabálytalansággal, hogy egy picikét *ragadós* ne lehetne!

Egyébként a magyar nyelv hódító erejét csakúgy kurtán-furcsán kétségbevonni — tán kissé igazságtalan egyoldalúság. Történelmünk tanúsága szerint hódított bizony, amikor, ahol a földrajzi, művelődési, gazdasági, politikai és társadalmi viszonyok kezére dolgoztak. Veszített is persze, veszít sajnos helyenként ma is, de — hangsúlyozzuk — nem a maga hibájából, holmi alsóbbrendűség miatt. Minden nyelvközösséget ér ilyen fájdalmas vérveszteség, s mindegyik joggal kesereg rajta. A németek például kiszámították, hogy az Északamerikai Egyesült Államokban nem 9, hanem 30 millió németnek kellene lennie, és szomorúan hiszik, hogy „gerade der Deutsche ist nur zu sehr geneigt, im Auslande seine Muttersprache aufzugeben und sich der fremden Umgebung möglichst schnell und weit anzupassen“ (W. Oppermann, *Aus dem Leben unsrer Muttersprache*, 175. l.).

De hát fölöslegesek-e ezek a nyelvi szabálytalanságok, és van-e egyáltalán szabálytalanság a nyelvben? Az esperantóban, az időban, az interlinguában fölöslegesek volnának, de az élő nyelvben a mult, sokszor több évezredes mult megbecsülhetetlen emlékei, míg az úgynevezett szabályos alakok lassú kiegyenlítődés másodlagos termékei. A csípős nyelvű Mauthner nem ok nélkül lekéztetett meg bennünket, nyelvészeket, mondván: „Die Grammatiker haben ja eben die Analogiebildungen des

Sprachgebrauchs in sogenannte Regeln gebracht und haben in ihrer Schulmeisterweisheit diejenigen Fälle, in welchen die Sprache andere Bildungen bevorzugt, die Ausnahmen von ihren Regeln genannt. Es liegt in diesem Begriff „Ausnahme“ eine unerschöpfliche Fülle von Torheit und Hochmut“ (Beiträge zu einer Kritik der Sprache³ III. 206. l.). Ha pedig a szabálytalanságok igaziban régiségek, hagyományok, akkor elszomorító vandalizmus volna őket becsmérteni és szántszándékkal kiirtani akarni. Történeti emlékeit minden művelt nép féltékeny tisztelettel óvja; előadása végén maga Nékám is azt vallja, hogy „csak az a nemzet hull szét, mely nem ápolja a nyelvét, a hagyományait“.

II. 3. „Igeragozásunk primitív és pontatlan: a jövő, a folyamatos, félmult, régmult, multban jövő, szenvedő, gerundiumi stb. időket csak segédigékkel, szokatlan alakokkal, körülírással fejezhetjük ki“. — Elámulva hallgatjuk a vádoló fölény vesszősuhogtatását s valljuk be, rossz lelkiismeretű vádlottnak bizonyára inába is szállhatna a bátorsága. Lám, eddig abban a hiedelemben élünk, hogy igeragozási rendszerünk gazdagság és jelölésbeli szabatosság tekintetében, ha a mordvinnal vagy a mongollal nem is, az indogermán nyelvekéivel bízvást kiállja a versenyt. Íme, most azt lobbantják hályogverte szemünkre, hogy igeragozásunk „primitív és pontatlan“, mert ezt meg ezt az időt „csak“ segédigével stb. tudjuk kifejezni. Ocsudjunk fel! Nékám elvi megállapítása szerint a különféle igeidőknek szerkesztett alakokkal történő kifejezése a primitívség és a pontatlanság bizonyítéka. Ha ez a megállapítás helytáll, a mai magyar köz- és irodalmi nyelvi igealakok közül csak az *írni fog* és az *írtam volna* marasztalható el primitívség és pontatlanság vétésében.

Az *írni fog*-féle jövő idő aránylag késői magyar nyelvi képződmény. Szenci Molnár Albert 1610-ben még

csak *látandok, kérendek, kérendem, kéretendem* stb. futurumról tud; a XVII. század-végi nyelvtanírónk, Pereszlényi Pál az *olvasandok* és a jelen idővel való jövőjelölés (*olvasok, megolvasom, azután olvasok*) mellett említi ugyan az *olvasni fogok* szerkezetet is, de megjegyzi reá, hogy „cuius tamen usus non est obuius“; a népnyelv általában ma sem használja ezt a fog-os jövőt. — Mellékes kérdés, mikor hogyan alakult ki: megvan! — vetheti szemünkre a szerkesztett jövő idő meggyőződéses ellensége. Igaz, hogy megvan, főleg a könyvnyelvben közönséges, ámde a magyar mellé odaültethetjük akkor a vádlottak padjára az indogermán nyelvek többségét is: német *ich werde geben*, angol *I shall do*, *ich werde tun*, *he will do*, *er wird tun*, cseh *budu psáti* „írni fogok“, oláh *voiř cãntã* vagy *cãntã voiř* „énekelni fogok“; ilyen összetételből való összevonás a francia is: *chanterai* < *cantaraio* < *cantare habeo*. Ezek ismeretében Nékám aligha nézi le a fog-gal szerkesztett magyar jövő időt, kivált ha azt is eláruljuk neki, hogy létrejöttében egyesek éppen indogermán hatást kerestek.

Az *írtam volna*-féle föltételes mult alak sem kizárólagos magyar „primitívség“. A palánkon túl ilyesmiket találunk: *ich hätte gegeben*, *I should have called*, *j'aurais donné*, *byl bych nesl* „vittem volna“. — Legalább egyenlő mértékkel tessék mérni! El tudunk képzelni olyan tiszteltreméltó magánvéleményt, hogy a segédigékkel, körülírással képzett igealakok „primitívek, pontatlanok“. Aki azonban ilyen furesza véleményt vall, ne a magyart állítsa pellengérre, hanem az indogermán nyelvekre lövöldözzze glottogonikus fölháborodása nyilait! Céltáblául ajánlhatnám neki az efféléket: *ich habe gegeben*, *ich würde geliebt haben*, *j'ai vendu*, *j'ai été aimé*, *I had loved*, *I shall not have praised* stb. Mielőtt azonban felajzanók nyilunkat, próbáljunk kissé hűvösen gondolkozni: mivel szolgált rá a magyar *írni fogok*, a német *ich habe geschrieben*, a francia *j'eus vendu*, az angol *I shall have*

loved stb. a halálos ítéletre? Hát csakugyan olyan pontatlanok, primitívek ezek az alakok? Némi megfontolás, összehasonlítás, szövegkörnyezetbe helyezés épp arról győz meg bennünket, hogy a szerkesztett igealakok egészen pontosak: a magyar *írni fogok* semmivel sem pontatlanabb mint az *írnék*, s a francia *j'aurais donné* 'adtam volna' éppúgy megfelel a maga rendeltetésének, mint az azonos jelentésű latin *dedissem*. A nyelvben nincsenek alakjuknál fogva pontos és alakjuknál fogva pontatlan elemek: a maga szerepkörében mindegyik pontos, meg nem felelő alkalmazásban mindegyik lehet pontatlan.

A primitívség vádját sem értem egészen. Alkalmasint az a föltevés lehet az alapja, hogy a taglaló jelölésmód természetszerűleg kezdetlegesebb, mint az összefoglaló. Ha azonban jogos és találó volna ez a föltevés, épp az indogermán nyelvek fejletlenségét és a magyar magasabbrendűségét jelentené, mert hisz az indogermán nyelvek analitikus jellegüknek megfelelően jobbra különálló szavakat (segédigéket, névmásokat, viszonyítószókat, partikulákat), a magyar és a magyarral rokon szerkezetű nyelvek pedig többnyire képzőket, jeleket, ragokat használnak a képzet- és viszonyjelölés eszközeiül. Annyira ismeretes ez, hogy elvont szakszerű fejtegetés helyett elegendő lesz egy-két példára utalnom:

házamban él: angol *He is living in my house;*

jön velem színházba?: francia *Irez-vous au théâtre avec moi?;*

holtodig eltartanálak: *Ich möchte dich bis zu deinem Tode ernähren.*

Még kirívóbb volna az eltérés, ha az angolt, a franciát, a németet nem a magyarral, hanem pl. az 50 névszói esetalakkal rendelkező kaukázusi lák nyelvvel vagy éppen egy jellegzetes bekebelező nyelvvel vetném össze. Vajjon ilyenformán az angol, a francia, a német primi-

tívebb, mint a magyar és sokkal, de sokkal primitívebb mint a lák? Vajjon a kifejezésmódbeli eltérés értékkülönbség is egyúttal? És ha az, mi a mérték? A kasikumüknek nyilván a kasikumük, a franciának a francia, a magyarnak... bármi, csak a magyar nem! Szószaporító kíváncsiszkodás helyett egy tekintély, Wundt nyilatkozatával nyugtathatjuk meg az aggályoskodókat: „Der Übergang der Hilfsörter in unselbständige Worthelemente hat also mit allem dem, wonach man sonst die Vollkommenheit einer Sprache bemessen mag, gar nichts zu tun: er ist lediglich eine Folge und in gewissem Grade selbst ein Symptom der einer Sprache mehr oder minder eigenen Verschmelzung der Satzbestandteile zu grösseren Worteinheiten“ (Völkerpsychologie⁴ II/2. 178. l.).

Nékámnak a magyar igeragozást bíráló megjegyzésében még jócskán akadna firtatni való. Nagyon érdekes volna pl. tudnunk, mit nevez *folyamatos*, *multban jövő*, *szenvedő* és *gerundiumi időnek*? Ilyen igeidőink nincsenek! Tán az a hiba, hogy nincsenek? Vagy a régi magyar irodalmi nyelv, esetleg a háromszéki nyelvjárás buja igealak-tenyészte szűrt neki szemet? Egyelőre hallgatunk, mert nem akarunk más malomban örölni.

II. 4. „A praepositiókat hol eléje, hol utána csapjuk a szókhöz“. — Ez a lomposan fogalmazott pirongatás szólhatna ugyan a névutónak is, mivel az nevét meghazudtolva néha a szó elé kerül (*túl a Dunán, kívül rajtam* stb.), sokkal valószínűbb azonban, hogy az igekötő szórendi mozgékonyaságára vonatkozik.

A magyar igekötő helyének változékonysága tagadhatatlanul bonyolult, kényes kérdés. Sok csínját-bínyját a történeti előzmények ismerete nélkül nehéz megérteni és még nehezebb elsajátítani. Hangsúlyozzuk azonban, hogy nem önkényes ide-oda „csapkodás“-t, gyötrelmes szabállyá merevedett értelmetlen szeszélyt, hanem a

jelentés árnyalásának, színezésének, kiélezésének finom eszközét kell benne látnunk.

A magyar igekötő mozgási szabadsága csak szórendünk sajátyszerű jelenségeinek körében világítható meg. Tudvalevőleg a magyarnak, éppúgy mint pl. a latinnak is, szabad szórendje van, vagyis a mondatrészek nem kötött egymásutánban sorakoznak föl, hanem alkalmi kiemeltségük szerint helyeződnek el. A kötött szórendű németben *Romulus gründete Rom* az egyetlen helyes szórend, míg a szabad szórendű latinban vagy a magyarban a szükséghez képest mondhatom: 1. *Romulus condidit Romam*, 2. *Romulus Romam condidit*, 3. *Candidit Romam Romulus*, 4. *Candidit Romulus Romam*, 5. *Romam condidit Romulus*, 6. *Romam Romulus condidit*; *Romulus alapította Rómát*, *Romulus Rómát alapította*, *Rómát Romulus alapította*, *Rómát alapította Romulus* stb. — Tudnunk kell továbbá azt is, hogy igekötőink határozókból, többnyire hova? kérdésre felelő helyhatározókból rövidültek: a mai *meg-* az ómagyar *migé-*ből (= *mögé*), az *el-* az *elé-*ből, a *ki-* a *kivé-*ből fejlődött. Igekötőinknek ezzel a multjával magyarázhatjuk, hogy szórendi viselkedésük a határozókkal egyezően a fontosságtól, kiemeltségtől, hangsúlyozottságtól függ:

Holnap rétre hajtom teheneimet ~ Holnap kihajtom teheneimet.

Holnap hajtom rétre teheneimet ~ *Holnap* hajtom ki teheneimet.

Holnap *teheneimet* hajtom rétre ~ Holnap *teheneimet* hajtom ki.

Holnap hajtod rétre teheneimet? ~ *Holnap* hajtod ki teheneimet?

Teheneimet hajtod rétre holnap? ~ *Teheneimet* hajtod ki holnap?

Holnap hajtsd rétre teheneimet! ~ *Holnap* hajtsd ki teheneimet!

Holnap *rétre hajtod* teheneimet! ~ Holnap *kihajtod* teheneimet! stb.

Míg nyelvünkben fönnáll a szórendi szabadság, és ezt a szabadságot tartalmi különbségek kifejezésére, finomabbnál finomabb árnyalatok jelölésére használjuk föl, addig nincs okunk és jogunk igeekötőink célirányos fürgeségén bosszankodni. Nem nyűg az, hanem stílszerű érték.

Egyébként futólag hadd említsük meg, hogy az igeekötő az indogermán nyelvek többségében is elválízik igéjétől. Homeros nyelvében még minden igeekötő elválasztható; a régi latinban is közönségesek az ú. n. tmesises formák: *sub vos placo* = *supplico vos*, *circum ea fudit*, *super unus eram*, *inter non fecerit*, *prode illis est*, *erat de* stb.; az angolban egyformán használatos: „To whom are you talking?” és a „Who are you talking to?”; a németben meg csupán a *be-*, *ent-*, *er-*, *ge-*, *ver-*, *zer-* elválaszthatatlan, míg a többi általában csak a mellékmondatban marad igéje élén: „Wenn ich das Buch *zurückgebe*“, ellenben: „Ich *gebe* das Buch *zurück*“. — Ne felejtjük persze el, hogy a német igeekötők helyezkedése nem önálló jelölő tevékenység, hanem külső föltételekhez igazodó, szerepnélküli, gépies mozgás.

II. 5. „A nemet, a többes számot rosszul fejezzük ki“ — hangzik a következő kéttagú vád.

A nemet is rosszul fejezzük ki?! — kérdezzük meg-hökkenve. De hát milyen nemre céloz a szükséztavú, de annál határozottabb hangú tantétel? Kellő útmutatás híján gondolhatunk az ú. n. nyelvtani nemre is, meg a természetes nemre is. Ha a latin *bonus-bona-bonum*, a német *der Mond- die Sonne- das Pferd*-féle nyelvtani nem szerint való megkülönböztetés képe lebegett Nékám szeme előtt, akkor csakugyan be kell vallanunk gyámol-talanságunkat: a magyarban nyoma sincs az indogermán:

nyelvekből ismeretes nyelvtani háromneműségnek. A magyarnak, de egyúttal a nyelvek többségének ezt a „fogytékosságát“ régóta jól ismerjük, azonban megbotránkozás helyett még az indogermán nyelvszellem szerelmesei is üdítő könnyebbségnek tekintik. Például hadd említsem meg, hogy az *ido* nevű mesterséges nyelvben sincs meg, pedig a megalkotó nemzetközi bizottságban tekintélyes indogermán nyelvészek (Jespersen, Baudouin de Courtenay) vettek részt.

Alkalmasint nem is a nyelvtani, hanem a természetes nemek alaki megkülönböztetésében található „hibákra“ vonatkozik a kifogás. A magyarban t. i. az élőlényeknek csak egy szűk körében szoktuk a nemet jelölni, mégpedig vagy külön szóval: *nő-férfi*, *leány-fiú*, *tehén-bika*, *kanca-csödör*, *emse-kan*, *juh-kos*, *tyúk-kakas*, vagy jelzős szerkezettel: *leánygyermek-fiúörökös*, *hímoroszlán-nőstényszarvas*, *kancacsikó-tinóborjú* stb., vagy pedig *nő-né*-s összetételekkel. Tudvalevőleg a *nő-né* alakpár tagjai azonos eredetűek, azonban már nyelvemlékeinkben elkülönültek egymástól, olyanformán, hogy a *nő* megtartotta önállóságát, a *né* pedig képzővé halványodva általában a feleség jelölésére szolgál: *bíróné*, *Kissné*. Az irodalmi nyelvhasználat tovább igyekezett fejleszteni ezt a kezdeményezést: a *-né*-t meghagyta közmagyar szerepében (= feleség), a *nő* alakváltozatot pedig a foglalkozást, hivatalt, címet jelentő szavakhoz kezdte illeszteni a nőneműség jelölésére: *király-királyné* („a király felesége“) *-királynő* („nő uralkodó“), *tanító-tanítóné-tanítónő*. Ennek a tudatos megkülönböztetésnek köszönheti létét az *úrnő*, *barátnő*, *színésznő*, *énekesnő*, *táncosnő* stb. Hangsúlyoznunk kell, hogy a népnyelv alig vett tudomást erről a mesterkéltné újításról, hanem válogatás nélkül *-né*-vel szokta jelölni mindkét árnyalatot: *grófné* (1. „a gróf felesége“, 2. „grófnő“); *tanítóné* (1. „a tanító felesége“, 2. „tanítónő“); *barátné*, *ápolóné* stb. Az ilyen megkülönböztetés nélküli népi használat példái a köznyelvben sem

mennek ritkaságszámba: *szakácsné, varróné, mosóné, kocsmárosné* stb. — A nőneműségnek *nő*-vel való jelölése voltaképpen az utóbbi időben vált időszerű kérdéssé, s világosan látható, hogy a nyelvszokás a nem-jelölés általánosítása helyett — egyes kényesebb eseteket, kétséges helyzeteket nem számítva — a fokozatos mellőzés irányában fejlődik: K. Mária középiskolai tanár, A. Júlia leányliceumi igazgató, B. Jolán postamester, S. Irén, a Nőegylet elnöke, T. Vilma igazgató főorvos, Z. Piroška egyetemi tanársegéd, K. Margit magántisztviselő, özv. P. Jánosné I. o. altiszt, K. Péterné alperes stb.

Mindezt tudva jogosulatlannak látjuk Nékám szemrehányását. A nyelvtani nemet sehogyan sem fejezzük ki, a természetes nemet pedig csak szükség esetén, akkor pedig jól fejezzük ki. — Tanácstalanságomban azt kell tehát gyanítanom, hogy Nékám logikai fontoskodásból vagy szimmetriaérzékből vagy idegen nyelvek varázsának hatása alatt — egyiknek sincs persze szava a nyelv életében — a nyelvújítók ú. n. *nőstényítő* ötletét óhajtaná föleleveníteni. „Noha *né* a névszók után nem egyebet tészén, mint feleséget, mint p. o. *királyné*: a *király Feleségét jelenti*; de mivel nincsen nyelvünkben olyatén végszócska, formáló szócska, mely *nőstényt* jelentene, mint ezt jelentik a Német nyelvben az *inn*; a diákban az *a*, vagy *ix*, avagy *issa*, szócskák: azért az okosság azt kívánja, hogy a jóra indult szokást (Folnesics kezdéseként) ne hátráltassuk, hanem segítjük s így engedjük meg, hogy *né* annyit tévő szócska is legyen, mint p. o. a Németeknél az *inn* s így tágítsunk nyelvünkön“ (Kazinczy, Magy. Rég. 1: 27. l.). — Ez az újítás, amelynek Folnesics volt legbátrabb harcosa, így festett a gyakorlatban: *angyalné, szüzné, szépné, komolyné, barátságosné, nevezetesebbné, panaszra méltóné, vértestné* (= consanguinea), *őné* (= illa), *azné, emezné, némelyné, akiné, másikné, jóknék* stb. Ezeket az idétlen bohóságokat annakidején nyomtalanul elsöpörte az egészséges ha-

hota és fölháborodás. Nem hiszem, hogy bárki is viszszaíratná őket. Vagy tévednék?

A többes számot is rosszul fejezzük ki? Mi a kö, ennek fele sem tréfa! Világosnak, könnyen érthetőnek ezt a vádpontot sem mondhatjuk ugyan, de egy kis portyázással rábukkanhatunk igazi értelmére. Lássuk csak!

A *hal: halak, mozi: mozik, szép: szépek* stb. tanúsága szerint névszóinkon jelöljük, mégpedig következetesen *-k*-val jelöljük a többes számot. Itt tehát nincs hiba, ha csak a kivételnélküli következetességet nem hibáztatjuk. Ebben az irányban azonban kár volna keresgélnünk, mert Nékám elvileg nem lelkesedik a „felesleges szabálytalanságokért“, legalábbis ha a magyarban találja őket. Névmásainkon ugyancsak bajosan akadhatott meg haragos tekintete (*én: mi, te: ti, ő:ők*), élénken emlékezve az indogermán állapotokra (német *er: sie*, angol *I: we; he, she, it: they*, francia *moi: nous, toi: vous, lui: eux*). Igei személyragozásunk többesjelölésében (*élek: élünk, élsz: éltek, él: élnek*) keresve sem találhat fogyatékossgot, birtokos személyragozásunk meg (*házam: házaim, házunk: házaink*) a logikai és formai szabatosság mintaképeül szolgálhatna.

A többes szám kifejezésének képességében nincsen hiba; bizonyára olyan esetekre vonatkozik a hibáztatás, amelyekben a nyelv meglevő képessége ellenére sem jelöli a többest. A magyar nyelvhasználatnak és Nékám nyelvideáljának ez az összeütközése alig képzelhető egyebütt, mint a számnévi jelzők vagy az alany és az állítmány számbeli egyeztetése terén.

A magyarban a tőszámnévvel jelzett névszó egyes számban használatos: *egy ember, két ember, száz ember*. Ugyanez a helyzet a rokonnyelvekben is (osztják *hot lov* ,hat ló‘; vogul *hürem-sat-hüs paul* ,háromszázhusz falu‘ stb.), tehát kétségtelenül ősi örökséggel van dolgunk. Kinek mi kifogása lehet ez ellen az egyszerű, soha semmi

kétséget nem okozó finnugor szerkesztésmód ellen? Egy világhírű dán nyelvtudós, Jespersen a német *zwanzig Mann*, az angol *twenty stone*-féle szokatlanságokról szólva külön is kiemeli, velejében milyen fölösleges erőpocskolás az indogermán nyelveknek az a szokása, hogy az egynél magasabb számnevek után többes számot használnak: „we must therefore admit that the indication of plurality in such a case is superfluous, a pleonasm, a luxury“ (Mankind, Nation and Individual 117—8. l.). — Azt hiszem, csak a logikai szörszálhasogatás és az indogermán nyelvszokástól megbűvölt előítélet köthet bele a magyar eljárásba. Bele is kötött már néhányszor. Geleji Katona István volt a többes szám legkardosabb követelője: „A' *singularis numerus*okat, a' *pluralis*októl igen meg kell különböztetni, és az egyről szollo ígékét *singulariter*, s' a' többekről szollokat pedig, *pluraliter* kell ki-mondani. Mint: két emberek; tizen-két Apostolok; het-ven Tanítványok; tíz, husz esztendőek etc. Nem: két ember méggyen vala fel; a' 12. Apostol együtt lévően; a' 70. tanítványt ki-küldvén; tíz, husz esztendő el-mulván etc. a' mint hallom hogy a' község szoll; melly egy igen nagy vétkeesség a' mi nyelvünkben“ (Magyar Gramatikatska XVI.). Geleji Katonáék iskolás elve hellyel-közzel az irodalmi nyelvben meglehetős sikereket csikart ki, azt sem hallgathatjuk el, hogy egyes kifejezéseik (háromkirályok napja, mindenszentek ünnepe, minden jókat kívánok) a köznyelvbe is beszivárogtak, ellenben a tudákos nyelv-igazító kísérlet mégis csak kudarcra végződött. — Nincs okunk sajnálkozni rajta.

Valószínűleg Nékám sem ezen sajnálkozik, hanem inkább az alany és az állítmány számbeli egyezésének bizonyos eseteit, esetleg egyéb incongruentiákkal együtt az értelmi egyezést akarja megbélyegezni. Neki bizonyára különösen hangzik az efféle logikátlan egyeztetés: „Anikó és Bence velök ered útnak“, ellenben: „Péter és Pál... összeférnek a naptárban“;

„Halnak, halnak, egyre halnak színe, java a magyarnak“, ellenben: „Csudálni fogja a közönség, Garayné s barátim“; még furcsábbnak tetszhetnek neki az ilyen népnyelvi mondatok: „Fáj a fogai“, „Széthullott már annak a csontjai“, avagy „Minálunk a lányok kényes“ stb.

Aki a beszédnek csupán külső vetületét nézi, aki a nyelvben gépszerű formarendszert, egyszerű automatát lát, az bizony méltán megbotráncozhatik az ilyen „melléfogásokon“. Megérteni, értékelni csak az tudja az efféle értelmi egyeztetéseket, aki ismeri vagy legalább sejti a nyelv életjelenségei mögött működő egyéni és társaslélektani erők szövevényét és a kifejezések formájára lövellt sugarait. Nem képzelhető el nyelv, mely élni, fejlődni tudna, mely egyéni árnyalatok, művészi finomságok kifejezésére képes volna a képzettársulások örökké tartó, de folyvást változó hullámverése nélkül. Nem képzelhető el nyelv, — indogermán sem. Hogy azonban a szóbanforgó kérdésnél maradjunk, az értelmi egyezés az indogermán nyelvek többségében sem ritka, a görögben meg föltűnően gyakori. Íme egy-két példa: latin „*faciunt pars hominum*“ (Plautus), „*cum tanta multitudo lapides et tela conjicerent*“ (Caesar), „*nunc mihi nihil libri nihil literae nihil doctrina prodest*“ (Cicero); francia „*La terre, les animaux, les plantes, rien n'est l'oeuvre du hasard*“ stb. Érdemes megjegyezni, hogy az indogermánistáknak eszük ágában sincs az értelmi egyezésen fönnakadni, sőt Kühner szinte lelkesedve nyilatkozik róla: „*Α κατά σύνηθον σύνταξις* egy nyelvben sem oly gyakori, mint a görögben. Ez az élénken érző és gondolkodó görög szellemében gyökerezik, mint ki nem a szónak holt formáját, de a forma élő tartalmát látta és fogta föl. A szabályosságot aggodalmas pontossággal kereső nyelvtan szabályaival nem törődve képződött a görög nyelv a beszéd eleven, üde fuvallatától átlengve és a költők befolyása alatt“ (V. ö. NyK. XXV. 201. l.). — Azt hiszem,

ezzel kellő értékre szállítottuk le Nékám rosszalló megjegyzését. Ha netalántán félreértettük volna szavait, kérjük, fejtse ki máskor érthetőbben a gondolatait.

II. 6. „Változó, hangutánzó ragokkal megterhelt hosszú szavaink megbénítják a szöveg mozgékonyságát és a gondolatnak átható erejét“. — Súlyos, nagyon súlyos vádnak látszik, de... a látszat csal. A tétel alanyi része ködfelhők mögé bújik, állítmányi része meg önkényesen túlzó általánosítás.

„Hangutánzó rag“? Tudok hangutánzó szóról, pl. *ugat, kukorékol, sistereg*, de hangutánzó ragot eddig egyetlen nyelvben sem találtam. Tudtommal más sem talált. Az összefüggésből az derül ki, hogy Nékám nyilván a hangrendi illeszkedés jelenségére gondol, mint pl. *házból: kézből*. — Tehát az ilyen illeszkedő „ragokkal megterhelt hosszú szavaink“-kal van baj. Mi tagadás, magyarul tanuló idegenektől többször hallottam már panaszt a képzőkkel, jelekkel, ragokkal hosszúra toldozott szavainkra. Nemrégiben egy német ismerősöm az *élhetetlenségünkben* alak ellen berzenkedett, de amikor ízről-ízre végigelemeztük a szót és különféle indogermán nyelvekre próbáltuk lefordítani, kibontakoztak előttünk a ragozó nyelvvidom érdekes előnyei is. Mert előnyei is vannak. Jórészt persze a szempontok kiválasztásán és nem csekély mértékben egyéni értékelésen fordul meg, hogy az ilyen szintetikus és ezért hosszúcska formáknak előnyeit vagy hátrányait ítéljük-e nagyobbaknak.

Úgy érzem, hogy hosszú szavainknak Nékám nemcsak a hosszú voltán bosszankodik, hanem a hosszúságot előidéző formansok „hangutánzó“, szabatosabban illeszkedéses rendjéről sem lehet kedvező véleménye. Milyen szerencse, hogy nem ismeri Böhtlingk furcsa magyarázatát vagy Steinthal nézetét, aki ebben a hangtani jelenségben is a néplélek kivetítődését látta s a kezdetlegesség és szellemi tunyaság ékesen szóló bizonyítékai közé

sorolta. — Mellesleg szólva Steinthalék óta bebizonyosodott — jórészt éppen indogermán fonétikusok és nyelvészek bizonyították be, — hogy a különféle nyelvekben meglevő hangrend és magánhangzó-illeszkedés a legtermészetesebb hangélettani folyamat, egyszerű előreható hasonulás eredménye (Vokal-Harmonisierung), éppen úgy mint pl. a francia *camarade* (vö. *camerade*), *mascarade* (vö. olasz *maschera*), az olasz *uguale* (vö. *eguale*), *Taranto* (vö. *Tarento*), *Braganza* (vö. *Brigentia*) stb., stb. szóalakokban. — Ha tetszik, ha nem tetszik ez a fejlemény, azzal vigasztalódhatunk, hogy a nyelvet, még a kis magyar nyelvet is, eddigi élete évezredein át megszámlálhatatlan milliók használták, forgatták, formálták, s így egyéni ízlésünkhöz nem mindenben tud már alkalmazkodni.

A hosszú magyar szavak nemcsak a fület, szemet bántják, hanem Nékám szerint gondolatunk átható erejét is megbénítják. Szomorú, leverő, ha igaz. Tévesen hittük volna eddig, hogy a gondolat ereje, értéke nem attól függ, hogy francia, angol, német vagy magyar köntösben lép-e elénk? Tévesen hittük volna, hogy a kifejezés képessége egyéni adomány, hogy lehet angol, aki vesződik a formával, s akadhat kínai, aki művésze a formábaöntésnek? Tévedtünk volna? — Akkor azonban kétszeres büszkeséggel és hittel mutathatunk rá a magyar gondolkodókra, akik nyelvünk örökletes nyűgét szárnyukon cipelve versenyt tudnak repülni az indogermánság legjobbjáival! És mennyire ki kellene ábrándulnunk Goetheból, hogy német létére nem átalította ki-kifakadni a nyelv zsarnoki otrombaságai ellen!

*

Ezzel be is fejezi Nékám a magyar nyelv eredendő hüleinek számonkérését. Kár volt befejeznie! Egy kis igyekezettel ilyen pontokat is bátran beiktathatott volna vádiratába: miért nem tud a magyar a szó elején két vagy

több mássalhangzót kiejteni, mikor az indogermán nyelvekben egészen közönségesek a *spl-*, *skr-*, *ksn-*, *sthl-*, *skvr-* stb. mássalhangzótorlódásos szókezdetek; miért nem változtatjuk meg ajakműködéssel képzett *a* hangunkat, hiszen Középeurópában rajtunk kívül senki sem ismeri; mit szerencsétlenkedünk 21 névragozási esetalakkal, mikor a legfejlettebb nyelvek is beérik hárommalnégggyel; miért ragozzuk a főnévi igenevet (*adnom*, *adnod* stb.), viszont miért nem ragozzuk a melléknévi jelzöt (*jó ember: jó emberek től*); miért van vizsgálható igénk, miért nincs inkább conjunctivusunk; miért van tárgyas igeragozásunk, ha meg van, miért nem tudunk vele minden személyű tárgyat jelölni; miért kötjük a szóhangsúlyt az első szótaghoz, viszont miért kötetlen a szórendünk stb., stb.! — Mennyi jogos szemrehányást tehetnénk még — csupán a környező indogermán nyelvekkel való összehasonlítás leverő eredményeinek láttára! Akinek azután nem az indogermán az eszményképe, az úri ízlése szerint ránk piríthat a sémi, a kaukázusi, a dravida vagy akár a bantu, az eszkimo, a hottentotta nyelvvel.

Halhatatlannak hitt szegény magyar nyelv! Fejedre olvassuk minden bűnödet: bűnödet, hogy nincs olyasmid, ami másnak van, bűnödet, hogy olyasmid van, ami másnak nincs, bűnödet, hogy nem vagy olyan, mint más, hogy sajátos az arcod színe, eredeti az eszed járása, egyéni a szíved verése, hogy... magyar vagy! Hajdan ilyen elvakult ditirambusokat zengtek hozzád: „A magyar nyelvben megvan a keleti nyelvek képes volta, mélyértelműsége, kifejező ereje, leleményessége, minden lelkessége és tehetsége; a török nyelv virágos pompája; az angolnak méltósága; a franciának folyékony-sága; az olasznak édessége; a németnek komolysága; a szlávnek gazdagsága; a görögnek termékenysége, csinos-sága és ékesszólása; a latin-nak dísz-e és fénye; a spártainak velős rövidsége: szóval bármit kíván a művelt gondolkodás, az mind

megvan benne.“ — Tömegesen szereztél barátokat, tisztelőket, hódolókat és — ellenségeket is. Jó voltál évezredekben át magyar anyák altató dalának, szerelmes szívek turbékolásának, honsszerző és honvédő hősök csatakiáltásának, Széchenyi gondolatai, Petőfi érzései szószólójának... és most... lerántották rólad a leplet! Nékám Lajos, a budapesti kir. magyar Pázmány Péter-Tudományegyetemen a bőr- és nemi kórtan ny. r. tanára „megállapította“ rólad, hogy csúf kiütések vannak a testeden, halálos szervi bajokban szenvedsz, nem tudsz lépést tartani az élet fejlődő igényeivel..... Elvégeztett..... Íme: a hal nem tud úszni, a fülemile rosszul énekel, a tölgyfa tökéletlenebb teremtménye az Istennek, mint a pálma.

Zsirai Miklós.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Dunántúlon. E szóalakkal újabban többször találkozunk, nemesak a napisajtó termékeiben, hanem gondosabb tollforgatók műveiben is. Főforrása mégis, azt hiszem, a Meteorológiai Intézet napi időjelentése, ahol állandóan olvassunk ilyeneket: 1934. jan. 17. A hőmérséklet éjjel a *Dunántúlon* a fagypont körül állott. — Jan. 18. Sok helyen köd és főleg a *Dunántúlon* eső. — Jan. 25. A legmagasabb nappali hőmérséklet a *Dunántúlon* mínusz 1—3. C. Hogyan keletkezett ez az alak? Hiszen a *túl* helyhatározó-szót sohasem szoktuk még *-on* helyraggal is ellátni. Így beszélünk: hegyen-völgyön *túl*, a folyón *túl*, az erdőn *túl*, mértéken *túl*, vagy: *túl* a vízen. *Túl* a mezőn, *túl* a hazán. (Vör. A bűvár Kund.) *Túl* napnyugat, innen kelet Néznek kemény farkasszemet. (Arany: Keveháza.) Széles *Dunán túl* és *innét* Nem gyül hiába ennyi nép (Arany: Keveháza). De ott van a híres régi népdal is, mely a dunántúli magyarságot gúnyolja s melyet Thaly *Az alföldi csikós* címen a Régi magyar vi-tézi énekek II. kötetében közöl (309. l.):

Dunántúl a magyar iszik klázlibul,
Megeszi a roszprádlit cintálbul,
Dunántúl: klázlibul, cintálbul.

Tiszántúl a magyar iszik kanesóbul,
 Eszik fa-cseréptálbul, vagy bográcsbul,
Tiszántúl: kanesóbul, bográcsbul.

A *túlon-túl* alakban az *-on* rag más természetű, fokozó jellemű, úgy mint ezekben: *újdón-új, vadon-vad, aligon-alig, isméten-ismét, csupádon-csupa, örökkön-örökké* és hasonlók. (L. Nyr. 60:103.) — Ha helyragot használunk, akkor *túl* a Dunán, *túl* a Tiszán, de sohasem *Dunántúlon*, vagy *Tiszántúlon*. *Túl a Tiszán*, a Dunán meg innen, Kerek pusztán lakik az én kincsem. — *Túl a Tiszán* Devecserbe' Ketten ülnek egy nyeregbe'. — *Túl a Tiszán*, Földeákon, Alma terem a fűzfákon. — Aki tehát *Dunántúlon-t* ír vagy mond, az nem érzi e szóban elégnek a *túl* jelentését a hely kifejezésére, hanem a Dunántúlra (megy) és Dunántúlról (jó) hasonlatosságára szükségesnek tart egy *Dunántúlon* alakot is. De más analógia is működhet itt közre: a Dunán *innen*, amelynek *-en* végzete mintegy maga után vonja a *Dunántúlon -on* ragját. Az ilyen alakpárok tudvalevőleg sokszor alakulnak az analógia törvénye szerint. Az *innen* (onnan) mintájára képezte már a népnyelv a különben szabálytalan *túl* alakot. Így lett a *fent*, illetőleg *lent* mintájára az *alant* a régebbi *alatt* helyett. Még Kisfaludy Károly Mohácsában is: És nem tudja kinek hőspora nyugszik *alatt*. Az *örökkön-örökké* szólásban így magyarázható az *örökkön* hosszú *k*-ja *örökön* helyett. Így a *vedett* alak e h. *vet*t', a *szedett-vedett* szólásban. A *kivilágos kiviliradtig* e h. *világos kiviliradtig* és több más.

Bár analógiával lélektanilag támogatható is, mégsem helyeselhetjük a *Dunántúlon*-nak mint stilisztikailag pleonasztikus alaknak használatát. Ellene szól a köznyelvi alakoknak még hatalmasabb analógiája. Legjelesebb íróink s a magyar nyelvérzék szükségtelennek látja, nem használja, s ezért feleljünk csak hol? kérdésre az eddig szokásos *Dunán túl* vagy *túl a Dunán* alakokkal. Zlinszky Aladár.

Feleségeikkel, feleségükkel vagy feleségestül? Egyik lapunk azt írta a minapában, hogy „Dolfuss osztrák kancellár tiszteletére a miniszterelnök szerdán este estebédet adott, melyen jelen voltak a kormány tagjai *feleségeikkel*“. Miért *feleségeikkel*? kérdezzük. Hiszen itt több a birtokos és egy a birtok. „Vajjon?“ — kérdezi a fenti mondat megfogalmazója, „hiszen a feleségek száma is annyi, mint a kormány tagjainak a száma.“ Csakhogy ebben az okoskodásban hiba van, mint alább látni fogjuk.

A fenti egyeztetésnél helyesebb volna tehát ez: *a kormány tagjai feleségükkel?* kérdezi a fenti mondat megszerkesztője. Több birtokos és egy birtok esetén ez a használat

általánosságban helyes. A *több birtokos, egy birtok* kapcsolatnak ugyanis két formája lehet: 1. *a több birtokosnak egy közös birtoka van*: Pl. „A szolgák szomorúan hallották uruk balesetét“. „Kovácséknak dobra került a házuk.“ 2. *A több birtokos mindenikének külön-külön egy birtoka van*. Pl. Az emberek a fejükkel gondolkoznak, a szívükkel éreznek.“ „A gólyák visszatértek elhagyott fészkeikre.“ Ebbe az utóbbi csoportba tartozik ez is: „Jelen voltak a kormány tagjai feleségükkel.“

Csakhowy magyar nyelvi szempontból ez sem kifogástalan. Miért? Azért mert családi viszonylatokban a magyar a *-stul, -stül* comitativus-ragot használja: *feleségestül, gyerekestül, fiastul, lányostul, apjostul, anyjostul, családostul*. Miért hanyagoljuk el, miért nem használjuk a maga helyén nyelvünknek ezt a fontos és szükséges ragját?

Tehát az egyedül helyes használat ez: „Jelen voltak a kormány tagjai feleségestül.“ Csűrő Bálint.

Domborműből relief. A Magyar Nyelvőr szerkesztője, úgy látom, félreértette *Miben áll a mi küzdelemünk az idegen szók ellen?* című cikkemnek azt a helyét, ahol az 1909-i és a mai nyelvhasználatot szembeállítva, sajnálattal állapítottam meg, hogy amit akkoriban még magyar szóval *dombormű*-nek mondtunk, azt mostanában következetesen *relief*-nek nevezzük (l. Magyarosan II, 99, illetőleg Nyelvőr LXIII, 29). Ő ebben a szembeállításban megrovást lát a maga fordításai ellen, valamint azoknak az idegen szóknak a felsorolásában is, amelyekről a jegyzetben azt mondtam, hogy én valamennyit eredeti szóval fejeztem volna ki. Sem a *dombormű—relief* szembeállításnak, sem a jegyzetbeli fölemlítésnek nem volt ilyen célja. Az újabb irodalmi nyelvfejlődés irányát akartam velük, valamint a többi példával is megvilágítani, amely határozottan az idegen szók tömeges befogadása felé hajlik a csak még nemrég is használt eredeti szók rovására. Merő véletlen, hogy cikkem írása közben éppen a három egyiptomi tárgyú könyvet olvasva, a *dombormű* és *relief* esetének is szemembe kellett bennük szöknie, amint föltűntek nekem a Tut-ankh-Amenről szóló könyvek fordításában a többi, újabban nagy divatba jött idegen szók is, amelyekről az én hagyományhoz ragaszkodó nyelvérzésem még ma is húzódozik. Az efféle elkerülhető idegen szók használata kétségkívül az egyéni hajlam és írói ízlés dolga, amely két körülményt a nyelvművelés kérdésében föltétlenül méltatni és mérlegelni kell. Ezeket a szempontokat azonban a kérdésnek bővebb elméleti tárgyalására halasztva, most csak azt jegyzem meg, hogy az idegen szóknak az eredetiek rovására történő *szükségtelen* elszaporodását főleg éppen az általános egyéni hajlam és írói ízlés mai jellegé-

ből magyarázhatjuk. Ha ez a jelleg megváltozik, illetőleg, ha ezt a jelleget nemzetibbé, magyarabbá bírjuk változtatni, megoldódik a nagy kérdés, és szókinszünk fejlődését eredetibbé, nemzetiesebbé tehetjük. Mi, nyelvészek, tudjuk, hogy a szó addig él, amíg ajkunkon és tollunkon forog. Üdvös dolgot cselekszünk tehát, ha magunk nem sietünk annyira minden pusztá divatból fölkapott idegen szót terjeszteni, s ha mentől gyakrabban hangoztatjuk az eredeti szavainkhoz való szívós ragaszkodás célszerűségét. Más-különbén magunk is csak gyorsítani fogjuk azt a fejlődési jelenséget, amely *a szavak* — ez esetben eredeti szavaink — *halálához* vezet. A magyar szavak halálát éppen a Nyelvőr szerkesztője tárgyalta most a Finnugor Társaságnak 50 éves évfordulót ünneplő kiadványában¹ és magában a Nyelvőrben (LXIII, 1—7. l.), főképp a régi nyelv szavait véve figyelembe. Én pedig megfigyeléseim alapján mondhatom, hogy a kódexek kora óta kipusztult magyar szóknak e cikkekben összeállított jegyzékénél nagyobb számot tesznek ki azok az eredeti szavaink, amelyek az újabb irodalmi és társalgási nyelvben csupán az én életem folyama alatt vagy egészen kihaltak már, vagy a teljes kihalás felé közelednek.

A Nyelvőr szerkesztője azonban főleg azt nem érti, miért nem vettem észre a „Mahler Ede megdícsért könyvében“ is előforduló idegen szókat. Észrevettem ezeket is, de cikkemnek kérdéses helyén nem lehetett céлом 1909-i könyvnek idegen szavairól beszélni, nem is a könyv magyarságának külön dícséretéül állapítottam meg benne a mai *relief*-nek még magyar szóval történt kifejezésmódját, hanem csupán annak az általános jelenségnek egyik éppen kezem ügyébe eső tanúságaként, hogy eredeti szavaink lassanként feledésbe merülnek és nemzetközi szókkal cserélődnek föl. Hogy a megdícsértnek tekintett munka magyarságáról mi a véleményem, azt ennek a félreértésnek olvasása előtt kifejeztem már egy legközelebb ugyanitt megjelenő nagyobb tanulmányomnak külön szakaszában.

Zolnai Gyula.

¹ Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia LXVII, 12. s. köv. 11.

Sodoma és Gomora. A reklámok nyelve ellen már halatlatszott felszisszenés a Magyarosan lapjairól (III. 17. l.), mégis szükségesnek látszik, hogy kissé részletesebben foglalkozzunk a hirdetések és a reklámok magyartalanságával és annak okaival, mert véleményünk szerint a hirdetések és a reklámok a legkártékonyabb és legeredményesebb nyelvrontók közé tartoznak. Hiszen a hirdetéseknek s különösen a reklámoknak éppen az a céljuk, hogy minden olvasónak, minden járó-kelőnek magukra hívják a figyelmét s mennél határozottabban, eltörölhetetlenebbül belevésődjenek az em-

lékezetébe. Némelyik hirdetés szinte ráordít az emberre a hirdető-oszlopról, s nem egy akad köztük, mely pompás „magyar” nyelvvel ráadásul majd’ le is taglózza a gyanútlan szemlélőt. — A reklámok szavait, mondanivalóját meg *kell* jegyezni, meg *kell* tanulni (hiszen ez a céljuk, s ezt rendszerint el is érik), ha pedig valaki megjegyezte, megtanulta őket, nagyon gyakran rossz, hibás, nyakatekert magyar mondatot tanult meg, s ha az olvasó egyszerűbb ember, akit nem ütött mellbe a nyelvi helytelenség első alkalommal, az meg is ragad benne, s utóbb ő maga is alkalmazza.

Ha egyes nagyon elterjedt nyelvhibák eredetét keresnők, gyakran juthatnánk el egy-egy hatásos reklámhoz vagy csilingelő reklámvershez.

Mi hát a hirdetések és a reklámok rossz magyarságának az oka? Tegyük mindjárt különbséget hirdetés és reklám között. Különbség van, s ezt már maga a két szó is bizonyítja. (Mellékesen megkérdezhetjük, nem lehetne-e találni, vagy ha azt nem, hát faragni jó magyar szót a *reklám* kiküszöbölésére?...) Hirdetés valami hosszabb szöveget jelent, mellyel az üzletek áruikat (vagy színházak, mozik műsorukat stb.) ajánlják. Akármilyen öröndetes tapasztalat az, hogy az újságok egyre több és több gondot fordítanak a helyes magyarságra, mégis szomorúan kell látnunk napról-napra, hogy még az újságokban megjelenő hirdetések is magyartalanságokkal vannak teletűzdelve (vagy — *spékelve?*). Ennek az oka pedig abban rejlik, hogy a hirdetéseket az egyes üzletek, cégek maguk szerkesztik, készen adják a lapoknak közlés céljából, s az újságok változatlanul, a hibák, pongyolaságok kifésülése nélkül közlik is azokat. Nem lehetne megtenni azt, hogy a szerkesztőségekben a hirdetéseket nyelvi szempontból átvizsgálják, kijavítsák s csak azután adják közre? Bizonyára meg lehetne tenni, hiszen a hirdetéseket idejében megkapják, nem csak lapzártá előtt közvetlenül.

Ugyanezek állanak a reklámokra is. Csakhogy itt az eddigieknek még más is segítségükre siet a helyes magyarság — ellen. Ez pedig a reklám természetéből következik. A jó reklám szükségszerűen *rövid*. A túlságos rövidség és tömörség pedig nagyon gyakran nemcsak homályosságot szül, hanem pongyolaságot, hibás szerkesztést, helytelen nyelvhasználatot. Másik alaptulajdonság, hogy a reklám *feltűnő* legyen. Az a szó kerüljön az első helyre, amelyet hangsúlyozni akarnak (ezeket a szokat nagyobb, különös betűkkel is rajzolják), de ha még egy hangsúlyozandó szó van a szövegben, azt is olyan helyre kell tenni, hogy az is érvényesüljön, tekintet nélkül arra, hogy a természetes szórend

megengedi-e az önkényes csereberét. Ezért tesz sok reklám erőszakot a helyes nyelvhasználaton.

Van aztán olyan reklám is (s ez is a feltűnőséggel függ össze), mely szándékosan keres valami furcsaságot, gyakran nyelvi különösséget, hogy annál hatásosabb legyen. Ilyen reklámról hallottam mondani: „Olyan ostoba (pardon: *blöd*) ez a reklám, hogy nem lehet elfelejteni!”

Rövidre fogva ezek okozzák a reklámok magyartalan-ságait, de nem mentik is egyúttal. Mert lehet helyes magyarsággal is reklámot írni, s ezt elég sok szerencsés példával bizonyíthatnók. Csak olyanok írják a reklámot, akik tudnak magyarul, s arra is legyen gondjuk, hogy a reklám-mondat ne csak reklámnak legyen — *pompás*, hanem mondatnak is legalább — *tűrhető*.

*

Ha csoportosítani akarnók a hirdetésekben és reklámokban hemzsegő hibákat, jóformán az egész magyar nyelvtant és stilisztikát le kellene írunk. Itt csak néhány példán akarjuk bemutatni a leggyakoribb és legszembeeszkőbb hibákat, s egyszerűség kedvéért példáinkat egyetlen magyar lap egyetlen számából vesszük. (Zárójelben még megjegyezhetjük, hogy ez a lap küzd a leghatározottabban a helyes magyarságért.)

„Párisi *modellek* után készült kabátok, *kosztüömök*, ruhák és *blousok* gyönyörű kivitelben stb.... m. kir. udv. és kam. száll. női ruhaosztálya.“ Három felesleges idegen szó, kettő közülük „magyaros“ formában, a harmadik „idegen“ alakban. Közelebbről meghatározhatatlan, milyen helyesírás vagy ejtés alapján. Mert így: *blous*, ezt a szót semmiféle nyelven nem írják, se nem ejtik. [fr. la blouse (bluz), ném. die Blouse v. Bluse (blúze).] A *női ruhaosztálya* pedig helyesebb lenne *női ruha-osztálya* formában. Egy másik hirdetés már *modelek*-ről beszél. Miért?...

„Kétemeletes palotaszerű magánház *garage-val* kisebb szanatóriumnak, orvosi laboratoriumnak vagy hasonló célra is alkalmas, előnyös feltételekkel eladó vagy bérbeadó.“ Pompás kis mondat! Szép, hogy a hirdető az idegen írásmóddal jelezni akarja a *garage* idegen mivoltát, de miért nem írja akkor is így: *garage-zsal*, vagy a szót talán garagénak is ejti? Nem hinnők. Azután, ha így írja: szanatórium, miért ír laboratorium-ot?

„Elsőrendű eladót keres *disztíngvált* cég. Magas jutalékot fizetünk és *villamos költséget térítünk*.“ Vajjon milyen lehet egy *disztíngvált* cég? Fínom, előkelő, kiváló, izléses? Bizonyára az. Bár elég különös dolgokkal foglalkozik. Hittérítésről például még csak van valamelyes fogalma az embernek, de hogy villamosköltséget hogyan térítenek, az már kissé gondolkodóba ejt. Vagy azt akarták mondani,

hogy az eladónak villamosköltségét megtérítik v. visszatérítik, szóval megfizetik?

„Az állandóan emelkedő amerikai kereslet ellenére boraink árai lényegesen alacsonyabbak azok *reális* értékénél.“ Miért itt a többszám? Csak akkor volna indokolt, ha *minden* bornak *több* ára volna. A reális értéket pedig nem lehetne magyarul — valóságos, tényleges, valódi, igazi értéknek mondani?

„Kiadó lakások olcsó bérrel *kettőszobás komfortos azonnalra* és májusra, továbbá *négy szoba hallos*, utcai augusztusra“. Ez a hirdetés már átvezet bennünket a magyartalanságok, nyelvi bakugrások, nyakatekert, értelmetlen, ostoba mondatok(?) zavartalanul tenyésző dzsungelébe, az apróhirdetés-rovatba.

Ugyanannak a lapnak ugyanabból a számából íme néhány lélekzetelállító díszpéldány. Van köztük olyan, amelyiknek csak — értelme nincsen:

„Lépcsőházi modern egyszobás, mellékhelyiségekkel klinikáknál Telepi-utca tisztán huszasban.“ ???

Aki szereti a természeti ritkaságokat, annak figyelmébe ajánljuk a következő hirdetést.

„...százharmincegy öles telek épületekkel, tizenkettőezer pengő, *száztíz öles ősfákkal* (!) nyolcezerötszáz pengő kedvező fizetési feltételekkel.“ *Száztíz öles ősfák* és csak nyolcezerötszáz pengő!

„Lépcsőházi külön bejárattal bútorozott szoba Dohány-utca, körut közelében kiadó átutazó vidéki ur részére hónapos bérrel.“ Finom kis lakás lehet, amely csak *lépcsőházi külön bejárattal* van bútorozva!

„Sürgősen eladó kétszer egyszobás konyhás családi ház.“ Hogy lehet a bűnös szándékot a hirdetésben elárulni? *Kétszer* eladni ugyanazt a házat! Vagy mást akart mondani a hirdető?

„Trafikhoz elárusítónőt párszáz készpénzzel azonnalra felveszek.“ „Vesünk zongorát, pianinót, harmoniumot *legmagasabb készpénzéért*, bérletosztályunknak.“

„Háromszobás, kétszobás, egyszobás világos, napos *legmodernebb összkomfort*, kertes.“ Azt se tudjuk elképzelni, mi az az *összkomfort*, hát még a fenti jelzőkkel! „...*összkomfortos* úri ház *összközművel* (!).“ Ez már azért — *összborzalom!* —

Légy erős, olvasó, mert ez még nem minden. „Pénzbeszedő, egyszersmind elsőrangú *akvizitőr* (?), esakis a *textilszakmából*, meglevő nagy kerülethez, aki a kilencedik kerületben eredményesen dolgozik, felvétetik.“ Vagy: „Zsákszedőt, fűszereseknél *bevezetettet* rendeset keresek.“ Ilyenek olvasásakor döbben csak rá az ember, hogy a magyar nyelvben vannak szórendi szabályok.

„...új villaszerű ház... éves lakónak azonnal beköl-
tözhető.“ „Dohánytőzsde négyezeröttszázért és egyezeröttszáz-
ért (?) eladó, esetleg betársulható.“

Még csak egy csepp kis türelmet kérünk, lássunk né-
hány igazi „magyar“ hirdetést. „Öreg háló-, ebédlőbutorait
jutányosan modernizálom, restaurálom stb“ „Két darab bril-
liáns gyűrű privátnak, magyarperzsa, leanderek, nagy kak-
tuszok eladók.“ „Jégsekrény, üzleti pléhelt (!) pult, stélázi,
mérleg eladók.“

A balga olvasó persze azt hitte, hogy magyar hirde-
téseket olvas, magyar újságban.

Nincs a magyar nyelvnek talán egy törvénye sem, me-
lyet a négylapnyi apróhirdetés között megszegve ne lát-
nánk.

Ide tolakszik az a kérdés: így kell ennek lenni? Nem
kell-e, nem erkölcsi kötelesség-e rendet teremteni, gazt, gyo-
mot irtani ezen a területen is? A napilapoknak legjövödel-
mezőbb rovata az apróhirdetés-rovat. Nem tehetnék meg,
hogy valakivel átnézzessék, kijavíttassák a hirdetéseket s gá-
tat vessenek az elburjánzott szörnyűségek további szaporodá-
sának?

Az elvek köteleznek.

Pais Károly.

A görög földrajzi nevek helyesírása. Helyesírási sza-
bályaink szerint a nem latin írású nyelvek tulajdonneveit,
amennyire lehetséges, magyar betűinkkel átírjuk, de a gö-
rög tulajdonneveket vagy latinosan írjuk, vagy az eredeti
betűkhöz híven. Természetesen a görög nevek közül is egé-
szen magyarosan írjuk azokat, amelyek annyira közkele-
tűek, hogy már magyaros kiejtésük is megállapodott. (Vö.
A magyar helyesírás szabályai 4. kiad. 115., 116. és 118. p.)

„Görögország földrajzi nevei“ címen megjelent 1932-
ben a Térképészeti Közlöny 5. számú különfüzeteként egy
munka, amely szótári rendben tárgyalja a mai Görögország
fontosabb földrajzi neveit. A munka szerzője, Takács József,
a görög földrajzi neveknek a mai görög hivatalos helység-
névtárban levő alakját átírja latin betűkkel, de nem a fen-
tebb idézett helyesírási szabályok szerint, hanem magyar
helyesírással az újjörög kiejtést utánozva. A legtöbb hely-
név átírásában nincsen tekintettel a magyarban megállapo-
dott kiejtésre. Ezért többek között ilyen neveket ajánl a ma-
gyar földrajzíróknak, térképészeknek: *Athine, Ervia, Ipirosz,*
Ólimbosz, Pireefsz, Szpárti, Thíve, a megszokott, hagyomá-
nyos *Athén, Euboia, Epirus, Olympus, Piraeus, Spárta,*
Théba helyett. A nyelvészek már sokszor rámutattak arra,
hogy a külföldi helyneveknek olyan írása, amely az illető or-
szág hivatalos nevei kedvéért mellőzi a magyar vagy ma-
gyaros alakú neveket, sohasem lehet következetes. A szerző

felsorolásában is *Arkádia, Attika, Égei tenger, Földközi tenger, Görögország, Kréta, Macedónia, Thrácia* és még néhány földrajzi név magyarul vagy magyaros alakban szerepel, nem pedig újjörög néven vagy újjörög kiejtés szerint.

A görög földrajzi neveknek újjörög kiejtés szerint való átírását nem fogadhatjuk megnyugvással. A régi görög tulajdonnevek a magyarban vagy közvetlenül az ógörög nyelv, vagy a latin útján honosodtak meg. A művelt magyar ember beszédében sokszor hallható pl. *Homerós, Sophokles, Herodotos, Perikles, Plato, Aristoteles* neve. Amint ezek az ógörög személynevek nem helyettesíthetők a mi nyelvünkben újjörög alakjukkal, ugyanúgy nem mondhatjuk újjörög kiejtés szerint azokat a mai görög helyneveket sem, amelyek a mai magyar nyelvben ógörög vagy latin alakjukban járatosak. Nem mondhatjuk, hogy *Zeus* az *Ólimboszon* trónol, hogy *Odysseus Itháki* fejedelme volt, hogy *Perikles* az *athínei* akropoliszt díszítette a művészet remekeivel. Vagy talán kétféle alakban használjuk a görög helyneveket? Ha ógörög személyekről, eseményekről beszélünk, mondjuk a helyneveket ógörög alakjukban, ha pedig a mai Görögországról van szó, akkor mai görög kiejtéssel? A szerző, úgy látszik, ezt tartaná helyesnek, mert véleménye szerint „modern földrajzi térképünket ókori történelmivé változtatjuk, amikor Euboiának... és Aiginának írjuk az újjörög Evviát és Ejinát.” Ha magyar térképen a mai görög helynevek a mai magyar nyelvben járatos alakban szerepelnek, az a térkép nem lehet ókori történelmi térkép. Különben maguk a mai görögök is Euboiát és Aiginát írnak, csak másképpen ejtik ki. A londoni Royal Geographical Society, amint a szerző munkájából látható, szintén betű szerint, nem a kiejtés szerint írja a görög helyneveket.

Ha a magyarságnak a görög műveltséggel való érintkezését jelző hagyományos nevek mellőzésével az újjörög földrajzi nevek meghonosítására törekszünk, zavart keltünk ezen a téren is épúgy, mint a wienezéssel a nyugateurópai helynevek használatában. Az iskolában egyik osztályban az ógörög, a másikon meg az újjörög neveket kellene tanítani. Beszédünkben és írásunkban pedig csak görög szakember, vagy minden esetben talán még az sem tudná eldönteni, mikor helyes a régi és mikor az új nevek használata. Ha a zavart el akarjuk kerülni, írjuk a közkeletű, magyaros kiejtésű neveket magyar helyesírással, a többit pedig betű szerint vagy pedig latinosan azokat, amelyeknek a latin alakja általánosabb használatú. Földrajzi szakmunkákban, térképeken megjelölhető a mai kiejtés is minden név után zárójelben. A szerző munkájához csatolt térképen is így látható pl. Kréta szigetének a neve.

A szerzőnek, úgy látszik, az a célja, hogy a nem latin

írású népek helyneveit átírja magyarra. Ha ebben a munkában követi a helyesírási szabályzat útmutatásait és nem mellőzi hagyományos földrajzi neveinket, a magyar műveltségnek értékes szolgálatot fog tenni. *Sági István.*

Tollkés. A „Magyarosan“ legutóbbi számában nagy érdeklődéssel olvastam Csúry Bálint tanulságos cikkét a fordított jövevényszavakról. Találó és helytálló megállapításai között azonban találtam egyet, amelyre nézve nem vagyok vele egy véleményen; legalább is kétségeim vannak. Ő ezt mondja a 7. lapon: „Néha félreértéssel pl. tollkés (Federmesser, tulajdonképen: rúgós kés)“. Én a magam részéről mindig úgy véltem, hogy a német elnevezés is onnan ered, hogy az ilyenféle zsebkést régiben a *lúdtoll* hegyezésére használták, tehát voltakép „toll hegyezésére szolgáló kés“.

Ezt a feltevésemet megerősíti más nyelvek analógiája.

Igy az *olaszban* a tollkés neve: *temperino*; a „temperare“ ige egyik jelentése pedig: „tollat metszeni“. Tehát *temperino* = tollmetsző.

Az *angolban* *penknife* a neve. (*Pen*: toll; *knife*: kés). „A small knife for mending pens“ — magyarázza a szótár, vagyis: „kis kés *tollak* hegyezésére“.

A *franciában* *canif* a neve. Ez nem egyéb, mint az angol *knife* = kés (angolszász *cnif*, mely egy töből sarjadzott a német „kneifen“ = csipni igével). Ez a *couteau* (latin *cultellus*) mellett differenciálódott az angol *penknife* mintájára „tollkés“ értelemben.

Amint ezekből látni, a rúgó egyik nyelvben sem szerepel a tollkés elnevezésében.

E helyett van az angolban *clasp-knife*, nyitható és csukható kés értelmében; németül: *Taschenmesser*, franciául: *jambette* vagy *couteau pliant*, olaszul: *coltello da tasca* vagy *coltello a molla* (rúgós kés); „molla“ azt jelenti, hogy: *rúgó*. És itt találkozunk végre azzal a „rúgós“ késsel, melyet Csúry Bálint említ, de ez nem a Federmesser, hanem a Taschenmesser, vagyis inkább a „coltello a molla“ megfelelője

Fest Aladár.

Fest Aladár fenti meggyőző magyarázatát a *Federmesser* tárgytörténetéről tanulsággal olvastam. Mindamellett, ami fejtegetésem lényegét illeti, talán nem tévedek, ha továbbra is ragaszkodom ahhoz a nézetemhez, — amit bizonyára ő sem tagad, — hogy a *tollkés*-nek a *Federmesser*-ből való lefordítására semmi szükség nem volt. Nem volt pedig azért, mert a magyar nyelvnek az íróltollmetsző kés-re megvolt a maga kifogástalan, eredeti elnevezése: *tollcsináló-kés* vagy *pennacsináló-késcske* (vö. Nyelvtört. Szótár).

Csakhogy ez az elnevezés, mikor a vele megjelölt tárgy el-
tűnt a használatból, maga is vele pusztult és jól is tette,
mert nem volt rá szükség többé. A nép megél mind a *toll-
kés*, mind a *zsebkés* nélkül. A durvább kivitelű, rúgótlan,
fanyelű zsebkést *bicsaknak*, *bicskának*, a finomabb, csont-
nyelűt, rúgóst pedig *penecilusnak*, vagy *peneciluskésnek* ne-
vezi. A kettőt közös néven *zsebbevaló késnek* hívja. A nóta
is azt mondja: „Réten, réten, a szatmári réten Elvesztettem
zsebbevaló késem”. A művelt társalgás nyelvében még a
*zsebkés*nél is szokottabb a *bicska* elnevezés. A *tollkést* pedig
törzsökös magyar beszédű ember szájából nem is hallottam.

Csúry Bálint.

Szemben. Bátorkodom kérni: írjon át a Nyelvművelő
Bizottság a hírlapokhoz, s a Rádióhoz is, a *szemben* szónak
folytonos, fölösleges és helytelen használata ügyében. A baj
okát abban sejttem, hogy a távirati irodák hevenyében, nyer-
sen fordítják a külföldi híreket. Megfigyeltem, hogy a Rá-
dió — a „Magyar Távirati Iroda” közléséből csupa *szem-
ben*-t mondott (hibásan), s ugyanazt a híradást a Pesti Hír-
lap már helyesen, *szemben* nélkül közölte. S még inkább saj-
nos és bosszantó, hogy nemcsak a sebtiben firkantott hír-
lapi közlésekben, hanem jeles „közíró”-ink (Hegedüs L.,
Nagy Emil) cikkeiben, sőt a nagyobb műgondot kívánó szép-
irodalmi művekben is éktelenkedik már a *szemben*. Már meg
is duplázzák: „A mások igazságával *szemben* a magát
szembeállította”. „A nemzeti szocializmussal *szemben* való
szembeszállás.” Mindkét esetben a *szemben* oktalán szófölös-
leg. Valamint ezekben a mondatokban is: „Nem lehet pole-
miát folytatnom öseimmel *szemben*” (Hegedüs L.). „Remény-
telen küzdelem volt a végzet hatalmával *szemben*” (Herczeg
F.). „A túlerővel *szemben* nem tudtak megbirkózni.” „Test-
véreinkkel *szemben* másképpen bántak.” „Pörös viszonyban
álltak egymással *szemben*.” — Elmondhatjuk: „Ha valaki
hamarjában nem tudja: milyen *névutót* v. *ragot* használjon,
a *szemben* szóval segít magán. Az mindenre jó.” Ezt Sziny-
yei József a *révén* szóról mondta ugyan (*Magyarosan* II,
78), de lám a *szemben* használatára épügy illik. Íme néhány
példa. „Nem voltak egymással *szemben* őszinték” (Egymás-
hoz). „Jóakaratot mutat velünk *szemben*” (*Hozzánk* v. *írán-
tunk*). „Gazdasági követelések a kormánnyal *szemben*” (Kor-
mánytól). „Nem szabad szemet hűnyünk a veszedelmekkel
szemben” (Veszedelmek előtt). „Előnye a pesti házakkal *szem-
ben*” (Házak fölött). „A régebbi javaslatokkal *szemben* az új
rendelkezők lényegesen enyhültek” (Javaslatokhoz képest v.
viszonyítva). „Ezek a szerződések a magyar nemzettel *szem-
ben* büntető jelleggel bírnak” (Ezek a szerződések a magyar
nemzetre nézve büntető jellegűek). „Kifogást emelnek *velem*

szemben“ (*Ellenem*. Petőfi se azt mondatja Hunyadi Lászlóval: „Emelj szót *velem szemben* lelkiismeretem“). „El fog zárkózni szentimentális érvekkel *szemben*“ (Érvek *elől*. Lám 5 sorral alább már így írja a P. H.: „Lehetetlen elzárkózni a perújítás *elől*“). *Trencsénj Károly*.

Kötél áztatva jó. Pénz olvasva, asszony verve jó. Szép asszonymnak, jónak, Jó járású lónak Kár megöregedni. Kutyából nem lesz szalonna. Magyarnak Pécs, németnek Bécs. Sírva vigad a magyar. Más kárán tanul az okos.

Mindnyájan jól ismerjük ezeket a közmondásokat, mégis megfélekedzett róluk valaki. Az, aki ilyen magyartalanul fogalmazta meg egy új mozidarabnak a címét: „*Egy* asszony nem felejt!“ Ha valaki nem érezné, hogy itt az *egy* használatának idegen íze van, alakítsa át erre a mintára az előbb felsorolt néhány közmondást: „*Egy* kötél áztatva jó“ stb: Nagyon tanulságos lesz ez az átalakítás, márpedig *egy*(!) jó pap holtig tanul. *N. J. B.*

A beállított költő. Egy doktori értekezésben olvassuk a következő furcsaságot: „Erdélyi nem volt az a... szatirára *beállított* költő...“ Beállított költőről még beszélhetnénk esetleg, ha nem is Erdélyivel kapcsolatban és persze nem doktori értekezésben, mert hiszen az a jelenség, hogy egy-egy költő néha fölönt a garatra, nem épen példátlan; a *valamire beállított* kifejezés azonban csúnya és szükségte len idegenszerűség s a mellett néha, mint a jelen esetben is, ugyancsak mulatságos színezetet ad a mondatnak. Bár nem vagyunk biztosak abban, hogy jól értjük-e az értekező gondolatát, azt hisszük, hogy a rendelkezésére álló sok-sok magyar fordulat közül akad olyan, mely kielégíthette volna igényeit. Így: „nem szatirai hajlandóságú költő“, „nem volt meg benne az a szatirai készség“, „nem volt jellegzetes szatiríró“, „egyéniiségéből hiányzott a szatirikus vonás“, „nem a szatiríró szemével nézte a világot“ stb.

Nap mint nap. Ez a már többször megrótt rút idegenszerűség nemcsak a mindennapi beszédben és a napilapok nyelvében kezd terjedni, hanem néhány neves és a magyarság szempontjából is igen lelkiismeretes írónk tollából is ismételtelen kicsúszik. Pedig semmi szükségünk sincs erre a kifejezésre, hiszen sem többet, sem kevesebbet nem jelent, sem más hangulati árnyalatot nem fejez ki, sem nem ünnepeyesebb, sem nem közvetlenebb, mint a jó magyar „nap nap után“ vagy „napról-napra“. Ügyetlen fordítása a német *Tag für Tag*-nak.

Lehúzta a kabátját = levetette a kabátját. Ezzel a kifejezéssel is egy neves magyar íróknál találkoztunk. Lehet valakinek a kabátját lehúzni erőszakkal, ráncigálva, esetleg

átvitt értelemben (főként az utolsót, pl. magán- vagy köztartozások fejében), a nyugodt és önkéntes vetkőződéskor azonban sohasem húzzuk le a kabátunkat, hanem csak levetjük. Itt is idegenszerűséggel van dolgunk.

Szézsúr. Az újságok társasági (azaz bocsánat, *mondén!*) rovatának egyik mind divatosabb szava a *szézsúr* (fr. *séjour* „időzés, tartózkodás”); ez az élősdi, mely a sok *dáma*, *dezsőné* (fr. *déjeuner* „villásreggeli”), *diné* (fr. *dîner* „esti ebéd”), *szódré* (fr. *soirée* „estély”), színházi *fojé*, vagy *foájé* (fr. *foyer*, nálunk mindig csak „előcsarnok” értelemben) stb. méltó társa, arra van hivatva, hogy előkelő színezetet (bocsánat, azaz *pardón*, *tónust*) adjon egy-egy jelentéktelen beszámolócskának. Persze arról ki tehet, hogy az előkelő (azaz *disztíngvált*) nyelvű újságírók néha megtévesztik ezek a fránya idegen szavak. Így egyik hétfői lapunkban azt olvassuk egy idegen hölgyről, hogy pesti „*szézsúrján* nem egyedül *jelent meg*”. Az újságíró tehát úgy képzei el a szézsúrt, mint valami kirakatos szereplést vagy hosszabb időre elnyúló hatalmas mulatságot, valami nagyobb terjedelmű *zsúrt*, amelyen a társaságbeli *dáma* megjelenik, vagy amelyről távol marad. Hisz igaz, a *zsúr* és a *szézsúr* nemcsak hasonlít egymáshoz, hanem szegről-végről rokonok is. Csak az az eltérő jelentés ne volna! Viszont, ha ezzel a jelentéssel nem volnánk tisztában, akkor szinte még több okunk volna, hogy ne használjuk ezt a szép előkelő szót.

Pité. Ugyancsak ilyen előkelősködésnek lehet tulajdonítani a jó *pité* szónak ilyen furesa írását és megfelelő hosszú *é-s* ejtését. Akik ezt az írást kezdeményezték, nyilván azt hiszik, hogy ennek a finom süteménynek mint előkelő dolognak a neve csak francia lehet; mármint, minthogy akár helyesen, akár helytelenül mindenféle francia szóvégi *e-t* (*-et*, *-é*, *-ée*, *-er*, *-ais*) a magyarban rendszeren *é-nek* ejtenek (vö. *kuplé*, *buké*, *piké*, *büdzsé*; *diné*, *szupé*; *relé*, *ekoszé* stb.), ezt a szót is csak hosszú *é*-vel illik mondani és írni. A baj csak ott van, hogy a *pité* (sem a szó, sem a sütemény) nem francia, hanem az oszmán-törökök honosították meg nálunk másfél-százados uralmuk alatt (ők viszont a Balkánon szedték föl valahol), s magyarul nem *pité*, hanem *pite*. B.

Le. Már nem elég, hogy hölgyeink *lenézik* (maguknak) a „kosztüm-modellt” a „mannequinekről” vagy a kirakatokból vagy — egymásról (s alighanem *egymást* is); nem elég, hogy kereskedőink az árut *leszállítják* — nem a Dunán a Fekete-tengerre, hanem csak a megrendelőnek, az X. utcából az Y. utcába. Nem elég bizony! Most már a szövegetek is *legyártják!* Legalább egy *hivatalos* híradás — a kormány

népszerű szövet-akciójáról — így teremtette meg ezt a gyönyörűséges szót: „A szövetek folyamatos *legyártása*...” Ma-holnap majd a szakácsné is *lefőzi* az ebédet, az ismerősök *leüdvözlík* vagy *leköszöntik* egymást, a közönség is *lenézi* az előadást...

Kertész Kálmán.

Jó parti, visszamegy a parti. A *Magyarosan* tavalyi utolsó számában felveti azt a kérdést, hogy hogyan mondjuk magyarul nőről vagy férfiről szólva: *jó (kitűnő) parti*.

N. J. B. ezt javasolja: *jó (kitűnő) feleségnek való* vagy *férjnek való*. A javasolt kifejezés teljesen kifogástalan abban az esetben, amikor a *jó parti* azt jelenti, hogy a nő vagy a férfi csinos, tisztességes, okos, derék stb., szóval erkölcsi és lelki szempontból megfelelő. A *jó parti* kifejezésben azonban gyakran (vagy talán legtöbbször) benne van az is, hogy olyan férfiről vagy nőről van szó, akivel a házasságkötés *anyagi előnyökkel* vagy társaságbeli emelkedéssel jár. Az N. J. B. által javasolt magyarítás ez utóbbi esetekben már nem megfelelő. Ilyenkor azt, hogy egy *leány* vagy *nő jó parti* így mondanám: *jól jár (vele), aki elveszi*; ha a *férfi jó parti*, akkor így: *jól jár (vele), akit elvesz*.

Mivel a *partiról* van szó, meg kell említenem ezt a gyakori szörnyűséget: *visszament a parti*. Lépten-nyomon hallani, és mindjobban terjed. Persze jól és kifejezően lehet ezt magyarul is mondani. Petőfi példájára: *füstbe ment a házasság* vagy kissé gúnyosan: *füstbe ment a lakzi*.

Winter István.

ÜZENETEK.

Fogalmazzunk magyarosan címen Zolnai Zolnay Ödön földmív. min. tanácsos a napokban talpraesett kis nyelvhelyes-ségi szójegyzéket adott ki. Hadd iktassuk ide megszívle-lendő tanácsait: 1. Ne használjunk idegen szokat, magyar-talan mondat- és szófüzéseket! — 2. Írjunk rövid mondato-kat! — 3. Több kifejezés közül használjuk a tömörebbet! — 4. Kerüljünk minden fontoskodást, terjengősséget! — 5. Úgy fogalmazzunk, hogy az irat tartalmát minden értelmes ember megértse! — 6. Vessük el az elavult iratmintákat! — (Nem volna logikusabb és célszerűbb a 6. ponton kezdeni!?) — A hivatali íróasztalokra kívánczó és könnyen kezelhető szójegyzék betűrendben sorolja föl hivatalos nyelvünk leg-sűrűbben használt, megrögzött szó- és szerkezeti hibáit,

melléjük illesztve a helyettük ajánlott piros-pozsgás jó magyar alakokat. — A kiadványt a M. Tud. Akadémia Nyelv-művelő Bizottsága is átvizsgálta. — (Megrendelhető a szerzőnél; ára 30 fillér.)

B. J.-nek. Felfogása nem helyes. Az akadémiai helyesírás nem ismer olyan szabályt, hogy „az idegen eredetű szavainkat a magyar kiejtés szerint kell írni”. A szabály az, hogy „az idegen szavak *egy részét* magyarosan, más részét az idegen írásmód szerint kell írunk”. (90. p.) Hogy a *magyarosan* írandó idegen szavakban az Akadémia átíratlanul hagyja a *ch*-t (és az *x*-et), annak oka van. Az új helyesírási szabályzat előtt ugyanis az ú. n. iskolai helyesírás volt általánosan elterjedve, és ez majdnem minden idegen szót magyarosan írt, a kiejtésnek megfelelően. Az Akadémia az új szabályzat megalkotásakor az iskolai helyesírásnak minden helyes újítását átvette, csak éppen az idegen szavak írására vonatkozót nem, mert úgy vélte, hogy az idegen szavak „magyar alarc alatt elterjedvén, igen könnyen kárára lehetnek eredeti szókincsünknek” (6. l.). A *ch* betűpár használata tehát egyáltalán nem beteges csökevény abból az — Ön szerint — elmúlt időből, amikor *psychológiát*, *machinatiót* stb. írtak nagy tudákosan. Ehhez igazán nincs köze a tudákoságnak, mint ahogy a kiejtésnek sincs köze a dologhoz. Színigaz, hogy e szavaknak a *ch*-ja és a *lehet* szó *h*-ja között a magyar ejtésben nincs különbség, de ezt az Akadémia nem is vitatja, csupán arra akar figyelmeztetni a *ch* megtartásával, hogy a magyaros írással ne adjunk polgárjogot az ilyen szavaknak.

Méltóztassék helyettük *lélektant* és *mesterkedést* stb. írni és akkor a *ch* kérdés nagyszerűen megoldódik. L.

B. S.-nak. A vita nyilván a szempontok összezavarása miatt keletkezett. Az idegen eredetű családnevek írásának kérdésénél más a jogi szempont és más a tisztán helyesírási szempont. Vezetéknevét mindenki úgy köteles írni, ahogy okirataik tanúsítják. Jogi vonatkozású dolgokban, ha csak aláírásról vagy cégtábláról van is szó, ettől nem szabad eltérni. A *Krizsanovič* és *Blazšek* nevet ennév viselőinek *hivatalosan* ilyen idegen ékezetekkel kell írniuk, ami természetesen nem jelenti azt, hogy rajtuk kívül más *magánszemélyre* kötelező volna ez az írásmód. Én mint magánember nyugodtan írhatok *Krizsanovics*-ot és *Blazsek*-et, még akkor is, ha tudva tudom, hogy az illetők hivatalosan nem így írják nevüket.

Az akadémiai helyesírás, amely természetesen csak jogi vonatkozásoktól mentes esetekre vonatkoztatható, szintén a *Krizsanovics* és *Blazsek*-féle írás mellé áll, mert betűsorunkban *ž* és *č* nem fordul elő, tehát ezeket helyettesíte-

nünk kell. Azonban az Akadémia is megengedi, hogy *szakmunkákban*, ahol a hű közlésnek sajátos fontossága van, betűinktől eltérő jegyekkel — tehát *ž*-vel és *š*-vel is — írjunk.

L.

B. O.-nak. A „csak ép kézzel tarthatod el családod“ mondat fogalmazója bizony nem sikkasztotta el a tárgyragot! Igaz ugyan, hogy a tárgyat *-t* raggal szoktuk jelölni, de nem mindig. A régiségben és néha a mai nyelvhasználatban is jelöletlen marad az igenevek tárgya (pl. *háztűznézni, szénakaszálni, vállvetve, szájtátva, favágó, mindentudó, világlátott, kárvallott, életúnt* stb.) és a birtokos személyraggal ellátott szó: „elvágtam az *ujjam*“, „hová tetted az *eszed*?“ stb. Az ilyen ú. n. ragtalan tárgy a rokon nyelvek és emlékeink tanúsága szerint ősi örökség nyelvünkben.

A *védekezz* igealak „szabálytalanság“-án is kár habo-rognunk. Az *ikes* igék fölszólítómódbeli 2. személyének csak-ugyan *-l* a hagyományozott ragja (*lakik: lakjál, eszik: egyél, alszik: aludjál* stb.), csakhogy az *ikes* és az *iktelen* igék ragozása közt hajdan megvolt következetes különbség egyre jobban elmosódóban van: az *iktelen* igék át-átcsap-nak az *ikesek* területére, az *ikesek* meg *iktelen* alakokat hó-dítgatnak el. Századok óta folyik a két típus összekevere-dése, s a jobbára helytelenített folyamatnak Révaiék erélyes közbelépése sem tudott gátat vetni. Ma sem lehet, sőt ma még kevésbbé lehetne. Tudomásul kell vennünk, hogy a nyelv folyton változik, s a változások során a régi szabá-lyos *aludjál, feküdjél, takarodjál, védekezzél* stb. helyett vagy mellett *aludj, feküdj, takarodj, védekezz* stb. alak ka-pott lábra.

R. K.-nak. Jogtalanul rója meg a Rádiót, hogy az „a megszokott jó *grammofonlemez*t a német mintára (*Schall-platte!*) képzett *hanglemez* szóval akarja kiszorítani“. A né-met *Schallplatte* és a magyar *hanglemez* egyezése a közös szemlélet véletlen műve is lehet; hibáztatnunk különben ak-kor sem volna szabad, ha a magyar elnevezés netalántán né-metből való fordításnak bizonyulna, mert csak azokat a for-dított jövevényszavakat kívánatos kitessékelnünk, amelyek nyelvünk törvényeibe vagy jogaiba ütköznek. — A *hangle-mez* egyébként nem a Rádió újdonsült magyarítása, hanem megvan már Tolnai Vilmosnak a Pesti Hírlap Nyelvőrében közölt szótárában is. Akár onnét vette a Rádió, akár maga alkotta, gáncs helyett elismerést érdemel.

A szerkesztésért Zsirai Miklós felelős, a kiadásért Gergely Pál.

Sylvester Irodalmi és Nyomdai R.-t. Budapest.

TUDNIVALÓ.

A *Magyarosan* a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából és kiadásában jelenik meg, s állandó kapcsolatban van az Akadémia Nyelvművelő Bizottságával, de tartalmáért csak a szerkesztőség felelős.

A lapba szánt közleményeket a felelős szerkesztő címére kell küldeni. (Zsirai Miklós egyet. tanár, Budapest, V., Akadémia-utca 2.)

A *Magyarosan* február, április, június, október és december közepén jelenik meg. Terjedelme füzetenként 1½ ív.

Előfizetés egész évre 1 pengő, egyes szám ára 20 fillér. Az előfizetést a M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatalába tessék küldeni (Budapest, V., Akadémia-utca 4.). Előfizethetni könyvkereskedésben is.

A Magyar Nyelvtudományi Társaság tagjai és a Magyar Nyelv előfizetői e folyóiratot a Magyar Nyelv számaihoz mellékelve ingyen kapják.

•

A *Magyarosan* szerkesztősége szívesen válaszol az olvasóknak a magyar nyelvhasználatot és nyelvhelyességet illető kérdéseire.

SYLVESTER NYOMDAI INTÉZET
BUDAPEST

III. ÉVF.

1934. MÁJUS-JÚNIUS

5-6. SZÁM

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA NYELVMŰVELŐ BIZOTTSÁGA
MEGBÍZÁSÁBÓL

SZINNYEI JÓZSEF

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTI

ZSIRAI MIKLÓS

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA
BUDAPEST, 1934

TARTALOM.

	Lap
<i>Zolnai Gyula:</i> Van-e szükség nyelvűvelésünk irányítására? (Első közlemény.) — — — — —	65
Kisebb közlemények.	
<i>Bácsmegyei Géza és Michaelis Adolf:</i> A magyar nyelv a vádlottak padján — — — — —	75
<i>Csűry Bálint:</i> Bántó idegenszerűségek — — — — —	79
<i>Csűry Bálint:</i> A „mammut” jelzős szavak — — — — —	80
<i>s. k.:</i> Szószörnyeteg — — — — —	81
<i>Zolnai Gyula:</i> Jobb felől, bal felől; valakitől jobbra v. balra; jobbján, balján — — — — —	81
<i>Zolnai Gyula:</i> Beszély, reggély; ódondász — — — — —	82
<i>Ferenczffy Mária:</i> Tanítsunk magyarul! — — — — —	84
<i>Kertész Kálmán:</i> Giz-gaz a sajtóból — — — — —	85
<i>Zs. M.:</i> Zöldre van a rácsos kapu festve — — — — —	86
Üzenetek — — — — — — — — — — — — — — —	87

•

TUDNIVALÓ.

A *Magyarosan* február, április, június, október és december közepén jelenik meg. Terjedelme füzetenként 1½ ív. Előfizetés egész évre 1 pengő, egyes szám ára 20 fillér. Az előfizetést a M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatalába (Budapest, V., Akadémia-utca 4.) tessék küldeni. Könyvkereskedésben is elő lehet fizetni.

•

A szerkesztő lakása: Budapest, V., Akadémia-u. 2.

•

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

Van-e szükség nyelvművelésünk irányítására ?

I.

Amióta a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottsága *Magyarosan* című folyóiratával nyilvános működését megkezdte, folyóiratokban és napilapokban többen hozzászóltak nyelv-művelésünk ügyéhez, s a cél nemes voltának kisebb-nagyobb őszinteségű elismerése mellett kifogásokat, ellenvetéseket hangoztattak törekvésünkkel szemben, félreértették célkitűzésünket, ferde szempontból fogták föl némely irányelvünket, sőt egyesek buzgalmunkat a lenéző gúny kézlegyintésével is kísérték. Célszerűnek tartom, hogy ezeket az elhangzott meg nem értő, kifogásoló és gáncsoló hozzászólásokat összefoglaló címek alatt sorban megvizsgáljam s ezzel együtt kifejtsem nézeteimet nyelv-művelésünk kérdéseiről.

Mindenekelőtt azt akarom bizonyítani, hogy nyelv-művelésünk irányítására valóban szükség van, mert már első szavunk, amelyet föllépésünkkel hangoztattunk: Veszélyben a magyar nyelv! — ellenmondásra talált. Nincs itt semmi baj! — mondták többen a csak pipáló Ladányival.¹ Mióta irodalom van a világon, a nyelv-

¹ L. Csathó Kálmánnak *Te csak pipálj, Ladányi* című színművét, I. föl. 14. jel., II. föl. 2. jel., stb.

szek mindig panaszkodtak a nyelv romlása miatt, pedig egyik ellenvetéstevő szerint — aki valamikor maga is szót emelt volt az ilyen rontás ellen (l. Msn. I, 64)¹ — „valami nagy sopánkodásra nincsen okunk“ (PN. 1932 máj. 14, *Magyarosan* című cikkben). A másik megelégedett hangon így szólt: „Egyáltalán nem látom nyelvünknek veszedelmét. Ellenkezőleg azt kell megállapítanom, hogy a magyar írott nyelv általánosságban ép, egészséges és fejlődőben van. Íróink között van annyi, talán több kitűnő stilisztá, mint eddig bármikor volt“, stb. (Nyugat 1933. 5. sz. 177. l.). Még a Magyar Nyelvőr szerkesztője is meg akar nyugtatni bennünket: „Nincs veszélyben a magyar nyelv, sem épsége, sem szépsége, sem zamatja“. Ma már nem írunk így, mondja: *Újabban* fejlődés. Az *államkormánynáli* kiegyezési kísérlet stb. Az orvosok sem beszélnek többé *függér kötszövetén* levő *rostonyás, hájdagos izzagról* stb. (Nyugat 1933. 15—16. sz. 113. l.). Ez igaz. Ebben az irányban haladást állapíthatunk meg. Nyelvünk Szarvas Gábor hatása alatt megtisztult a túlhajtott nyelvújítás mesterkéltszólakjaitól, kiváló nyelvművészek példái pedig írásmodorunkat természetesebbé, elevenebbé, színesebbé, fordultatosabbá tették. Azonban támadtak újabb bajok, amelyeket szükséges lesz itt kissé részletesebben tárgyalnunk.

1. Mindenekelőtt úgy látom, hogy irodalmunknak egyre szaporodó munkásait nem vezeti kivétel nélkül tösgyökeres nyelvérzék, nem hevíti kizárólag nemzeti szellem; a művelt idegen nyelvekben való nagy arányú jártasság a nemzeti öntudat gyöngülésével kapcsolatban

¹ Rövidítéseink: *BH.* = Budapesti Hirlap (évtizedek óta ez a lap a rendes napi olvasmányom, azért szerepel leg-sűrűbben forrásomul); — *hird.* = hirdetésben; — *mell.* = melléklet; — *MNy.* = Magyar Nyelv, folyóirat; — *Msn.* = Magyarosan, folyóirat; — *Nyr.* = Magyar Nyelvőr, folyóirat; — *PH.* = Pesti Hirlap; — *PN.* = Pesti Napló; — *tc.* = tárcáikben; — *UN.* = Új Nemzedék, napilap; — *vc.* = vezércikkben.

az idegenszónak mértéktelen kedvelését vonta maga után, s a külföldi iránt mindig tanúsított nagy hódolatkunknál fogva a nyugati, különösen a német műveltségnek erős hatása nyelvünk *eredetiségét* egyre jobban veszélyezteti. Ezt csak az nem veszi észre, aki külön nem figyel, vagy aki a nyelv eredetiségének eszméjével szemben teljesen közömbös. Meg lehet állapítani, hogy eredeti szavaink s az idegenből került, de teljesen áthasonult, magyarossá vált, tehát úgyszólván eredetinek tekinthető szók is egyre nagyobb számmal tért vesztenek, szükségtelen idegenszókkal cserélődnek föl, feledésbe merülnek és elavulnak; az idegen elemek aztán némely tárgy- és gondolatkörben elszaporodottságuknál fogva óhatatlanul annyira összetorlódznak sokszor, hogy miattuk nyelvünk egészen nemzetközi (természetesen *internacionális*) keveréknek látszik. Csak figyeljük meg jól közéleti férfiaink beszédjét, tudósaink írásmódját, az országgyűlés, a napisajtó, a színházi rovatok, a mozik nyelvét, némely társadalmi osztályaink beszédmódját, és száz meg száz példával fogjuk igazoltnak látni annyi-szor hangoztatott panaszomat.¹ Bár erre a nemzetietlen nyelvfejlődésre magában folyóiratunkban is többször

¹ Szókincsünk eredetiségeinek mellőzésével és pusztulásával foglalkoztak következő cikkeim: *Magyar Keleti Műveltségi Központ*. (A *műveltség*, *művelődés* szók és származékaik háttérbe jutásáról.) Nyr. XLV, 273. — *Az indogermán ragozás eredetének kérdése*. (A magyartalan tudományos előadásmódról.) Uo. XLVII, 105. — *A tudományos előadásmód és a nyelvtudományi műnyelv kérdéséhez*. Uo. 204. — *A nyelvtudományi műnyelv és az idegen szók kérdéséhez*. Uo. XLIX, 108. — *Hanyatló magyarság*. Világ 1918 okt. 2-i sz., az „Élet és tudomány“ című tárcarovatban. — *Védjük meg nyelvünk épségét*. Új Nemzedék 1921 márc. 19. tc. — *Pusztuló magyar szók*. BH. 1921 máj. 13. tc. — *Turániság és magyarság*. Új Nemzedék 1922 febr. 12. 8. l. — *Szünégtelen és hibás szómódosítások*. MNy. XXIII, 415. 419. — *Szeressük jobban a magyar szót!* BH. 1931 márc. 20. tc. — *Nemzeti öntudat a nyelvben*. A Pesti Hírlap Nyelvőre [Bp. 1932], 38. l. — *Miben áll a mi küzdelmünk az idegen szók ellen?* Msn. II, 97.

rámutattam már,¹ nem lesz fölösleges dolog, ha a hanyatlásnak néhány ilyen példáját itt felsorolom.

2. Ami a *deák* és *nemzetközi szókhoz* való szertelen vonzódásunkat illeti, a mai *nemzedék* jobban szereti *generációnak* nevezni magát, régi *becsvágyát* nemzetietlen *ambícióból* megtagadja, előbb *ápol*t *eszményeiről* könnyedén lemond, és német mintára *ideálokat kultivál*. *Képzetele* előbb-utóbb elsorvad, s helyét kizárólag *fantázia* fogja betölteni. *Semlegességét* föladvá *neutralitásra* törekszik. *Tárgyilagosság* helyett *objektivitással* ítéli meg nem a *vitás*, hanem a *kontroverz* kérdéseket. *Vérmérséklete internacionális temperamentummá* változott, *rokon-* és *ellenszenve*, sőt újabban támadt természetesebb *rokon-* és *ellenérzése* is *szimpatia*ba és *antipatia*ba esapott át; akiket pedig ezelőtt *ellenszenveseknek* tartott, azokat ma félnémet-féldeák szóval *unszimpatikusok*-nak mondja, stb. stb.

3. Ez a tárgy- és gondolatköreink minden ágában mutatkozó nemzetietlen, azazhogy *anacionális tendencia* nyilvánul meg abban is, hogy irodalmi és társalgási nyelvünkben egyre újabb és újabb *latinra fordítások* merülnek föl. Ami Budapesten eddig *átlós út* volt, azt ma *transzverzális* útnak nevezgetjük,² a villamos közlekedés *viszonylatairól reláció* néven szólunk, a *százados évfordulókat centenáriumra* kereszteltük, az *emberbaráti mozgalmakat karitatív akciókkal* cseréltük föl, a *nemes cselekedeteket* pedig színészkedve *gesztusoknak* mondjuk. Az ezeriben egyszer előforduló *ezredévet* is nyomban *milleniumnak* neveztük el, s az emlékére állított műalkotást, valamint az ugyanazért készült versenypályát mai napig is *millenárisnak* mondogatjuk, valószínűleg azért is, mert meggyöngyült nyelvérzékünkkel nem tudjuk eldönteni: *ezredévinek* avagy *ezredévesnek*

¹ L. I. 49, 99, 105, 114; II. 35, 81, 97.

² Pl. „Megnyitották a budai *transzverzális utat*“ (BH. 1932. XII. 18, 15. l., két ízben is), stb.

nevezzük-e. (Az ország, Istennek hála, *ezredéves*, az emlék és a pálya *ezredévi* volna, ha ezt mindnyájunknak megsúghatná a nyelvérzékünk.)¹ Ilyen *deákositások* még, hogy némely cikkeknek a világháború alatt rendeletileg megállapított *legmagasabb* árát — nyilván a német *Maximalpreis* utánzásául — *maximális* árra fordítottuk; hogy „az illetmények *csökkentése* tárgyában” kiadott miniszteri rendeletek dacára folyton *fizetésredukcióról* beszélünk; hogy a *rögtönbíráskodást* elrendelő és *rögtönítelő bíróságot* fölállító kormányintézkedések közepette is csak *statáriumot* és *statáriális* bíróságot szeretünk mondani; hogy a közigazgatás *egyszerűsítéséről* szóló törvény a gyakorlatban *racionalizálássá* változott. (Ez a szó voltaképpen *ésszerűsítést* jelent, de szégyelljük használni, mert azt árulnók el vele, hogy az előbbi állapotot *ésszerűtlennek* tartjuk.) A *diákasztal* és *diákothton* intézményeit hiába állítottuk föl; az előbbiből csakhamar *menzák*, az utóbbiból *internátusok* lettek. A doktori *oklevelek* *honosításáról* már teljesen megfélekedtünk, csak *diplomák nosztrifikálásáról* van tudomásunk, s még a világos és magyaros *diákjóléti* intézményeket is szokatlan összetételű kifejezéssel: *diákSZOCIÁLIS* intézményeknek² nevezzük, stb. stb. Amerre csak tekintek, mindenütt egy-egy jó magyar szónak latin vagy nemzetközi kifejezésre való fordításával találkozom, a nélkül, hogy ennek igazi szükségét látnám. Lehet-e ezt a nemzetietlen irányú nyelvfejlődést közömbösen néznünk?

4. A nyelvünkben egyre nagyobb tért hódító latin szókakkor sereget alkotnak már, hogy előszámlálásuk lapokra terjedne. Íme egy sebtében összekapott jegyzék

¹ Vö. „az *ezredéves* emlékmű” (BH. 1933 IX. 27. 4. l.). De ezt is szívesebben fogadhatjuk, mint a magyartalan *milenárist*.

² Pl. egy államférfi beszédében, l. BH. 1926 X. 19. 3. l. stb.

csupán az *-ió, -ció, -kció, -zió* stb. végű deák szókából, amelyekből hemzseg mai írásunk és beszédünk: *akció, reakció, redakció, produkció, instrukció, konstrukció, aukció, reprodukció, distinkció, funkció, frakció, szelekció; — revízió, retorzió, invázió, fúzió, konfúzió, expanzió; — koalíció, muníció, definíció, prohibíció; — amortizáció, adminisztráció, infláció, defláció, valorizáció, deklaráció, proklamáció, információ, szenzáció, dotáció, konszolidáció, variáció, restauráció, stabilizáció, manifesztáció* stb. Aztán az *-ális* végű deákos szók rengetege: *racionális, irracionális, nacionális, tarifális, normális, abnormális* (korcs latin szó!), *tradicionális, konvencionális, kulturális, strukturális, konjunkturális, konzorciális, kolosszális, fenomenális, statáriális, percentuális, kardinális, katedrális, generális*, stb. stb.

Ez a sorozat csak egy csöpp a mérhetetlen tengerből. Mennyi még a száma az egyéb végződésű deák szavaknak, amelyek nélkül — azt hisszük — nem tudnánk meglegni, és amelyek az egész művelt világ (magyarul: *kultúr világ = Kulturwelt*) előtt nyelvünk szegénységét jelenthetik. Pedig hatalmas fejlődő képesség, irígylésre méltó kifejező erő van nyelvünkben, csak nem használjuk ki elegendőképpen. Elképzelhető-e, kérdem, hogy például csak az imént felsorolt elég nagy számú, deák nevű fogalmakra a XX. század magyarjának ne volna jórávaló eredeti szava? Tudjuk, hogy van; a Magyarító Szótár is bizonygatja: mely fölösleges idegenszót miféle, sőt hányféle magyar szóval fejeztünk ki eddig és fejezhetnénk ki ezután is. Mindhiába! A fejlődés szókincsünkben az eldeákosodás, az elnemzetköziesedés (értsd: *internacionalizálódás*) felé halad.

5. A manapság divatos *deák*, illetőleg *nemzetközi szónak* nézetem szerint alig egy-két százaléka (értsd: *percentje*) olyan, amelyet valóban nehezen nélkülözhetünk. Ezek is némely vonatkozásban alkalmilag eredeti szókkal is pótolhatók volnának. Egész kis szótárra menő

idézetekkel mutathatnám be, hogy a fűlsorolt és fűlsorolatlan deákos szókat hogyan fejeztük ki *eddig* eredeti szókkal, és hogyan fejezik ki ilyenekkel még *ma* is azok az íróink, akiknek nyelvérzékét erős *nemzeti öntudat* vezérli, akik írásaikban és beszédjükben egy pillanatra sem feledkeznek meg magyarságukról s a nemzeti nyelv *eredetiségének* eszményéről. Igaz, hogy szókinszünknek efféle *szükségtelen*, tehát élödsi jellegű idegen elemei nem együtt és egyszerre (magyar szóval: nem *kollektíve*) lépnek föl beszédünkben és írásainkban, hanem többé-kevésbé elszórtan, némelyikük csak szórványosan (magyarul: *sporadikusan*, még magyarabbul: *sporadice*). Ámde éppen az imént fűlsorolt deák szók, előszámlálhatatlan más ilyen divatszavainkkal együtt, napról-napra annyira tért hódítanak s lassanként úgy meggyökereznek a mindennapi nyelv szokásban, hogy a pótolhatatlan és elkerülhetetlen idegen elemekkel társulva lép-ten-nyomon akaratlanul, sőt a legjobb szándék ellenére is valóságos eszperantószerű keveréket hoznak létre beszédünkben és írásainkban.

6. Politikai szónoklataink, még legkiválóbb, országos hírű, sőt világhírű szónokaink beszédei is tele vannak olyan latin, illetőleg nemzetközi szókkal, amelyek találó eredeti szavainknak jogát bitorolják. Igaz, hogy ezt a deákos beszéd szokást részben a százados multnak tiszteletreméltó hagyománya (magyarán mondva: *tradíciója*) menti, s annak a nem is nagyon rég letűnt kornak a hazajáró lelkét láthatjuk benne, mikor a nemzet vezető rétege még latinul tanácskozott, törvénykezett és vitázott. Szarvas Gábor ezt a nyelv szokásbeli jelenséget a maga enyelgő tréfájával úgy állította élénk, mint kétségtelen bizonyítékot annak a vádnak az alaptalansága mellett, hogy minálunk a latin nyelvtanítás eredménytelen volna. *S mi ne tudnánk latinul?* című szellemes és több mint egy emberöltő multával sem időszerűtlen cikkében Polonyi Géza, Apponyi Albert, Szilágyi Dezső és

Csáky Albin képviselőházi beszédeiből bő szemelvényeket közölt ilyen deákos kifejezésekre, mint: „Ő a vallásszabadság elméletéből kizárja a *receptio* minden nemét. Egy kis *reminiscentiával* szolgál. Ezzel *restituálja* a tényállást. Hozzájárul az *interpretációhoz*. A polgári házasságról szóló *rotulust* meglátta. Nem állítja oda mint *postulatumot*. A házasság polgári kötésében találja a *garantiát*. Az államnak az egyházzal való *concurrentiáját* ki akarja zárni“ stb. (Nyr. 1894. évf. 125. s köv. ll.). Nycle év mulva Philoxenos néven, *Petitio a magyar intelligenciához* jellemző cím alatt Tolnai Vilmos, a Magyarító Szótár szerkesztője gúnyolta ki ugyancsak a Nyelvörben (1902. évf. 20. s köv. ll.) az idegenszókka való visszaélést¹ és tényleges példáit az akkori miniszterelnök — amint nevezi: „a *premier-miniszter*, a *par excellence debatter*“ — beszédeiből veszi, ilyen kifejezések seregét idézve, mint: „bár kényes témával *aposztrofálja* őt N. N. képviselő, kiről nem tudja, mi jogon *vindikálja* magának, hogy ilyen *apodiktikus* kérdést intézen hozzá, nem *retirál* meg a képviselő *aposztrofája* elől“ stb. stb.

A helyzet azonban továbbra sem változott meg. Országgyűlésünk nyelve ma is a hagyományos deákos és nemzetközies beszédmód példája, kelletén túl halmozza a szükségtelen idegenszókat, és nagy hatással van politikai íróink, hírlapjaink nyelvére és az egész művelt magyarság nyelvszokására is. Íme néhány idézet az országgyűlés, minisztereink és más politikusaink beszédmódjából, a hírlapi közlések alapján:

a) Egy-egy mondatban két elkerülhető idegen szó: „a *revízió szigmatizálódva* válik azokra a pénzintézetekre, amelyek igénybe veszik“ (BH. 1916 I. 12, miniszter beszédéből, e h.: ellenőrzés v. fölülvizsgálás és megbélyegzővé); „a tényt természetesen elfogadom, ennek

¹ Erre vonatkozó és névrejtését fölfedő vallomását l. MNy. XVI, 143.

konzekvenciáit magunkra nézve szintén *akceptálok*“ (uo. 1917 II. 6, 3. l., e h.: következményeit elismerem); „a kiknek *karaktere absolute* fölül áll minden meggyanúsításon“ (uo. 1918 VIII. 8, 3. l., e h.: jelleme föltétlenül v. teljességgel); „hát birnak az urak *morális bázissal* arra, hogy ilyen szemrehányást tegyenek a kormánynak?“ (uo. 1922 I. 24, 6. l., e h.: erkölcsi alappal); „a béke *atmoszférájának stabilitását* biztosítsák“ (uo. 1933 VI. 25, 4. l., e h.: légkörének tartósságát v. állandóságát); „ebben a kérdésben *absolute objektíveknek* kell lennünk“ (uo. XII. 5, 2. l., e h.: teljességgel tárgyilagosnak), stb. stb.

b) Még kirívóbb, mikor a magyar szók közé két egyforma — jellegzetesen latin — végződésű szót keverünk, mint pl.: „két elv uralkodik az érvényesülés terén: a *szelekció* és *protekció*“ (BH. 1928 XII. 18, 2. l., e h.: megválogatás, kiválogatás v. kiválasztás; a másik szóban levő rosszaló árnyalatot legföljebb körülírással fejezhetnők ki, pl. „érdemtelen pártfogás“-sal); „a jólét jelenti az anyagiaknak bizonyos fokát, a *materiális* és *kulturális* javak mennyiségét“ (uo. 1929 XI. 13, 5. l., e h.: anyagi és műveltségi); „összeesik [a szóbanforgó nehézség] az állami *adminisztráció redukciójával*“ (uo. 1931 V. 12, 4. l., e h.: igazgatás megszorításával v. egyszerűsítésével, a szerint, amint gondoljuk); „vannak *speciális kulturális* intézmények“ (ország. beszédből, uo. 1932 V. 4, 1. l.; szerencse, hogy nem: speciális kulturális intéstúciók; e h.: külön v. szakszerű művelődési intézmények); stb. stb. Effélék is százával fordulnak elő mai deákos beszédmódunkban.

c) Egy-egy mondatban három elkerülhető idegen szó: „a külügyminiszter a világ közvéleménye előtt sikeresen *exponálta a revizio posztulátumát*“ (BH. 1929 VI. 23, 5. l., e h.: sikeresen fejtette ki a békemódosítás kívánságát v. szükséges voltát); „a *stabilizálódott atmoszférában* a társadalom ma már hozzákezdhet *kultú-*

rális kötelességének teljesítéséhez“ (uo. 1933 X. 17, 8. l., e h.: a megszilárdult viszonyok között, a művelődés terén való, v. művelődési kötelességének stb.); „a trianoni szerződés *revíziójával* foglalkozott Európa egyéb *aktuális* politikai *problémáinak* szemszögéből“ (uo. XII. 1, 3. l., e h.: fölülvizsgálásával v. módosításával, az időszerű v. napirenden levő politikai kérdések szemszögéből), stb. stb.

d) Legkirívóbbak természetesen az idegen szóknak tömegesebb torlódásai, aminők pl.: „az előadó a két állam különvett belső *konszolidációjának* feladatait részletesen ismertetve, arra a *konklúzióra* jut, Magyarország főfeladata ezen a téren nemzetiségi és gazdasági *problémák liberális* szellemben történő... megoldásában keresendő“ (BH. 1916 XII. 8, 7. l.);¹ „a *koncentrációhoz* a lelkek *harmoniaja* szükséges, mert különben az eredménye az erők *dekompozíciója* s nem *koncentráció*“ (uo. 1917 IV. 14, politikai beszéd ismertetéséből); „nemcsak *rekonstrukción* van szó, hanem *regeneráción*ról, nemcsak *regeneráción*ról, hanem *reneszánszról*. *Racionalizálni* kell az egész gazdasági életet, minden *irracionalis* berendezés... tűnjék el“ (uo. X. 23, 7. l.); „követeli a *diplomák nosztrifikálásának numerusz klauzuszát*“ (uo. 1927 XI. 15, 2. l.); „csak ott ért el [az isten-eszme] bizonyos *stabilitást*, de akkor is az *evolúció* rovására, és a Nyugat — *evolúciótól* áthatott — *atmoszférájával* való érintkezés megbomlasztotta ezeket az állandóságokat“ (uo. 1930 IV. 24, egy államférfi tárcacikkében); „a szellemi együttműködést... az egyes nemzetek különféle *relációiban individualizálni, specializálni és konkretizálni* kell“ (uo. V. 13, 7. l.); „8 millió *redukciót* keresztülvinni... olyan tárcánál, ahol az *adminisztrációt* már a *minimumra redukál*—

¹ Az elkerülhető idegen szóknak magyar megfelelőire hosszadalmas dolog volna az ilyen idézetekben is rámutatnom. Megtalálhatók ezek, árnyalat szerinti bő változataikkal, Tolnai Vilmos Magyarító Szótárában.

ták: valóban nehéz volt“ (uo. VI. 4, 2. l.); „foglalkozik a belgrádi kisantant-konferenciával és úgy tudja, hogy a konferencia a revízió problémájával is foglalkozni fog, amely jelen pillanatban akut fázisba került“ (uo. 1932 V. 11, 2. l.); „előnyt jelentene a devalváció export és import relációjában is“ (uo. 1933 I. 18, 5. l.); „a fórumon államszocialisztikus tendenciák ölelkeznek a bürokratikus kollektivizmus velleitásaival, a nemzeti és világszemléleti frázisok generálszaftjával leöntve“ (uo. 1933 II. 11, 4. l.), stb. stb. Az efféle halmozódások idegen szavai között természetesen olyanok is vannak, amelyek eredeti szóval alig pótolhatók. Annyival inkább kerülnünk kellene a többieket, a magyarul is kifejezhetőket, mert nyelvünk ilyen fejlődés következtében lassanként teljesen el fogja veszteni eredeti nemzeties jellegét. Szent meggyőződésem tehát, hogy beszéd módunknak erről a szokásáról egy magasabb és nemesebb célért: nyelvünk önállóságának és eredetiségének eszméjéért le kellene mondanunk.

Zolnai Gyula.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

A magyar nyelv a vádlottak padján.

(Szemelvények a szerkesztőségünknek küldött hozzászólásokból.)

I.

Igen tisztelt Szerkesztő Úr!

Bocsásson meg, hogy bár nem vagyok céhbeli nyelvész, Nékám tanár úr megdöbbentő kijelentései, melyekről a Magyarosan februári számában olvastam, tollat kényszerítenek a kezembe.

Nékám tanár úr megállapításai körülbelül olyanfokú tájékozottságra mutatnak, nem a nyelvtudományban, mert erről szó sem lehet, hanem a nyelvtani alapfogalmak terén, mint aminőt a bonctanban az az avatatlan árulna el, aki a

vését a torok tájékán keresné. Ugyan mit szólna a tanár úr ahhoz, ha az ilyen anatómiai tájékozottságú ember műtőként venne a kezébe s nekiállana betegnek vélt embertársa eleven teste épségébe avatkozni. Azt hiszem, a tanár úr felháborodnék ilyen, hogy erősebb, bár ideillőbb szót ne használjunk, könnyelműségen, és méltán, mert az emberélet nagy érték. De vajjon édes anyanyelvünk nem oly drága kincs-e, melyért már sok ember tartotta érdemesnek mindenét feláldozni? Milyen szóval kell illetni azt, ki ehhez a kincshez mer hozzányúlni oly nagyfokú tudatlansággal, mely egyes részeiben még a középiskola alsóbb osztályaiban is súlyos elbírálást szenvedne.

Nékám tanár úr nyelvünket kovás puskához hasonlítja a környező gázbomba-nyelvekhez képest, főként mert nem logikus, mert következtelen (mintha volna logikus és következetes nyelv is!); így pl. a *kár, vár, sár* hasonló hangzású szavak mindegyikének a többszáma más- és másképen hangzik. Már pedig ez szerinte a mohácsi vészre emlékeztető katasztrófa vagy legalább is annak lényeges eleme. De vajjon valóban csak a magyar ily következtelen? Hisz a németben pl. *Strand, Rand* és *Hand* ugyanúgy egyforma hangzású szavak, mint a tanár úr magyar példái, s íme többszámuk *Strande, Ränder* és *Hände*, azaz mindegyiké más és más; sőt a *Band* szónak például, a szerint, hogy mi a jelentése, a többszáma hol *Bande*, hol *Bände*, hol pedig *Bänder*. Mármost ebből s ehhez hasonlókból valóban a német nyelv tökéletlenségére és alacsonyabbrendűségére következtet a tanár úr?

Egy másik ilyen „következtelenség“, amelyért Nékám tanár jogosultnak tartja leszedni a keresztvizet a mi szép anyanyelvünkről, az a jelenség, hogy a *Pest, Bécs* és *Győr* szavakból alakult helyhatározók más és más ragot viselnek: *Pesten, Bécsben, Győrött, Pestre, Bécsbe, Győrré*, a helyett, hogy minden helynév ugyanazt a helyhatározó-ragot venné fel. A németről már láttuk, hogy a mi nyelvünkhöz hasonló gyatra kovápuska, nézzük meg talán a franciát: ott igaz, hogy helyhatározó helynévből csak az *à* vagy a *dans* praepositio segítségével alakul (bár vajmi fogas kérdés, mikor melyik van helyén, arról nem is szólva, hogy a francia nem tudja megkülönböztetni a hová? és a hol? kérdésre felelő helyhatározót), de már a helynévből képzett melléknév a magyarban a tanár úrnak bizonyára tetsző egységességgel rendszeren az *-i* képzővel alakul: így *Párizs: párizsi; Budapest: budapesti; Verviers: verviers-i; Boulogne: boulogne-i; Róma: római; Nápoly: nápolyi; Szmirna: szmirnai; Charleroi: charleroi-i* stb., a franciában azonban, ó borzalom, a legnagyobb következtelenség dühöng, így *Paris: Parisien; Budapest: Budapestois; Verviers: Verviétois; Boulogne:*

Boulonnais; Rome: Romain; Naples: Napolitain; Smyrne: Smyrniote; Charleroi: Carolorégien. De hisz akkor a francia nyelv nem is kováspuska a tanár úr szerint, hanem legföljebb parittyá.

Amit a segédigékről mond, azt egyszerűen nem értem. Hiszen a legnagyobb mértékben avatatlannak is fel kell, hogy tűnjék, hogy minden nyugati nyelv sokkal nagyobb mértékben veszi igénybe a segédigéket és a körülírásokat, mint a magyar, hogy tehet ilyen szemrehányást a magyarnak? Abból, amit a „gerundiumi időkről“ s más hasonlókról mond, oly nagyfokú tájékozatlanság derül ki, hogy valóban Csengeryvel együtt csak azt mondhatni: lehetetlen vitába szállani itt a tanár úrral, mégpedig nem a magyar nyelv hibájából. Hogyan értetné meg például egy matematikus a differenciális- és integrális-számítás mivoltát olyasvalakivel, aki a négy számtani alpműveleten még alig van túl. A tanár úrnak szemmeláthatólag fogalma sincs (a legegyszerűbb nyelvtani műkifejezésekről nem is szólva) az igeidők meg az igeekötők szerepéről, a lehető nyelvji kifejező eszközöknek arról az óriási változatosságáról, melyből minden nyelv kiválogatja, megteremti magának a szellemének legmegfelelőbbeket. Minderről, úgy látszik, sejtelve sem lévén, persze nem vette észre, hogy a magyar nyelv használta kifejező eszközök milyen kiválóak, s sok tekintetben mennyire fölülműlják akárhány más, igen előkelő nyelv kifejező erejét. Vagy van-e nyelv, mely a magyar igeinek — a magyar nyelv kép-zógazdagságából folyó — páratlanul színes és változatos kifejezőerejét megközelítené? Melyik nyelv tudná érzékeltetni pl. a *száll, szálldos, szálldogál, szállingózik* megannyi árnyalatát, pedig igen sok ennél jóval gazdagabb változatú igeük van.

Mi lehet az a praepositio a magyarban? Ha valóban az igeekötő, mint Csengery sejtí, ismét érthetetlen a tanár úr kritikája, hiszen pl. a németben az igeekötők szintén hol megelőzik, hol követik az igeét, hol messze elválnak tőle, de viszont egyesek meg teljesen hozzátapadnak. Sőt vannak olyan nyelvek, pl. a francia meg az olasz, melyeknek igeekötő-készlete végtelen szegény, erőtlen, persze azért ezek a nyelvek sem érzik rosszabbul magukat, mint ahogy a magyar nyelv sem érzi rosszul magát. Nékám tanár úr diagnózisa ellenére azért, mert nincs nőneme. Téved a tanár úr, ha azt hiszi, hogy a nyugati nyelvekben, már ahol megvan a nemek pontosabb megkülönböztetése (az angolban pl. már csak csökevénye van meg, s viszont forrása nem egy furesaságnak), úgy dühöng a logika és az egyszerűség(!?), mint ő szeretné: a német semlegesnemű *nő* és *kisasszony* (das Weib és das Fräulein) mellé pompásan illik a francia nőnemű katonai őrszem (la sentinelle) vagy lovasvárta (la vedette)

vagy akár a hímnemű tanárnő (le professeur). Mi persze ezen nem botránkozunk meg, s nem is tartjuk ezért a francia és a német nyelvet elmaradt középkori tákolmánynak.

De minek szaporítsam a szót! Amint a franciának nem ártanak temérdek rendhagyó igéi, az angolnak bonyolult mondattana, a németnek a der, die, das stb., akként a mi nyelvünknek gyönyörű tömörségű igeragozása és sok egyéb néha nehéz, de mindig színnel, pompával, erővel teli fordulata.

Legyen szabad vigasztalásul megjegyezni, hogy ha Nékám tanár úrnak nyelvünkről való véleménye lesújtó is, más, nálánál jóval hivatottabb *idegenek* másként vélekednek. Így pl. egy előkelő párizsi főiskolának magyarul jól tudó, de mindig szerfölött hüvös tárgyilagosságú tanára megállapította, hogy a modern magyar nyelv minden tekintetben egyenjogú társa a legkifinomodottabb világnyelveknek, s egyik legutóbbi regénybírálata is így fejezi be (magyar regényről van szó): ...„il est écrit dans une langue d'une richesse peu ordinaire, ...est un bel échantillon de ce que peut la langue hongroise de 1933“.

Bácsmegyei Géza.

II.

A Magyarosan februári számában érdekes cikk jelent meg Csengery János tollából. A cikkíró Nékám tanár úr azon kijelentéseivel foglalkozik, melyekben a kiváló orvos tanár a magyar nyelv „gyengéit“ állítja pellengérre. Nem lesz talán érdektelen, ha a kérdést más szempontból is, nevezetesen a magyar nyelvet tanuló idegenek szempontjából is tüzetesebb vizsgálat alá vesszük.

Az említett cikk szerint Nékám tanár úr azt állítja, hogy a magyar nyelv rendkívül nehéz és pontatlan; azonkívül tele van szabálytalanságokkal is. Mielőtt az egyes „hibákat“ alaposabban megvizsgálunk, érdemes volna megtudnunk, hogy melyik kevésbbé „elszigetelt“ nyelvvel vagy nyelvekkel hasonlítja össze Nékám tanár úr a magyar nyelvet. Vádjai azt a benyomást keltik, hogy néha a német, néha a francia, de talán az angol és a latin nyelvre is gondolt.

Hogy a magyar nyelv nehéz, azt senki sem tagadja. De melyik nyelv nem nehéz? A német talán? Lehetetlen, mert szegény anyanyelvem szintén csak segédigékkel tudja kifejezni azt az egész sereg időt, amelyet Nékám tanár úr idéz cikkében. Az angol sem lehet az eszményi nyelv, mivel a nemet úgyszólván egyáltalában nem fejezi ki. És hogy a francia könnyű nyelv, azt eddig senki sem állította. Csak-hogy ennek a három nyelvnek az a szerencséje, hogy mind-egyiket számban is hatalmas néptömegek beszélnek.

De pontatlan-e a magyar nyelv? En csak azt mondha-

tom, hogy egy nyelvet sem ismerek, amely olyan kifejező, mint a magyar. Mikor másfél évvel ezelőtt magyarul kezdtem tanulni, nehézségeket voltaképpen csak a szórendben találtam. De ezt az egyetlen igazi nehézséget Nékám tanár úr egyáltalában nem említi; pedig itt lehetne esetleg szó szabálytalanságról. Megszerettem a magyar nyelvet éppen a pontossága és szabályszerűsége miatt. Olyan rövid, pontos és nyelvtanilag logikus kifejezés, mint *kinevetlek*, lehetetlen a németben; csak négy szóval lehet ezt mondani: *ich lache dich aus*. Különben itt az igekötőkről is beszélhetnék. Igaz az, hogy a magyarban az igekötőket hol eléje, hol utána „csapjuk” az igének. Hát a németben? *Auslachen* és *ich lache aus*? És megszerettem ezt a szép magyar nyelvet annak ellenére is, hogy Pest bizonyos városrészeiben a Nékám tanár úr által idézett idegen szavakat használják. Bár külföldi vagyok, azt állíthatom, hogy én minden említett idegen szónak a megfelelő jó magyar szavát is ismerem. Szerettem a magyar nyelvet, ahogy az ember csak idegen nyelvet szerethet, és azért szabad talán soraimhoz hozzáfűznöm, hogy nálunk, Németországban vagy Franciaországban egy ilyen az anyanyelvet támadó cikket nemzetgyalázásnak tartának.

Michaelis Adolf.

Bántó idegenszerűségek. A fölösleges idegen szavak mellett újabban megint erősen burjánzanak a fordított idegenszerűségek is. Folyóiratunk tűzzel-vassal igyekszik irtani ezeket a, nem is a nyelv külsejét, hanem valósággal a nyelv lelkét megfertőző szeplőket. Az alábbiakban néhány ilyen újkeletű vadhajítást szedek rovásra. Mindegyiket újságírásunk nyelvéből. Egyik a *hasonló* szavunk idegenszerű használata a következő mondatban: „Régen volt, hogy *hasonlóan nyegle*, ostoba, nem is annyira felháborodást, mint inkább undort keltő sajtóterméket olvastunk volna.” Itt a *hasonlóan* egészen úgy hangzik, mintha franciából volna fordítva. Pl. Pareil exemple n'est pas bon à suivre. (Dictionnaire de l'Académie.) Csakhogy a magyar *hasonló* szónak nincs ilyen, olyan' jelentése. Helyesen így hangzanék a mondat: „Régen nem olvastunk *olyan nyegle* stb. sajtóterméket.” Idegenszerű kifejezés ez is: „*Hasonló esetekben* másként kell eljárni.” Helyesen így volna: „Ilyen alkalommal, ilyen helyzetben v. ebben az esetben másként kell eljárni.”

„*Megint egyszer* olyanfajta szerep ez, mint a Krétakör Hay-Tongja volt”, írja egyik napilapunk színi bírálója. *Megint egyszer*: ez is valami istenverte fordított csodabogár, talán a francia *encore une fois* kifordítása. Helyesen és érthetően így volna: „Ez megint olyanféle szerep, mint...”

Bosszantó fordítása a német *höchste Zeit*-nak ez a ki-

fejezés: *legfőbb ideje* e helyett: *ideje volna, itt volna az ideje*. „Legfőbb ideje, hogy nevet adjunk neki“, olvasom a minap egyik újságban. Igazán csúfegynémetesség! Valóban itt volna az ideje, hogy kiirtsuk a használatból.

Lépten-nyomon találkozom, kivált egyik-másik vidéki újságban az *erre fel* kifejezéssel is ebben az értelemben: „ezután, erre“. Pl. „*Erre fel* Hajduböszörmény városa kötelezte dr. L. J.-t, hogy az elmaradt pénzeket fizesse be.“ Már a Pesti Hírlap Nyelvőre is megrójjá mint csunya németességet. Helyesen így volna: „Erre Hajduböszörmény városa kötelezte dr. L. J.-t...“

Igen fölverte a tiszta magyarság mezejét a *kifejezetten, kimondottan* kifejezés is a jó magyar *határozottan, világosan, nyilvánvalóan* helyett. Mindkettő csúf németesség: az *ausdrücklich* és az *ausgesprochen* fordítása. Pl. „Ez az állam *kifejezetten* kisebbségi állam.“ Helyesen: „Ez az állam *nyilvánvalóan* kisebbségi állam.“ „Az én ruhám nem *kimondottan* zöld.“ Helyesen: „nem *határozottan* zöld“.

Csűry Bálint.

A *„mammut“* jelzős szavak. Újabban ugyancsak divatos szó lett különösen újságírásunk nyelvében a *mammut* jelző. Ha valmiről azt akarják mondani, hogy *óriási, hatalmas, tulságos, roppant nagy, szédítő, bődületes* stb., azt ma mindinkább a *mammut* szóval intézik el. Van már *mammutfizetés, mammutbank, mammut intézmény, mammut jövedelem, mammut vállalat, mammut közigazgatás, mammut egyetem*, vannak *mammut lehetőségek*, Moravék Endre egyik multévi előadásának címe ez volt: „Assurbanipal száz könyve és a mai *mammut könyvtárak*“. Látjuk tehát, hogy ezt a *mammut* jelzőt újabban nagyon felkapták.

Használatában kétségkívül német hatás látszik. Legelső *mammut* jelzős szavaink bizonyára az ilyenféle szók fordításai voltak: *Mammutgehälter, Mammutenkommen, Mammutunternehmung, Mammutbanken* stb. De vajjon németességnek tekintsük-e a *mammutos* kifejezések használatát? Bizonyára ne. A *mammut* szó a magyar nyelv szókincsében is megvan, s a fenti átviteles használatra a magyarból is sok példát idézhetnénk: *tenger nép* (= olyan sok, mint a tenger vize), *bogár szem* (= olyan fekete, mint a bogár), *holló vagy ében haj, hó váll, mammut bank* (olyan óriási, mint a mammut). A *mammutra* emlékeztető jelző a népyelvben a *„mahomet ember“* kifejezés jelzője. (Talán népetimológiával a *behemótból*.) Jelentése: „nagytestű, hatalmas termetű“ ember.

Ha sok gyönyörűségünk nincs is a *mammut* jelzős szavak elburjánzásában, s ha használatukra az indítás a németből származik is, sem szerkezet, sem észjárás tekinteté-

ben nem idegenszerűek. Mindenesetre sokkal magyarabbak, mint a *kolossalis* (siker)- és *monstre* (gyűlés)-féle jelzők.

Csűry Bálint.

Szószer nyeteg. A háború előtt sok-sok panasz hallatott a hadsereg idegen szelleme és nyelve ellen, s nem ok nélkül. Ma, akármilyen kicsi is hadseregünk, szelleme örvendatosan és büszkeséget ébresztően magyar. Mégis meg-esik néha-néha, hogy a szolgálati könyvekben a közös (vagyis inkább osztrák) szellemet lehellő furesaságokkal találkozunk. Olyan műszók kerülnek elő egy-egy jelentéktelen fegyveralkatrész elnevezésénél, hogy azok láttára finn testvéreink sírva borulnának nyakunkba a fölötti örömlükben, hogy nemcsak nekik vannak tíz-tizennégy-szótagos szavak, hanem nekünk is.

Hangzik pedig az egyik ilyen elnevezési szörnyszülött ekképpen:

adogatótokoldalfedélezárókamó.

Vajjon mire való ez a rettenetes név? Olyan meghatározás akar lenni, mely a tárgy összes fogalmi jegyeit felsorolja? De akkor a tízennégy szótag kevés, mert lényeges jegyek hiányoznak belőle. Pl. acélból levő kamó, kétszer nyitható, görbe, szürkére van festve, s nemcsak az adogatótoknak oldalfedelét (nincs is más fedele az adogató tokjának) zárja el, hanem másra is való stb., stb. Ha pedig ezeket is be akarjuk venni a meghatározásba, meg nem állunk hetven szótagon alul!

Ha pedig nem akar „tökéletesen pontos“ elnevezés lenni, akkor meg felesleges szószaporítás. Mert kezdjük csak a végén: a *kamó* mindig zár valamit, tehát az *elzáró* szó szükségtelen. Azt már említettük, hogy az adogatótoknak csak egy fedele van, felesleges tehát az *-oldal-* jelző. Egyébként is az egész szerkezeten ez az egyetlen „*kamó*“ elnevezésű alkatrész, minek hát az előtte tornyosuló tizenkét szótag?

Elégedjünk meg ezzel az egy példával. És igaz tisztelettel kérjük a szolgálati könyvek szerkesztőit, hogy ha a szabályzatok végleges formában kiadásra kerülnek, az ilyen és hasonló különösségeket gyomlálják ki belőlük. s. k.

Jobb felől, bal felől; valakitől jobbra v. balra; jobb-ján, balján. Személyeket ábrázoló képek magyarázataiban olvassuk ezeket a kifejezéseket, és használatuk helyességére nézve P. V.-nek az a véleménye, hogy a két első kifejezés-pár, a *jobb felől* — *bal felől* meg a *tőle* (illetőleg *mellette*) *jobbra* — *balra* jelölésmód csak élettelen tárgyakra mondható, személyek képeit pedig szabatosan így kell megvilágítanunk: *jobb-ján* — *balján*, vagy *jobbja felől* — *balja felől* (Magyarosan II, 111.) Hogy a személymagyarázó útbaigázi-

tásnak ez az utóbbi módja a legszabatosabb (ha talán már meg nem értenének, magyarul: *legprecízebb*), az nem szenved semmi kétséget. Azonban én kissé szabadelvűbb volnék és a néző szempontjából való jelölésmódot személyek ábrázolásáról szólva is megengedném, mint pl.: „középen X. Y., *jobbról* v. *jobb felől* v. *tőle* (illetőleg *mellette*) *jobbra* N. N.; *balról* v. *bal felől* v. *tőle* (illetőleg *mellette*) *balra* N. N.“ stb. Úgy vélem, hogy ebben a fölvilágosításmódban nincsen félreértés-okozó. Ellenben határozottan hiba és csak a nyelvérzék tompulásából magyarázható, ha a *jobbán* v. *balján* kifejezést is a néző szempontjából alkalmazza valaki. Egyik újságunk 1934. ápr. 12-i számának képes mellékletén pl. azt olvashattam: „Gömbös Gyula beszél. *Balján* Fabinyi Tihamér... *jobbán* Baross Gábor“ stb. Az állítólag *jobbán* ülők közül egyet személyesen is ismervén, azt kell mondanom, hogy éppen megfordítva volt a dolog. Aki így ír, az már nem érzi, hogy *jobbán*, *balján* a képen ábrázoltnak a *jobbát* vagy *balját* (vagyis: a jobb, ill. bal keze oldalát) jelenti. Azonban belenyugodtam volna, ha legalább ez áll a kép magyarázatául: *jobbról*, illetőleg *balról*, vagy *tőle jobb felől*, illetőleg *bal felől*, mert úgy gondolom, hogy a -ja személyrag mellőzése az olvasót a maga szempontjából való értelmezésre utalja.

Zolnai Gyula.

Beszély, reggély; ódondász. Egyik hű olvasónk Szinyeinek azzal a megállapításával szemben, hogy az 1879-ben még rovásra tett *delnő*, *dolgozda* stb. szók „voltak, nincsenek; és jó, hogy nincsenek“ (Magyarosan II, 51), levelében azt írja: szívesebben látnám az *antikvárius* fölírat helyett akár az *ódondászt* is, *matiné* helyett a *reggélyt*, vagy amit Szinnyi nem említ, *novella* helyett a *beszélyt*. „Hisz — úgy mond — az újabb nyelvészet is a nyelvújítás alkotásainak lépten-nyomon visszaadja becsületüket.“ Az eredeti szók szeretete sugallta kétségkívül ezt a megjegyzést, a három kérdéses magyar szónak sorsa azonban alighanem meg van már pecsételve. A *beszély* az én fülemben még nem hangzik viszsztatetszőnek (talán Szinnyi is ezért nem említi, bár Simonyi Antibarbarusa rovásra vette ezt is), és Kelemen Béla sem törölte még ki szavaink közül, csak elavultnak jelzi Kézi Szótára 3. kiadásában (1929.). Már a *reggély* és az *ódondász* mellé valóban keresztet tehetünk. Az előbbi Kelemen föl sem veszi, az utóbbit csak mint elavultat említi. A *beszély*-t a Bécsi és Müncheni kódexben párszor előforduló *besze* (a. m. beszéd) főnévnek mesterséges továbbképzéseként igazolhatnók ugyan, valamint a *reggély*-t is az *estély* mintája alapján; az *ódondász* azonban egy olyan új szónak a formájára készült, amelyet Pákh Albert egyenesen (új magyarsággal: *direkt*) a szófaragók kigúnyolására készített.

Ez a csúfságból faragott szó t. i. az *újdondász*, amelynek -dász végzetét valóban semmiféle mintával sem tudnám megmagyarázni. Komoly szó lett mégis belőle, sőt az *ódon-dász*-ban párja is született, ma azonban mindkettejüket elavultnak tekinthetjük. A mai kor ilyen mesterséges szók fölelevenítésére alig alkalmas már. A magyar szóktól természetes hangzást várunk és azt is, hogy a fogalmat találóan fejezzék ki. A *reggély* a maga csináltságában nyilván nem volt képes a 'délelőtti hangverseny, délelőtti előadás' képzetének hordozására, már azért sem, mert nem a megfelelő *délelőtt* szóból van alkotva, míg a francia *reggel*-nek, a *matin*-nek és származékának a *matinée*-nak tágabb az értelme. Ez lehetett az oka a *reggély* korai kimúlásának. Ha a fogalmak elnevezésében nagyobb önállóság és eredetiség vezetne bennünket, akkor például *irodalmi matiné* helyett (így Budapesti Hírlap 1934 ápr. 22, 11. l.) *irodalmi délelőtt*-öt is mondhatnánk, mint ahogy beszélünk *szerzői est*-ről, *dalest*-ről, *gordonkaest*-ről stb., vagy *mesedélután*-ról, *teadélután*-ról stb. Mondhatnók pl., hogy valamely társaság ekkor és ekkor *irodalmi délelőttöt* rendez. De amint a *pirosító* helyett kedvesebb manapság a francia *rúzs*, a *tekintély* stb. helyett a *presztizs*, a *bemutató* helyett a *premier*, a *fölújítás* helyett a *repáriz* stb., úgy aligha fog legtöbbünk *irodalmi délelőttöket* is emlegetni *matinék* helyett. Az *ódon-dász* helyett természetesebb volna az *ókönyvárus* szó, amellyel Kelemen Béla fordítja az *Antiquar*-t. Már rövidebbé is ajánlatosabbá teszi az *ódonkönyvkereskedő*-nél, amely nála is, meg Tolnai Magyarító Szótárában is fordításául van adva. Ennek ugyanis hosszadalmas hangzásán kívül azt a gyöngéjét is érezzük, hogy az *ódon* jelző benne a könyvkereskedőre is érthető, mint ahogy ugyanilyen ráértés teszi furesává ezt a tréfás foglalkozásnevet: „tömören hajlított bútorkereskedő”. Az *antikvárius*nak adhattunk volna *ókönyves* nevet is, a *fűszer*—*fűszeres*, meg a népies *őszeres* (ném. *Trödler* stb.) mintájára, az *antikváriumot* aztán *ókönyvesbolt*-nak nevezhetnők. A *novella*-t viszont az elavult *beszély* helyett kifogástalanul pótolja az *elbeszélés*. (Ezzel fordítja Kelemen is a német *Novelle* alatt.) Az ilyen próbálgató példák mutatják, milyen nehéz alkalmas eredeti szót gondolni ki valamely fogalomra, amelynek nevéül az idegen szót már habozás nélkül elfogadtuk és forgalomban tartjuk. Annyival szívósabban kellene tehát azokhoz az eredeti szavainkhoz ragaszkodnunk, amelyek már beváltak, mert hosszú idő óta használatban vannak.

Olvasónk egyúttal a *propaganda*, *proletár*, *refrén*, *riport*, *riporter*, *sport*, *sportol*, *szociálista* és *tennisz* szókra is megkísérelt eredeti szókat kigondolni, bár nem szánta őket közvetlenül a nyilvánosság elé. Alkalmilag — szóajánlásokról szólva — szemügyre vehetjük még próbálkozásait.

Tolnai Gyula.

Tanítsunk magyarul! Az 1870/71-i francia-porosz háborút a német iskolamesterek nyerték meg; a magyar nyelv mai nagy harcát is az iskolamesterek, a tanárok, a tanítók nyerethetnék meg az ifjúsággal. Magyarul beszélni, magyarul írni és — ami a legfőbb — magyarul gondolkodni kellene tanítani az ifjúságot. De nem úgy, mint kishúgom dolgozatában láttam kijavítva a „retikül“ szót „ridikül“-re. Elsős gimnazista koromban volt egy számtantanárom, ki az első órán számokat diktált, melyeket papírra kellett vetnünk. De ilyeneket ám, hogy „tízezerhetvenkettő“, „egymilliónégy“, „harmincezeröt“ stb., melyek leírásánál még egy felnőt is gondolkodik. Meg is tanultunk számolni! A magyar nyelv tanítói a nyelvtanra vetik magukat. Tanítanak főnevet, melléknevet, névmást, képzőt, ragot, igenevet, szógyököt, igét, névelőt, főnévi-igenévképzőt, micsodákat, csak éppen magyarul nem. Hiszen lehet, sőt kell is nyelvtant tanítani, de csak akkor, ha már tud az a gyerek magyarul. Az első órákon helyesnek tartanám, ha a mindennapi beszédben előforduló idegen szavakat szedné elő a tanító és megkérdezné, hogyan is kell azokat magyarul mondani. Az elemi iskolában, hol a nép alsóbb rétegei is megfordulnak, kellene kezdeni ezt a nyelvtisztítást. A kis elemista mentegetődzik: „A mutterom tisztelteti a tanító urat“ stb. Itt a tanítónak már közbe kellene vágnia: „Mondd csak, fiacskám, mit mondanak mások a „mutterom“ helyett?“ „A mamám.“ — Na látod, de még szebb lenne, ha azt mondanák, és te is azt mondanád, hogy „édesanyám“. — És így a legszűkebb körön kezdve sorban fel lehetne nekik adni azt a kérdést: „Hogyan is mondanád, Peti, ezt meg ezt magyarul?“ — Később a felsőbb osztályokban a germanizmusok, a latinizmusok jöhetnének sorra. Mondatokat adna fel a tanár és megkérdené, hogy kellene azokat magyarul mondani. Itt ugyancsak a legdurvább hibáktól fel egészen az árnyalatokig. És éppen ez a legfontosabb. Így megtanulnának már mint gyerekek magyarul beszélni és az életben nem alkotnának olyan szavakat, amilyent legutóbb is olvastam: „Hősies küzdelem után *szálmaga* mentett ki egy fuldoklót“.

A magyar nyelv tanításakor az idegenszerűségek mellett a magyar szavak jelentéseit is tanítani kellene. Az egyes szavak jelentésárnyalatait. Természetesen példákkal. Akkor nem fordulhatna elő olyasmi, amit egy harmincéves embertől hallottam séta közben: „Nézd, mekkora telkek fekszenek itt pamlagon.“ Azt hittem, nem jól hallottam. Megismétlöttem és újra csak azt mondta, hogy „pamlagon“. Ez az ember soha nem hallotta, vagy ha hallotta, rosszul hallotta a „parlag“ szót. Mikor kijavítottam, egyúttal meg kellett magyaráznom, mi az a „parlag“. Azt hitte, hogy csak amolyan szokásmondás a telkekről azt állítani, hogy „pamlagon he-

vernek". A ritkább szavak tanítására is kiterjedhetne a figyelem, annyival is inkább, mert szókincsünkben egyre több és több jó magyar szó vész ki. Vannak szavaink, melyekkel csak költők élnek, a köznyelvből kikoptak. Ezeket külön kellene tanítani, sőt felújítani. Nem akarok itt több példát idézni, csupán annyit említek meg, hogy a rokonsági fokokra régente jó magyar szavaink voltak, ma pedig már megelégszünk holmi *sógor* stb. szavakkal. — De még azt mondhatnák, hogy ne avatkozzam bele okosabb emberek dolgába és ne bolygassak olyasmiket, mint jól megalapozott elemi és középiskolai tantervünk. *Ferenczffy Mária.*

Giz-gaz a sajtóból. „A közalkalmazottak szabályszerű *elbánásáról*“ (egy cikk címe, PH. nov. 15.). Tehát: *elbánják* a szegény közalkalmazottakat! Majd megbánják!

„A nyomorék anyja *másodszor is* megfojtotta gyermekét.“ (Új N. nov. 21. hír címe.) Szegény gyermek! Anyja megfojtotta, a gyermek azonban nyilván feltámadt, s akkor anyja *másodszor is* megfojtotta! Dehogy, kérem! A szövegéből megtudjuk a valóságot: az anyja *második* gyermekét *is* megfojtotta! Ej, ej, az az újságírói toll!

„Mussolininél, Mussolinivel“, mondták a rádióban és halljuk, olvassuk mindenfelé, holott Mussolininél, -val a helyes. De hiszen febr. 28-án a délelőtti felolvasásban (a vadsültek elkészítéséről) a felolvasó hölgy kétszer is így szólt: „leöntjük húsléval“, vagy nem tudom, milyen léval!

„Alig tudott *eljutni* a helyszínéről“, írja egy lap tudósító. Magyar ember *eljutni* csak *valahová* vagy *valameddig* tud, nem pedig *valahonnan*! A helyszínéről pedig eltávozik, elkerül, elszabadul, elmenekül stb.

„*Csetepaté*“ lett pár év óta a *csetepaté*. Nem tudom, miért. Talán a „esiricsaré“ hatása alatt?

„*Tól*“ lett a *tol* igéből, szintén néhány év óta. Ezt sem tudom, miért. Talán *tóló* fánkot süt a magyar asszony? A mozdonyral meg *tólatnak*? És *tólózár* van az ajtón? Ugy-e, nem? Hát akkor miért *tólni*?

„A TESz *által felkérte* annak közlésére“, gyönyörködtette fülünket a rádió dec. 13-án, valószínűleg azért, mert a TESz *által* ilyen fogalmazásban *küldetett* be neki a közlemény! *Élessék általa!* mondom erre én „éljen!“ helyett.

„Az X. Y.-tól *vett* értesítés szerint“, mondja sokszor a rádió. „Taxit *vett* és azon sietett haza“, olvassuk gyakran. De sok pénze lehet annak, aki az értesítést is úgy *veszi*, meg aki taxit tud *venni*, hogy haza siessen!

„Belehalt a *műtétbe* az asszony, *amiben* férje is segített.“ (Mai Nap, jan. 4.) Remek példája az *aki, amely, ami* névmással való tömeges visszaélésnek! Aztán ki beszél így: *műtét*, rövid ü-vel? Vagy nem öntenek többé a nyomdák *szá-*

mára“ (ma csak így!) hosszú *ű* betűt? Azon már, sajnos, fönn sem lehet akadni, hogy a segít, pusztít stb. -ít végű igéket már csakis rövid *i*-vel írják.

„*Felgyujtani a villanyt*“, „*gyujtsd fel a lámpát!*“ — ez az új magyar szokás. Azelőtt csak a gonosz gyujtogató *gyujtott fel* valami házat, meg az ellenség *gyujtotta fel* a várost.

Verbunkos, Borsód-megye, mondja az egyik rádió-be-mondó úr állandóan. Holott *verbunkos, Borsod* a helyes.

Célkitűzés. Nincs többé *cél*, csak „*célkitűzés*“. A politikai nyelv termelte ki, amely régi hagyományai szerint mindig másképp fejezi ki magát, mint az egyszerű, világos gyalogbeszéd. Épp most olvasom: „A Nyíl új *célkitűzése*.“ Miért nem új *célja*?

Fiú. A „flapper“ és „jampec“ szemében nincs többé *férfi*, csak *fiú*. Még ha 30–35 éves is, a mai regény- és novella-irodalomban akkor is csak *fiú*. Még jó, hogy nem csak „*hím*!“

Kertész Kálmán.

Zöldre van a rácsos kapu festve... Nemrégiben azzal a kérdéssel fordultak hozzánk, helyes-e ez a folyóiratunkban olvasható mondat: „Nagyon elharapództak az olyan összetételek, amelyeknek csak az utótagja van lefordítva, az előtagjuk pedig meg van hagyva német alakjában“ (Msn. II, 55). A kérdezők, akik „a tiszta, csengő magyar nyelvnek nemcsak élvezői, hanem védelmezői is“ kívánnak lenni, helytelenítik, mert németesnek érzik az ilyen *-va, -ve van*-féle szerkesztett igealakot.

Az idegenszerűség vádja jogtalan. A gyanú eloszlatására elegendő lesz néhány példát idéznünk a magyar régiségből, legkiválóbb íróink műveiből és legismertebb népdalainkból:

„Melyek írva vadnak“ • (Münchener kódex 153), „Fogva vagyon édes szíz Mária“ (Apor-kódex 168), „Tudva vagyon nállam is“ (Pázmány);

„Duna partban egy nagy zászló volt felütve,
S tarka-barka esolnak a nyeléhez kötve“,
„Sisakellenzője le vagyon bocsátva“,
„Kis leány szoknyája térdig föl van hajtva“,
„Be van az én szűröm ujja kötve“,
„Fakó lovam fel van kantározva“,
„Virág van az ágyra hintve,
Barna kis lány kiterítve“,
„Zöldre van a rácsos kapu festve“ stb.

Amint ezekből a példákból is kitetszik, a *-va, -ve* képzős igenévből és a lét-ige alakjaiból álló szerkezetek a cselekvés megtörténtével, eredménye következ-

tében keletkező állapotot jelölik. Erre az állapot-jelölő, nyugalmi helyzetet festő szerepre nincs is más kifejezés módunk. A „zöldre van a rácsos kapu festve“ helyére hiába próbálnók a „zöldre festették“ vagy akár a „zöldre festetett“ stb. alakokat erőltetni, a „bekötöttem, bekötötték a szűrőm ujját“ is mást mond, egyebet emel ki, mint a „be van az én szűrőm ujjá kötve“.

A népnyelv és a pongyolább köznyelv jócskán túlment az irodalmi szokás határain: „le van vetkőzve“, „bele van bolondulva“, „be van csipve“, „meg van hülve“, „fel van állva“, „össze voltak beszélve“, „el voltak utazva“, „pulykaméregbe volt jöve“, „le volt menve a hús a kezefejéről“ stb. Az efféle kifejezések azonban a nyelvterület egyes részein ma még szokatlanok, s a kényesebb, igényesebb köznyelv is kerüli őket, — kit joggal, kit meg csak makacs tudálékosságból.

Kétségtelenül helytelenek, visszataszítók a *lesz, lett* igealakokkal szerkesztett *-va, -ve* képzős kapcsolatok, ilyenek pl.: „az ára holnap lesz kifizetve“, „ha a rendelet végre lesz hajtva“, „ízletes ételek s italokról gondoskodva lesz“, „meg lett neki mondva“, „számfejtve lett“ stb. Ennek a nyilvánvalóan német hatásból keletkezett és rohamosan terjeszkedő szerkezet-típusnak semmi kifejező hasznát sem látjuk.

Zs. M.

ÜZENETEK.

L. M.-nak. Ön könnyelműen azzal vádol bennünket, hogy nyelvművelő munkánkat a csonka-ország, sőt jóformán csak Budapest körére korlátozzuk és kényelemszeretetből vagy vakságból nem terjesztjük ki figyelmünket az elszakított magyarság nyelvhasználatában egyre föltűnőbben jelentkező aggasztó változásokra. Reméljük, folyóiratunknak legközelebbi számában lesz alkalmunk megcáfolni ezt a vádat. Egyelőre csak annyit kívánunk hangsúlyozni, hogy az egész magyarság nyelvi egységének külső és belső biztosításához körömszakadtig ragaszkodunk. Ez joga és kötelessége minden becsületes magyarnak.

I. G.-nak. Jogosan háborog egyes — hál' Isten, csak negyedrangú — szépíróinknak a népnyelvvel üzőtt önkényes, léha, sokszor bizony bántóan idétlen kontárkodásán.

A *kerősztezi, szemrővaló*-féle csodabogarak leírói csak nyelvi nyegleségüket, műveletlenségüket árulják el — nyilván akaratuk ellenére.

E. É. M.-nak. Igaz, hogy „nagyon használják“, mégis rossz a *tényleg* szó. A nyelvművelők jogosan üldözik és ered-

ményesen ajánlják helyette a *csakugyan, valóban, igazán* határozószókat. — A *tényleg* szónak hibás használata ellen Sajó Sándor írt verses rovást; így hangzik:

„Hát Önnek *tényleg* szép a naplemente
S nem *igazán, valóban, csakugyan?*
Hát Önön *tényleg* lyukas már a mente?
Javítsa *tényleg*: túvel, jó Uram!
Mert igaz bár, hogy minden tény való,
Minden valót még nem mondhatni ténynek,
S ki úgy beszél, ír, ahogy nem való,
Az rászolgált, hogy kikapjon, de — *tényleg*.“

T. J.-nek. Azelőtt inkább csak a városligeti hordárok és a kelleténél tanulékonyabb villamoskalauzok csibész-nyelvéből ismertük a *körut* alakot, ezt az orrfacsarító komizságot, mostanában azonban már a Rádió is el-elszólja magát. Igaza van: „Quod licet bovi, non licet Jovi!“

Sz. G.-nek. Eddig én is abban a hiszemben éltem, hogy a *gyilkosság*, az *öngyilkosság* kérlelhetetlenül halállal végződik. Mindketten tévedtünk: vannak ártatlan esetek, esalóka utánzatok, amelyeket nemes egyszerűséggel *gyilkosságnak*, nevez a mai híradás, és vannak komoly, hamisítatlan, *halálos gyilkosságok*, *halálos öngyilkosságok*. Ei lehetünk készülve arra, hogy maholnap ilyesmikkel lep meg majd bennünket a nyelvi szabatosságra törekvő buzgalom: *nedves eső*, *folyékony halmazállapotú bor*, *kerek kör*, *becsípett részeg*, *meghibbant örült*.

L. F.-nek. A *vendéglő* és a *szálloda* szavak „megmagyarosításán“ ne törje, kérem, a fejét, mert a *vendéglő* annyira kifogástalan, hogy csak rontani lehetne rajta, a *szálloda* helyett pedig használhatjuk, használjuk a pompás kérésű *szálló-t*!

M. T.-nak. Ép nyelvérzékű magyar komoly hangnemben nem írhatta le ezeket a mondatokat: „A férfi *pillanatok alatt szörnyet halt*“, „A szerencsétlen, idegbeteg férfi *nyomban szörnyethalt* az udvar kövezetén“. *Szörnyethalni* csak *nyomban*, csak *pillanatok alatt* lehet; ágyban, párnák közt csak az halhat szörnyet, akit pl. a villám sújt agyon, vagy akire a mennyezet szakad le.

P. Z.-nak. Ön ezt írja: „Miért használjuk a kávéházi életben a *kapuciner* elnevezést? Alig van germanizmus, amelyet könnyebben lehetne jó magyar kifejezéssel felcserélni! Nevezzük el a *kapucinert* (amely kapucinus barátra emlékeztet, de németül) *kapucinusnak* (amely éppúgy kapucinus barátára emlékeztet, de magyarul)!“ — Igaza van, de a *kapuciner* annyira meghonosodott, hogy a visszaálláson bajosan tudunk már változtatni. Ismerek egyébként urakat, akik közvetlenül *kapucinust* mondanak, az egészséges kezdeményezést azonban megfojtja a kávéház levegője.

A szerkesztésért Zsirai Miklós felelős, a kiadásért Gergely Pál.

Sylvester Irodalmi és Nyomdai R.-t. Budapest.

Nyelvjavítások.

(Első sorozat.)

Egyhangúlag elfogadta a M. T. Akadémiában 1932. dec. 13-án tartott sajtóértekezleten a budapesti napilapok képviselte.

1. Kerüljük a magyar szóval is könnyen és jól kifejezhető *idegen szavakat*; pl. *generáció* helyett írjuk: *nemzedék*, *tradíció* h.: *hagyomány*, *dominál* h.: *uralkodik*, *organikus* h.: *szerves*, *wermut* (*vermouth*) h.: *ürömös* stb.

2. *Bécs*-et írjunk, ne *Wien*-t.

Magyar szövegből kirí a *Wien*, a *wieni*. A francia nem mond le a maga *Vienne*-jéről, sem ezekről: *Londres*, *Rome*, *Venise*. A német is ragaszkodik ezekhez: *Rom*, *Venedig*, *Mailand*, *Genua*. Miért mondjunk le éppen mi szókinesünk régi elemeiről? Használjuk ezeket az ősi városneveinket: *Drezda*, *Lipce*, *Boroszló*, *Tübinga*, *Nápoly*, *Velence*.

3. *Jön*—*megy* közt tartsuk meg az ellentétet.

A *jön* közelítő, a *megy* távolító értelmű. Nem helyes beszéd tehát, ha az utcán azt ígérjük valakinek: Holnap *eljövök* hozzád, hanem: *elmegyek* hozzád. A német mond ilyenkor is *kommen*-t.

4. *Hoz*—*visz* közt is tartsuk meg az ellentétet.

A *hoz* közelítő, a *visz* távolító értelmű. Nem helyes tehát, ha valakinek az utcán azt mondjuk: Holnap *elhozom* hozzád az új könyvemet is, hanem: *elviszem* hozzád. A német mond ilyenkor is *bringen*-t.

5. A *-nál*, *-nél* rag használatában ne utánozzuk a német *bei*-t.

A német *bei* használatát majmolja az ilyen beszéd: A gyermek nevelésénél az a főszempont. — Helyesen: A gyermek nevelésében. — Sokszor a *-ban*, *-ben* rag, sokszor a *-kor* rag, sokszor a *közben* szó használható efféle esetekben. Valódi helyhatározó jelentésben, hasonlításakor természetesen helyes a *-nál*, *-nél*. (Kisséknél fogadás volt. Drágább az arany az ezüstnél.)

6. A *mellett* névutó használatában se utánozzuk a német *bei*-t.

Nem helyes tehát: 4% *mellett* nyújtunk kölcsönt. — Helyesen: 4 százalékra. — Jótállás *mellett* szállítjuk. — Helyesen: jótállással.

7. Az *után* használatában ne utánozzuk a német *nach*-ot.

A német *nach* is terjeszti gyökereit a magyar nyelvben: Utcaelnevezés színészek *után*, — helyesen: színészekről; Törekvés dicsőség *után*, — helyesen: dicsőségre.

8. Az *azt* használatával ne utánozzuk tárgyias igénk mellett a német *es*-t.

Főlöszleges, sőt németes az *azt* odatétele ilyen esetekben: Mint *azt* sokan gondolják, mint *azt* az előttem szóló is kifejtette.

9. *Különféle* szavunkat ne szorítsuk ki a *különböző*-vel a német *verschieden* kedvéért.

A magyarnak két szava van a német *verschieden*-re: *különféle* és *különböző*. Ez utóbbit magyarosan csak akkor használjuk, ha arra is gondolunk, hogy *mástól különböző*; egyébként a *különféle* a helyes szó. Tehát ne *azt* írjuk, hogy a minisztertanács *különböző* tárgyakkal foglalkozott, hanem: *különféle* tárgyakkal.

10. *Megtart* szavunkat ne szorítsuk ki a *betart*-tal a német *einhalten* kedvéért.

A magyar ember ezelőtt mindig *megtartotta* a szavát, *megtartotta* a határidőt, vagy nem tartotta *meg*. A *betart* ilyen értelemben csak 30—40 év óta harapódzott el.

11. A *támogat*, *megtámaszt*, *feltámaszt*, *megalapoz* szókat ne szorítsuk ki az *alátámaszt*-tal a német *unterstützen* kedvéért.

12. A *lebont*, *lecsökkent*, *leszerel* szókat ne szorítsuk ki a *leépít* szóval a német *abbauen* kedvéért.

A *leépít* fából vaskarika. A magyar csak *épít*, azaz éppe, egészé tesz, legföljebb *felépít*. Ami azonban egész, ami ép volt, annak a fogyasztása csak *bontás*, esetleg *csökkentés* lehet, de nem *leépítés*.

13. *Elkészni a vonatról*, *lekészni a vonatról*, *elszalasztani a vonatot* szólásainkat ne szorítsuk ki a *lekészni a vonatot* szólással német mintára (*den Zug versäumen*).

14. Kegyelem a *-lag*, *-leg* ragnak!

Most már minden *-lag*, *-leg*-et kerülnek, pedig jó ez a rag a maga helyén; nem kell kiirtani. *Valószínűen* mást is jelent, mint *valószínűleg*. Maradjon meg: *valószínűleg*, *állítólag*, *illetőleg*, *múlólag*, *futólag* stb; ellenben kerüljük e ragnak az *-i* képzővel való összekapcsolását, mert ez a német *-lich* végű szók utánzása: *levélileg*, *törvényileg*, *jegyzőkönyvileg*, *bíróilag* stb.

III. ÉVF. 1934. SZEPTEMBER–OKTÓBER 7–8. SZÁM

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA NYELVMŰVELŐ BIZOTTSÁGA
MEGBÍZÁSÁBÓL

SZINNYEI JÓZSEF

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTI

ZSIRAI MIKLÓS

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA
BUDAPEST, 1934

TARTALOM.

	Lap
<i>Zolnai Gyula:</i> Van-e szükség nyelvművelésünk irányítására? (Második közlemény.) — — — —	89
Kisebb közlemények.	
<i>Pais Károly:</i> A tankönyvek helyesírása — —	114
<i>N. J. B.:</i> Még egyszer a sí — — — — —	116
<i>N. J. B.:</i> Csengettyű vagy csengettyű? — — —	117
<i>sz. Csorba Tibor és Zsirai Miklós:</i> Wien? — Bécs?	118
<i>Kaán Károly:</i> 1.) Turista. — 2.) Összkomfortos. —	
3.) Trolleybusz — — — — —	121
<i>Zs. M.:</i> Magánénekes — — — — —	122
<i>Kertész Kálmán:</i> Kirak. — A „megindult“ nyomozás. — Mimik, klinik — — — — —	124
<i>Zolnai Gyula:</i> Hivatalos irály — — — — —	124
<i>Trencsényi Károly:</i> A Literatura magyarsága —	125
„A tudákos helyesírásról és kiejtésről.“ — — —	126
Üzenetek — — — — —	126

TUDNIVALÓ.

A *Magyarosan* február, április, június, október és december közepén jelenik meg. Terjedelme füzetenként 1½ ív. Előfizetés egész évre 1 pengő, egyes szám ára 20 fillér. Az előfizetést a M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatalába (Budapest, V., Akadémia-utca 4.) tessék küldeni. Könyvkereskedésben is elő lehet fizetni.

A szerkesztő lakása: Budapest, V., Akadémia-u. 2.

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

Van-e szükség nyelvművelésünk irányítására ?

II.

7. Ezt az áldozatos lemondást elvárhatjuk a tudomány művelőitől is. Mert egy kis baj, szerény véleményem szerint, itt is van. Orvosaink, igaz, nem írnak ma már *függér kötszövetén* levő *rostonyás, hájdagos izzagról*, amit a Nyelvőr joggal tart haladásunk egyik örvendetes jelenségének; ámde e helyett az ellenkező és szerintem nem kevésbé veszedelmes irány kapott lábra nemcsak orvosainknak, hanem a többi tudományágak művelőinek, sőt — megbocsássanak tisztelt szaktársaim — itt-ott nyelvbúváraink körében is. Ami az orvosokat illeti, a Nyelvőr maga idézett nemrég (Nyr. LXI, 24) egy ilyen rettenetes mondatot a Gyógyászat tudományos közleményeiből: „A *reactiós-typus* elhangolódásának *manifestációs* összetevői¹ részben *specifikus*, részben *compensatiós karakterűek*. Így a *vagotoniás reactiós-typus* mellett a *lipoidok quantitativ* értékét számításba véve, a *hypocholesterinaemia* a *characteristicum*, ellenben, ha az állapot *paroxismalis krisisekben culminál*, úgy a *characteristicum* a *hypercholesterinaemia*. Ezen *endogen automatismushoz* szükséges anyagok dis-

¹ Szerencsére nem *componensei*, amit szintén igen kedvelünk ma.

ponibilis mennyiségű *quantitativ* értéke [így?] elégséges volta okozza a *reactióstypus* jellegével szövődött *psychikus aequivalensek* kialakulását.“ Ezt az egymágában is kor- és kórjellemező adatot csak egy, egészen új példával toldom meg: „A *hereditásos* idegbajok elvi sajátossága az *ektodermalis elektivitás* és ezenkívül a *heredodegeneratió*nak *systemás* és *segmentär* volta. Ennek értelmében az öröklött¹ idegbajok csiralemezbetegségek,² melyek az *ektoderma* öröklött gyengeségén alapulnak és *segmentärsystemás* határu *elektiv ektodermogen degeneratiókban* jelentkeznek“ (Akad. Értesítő XLIII, 132, az 1933-i Weiss Fulöp-jutalomról szóló jelentésben; a *segmentär* szó írásmódja: *ä*-je is elárulja, hogy voltaképpen a német orvosi nyelv hatásával van itt dolgunk). — Hát magyar nyelv-é ez? — kérdem. Amint főleg az első mutatóványból láthatjuk, nemcsak a betegségek és egyéb orvostudományi fogalmak megnevezésére használják orvosaink a latin-görög szokat, hanem igen sok közönséges és általános fogalomra is (pl. *specifikus*, *compensatiós karakterü*, *characteristicum*, *culminál*, *disponibilis* stb.), és ez beszédjüknek és írásaiknak magyartalanságát még fokozza.

Csak röviden érintem mai orvosi nyelvünknek azt a veszedelmét, hogy a betegekkel (szerintük: *pácienstekkel*) való érintkezéseikben és hivatalos jelentéseikben is következetesen használt görög-latin szokat beleültették orvosaink már társalgási nyelvünkbe is és ezzel pusztulásra kárhoztattak számtalan jó eredeti, vagy eredeties hangzásúvá hasonult szavunkat, úgymint pl. a *csúzt*, amelyből *reuma* és *reumatizmus* lett a közszájon is; a *gümökört*, amely *tuberkulózissá* fajult; a *hátgerinc-sorvadást* és *vérbajt*, amelyek *tábesz* és *luesz* alakban lépnek föl; a *hasnyálmirigyet* és *dülömirigyet*, amelyek *pankreaszsza* és *prosztatává* változtak át; a *pokolkövet*,

¹ Értsd: hereditásos. — ² Értsd: ektodermabetegségek.

amelyből *lápisz*, a fertőzést, amelyből *infekció*, a fertőtlenítést, amelyből *dezinficiálás*, és a befecskendezést, amelyből általánosan *injekció* lett, stb. stb. Hát szükséges-e a XX. században eredeti szavainkat derűreborúra latinnal fölcserélgetnünk?! Meg vagyok győződve róla, hogy ha az *agy*, *szív*, *tüdő* stb. eredeti testrésznevek, és pl. az *aggyvérzés*, *köszvény*, *rák*, *tüdőgyulladás*, *vakbélgyulladás* és más magyar baj- és betegségneveink, amelyeket — legalább ma még — orvosaink is általánosan használnak, nem szállítják le orvostudományunknak európainlag elismert színvonalát, nem árthatnának ennek a többi, egyre jobban mellőzött és maholnap egészen feledésbe menő eredeti orvosi kifejezéseink sem.

8. Amit az orvosi tudomány mai nyelvéről fölpanaszoltunk, azt sajnálattal megállapíthatjuk a többi tudományszakok nyelvéről is. Minden tudományágból azonban hosszadalmas dolog volna példákat idéznem. Legyen elég csupán egy pár szemelvényre szorítkoznom. Ime: „A műalkotás *mikrokozmosz* jellege¹ — az *univerzummal* való összehasonlítás² *filozófiai nívóján*, tehát már *metaesztétikusan*³ elgondolva — ezzel szemben *szimbolikus* és *formális*, nem pedig *allegorikus* és tartalmi; *mikrokozmosz*, mert szintén *kozmosz*, mert a formák, melyek *konstitúdlják*, minden tételezhető⁴ lehetőségek⁵ *abszolutságát*, benső⁶ tökéletességét⁷ és *immanens* teljességét⁸ adják meg neki“ (Athenaeum 1918-i évf. 82. l.). „Az *individualisztikus* és a *kollektivistikus*,

¹ Lehetne: *karaktere*. — ² Miért nem: *komparáció*? —

³ Lehetne: *metaesztétice*; az effélék is divatosak manap. —

⁴ Annyi-e, mint magyarul: *szupponálható*? — ⁵ Mért nem: *posszibilitások*? — ⁶ Talán megfelelőbb volna: *intern*? —

⁷ Lehetne: *perfekcióját* v. *perfektségét*. — ⁸ Akár *totalitását* is. Az itt fölhozott idegen szók t. i. mind közkedveltségűek. Mennyi fejlődési lehetőség kínálkozik tehát még tudományos nyelvünk magyarsága terén!

valamint a *materialisztikus* és *ideológiai* történetfelfogások ismertetésével mintha csak az *individualisztikus* és *kollektivistikus*, a lélektani és néplélektani¹ *szociológia*, a történelmi *materializmus* vagy a különböző (*intellektualisztikus*, *etikai*, politikai és *teológiai*) *ideológiai* irányok *szociológiájának* a bemutatását látnók“ (Klebelsberg-Emlékkönyv 7. l.). „A *klima* változásai átlag itt is a Brückner-féle, 35 évenként megismétlődő *periódusokat* követik. Ezekben a *periódusokban* a hőfok hol az egyik, hol a másik *maximális* végletbe csap át és így arányszámításokban bizonyos *klimai* állandó középértékek adódnak. A *klima* ettől a *konstans* középértéktől végeredményben nem tér el és ez a megállapítás... különösen jelentőségteljes a mostani ...*abnormálisnak* látszó időjárás idején, mert eloszlatja azt a tévhitet, ...amely tévhit oda *konkludál*, hogy Európában általában állandó és a hideg felé *tendáló* *klimaváltozás* állott be“ (egy természettudományi előadás kivonatában, BH. 1929 II. 16, 11. l.). „A magyarság szellemének ilyirányú *komplex* kibontakozási formáiban, a művelődési eszményekben² s megvalósító³ *organizátorius* eszközeiben találja fel Kornis a maga sajátos⁴ *problémakörét*, amelyben az avatott *pszichológus*, valamint a történet- és *kultúrfilozófus* szempontjai szerencsésen találkoznak. A jelenségek, cselekvések és eszmények⁵ külső nyilvánulata csak kutatási eszközszámba megy, a főcél a mindenkori benső *dinamikus* tényezőknek⁶ *objektívációkból* való kinyomozása, a *kollektív* szellem életformáinak felderítése, amely feladat megold-

¹ Szerencsére nem: *pszichológiai* és *néppszichológiai*, hiszen legtöbbször így mondjuk.

² Szerencsére nem: *kultúridealokban*, mert inkább így szeretjük ma mondani. — ³ Lehetne: *realizáló*. — ⁴ Szokottabb volna: *speciális*.

⁵ Szerencsére nem: *ideálok*. — ⁶ Miért nem *faktoroknak*?

dása egyben a társadalom szerkezeti¹ *analízisét* is feltételezi“ (bírálati jelentésben, Akad. Értesítő XL, 124). Ezeket a magam találta helyeket megtoldom a széptudomány mezejéről azzal, amit Császár Elemér 1905-ben mutatott be egy műkiállítás ismertetéséből: „Olgyay *kollekciója* a *modern művészet kritikusának, amateur-jének* fölötté érdekes, mert *frappánsan s plasztikusan* rávilágít Szinyey *impresszionizmusának fő tendenciájára*. Deklarálhatjuk, hogy Szinyeyt *poétává, pantheistává* tette a természetimádás, Olgyay pedig *túlkultivált dekadens, gourmet* finnyáskodással válogatja a *panorámából az artisztikumot*, közel jutva ezzel a *hedonisták cinikus életfilozófiájához*. Olgyay *bizarrsága differenciáló, pittoreszk*. *Bizarr fényvibrációval bravuros, pikáns* s *szuggerálni képes* a saját *impresszióit*. De komolyabb, mély *akkordokat* ütő művei előtt az jut eszünkbe, hogy csak a *par excellence artista stilizálásai*, azok költészete *melankolikus, sonorikus*, majd meg, mint az Andrássy *exquisit galériájából* való Tisza mutatja, nagy-stilü *kontrasztja* annak a *kolorizmusnak*“ (Nyr. XXXIV, 273).²

Hadd idézzek itt néhányat tudományos előadásaink és dolgozataink címeiből is, amelyek úgyszólván teljesen deákul vannak fogalmazva: „az *elektromos condensator impulsiv és corpuscularis* sugárzásáról“ (Akad. Értesítő 1918. évf. 178. l.); „a *pedagógiai problémák revíziója és a humanisztikus gimnázium*“ (l. BH. 1923 IX. 27, 5. l.); „átlátszó közegek *longitudinális mag-*

¹ Tudományosabb volna: *strukturális*.

² Az aláhúzások a közlőtől valók. Az idegen szók természetesen nem mind nélkülözhetők a cikkben. Az idézethez Császár ezt a megjegyzést fűzte: „Hogy a *publikum goutirozza-e* Olgyay művészetét, — kérdés. De hogy az *ilyen magyar nyelvet* az idegen szavak *legdelikátabb gourmetjei* is *volapüknek* tartják, az — majdnem bizonyos.“

neto-optikai effektusainak molekuláris elmélete“¹ (a budapesti egyetem bölcsészeti karán 1925/26-ban elfogadott 29. számú doktori értekezés címe); „a congenitális lues prophylaxisáról és therapiájáról“ (fölolvasás Balatonfüreden, l. BH. 1927 V. 17, 8. l.; csak a névelő meg az és magyar benne); „individualpsychológiai² problémák a nyelvtanár, az osztályfőnök és a cserkészparancsnok praxisában“ (a Magyar Individualpsychológiai Egyesület egyik előadásának címe, l. BH. 1930 I. 15, 12. l.); „egy analitikus geometriai determináns irreducibilitásáról“ (egy műegyetemi tanár előadása, l. BH. 1932 II. 19, 7. l.), stb. stb. A budapesti egyetem egyik intézetének levélpapírján ezt a címet találtam 1922-ben: „A kir. m. Tudomány-egyetem Zoologiai és Comparativ-anatomiai Intézete“.³ Egy orvostanár pedig, amint hallottam, a tetszhalált tudományosan így határozta meg: „a vitális energiák intenzitásának minimálisra redukálódása“. (Kár, hogy a névelőt még nem tudjuk latinra fordítani!) Ennek a nyelvnek betetőzését az ilyenféle tudományos könyvcímek teszik, mint pl.: „Organikus kémia. Projektív geometria. Planimetria és trigonometria. Stereometria és szferikus trigonometria, stb. stb. (L. a megfelelő szakjegyzékekben, magyarul: *katalogusokban*.)

Az idézeteinkbeli tudományos műszók nagy részére nem is próbáltunk talán eredeti kifejezést kigondolni (hogy ezt helyesen tettük-e, vita tárgya lehet), de fokozza az idegenszerű hatást az olyan latin műszókkal való kapcsolódásuk, amelyeket szükségtelenül alkalmazunk, mert megvannak alkalmas megfelelőik nyelvünkben is. Megállapíthatjuk ugyanis azt a nemzetietlen nyelvfejlődési jelenséget is, hogy különféle tudomány-

¹ Szerencsére nem *teóriája*.

² Németes latin összetétel = *Individualpsychologie*.

³ Háttha még az utolsó szóból egy szép napon *Institútuma* lesz, hiszen a németek *Institut*-nak mondják.

szakokban az évtizedeken át használt, találó eredeti műszavak szintén kezdenek kimenni a divatból. A bölcelet terén például, míg a 70-es években cikksorozatok foglalkoztak e szak eredeti műnyelvének kifejlesztésével és szabatosá tételével (magyarul: *preciztrozásával*),¹ addig ma sorra lemondunk e téren is több mint félszázados vívmányainkról. Már maga a szak neve, a *bölcelet* is fehér holló manap, s a *lélektan*, *képzettársítás*, *módszer*, *rendszer*, *elmélet* stb. stb. helyett csaknem mindig *filozófiá-t*, *pszichológiá-t*, *asszociáció-t*, *metódus-t*, *szisztémá-t* mondunk. A természettudományban kipusztul például a találó *színkép* és *színképelemzés*, és helyüket a *spektrum* és *spektrumanalízis*, sőt a merőben németes *spektrálanalízis* (= *Spektralanalyse*)² foglalja el. A nyelvtudományban divatosak lettek az ilyenféle szűkségtelen latin műszók, mint: *intervocalicus* (e h.: magánhangzóközi v. hangzóközi), „*vocalicus* szókezdet“ (e h.: magánhangzós), „*consonanticus* szókezdet“ (e h.: mássalhangzós), *dialectus* (e h.: nyelvjárás), *dialecticus* és *dialectalis* (e h.: nyelvjárási), *tempus* (e h.: igeidő v. időalak), *modus* (e h.: igemód v. módalak), *singularis* (e h.: egyesszám v. egyesszámi), *pluralis* (e h.: többesszám v. többesszámi), *nominalis* (e h.: névszói), *verbalis* (e h.: igei), stb. stb. (bocsánat: *etc. etc.*). Tudományos nyelvünk elmagyartalanodása tehát két körülményre vezethető vissza: egyrészt az eredeti műszóalkotás elhanyagolására, másrészt a már megalkotott eredeti műszóknak nemzetköziekkel való szükségtelen fölcserélésére.

Tudományos nyelvünknek ez a deákossága aztán a tudomány művelőiben a latin szóknak általánosabb

¹ L. Bánóczy Józsefnek *A bölcelet magyar nyelve* című dolgozatát, Nyr. V–VIII. és XI. k.

² Pl. csak legutóbb is egy természettudósunk nyilatkozásában: (a nap) „melegét a *spektrálanalízis* segítségével... elég pontosan lehet mérni“ (BH. 1934 II. 23, 6. l.).

kedvelését is kifejleszti, úgyhogy tudósaink népszerű előadásaikban, könyveikben, cikkeikben, sőt közéleti kérdésekről való nyilatkozásaikban és mindennapi társalgásukban is ezt a deák szókkal kevert nyelvet szeretik használni. Ugyanígy ír és beszél, latin műveltsége alapján, társadalmunknak csaknem egész fölsőbb rétege is. Íme néhány mutatóanyag: „Rendkívüli mértékben képes [a paizsmirigy hatóanyaga] gyorsítani az *intermediaer* anyagcserét“ (A Magyar Szemle Kincsestára című népszerű kiadványsorozatban, 96. sz. 71. l.); „hatása, amelyet az *intermediär* [így, német helyesírással] anyagcserére gyakorol, rendkívül jelentékeny“ (uo. 73. l. és még számtalan efféle); „a háború előkészítése... a *diszponált* egyénekben *funkcionális* zavarokat is váltott ki... a *patológiásan* megterhelt idegrendszer talaján... *pszikés* zavarok fejlődtek ki... csaknem minden ilyen esetben a *neuropatiás diszpozíció* ki volt mutatható... a *mániás-depressziós* elmezavar kitörését — a megfelelő *speciális* hajlam mellett — a háborús mozgalom csak elősegítette“ stb. (orvostanárnak nyilatkozatából, BH. 1916 III. 27, 4. l.); „a miniszterelnöki *dignitással* szemben az eddiginél több *reverenciát* tanusítanak“ (egy jogtanár beszélgetéséből, uo. 1917 V. 26, 4. l.); „ez [a British-Museum] a *centruma* minden *muzéális kultúrának*“ (természet tudósnak tárcacikkéből, uo. 1928 V. 8); „végeredményben ezekkel a *konklúziókkal* a tudomány immár körülbelül *konkrét* feleletet tud adni az évezreides *spekuláció* egy némely... megfejthetetlennek látszó *problémájára*... Hogy a tudományos kutatások *frappáns* végső *konklúziójával* kezdjem: a nő sohasem lehet az életben a férfi *konkurrens*... Az asszony *intellektuálisan* nemcsak hogy nem *inferiálisabb* a férfinél, hanem... azt lehet mondani, ...kifinomultabb az *intellektusa* ...a női elmének ez a zavara teszi tehát lehetetlenné, hogy a nők olyan *intellektuális* munkát vállaljanak, ahol ilyen *judiciumdefektus* esetleg *katasztrófát*

idézhet elő“ (orvostanári nyilatkozatból, uo. 1930 VI. 4, 5—6. l.); „Osborn amerikai *paleontologus epochális opus magnuma*“ (természettudósunk cikkében, uo. 1930 VIII. 24, 12. l.); „21 milliót fordítottak *kulturális és humanitárius* célokra. A lyoni orvosi *fakultás rekonstrukciójára* több mint 300.000 dollárt... adtak“ (egyet. tanár cikkében, uo. X. 12, 4. l.); „emelnünk kell minden vonalon, *kulturális produkciónk standardjét*“ (uo. 1932 X. 9, 13. l., egy tudós iratából, e h.: a művelődés terén való munkásságunk szintjét), stb. stb.

Hogy ez a magasabb társadalmi réteg a mindennapi társalgásban is ilyen deákos nyelvet használ, arról egy kis megfigyelés útján mindenki maga meggyőződhetik.

9. Államférfiainknak, tudósainknak, egész fölsőbb társadalmi rétegünknek ez a deákos szelleme nyilvánul meg aztán a napi sajtóban is, egyrészt mert hírlapíróink maguk is e fölsőbb réteg képviselői, másrészt mert visszhangjai e réteg szelleme nyilvánulásainak. Az elhangzott szónoklatokat, a tudományos előadásokat ugyanis a napilapok vagy változatlanul közlik, vagy ha kivonatolják is, éppen a deákos kifejezéseiken változtatnak legkevésbé. Még a magyarosságra legnagyobb gondot fordító és legizőbb nemzetiségtől hevített újságok sem veszik észre, mennyire kirínak a mi turáni nyelvünk hangzásából ezek a lépten-nyomon, néha közvetlenül egymás mellett, sőt egymás hegyén-hátán, legtöbbször pedig eredeti szavainkat minduntalan tarkázva jelentkező deák és nemzetközi szók, amelyek eredeti szók helyét foglalják el, s amelyeket, ha már tollunk hegyére kerültek, csekély fáradsággal eredetiekre válthattunk volna föl. Hadd idézzek erre a jelenségre is néhány beszédes példát mindennapos megfigyeléseim nagy tömegéből:

a) Egy-egy mondatban két elkerülhető idegen szó: „a beregi nép szive vágya ismert, s nem *sporadi-*

kus avagy *lokális*“ (BH. 1915 IX. 29. vc.); „még magától értetődő egy másik következmény is, mely ennek a *perspektívának horizontján* feltűnik“ (uo. 1916 III. 4.); „Kvantung provincia függetlenségét *proklamálta*“ (uo. IV. 7, 7. l.); „*energikus akció* induljon meg a háborúnak... minél korábbi befejezésére“ (uo. IV. 27, 7. l.); „hol erről, hol arról kér *autentikus információkat*“ (uo. V. 19, vc.); „a jövőben nemzetközi¹ *konferencia* intézi majd el az esetleges *konfliktusokat*“ (Az Ujság 1916 XI. 19, 10. l.); „az orosz birodalomnak *agresszív politikai² tendenciái*“ (BH. 1916 XII. 13, 3. l.); „a főpapi vagyonekat, ha nem is *szekularizálják*, de *unifikálják*“ (uo. 1917 IX. 9, 6. l., más hírlapból idézve); „ez itt a parlamentben mind csak szó, ... akár *agresszív*, akár *konciliáns*“ (uo. X. 25, vc.); „minden személyi érdek és *ambíció* nélkül teszi a *propozíciót*“ (uo.), stb. stb. Százával olvashatunk naponként ilyen mondatokat.³

b) Három elkerülhető idegen szó egy-egy mondatban: „az előkelő üzletvilág szaklapja, a magyar *export- és import-törekvések* mérvadó *organuma*“ (BH. 1917 II. 25, 9. l.); „a mostani *rezsim* a magyarokat *alacsony kulturális nivóra* akarja lenyomni“ (uo. 1922 VII. 20, 8. l.); „Európa egyik legtekintélyesebb, *morális és materiális* erőiben gazdag, fiatalos *energiától* duzzadó nagyhatalma“ (uo. 1930 IV. 12, 1. l.); „a középső és felső templom *konstrukciója és dekorációja* a művészet eleven erejével *szimbolizálja* a szent nyomorúságos földi életét“ (uo. X. 24, 5. l.); „az *incidenseket* az olasz lakosság... *spontán reakciójának* lehet tekinteni“ (uo. 1931 VI. 2, 5. l.); „a ... kápolna hajójában egysoros *katafal-*

¹ Szerencsére nem: *internacionális*. — ² Ezt nem húztam alá, bár szintén deák szó, de pótolhatatlan.

³ A megfelelő eredeti szót megmondja Tóthai Magyarító Szótára.

*kon*¹ *kandelláberek*² között nyugodott a *szarkofág*“ (uo. 1932 IV. 9, 5. l.); „Bratianu György *disszidens liberális* frakciója résztvesz-e a kormányban“ (uo. VI. 7, 3. l.); „az *interparlamentáris konferenciákra* utazó magyar *delegátusok*“ (uo. VI. 11, 6. l.); „az úgynevezett *produktív* tárcák *dotálása*“³ *percentuálisan* emelkedett“ (uo. VI. 23, 4. l.); „e *kultúra* *titulusa* alatt teljes 14 éven át *pau-perizálták* Szlovenszkót“ (uo. XI. 23, 5. l.); órákig el lehetne merülni érdekességeiben, apró *intimitásaiban*, *grandiózus problémáiban*“ (uo. 1933 IX. 13, vc.), stb. stb. Ilyen mondatokkal lapjainknak úgyszólván minden hasábján találkozhatunk.

c) Tömegesebb idegenszó-torlódások: „A Kosuth *individualitása*, bár a *lírikus*, *orátor temperamentumokkal* egyáltalán nem *szimpatirozott*, már azért sem lehetett neki ellenszenves“⁴ stb. (Az Ujság 1916 V. 21, 7. l.). „A német *kulturát* egy⁵ *dekadenciában* levő *kulturának* állítja élénk, míg ezzel ellentétben a francia *kulturát* az egyetlen egészséges fejlődésben levő *kulturának* értékeli. És a *dekadencia szimptómái*? Németország a *kolosszálisért* rajong“ (uo. VI. 28, tc.). „A *paszszus* szép és *korrekt*, *korrekt intenciójában* és kifejezéseiben egyaránt“ (BH. 1917 VI. 1, vc.). „*Radikális demokratikus* elveket⁶ vallott és egyéni⁷ *diszpozícióiban* szinte *deszpotikus oligarka* volt“ (uo. 1917 X. 10, vc.). „Ezt a *teóriát* és vele *drámája*⁸ *konceptióját* Zivuska Jenő *robusztus* és értékes *talentumának* csak egyéni⁷

¹ A közleményben háromszor is előforduló szó; a *ra-vatal* eszébe sem jut az írónak. — ² Így. Az *ll-re* nyilván a *kandalló* csábította a nyelvérzékét. (Előfordult ugyanígy írva uo. 1933 VI. 3, 2. l. tc. is.) — ³ Még divatosabb magyarsággal *dotációja* is lehetett volna.

⁴ Kár, hogy nem: *antipatikus*. — ⁵ Ez a névelő itt németes és szükségtelen. — ⁶ Szerencse, hogy nem: *principiumokat*. — ⁷ Lehetett volna *individuális*. — ⁸ Ezt nem kellett volna aláhúznom, de szintén hozzájárul a mondatnak eldeákosodott jellegéhez, azazhogy *karakteréhez*.

lelki¹ *diszpozíciói* sugalhatták“² (uo. 1918 IV. 12, tc.). „Történetük [az oláhoké] az emberiességet lealázó *atrocitások* halmaza úgy szellemi, *etikai*, mint a *fiziológia*, *antropológia* terén [így]. A lelketlen izgatók és osztozkodók *pszikológiai aberrációjukban* a nem gondolkodó tömeg *pszikológiáját* csak *inficiálja*“ (olv. -ják, uo. XII. 6, vc.). „Ma voltaképpen nincsen már vagy még ország, melyet *szocializálni*, *radikalizálni* vagy *republikaizálni* lehetne. Egyikök-másikok beszél ugyan az ország *integritásának* megvédéséről; de mivel védjük meg a *territoriális integritásunkat*, a mikor *mentális integritásunknak* ilyen szörnyű folytonossági hiányai vannak“ (uo. 1919 I. 19, vc.). „Ez az elgondolás, amely alapjában talán a történelmi *materializmusban*, vagy a *szindikalista* és *kollektivista szociológiában*, vagy a *kommunista demokráciában* gyökeredzik, végeredményében a teljes erkölcsi³ *nihilizmus*hoz és társadalmi⁴ *anarchiához* vezet“⁵ (uo. 1930 I. 26, vc.). „Valami csudálatos *kooperációt* látunk itt a *disszidens* mágnás, a *liberális*, *demokrata*, *szociáldemokrata* politikusok között“⁶ (uo. VI. 24, vc.), „Menetjegyirodai kirendeltség, *prospektusok*, *plakátok*, az idegenforgalmi *propaganda* minden *attributuma*“ stb. (uo. 1932 V. 18, 5. l.). „Büchler József *szocialista* a *reviziós propaganda* *diszkreditálása* tárgyában *interpellál*“ (uo. VI. 23, 3. l.), stb. stb. Lapokon át folytathatnám az ilyen idegenszerű írásmódnak példáit, de talán ennyi szemelvény is meggyőzhet arról, hogy fölötte elhanyagoljuk eredeti szavainkat, hogy mérté-

¹ Lehetett volna: *pszichikus*.

² Lehetett volna: *inspirálhatták*.

³ Szerencsére nem: *morális*. — ⁴ Szerencsére nem: *szociális*. — ⁵ E mondat idegen szavainak nagy része, sajnos, alig pótolható magyarral. — ⁶ A *mágnás* és *politikus* is deák szók, de az előbbi már egészen magyaros, az utóbbi meg nélkülözhetetlen; a mondat 12 szava között tehát (a névelőt figyelmen kívül hagyva) 7 latin szó került egymás mellé.

ken túl alkalmazzuk a deák szót, s minthogy minden fogalmat valóban nem vagyunk képesek eredeti névvel nevezni meg, beszédünk és írásunk hovatovább nemzetközi egyveleggé válik, ez pedig nyelvünk nemzeties jellegének veszedelmét jelenti.

d) Akik a magyar szót nemzeti érzésből jobban kedvelik, s akik nyelvünk kifejező képességének is tudatával bírnak, legvisszatetszőbbnek bizonyára az olyan nyelvi megnyilatkozásokat fogják találni, amelyekben vagy csupán az alárendelt jelentőségű szók (névelő, névmás, kötőszó stb.) magyarok, vagy csak *egy* jelentős eredeti szó áll a két vagy több idegennel szemben, vagy — s ez a legkirívóbb — amelyekben egyetlenegy igazi magyar szó sem fordul elő. Pedig ilyesmivel cikkek, közlemények, közleményszakaszok és könyvek címeiben elég sűrűn találkozunk. Íme néhány példa: „A radikális éra“ (BH. 1917 IX. 22, vc., e h.: radikális korszak). „Kultura és terror“ (cikksorozat az Élet 1918-i évfolyamában). „Az export-import-lista revíziója“ (BH. 1918 XII. 29, 14. l., e h.: a kiviteli és behozatali jegyzék v. lista fölülvizsgálása). „Export- és import-kultura“ (uo. 1922 XII. 17 és 21, mind a kétszer vc.). „A karitatív valorizáció“ (uo. 1927 XI. 16, vc., e h.: emberbarátias átértékelés). „Interparlamentáris konferencia“ (uo. 1928 VIII. 23, vc., e h.: parlamentközi értekezlet). „Szelekció—protekció“ (uo. XII. 18, 2. l., e h.: kiválogatás stb. és érdemetlen pártfogás). „Revízió és Legitimizmus“ (PH. 1929 I. 3, vc., e h.: békemódosítás és leg.). „Parlamentarizmus, diktatura, abszolút monarchia“ (BH. 1929 I. 12, vc; legalább a diktatura h. parancsuralmat írtam volna). „Revízió és illúzió“ (uo. I. 25, vc., e h.: békemódosítás és pl. ábránd stb.). „Akinek a parlamentarizmus reakciós és a diktatura demokratikus“ (uo. X. 17, 6. l.). „Három amatőr futballista jubileuma“ (uo. XI. 3. 20. l.; legalább műkedvelő labdarugót lehetett volna mondani). „A flottakonferencia agóniája“ (uo.

1930 III. 23, 2. l., e h.: a hajóhad-értekezlet vívódása). „*Katolikus pedagógiai kongresszus*“ (uo. XI. 3, e h.: kat. nevelésügyi nagygyűlés). „*A református teológiai akadémia konferenciája*“ (uo. 1931 I. 21, 9. l.; a 2. és 4. szó helyett *hittudományit és értekezletet* lehetett volna mondani). „*Teória és praxis*“ (uo. I. 22,tc., e h.: elmélet és gyakorlat). „*A numerusz klauzusz statisztikája*“ (uo. XI. 12, 2. l.; a két első szó helyett *létszámkorlátozást v. zárt számot* írtam volna). „*Destrukció és konstrukció*“ (uo. 1932 II. 17, 7. l., egy bíró előadásának címe). „*Intarziás politikus-portrék*“ (uo. V. 29, 12. l.). „*A patentirozás rekorderei*“ (uo. VIII. 7, 6. l., e h.: a szabadalmazás rekordteremtői). „*A propaganda minisztérium kultúrprogrammja*“ (uo. 1933 III. 31, 3. l., németországi közleményen; legalább az utolsó szót *művelődési munkatervvel* cseréltem volna föl). „*Reminiszcenciák és problémák*“ (uo. IV. 16, 6. l., egy államférfi cikkének címe, például e h.: visszaemlékezések és megoldandó föladatak). „*Anschluss és restauráció*“ (uo. V. 12, 3. l., e h.: az osztrák-német csatlakozás és a királyság v. császárság visszaállítása). „*Anschluss és Habsburg-restauráció*“ (uo. V. 17, 3. l.). „*Az Anschluss és a személyes unió*“ (uo. V. 18, 4. l.). „*Káosz és konferencia*“ (uo. 1934 II. 16, mell. 1. l., e h.: zűrzavar és világértekezlet), stb. stb. Az idegen szók ilyen kirívó és visszatetsző alkalmazása természetesen annál gyakoribb lesz nyelvhasználatunkban, mennél kevésbé becsüljük meg saját eredeti kifejezéseinket, és mennél többet mellőzünk közülük a máris divatos és az egyre nagyobb számmal forgalomba kerülő újabb idegen szók kedvéért.

Nem lehetett minden áron takarékoskodnom ilyen természetű irodalmi idézeteimben, mert éppen azt akartam velük megmutatni, hogy a deákos beszéd, a latin és nemzetközi szók módfeletti kedvelése mennyire általános és egyre hatalmasodó nyelvdivat nálunk s mily szükségtelenül tarkítja nyelvünket; egyúttal arra a lap-

pangó veszedelemre is figyelmeztetni kívántam, amelyet e divatnak tovább terjedése nyelvünk nemzeti jellege és eredetisége szempontjából okozhat. Azonban elejét kell vennem annak a szemrehányásnak, mintha föntebbi idézeteim, valamint eddigi hasonló célú fölszólalásaim is bárkinek írói vagy szónoki egyénisége ellen irányuló hibáztatások, még kevésbbé hogy megrovások akarnának lenni. Magát a nyelvszokást, jobban mondva a nyelvdivatot bírálom mindig és tartom nyelvünk kifejező képessége és mai fejlettsége mellett szükségtelennek, szerencsétlennek, sőt veszedelmesnek és szeretnék mindenkit meggyőzni arról, hogy ezen a szokáson és divaton üdvös volna mentől gyorsabban, mentől általánosabban és gyökeresebben változtatnunk, természetesen a lehetőség határainak józan figyelembevételével.

10. Eddigi példáimmal a deák — latin-görög és egyúttal nemzetközi — szóknak veszedelmes beözönléséről akartam képet adni, amit mind az irodalmi, mind a társalgási nyelvben egyaránt sajnosan tapasztalhatni. E mellett a hozzánk legközelebb álló s egyúttal honfitársaink egy részének anyanyelvét is tevő nyugati nyelvnek, a *német nyelvnek* is megvan a maga rontó hatása, azzal a különbséggel mégis, hogy a német szók inkább a társalgási nyelvben terjednek el, míg az irodalmi nyelv e tekintetben, szerencsére, bizonyos tartózkodást mutat. Hogy a német nyelv szavai mindazonáltal az irodalomban is mennyire terjedőben vannak, arról *Vermut-féle nyelvfejlődés* című cikkem adott már némi képet (Msn. I, 105. s köv. II.). Elegendő ezt csak egy-két adattal színeznem tovább. Az *Anschluss* állandó szó ajkunkon és tollunkon *Németországhoz csatlakozás* vagy *osztrák-német csatlakozás*, további fölemlítés esetében, vagy ha amúgy is érthető, egyszerűen *csatlakozás*¹ helyett. Egyre

¹ Csak nagy elvétve olvashatjuk, mint pl.: „Dollfuss megfosztotta önmagát a legkomolyabb támogatástól, a-

gyakoribb szó lesz a *stand* az *állomás*, *állomáshely* vagy *kocsiállomás*, kofákról szólva: *árúsítóhely* helyett. A *falragaszt* kiszorította a német *plakát* (das Plakat). A *vekker* és *vekkeróra*¹ örökre el fogja hallgattatni *ébresztő-óráinkat*. A *partfürdőt* és *parti fürdőt*,² amit magyaros nyelvérzék sugallt némelyeknek, csakhamar az egész vonalon *strandfürdő* és a tisztára német *strand* szó váltotta föl, és a Balatoni Szövetségtől újabban kezdeményezett, találó magyar kifejezés a *fövenyfürdő* nem bír tetszésre találni. Pedig nem visszás dolog-e, hogy a *magyar tenger* partján mindenütt a német *strand* fölírással találkozunk, mintha a XX. század magyarja nem is volna képes magát eredeti szókkal kifejezni?!³ Így olvashatni már lapokban is az *anzix* szót (pl.: „*anzix* a Quartier Latin-ból“ BH. 1933 VIII. 27, 8. l., stb.) a *képeslap* helyett (írásmódja is korcs, mert a magyarnak *x* betűje nincsen). A német fényképeszek (bocsánat: *fotografusok*) nyelvének utánzásai legújabbban a *foto*, *fotocikkek* stb. szók, és a fényképek alatta „*Foto: Paál*“-féle jelzések (pl. BH. 1933 XI. 14, mell.), e helyett: „*Paál felv.*“ Ezt az eredeti, magyaros jelzést is olvas-

melyre az *osztrák-német csatlakozás* elleni küzdelemben számíthatott“ (BH. 1934 II. 20, 3. l.) stb. „Tirol ipara és kereskedelme a *csatlakozás* mellett“ (uo. I. 10, 1. l.) stb.

¹ Ezt olvasom éppen kétszer is a BH. 1933 XI. 26-i számának 8. lapján; a magyar szót talán nem is ismeri már a cikíró.

² Pl.: „Homokfürdő a fürdőegyesület *partfürdőjében*.“ „Falatozó a *partfürdőben*“ (Balaton. A Balatoni Szövetség Kalauza. 1925. 83. l.). „Parkrészlet a fürdőegyesületi *partfürdőből*“ (uo. 84. l.). „Indit[v]ány a téli kikötőben *parti fürdő* létesítése iránt“ (Magyar Ujság, pozsonyi, 1919 V. 31. 4. l., a városi közgyűlés tárgysorozatából).

³ Ha Almádiból Budapestre utazik az ember, pár perc múlva már messziről a német STRAND szó kiált eléje, és csak ha eljutott a fűzfői állomáshoz, lát az öles betűkkel írt német szó előtt és mögött szerényen meghúzódva két magyar szót: FÜZFŐI STRAND FÜRDŐ.

hatni ugyan még (pl. az idézett helyen is), de előbb-utóbb el fog avulni a németes divat következtében.

Német hatás egyébiránt részben az előbb fölso-
rolt deák szók kedvelése is, mert leginkább azok a latin
szók vannak nálunk is forgalomban, amelyeket a néme-
tek részint szükségből, részint merő irodalmi divatból
használnak.¹ A *klíma* („éghajlat“ helyett), a *luxus*
(„fényűzés“ h.), a *barométer* („légsúlymérő“ h.), a
szimbolum („jelkép“ h.), a *krízis* („válság“ h.), a *konflik-
tus* („viszály, összeütközés“ stb. h.), a *kvalifikál* („mi-
nősít, képesít“ stb. h.), a *precizíroz* („szabatosan kife-
jez, szabatosan megállapít“ stb. h.) és számtalan efféle
szavaink a német *Klima*, *Luxus*, *Barometer* (ezekre
nincs is közhasználatú német szó), *Symbol*, *Krise* v.
Krisis, *Konflikt*, *qualifizieren*, *präzisieren* stb. stb.-nek
utánzatai. A „spontán lelkesedés“ (e h.: őszinte, kitörő
stb.), „momentán nincs pénzem“ (e h.: e pillanatban v.
most éppen stb.) kifejezések, a Budapesten minden öt
percben hallható *direkt* (ezek h.: egyenesen, egyenest,
külön, valósággal stb.), az újabban divatba jött *garan-
tálás* („szavatolás, valamiről kezeskedés“ h.), az *infor-
mál*, *telefonál*, *orientál*-féle szók, stb. stb. mind, mind a
német beszéd megfelelő szavainak (*garantieren*, *infor-
mieren*, *telephonieren*, *orientieren* stb.) visszhangjai (l.
Msn. I, 49. és 84. l. és Nyr. LXI, 130).

A német nyelv ezenkívül a fordítások révén a ma-
gyar észjárásra is kiforgatólag hat. Németül gondolkozó,
németből gyarló nyelvérzéssel, hiányos magyar tudás-
sal fordító honfitársaink hoznak divatba olyan szókat
és kifejezéseket, amelyeket első pillanatra meg sem ért-
hetni. Ilyenek például, hogy a világháború alatt állan-
dóan a harcos csapatok *behajózásáról* és *kihajózásáról*
olvashattunk, holott ezeket a szókat a magyar csak va-

¹ Erre már Szarvas Gábor (Nyr. XXIII, 128) és újab-
ban Szinnyei is (Msn. II, 77) rámutattak.

lamely tengerbe vagy öbölbe hajóval való bejutásra, illetőleg innen való kijutásra értheti.¹ Az előbbi szóval mégis — a német *einschiffen*-t szolgálilag követve — *hajóra tételt*, az utóbbival — a német *ausschiffen*-t másolva — *partra szállítást* akartak kifejezni. Ilyen kifejezés volt a háború utáni *lelépési díj* (miről, honnan való lelépést akart ez mondani?), amelyet csak úgy érthetett meg az ember, ha a német *Abtrittsgeld*-re² gondolt; a németben ugyanis az *abtreten* ige *jemandem etwas abtreten* szófűzéssel valaminek *átengedését* jelenti, s ez a jelentése az *Abtreten* főnévnek is megvan; magyar észjárás szerint tehát *átengedési díj*nak kellett volna azokat az összegeket neveznünk, amelyeket az akkori nagy lakásszükségben a lakáshoz jutni szándékozók fizetni kényszerültek.³ Ilyen a legújabban divatba jött *leépítés* is, a német *Abbau* szónak magyar ember előtt első pillanatra érthetetlen szószerinti fordítása, e helyett: *visszafejlesztés*, *lassú megszüntetés*, amint Kelemen Béla (3. kiad.) helyesen magyarítja. Ilyenek még: *átvenni* pl. valamely nyelvtant (= eine Grammatik *durchnehmen*), e h.: áttanulni; *átbeszélni* valamely kérdést, pl.: „alkalmunk lesz az államtitkár úrral *átbeszélni*... valamennyi bennünket érdeklő kérdést“ (egy államférfi nyilatkozásából, BH. 1934 II. 22, 2. l., a legújabb németességek egyike = ein Problem *durchsprechen*), e h.: megbeszélni, megtárgyalni stb.; *átütő* siker (= *durchschlagender Erfolg*), e h.: teljes v. döntő s., stb. stb.

Német hatás alatt keletkeztek és egyre szaporod-

¹ Vö. magyaros használatára: „szövetséges hadihajók meg fogják akadályozni e kikötőkbe való *behajózást*, illetve *kihajózást*“ (BH. 1923 IV. 12, 2. l.).

² Kelemen Béla nagy Kézi Szótára (3. kiad.) ezt nem is fordítja másképp, mint a mondott németes kifejezéssel.

³ A német nyelv igáját nem nyögő finnek *luovutus-palkkiot* mondtak följegyzésem szerint, ami szintén átengedési díjat jelent.

nak újabb irodalmi és társalgási nyelvünkben az olyan felemás összetett szavak is, amelyek német összetételeknek félig való fordításai, amennyiben előtagjuk a német szó első felének változatlan, fordítatlan átvétele. Ilyenek: *elektromérnök* (pl. BH. 1929 II. 2, mell. 13. l. és 1932 X. 29, 7. l. = *Elektroingenieur*), e h.: villanyszerelő mérnök; „a kisebb fémipar és a *generál*-vállalkozói rendszer“ (uo. 1917 II. 1, 17. l.); „a kaszárnyák tartarozását *generál*vállalkozókra... bízták“ (uo. 1918 XII. 22, 8. l. = *Generalunternehmer*), e h.: fővállalkozó; „a *liberál*-konzervatív Sanchez Guerra“ (uo. 1931 II. 17, 1. l. = *liberal*-konzervatív), e h.: szabadelvű-konzervatív; „hangos *monumentalfilm*“ (egy budapesti mozi színlapján, 1931 = *Monumentalfilm*), e h.: nagyszabású film; „a régi idők tulnyomó *naturál*gazdaságát a fejlődő gazdasági élet pénzgazdasága váltotta fel“ (PH. 1929 IV. 26, vc.); „legalább négyötöde [az őstermelőknek] a *naturál*gazdaság ősi módján gazdálkodik“ (BH. 1934 II. 25, vc.; a német *Naturalkost*, *Naturalleistung*-féle szók utánzása; nem lehetne-e *természet*gazdaságnak nevezni?); „mérésékelt *pausdlárak*“ (BH. 1933 I. 11, hird. = *Pauschalpreis*), e h.: átalányár; „Tirol mint *Pufferállam*“ (UN. 1933 VI. 24, 2. l., jellemző a németes nagy kezdőbetű is); *pufferország* (uo., ugyanabban a közleményben = *Pufferstaat*), e h.: ütközőállam, ill. -ország; „még átmentett *real*javait kellene felváltsa élelmiszerre“ (BH. 1932 IV. 29, vc. = *Realgut*), e h.: tárgyi, dologi javait; *szociál*forradalmár (Az Est 1918 VII. 2, 1. l., a *sozial* előtagú német szók után), e h.: társadalomfölforgató v. -forradalmár); „népjóléti vagy *szociál*gazdasági okok“ (BH. 1918 nov. 20, 8. l.), e h.: közgazdasági; „a főváros... *szociál*politikája és idegenforgalmi¹ politikája“ (uo. 1931 X. 29, 6. l. = *Sozialpolitik*),

¹ Ha a németek *Fremdenverkehr* helyett valami latin előtagú, felemás szót használnának, megszűnnék a mi *idegenforgalmunk* is.

e h.: társadalompolitikája; „a genfi *szociáltudományi* intézet főtitkára“ (közleménycím, s a cikkben aztán:) „a Genfben székelő Nemzetközi Társadalomtudományi Intézet főtitkára“ (uo. VI. 10, 9. l.; miért nincs már a címben is emígy, magyarul?); *textil*áru, *textil*cikk, *textil*gyár, *textil*ipar (közdivatú kereskedelmi szók = *Textilware*, -artikel, -fabrik stb.), e h.: szövött áru, szöttek, szövőgyár, szövőipar stb.; a telefonkönyv szerint Budapesten Magyar *Textil*festőgyár és Pamut*textil* Művek R. T. is van (nem volna-e magyarosabb, ha Szövetfestőgyárnak, illetőleg Pamutszövő Műveknek neveznék magukat?); „a Gellért-fürdőben a *termál*fürdő“ stb. (BH. 1922 VI. 2, 8. l.); „Budapest... meleg *thermál*-fürdőivel és iszapfürdőivel“¹ (uo. 1929 XII. 8, 18. l.; a német *Thermalquelle* és *Thermalwasser*² mintájára), e h.: hévfürdő; hévvízfürdő; „az emberek cselekedete, ha a cselekedetek totalitását nézzük — s ebből a *totalsommából* állapítjuk meg lényegét — nagy részben.. ideálok szolgálatában állott“ (Bárány Gerő: Útközben 19. l.; a szó beleillik ugyan a *totalitás* és az *ideálok* környezetébe, de németességén ez a körülmény sem enyhít = *Totalsumme*), stb. Legnagyobb eredményt, sportszóval valóságos rekordot a *kultúr*-ral kezdődő ilyen németes összetételek érték el, amelyeknek fölsorolása hosszú lajstromot tenne ki, effélék, mint: *kultúr*-érték (= *Kulturwert*), *kultúr*politika (nemrég *művelődéspolitik*a volt még a neve = *Kulturpolitik*), *kultúr*-szó (régebben *műveltségi* szó = *Kulturwort*) stb. stb.³

¹ Amely pillanatban a németek a *Schlammbad* és *Moorbad* helyett valami latin előtagú nevet kapnának föl, a mi *iszapfürdő*ink is nyomban bezárulnának.

² *Thermalquelle*-t Kelemen Bélában, *Thermalwasser*-t a Schweizerisches Bäderbuch 3. kiadásában találni. Lehet, hogy a szószertint megfelelő *Thermalbad* is előfordul.

³ L. ezekről még Msn. I, 115, ahol „*kultúr*história (= *Kulturhistorie*)“ h. olv.: „*kultúr*históriai (= *kulturhistorisch*)“.

Ezeknek a németesen felemás összetett szóknak jellemző vonásuk, hogy előtagjuk (*elektro-, generál-, liberál-, kultúr-* stb. stb.) önállóan nem is fordul elő nyelvünkben. Osztrák-magyar szóknak nevezhetnők az efféléket legmértőbben, és kiáltó jeleit látom bennük gondolkodásbeli és nyelvi önállótlanágunknak, mert egészséges magyar nyelvérzék könnyű szerrel magyarrá tehetette volna az ilyen összetételek idegenszerű előtagját.

11. Külön kell megállapítanom az újabb nyelvdivatnak következő nemzetietlen jelenségeit.

a) Egyik, hogy az újonnan fölmerülő dolgoknak nem iparkodunk nyomban magyar nevet adni. Az önműködőleg kapcsoló telefont például *telefon automatá-*nak neveztük el, holott *önkapcsoló telefon* nevet adhattunk volna neki, ami szabatosabb (magyarul: *precízebb*) is lenne, mert nem az egész telefonozást végzi magától, hanem csupán a kapcsolást, vagyis az összeköttést. A letiport magyarság leghőbb és legjogosabb vágyát, a békeszerződés fölülvizsgálását és módosítását mindjárt *revízió*-nak neveztük el s erre a célra egy teljesen nemzetközi (magyarul: *internacionális*) nevű szövetkezést hoztunk létre, a *Revíziós Ligát*, holott a vágyat magyarul és egyúttal szabatosabban *békemódosítás-*nak kellett volna mondanunk, hiszen ezt akarjuk voltaképpen, nem csupán a *fölülvizsgálást*, azaz hogy *revíziót*. A *Ligának* aztán *Békemódosító Szövetség* lehetett volna az igazi magyar neve. Olykor-olykor elszóljuk magunkat igaz-magyar szóval is, mint pl.: „az alapprogram 19. szakasza kifejezetten gondoskodik az alkalmazhatatlan szerződések *felülvizsgálatáról*“ (BH. 1933 XI. 24, 1. l.); „Anglia... követeli a trianoni szerződés *felülvizsgálását*“ (uo. XI. 25, 2. l.) stb.; a szeget fején találó *békemódosítás* pedig lépten-nyomon ajkunkra és tollunkra kerül a *revízió* divatba hozatala óta, természetesen megkésve. Lansbury angol képviselő mellettünk mondott beszédének közlésében például öt ízben is a bé-

keszerzödések *módosítását* olvashattuk, egyszer pedig egyenesen (*direkt!*) ezt: „más nemzetek is követelnek *békemódosítást*“ (uo. XI. 9, 1. l.), továbbá: „az olasz kormány... a *békemódosítás* mellett foglalt állást“ (uo. XI. 24, 1. l.), stb. Nem mondhattuk volna-e kezdettől fogva, és nem mondhatnók-e mindig így? Két szép magyar kifejezésünk is van tehát a deákos *revízió* elkerülésére, és parlagon hevertetjük mind a kettőt, nem tet-szenek nekünk!

b) Másik, hogy ha tudunk is valamire eredeti szót, nem alkalmazzuk, elvértve fanyalodunk csak rá, és előbb-utóbb valami deák kifejezést kapunk föl, amely-hez aztán nagy szeretettel ragaszkodunk. Az *útlevellát-tamozást* pl. 1918-ban a *vízum* kezdte fölváltani. A néme-tek nyomban *Reisesichtvermerk*-nek (*Durch-*, illetőleg *Einreisesichtvermerk*) nevezték el. Az iratnak, illetőleg rájegyzésnek mi is adhattunk volna — az *igazolvány*, *tanusítvány* stb. mintájára — *láttamozvány* nevet. Meg-csonkított országunknak nem *területi épségéért* küz-dünk, hanem *integritásáért*. A találó és világos *ideg-rázkódás* szót csakhamar *idegsokk*-kal cseréltük föl. A *gabonajegyet* elrendelő törvény nem gátolt meg bennün-ket abban, hogy ezt az intézményt nyomban *bolettá*-ra ne fordítsuk. A *helyközi* telefon sem tetszik nekünk, egyre csak *interurbán*-t mondunk, szintén németesen. A rádió-ban eleinte *bemondóink* voltak, ami egészen találó és ki-fogástalan elnevezés; azonban erről az eredetiségünkről is lemondunk, úgy látszik, az angol *szpiker* kedvéért (pl. BH. 1933. XI. 24, a melléklet borítéklapján), stb. stb.

c) Szókincsünk elnemzetköziesedésében az a je-lenség is megfigyelhető, hogy a fölkapott idegenszó folyton tágabb és tágabb használatkört hódít magának, s így több és több eredeti kifejezést szorít ki nyelvünk-ből. Ilyen eset például a német *partner* szó előnyomu-lása. Ezt a merőben magyartalan hangzású jövevényt, amelyet én magyar beszédben nem volnék képes aj-

kamra venni, először a század elején hallottam, mint kártyaműsőt *játéktárs* helyett. Ma már nemcsak ezt, hanem a színész *szereplőtársát*, sőt a kiránduló vagy csónakázó *társat* is *partner*-nek nevezgetjük. A színi kifejezés 1883-ban még ez volt: „*ellenjátékosa* [Márkus Emiliának egy Csiky-darabban] Mihályffy“ (a BH. akkori nov. 24-i számában, idézve 1933 XI. 24, 7. l.), — eltűnt ez a magyar szó is sok szép hasonlóval együtt. Legutóbb pedig Bethlen István londoni angol beszédének magyar kivonatában ezt kellett olvasnom: „A világháborúban az osztozkodó két *partner* [a germánság és az oroszország] elvérzett“, és néhány mondattal tovább: „az érdekelt *partnerek*, az orosz és a német, nem szólhatnak olyan döntő súllyal az eseményekbe“ (BH. 1933 XII. 1, 3. l.). Hiszen igaz, Bethlen is bizonyára *partner*-t mondott angolul, ám a magyar, legalább eddig, *társakról*, *felekről* beszélt, s az angol szót is ezekkel fordította. Ilyen a németből való *hall* és *strand* szónak terjeszkedése is. Az előbbi abban a külön jelentésében, hogy a nagyobb lakások lakószobáiba vezető, az előszobánál azonban többet érő helyiségről mondjuk, hiányt pótol, mert nincs rá más szavunk. Kár azonban, hogy a szállodák, családi házak stb. *előcsarnokait* is ezzel kezdjük nevezgetni, s ennek következtében a most mondott magyar szót lassanként elfelejtjük. Íme: „a *hotel halljában*“ (BH. 1932 II. 11, 5. l.; eddig azt mondtuk: a szálló v. szálloda előcsarnokában); „beállították [a gyermekocsit] a szálló *halljába*“ (Benedek Marcell, Munthe „San Michele regénye“ ford. II, 94., így a II, 103. és 110. lapon is); „a herminaúti Roheim-villa *hallja*“ (BH. 1931 X. 31, képes mell.), stb. stb. A *strand* szónak, a *partfürdő* és *fürdőpart* kiszorítójának használatát is kezdjük tágitani, mert egyszerűen *part* jelentésben is olvashatjuk már, amint a következő helyek mutatják: „Mahatma Gandhi vasárnap délelőtt a dandi-i *strandon* megkezdte a törvényellenes sótermelést“ (BH. 1930

IV. 8, 4. l., e h.: tengerparton); „több mint félmillió hindu vonult ki a tengerpartra [a só-törvény ellen tüntetni]... A *strandon* egész nap beláthatatlan embertömegek tanyáztak“ (uo. IV. 15, 1. l.); „a hétvégi kirándulók ezrei látogatják a 24° melegségű homokos *strandot*“ (BH. 1932 VIII. 19, 7. l., hirdetésben); „az Ostia kikötő homok-*strandján* adnak ilyen órákat az... ifjaknak“ (uo. 1933 VI. 9, 6. l.). A franciából való *premier*, amely alakjánál fogva szintén teljesen elüt eredeti szavainktól, kezdetben természetszerűleg csak a színházak, mozik kifejezése volt. Ma azonban ilyen használatban is elő-előbukkan, mint: „egy millió tantusz volt forgalomban a kisszakasz *premierjén*“ (BH. 1933 VIII. 22, 2. l.; magyar szóval: első napján); „a csodatej *premierje*“ (BH. 1933 X. 17, 7. l.; egy tehenészet *bemutatójáról* volt szó, s a cikk alább maga is ezt a magyar szót használta); „*tej-premier*“ (UN. 1933 XI. 21, 1. l.; magyar szóval: a tejrendelet első napja). Legszédületesebb térhódítást a görög *probléma* szó tett eddigelé. Nincs talán még egy művelt nemzet (akarom mondani: *kultúrnemzet*, vö. ném. *Kulturvolk*), amelynek annyi ezerféle *problémával* kellene küzdenie, mint a magyaroknak. Régebben csak igen nagy kérdéseket és föladatokat tiszteltünk meg ezzel a hangzatos névvel (a nyolcvanas években Medveczky Frigyes *rejtélykérdést* mondott helyette bölcsészeti előadásában), ma pedig egészen jelentéktelen *kérdéseket* is *problémáknak* nevezgetünk. A szó sorsa a *nagyságos asszonyéhoz* lett hasonló. Aztán mennyi az *aktuális problémánk*, *kulturális* és *szociális problémánk* stb., amik aztán alkalmilag természetesen *aktuális kulturális* és *szociális problémákká* is dagadhatnak nyelvünk eredetiségének rovására. A szó átterjedt már az alsóbb rétegekbe is. Egy pécsi favágót hallottam így szólani a *kolégájához*: „ez nem *probléma!*“ (Csak azt akarta nyilván mondani: nem nagy dolog.) Hogy a va-

lóságban a *probléma* legtöbbször nem is egyéb ma már, mint az egyszerű *kérdés*, annak megvilágítására (bocsánat: *illusztrálására*) a sok hasonló közül legyen elég a következő két hely: „A boldogulás gazdasági *kérdés*, aminthogy ma gazdasági *probléma* maga a tanulás is“ (BH. 1933 XI. 30, 5. l.), és: „A dunai *kérdés* is egész Európa *kérdése* és különösen a nagyhatalmaké. A Népszövetség és a kis államok a *problémát* nem oldhatják meg, csak a nagyhatalmak“ (uo. 1933 XII. 3, 8. l., német nyelven tartott politikai tárgyu előadásból; az ügyet az előadás magyar ismertetője nyilván csak azért mondhatta előbb két ízben is *kérdésnek*, mert ezzel a magyar szóval is kifejezhette azt, amit később *problémává* minősített). Hogy milyen külön magyar nevet adhatnánk a *problémának*, azt nem is kell kérdeznünk, hiszen nyelvérzékünk, magyaros pillanataiban, önként (bocsánat: *spontán*) kitalálja. Íme: „A távoli Kelet *nagy kérdéseiben* tanusított hintapolitikája [a Népszövetségnek] nem tudta megakadályozni Japán kilépését, a leszerelés *problémájában* követett egyoldalú eljárása pedig szinte kiprovokálta [én azt írtam volna: kihívta v. kikényszerítette] Németország kiválását“ (BH. 1933 XII. 7, vc.). „A Duna-medence *nagy kérdéseiről* lesz szó“ (uo. 1934 II. 22, 2. l., politikai beszédben). „A szürke, küzdelmes hétköznapiak során az élet *nagy kérdéseiről* van szó“ (uo. III. 11, 3. l., szintén polit. besz.). Nyilvánvaló, hogy a *nagy kérdés* ezeken a helyeken ugyanannyit ér, mint az első idézet második mondatában az elmaradhatatlan görög kifejezés. Csak egybe kellene írunk (mint a *nagyhatalom*, *nagytőke*, *nagyipar* stb. szókat): *nagykérdés*, és meg volna oldva a — *probléma*.¹

Ezekkel a megjegyzéseimmel természetesen nem

¹ A *probléma* szó túltengését cikkem megjelenése előtt egy dolgozótársunk is megállapította (Msn. II, 109).

mondom azt, hogy a *probléma* szót okkal-móddal ne volna jogunk használni. Azt is jól tudom, hogy a szók használatkörének ilyen kitágulása általános nyelvi jelenség, ami eredeti szókon is végbemegy. Itteni példáimmal csak arra akartam rámutatni, hogy az idegen szók használatában a jelentésnek ez a kiterjedése szintén csak fokozza szókincsünk és beszédünk tarkaságát és elnemzetietlenedését.

Zolnai Gyula.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

A tankönyvek helyesírása. E sorok írója középiskolai magyar-tanár. Többször megtörtént vele, hogy dolgozatjavításkor egy-egy diákja bizonyos méltatlankodással kérdezte meg tőle:

— Tanár úr kérem, miért tetszett aláhúzni ezt a szót? Hiszen ez jól van.

— Már hogyan lenne jó!

— De, tanár úr kérem, a könyvben is így van.

— Nem lehet úgy.

A diák addig erősködik, míg előkerül a könyv, s a könyvben valóban úgy van, *helytelenül* van nyomtatva a szó. A kellemetlenül feszélyező helyzetet csak az teszi elviselhetőbbé, hogy a fiú könyve más kiadású, mint a tanáré.

— Sajtóhiba. Ez a végső megállapodás. A diákot ez a magyarázat megnyugtatja, de nem nyugtathatja meg a tanárt. Elkéri hát a fiú könyvét, s most már gyanakvó szemmel böngészi át a lapokat.

— Hopp, még egy sajtóhiba! No, meg itt is még egy. Sőt itt van a harmadik is!

Az ember már kezd kételkedni, vajjon lehet-e ennyi sajtóhiba egy könyvben. Nem más-e itt a baj?

Egyik másod-osztályos magyar olvasókönyv (1927. évi kiadás!) egymásután következő néhány lapjáról a következő „sajtóhibákat” sikerült összegyűjteni:

megnyiltak, szelid, lekisérté, finom (kétszer is), *áhitatukban, áhitatában, muló, vértanujának, tüzetett, szeptember hó 2-ikára, kitüzött, szeptember 2-ikán, vértanusága* (kétszer is), *vértanu, utólérték, istenitélet, csufondárosan, nyíllal, szelid, kísérve, dícsérő* stb.

Felesleges lenne szaporítani a példákat vagy más tan-

könyvekből idézni (pl. miért írja némelyik természetrajz-könyv következetesen: *csonthéjjas*, vagy egyik földrajz-könyv: *kakao*, *petroleum* stb.), — aki középiskolai tankönyveket forgat, szomorúan állapítja meg, hogy a könyvek helyesírásával baj van.

A középiskolai diák újságot, könyveket olvas, s azok egyáltalán nem ragaszkodnak az iskolákban is kötelező akadémiai helyesíráshoz. Honnét tanuljon hát a diák jó helyesírást, ha a saját tankönyvei sem követik az előírást? S mit csináljon a tanár, akinek meg kell követelnie, hogy növendékei helyesen írjanak? Javíttassa ki a könyvekben bőven tenyésző hibákat? De hiszen minden kiadásban mások ezek a hibák, s hogyan magyarázza meg például az elsősöknek a „korrektúra” módját? S mit csináljon, ha a könyv már úgymint szakadozott és össze van firkálva? S honnan kerítsen időt az ilyesmire?

*

Van olyan középiskolai tankönyv, melynek *tizennegyedik kiadása* (!) még mindig *c*-vel jelöli a *c*-t! Ha valamely ritka, kevés példányban használatban levő, új kiadásra nem kerülő könyvről volna szó, szomorúan, de bele kellene nyugodnunk a dologba. De ebből a könyvből majd minden második évben új kiadásra (kiadás?) van szükség. Meg kell említenünk, hogy evvel a könyvvel más baj is van. A szöveget annyira romlott alakban adja (s a romlás kiadásról-kiadásra megfigyelhetően fokozódik), hogy a helyes szöveg néhol csak az eredeti kiadás szövegével való összehasonlítás útján állítható helyre. Néhol pedig talán valamelyik költő-lelkű szedő — átírta egy kicsit az egyes sorokat, talán mivel nem volt megelégedve Arany János verseivel. Ha a tanár történetesen nem tudja betéve azokat a versszakaszokat, a romlást nem is veszi észre, mert például a szótagszám is egyezik.

Íme néhány példa: „*Mely (Mert)* vitéz volt apja: György is, álnok bátyja...” — „Göggösen fordul el jó *atya-fiától (atyjafiától)*.” — „Forr epéd, hogy *mást (más)* is márt veled egy tálba.” — „György *kiállt (kiált)* és arezul csapja, *színtugy (szintúgy)* csattan.” — „Ifjú vér, öreg bor *fizánkodott (fickándott)* erőiben.” — „Mert e nép eperszem *volt (volna)* haragjának.” — „Azzal álla bosszút, *hogy fel sem (hogy csak fel sem)* vette.” — „Nines hová lehajtsa *a fejét (fejét)* a világon.” — „Mígnem a sötét éj *szárny (szárnya)* alá vette.”

Nem ez az egyetlen könyv, mely hibásan közli a versek szövegét. Pedig a versek szövegénél igen-igen fontos az eredetihez való pontos ragaszkodás, hiszen csak egy magánhangzó-hosszúság eltévesztése már megbontja a vers ritmussát, mértékét.

Ezekre a bajokra csak egy orvosság van: ha a tankönyveket az engedélyezés előtt nemcsak pedagógiai szempontból vizsgálják át, hanem helyesírás tekintetében is, s míg abban hiba van, addig nincs engedély.

*

A tankönyvekben közzétett olvasmányokban olyan nyelvi helytelenségek, helyesírási, mondszerkesztési hibák is akadnak, melyekért az olvasmány szerzőjét terheli a felelősség, de nem kerülne nagy fáradságba, ha a könyvszerkesztők ezeket a hibákat kijavítanák, különösen a prózai olvasmányokban, hiszen ezek közül a legtöbbet amúgyis szemelvényesen, s még így sem egészen az eredeti formában adják.

A tankönyvekben előkerülő helyesírási hibák legnagyobb része a magánhangzók (*i, u, ü*) hosszúságával-rövidségével kapcsolatos. Itt néha (*de csak néha*) az lehet a mentés, hogy az Akadémia magyar helyesírási szabályzatának szótár-része néhol nem egészen teljes, s nem ad minden részletkérdésben útmutatást. Szeretnők, ha egy a legapróbb részletekkel is foglalkozó, bő, — amennyire csak lehet — teljes szótár minden kétséget eloszlatna ezen a téren, s akkor már teljes joggal követelhetnők meg a könyvek feltétlen hibátlanságát.

A tankönyvekben bőven található magyartalanságokkal, nyelvi, stílusbeli helytelenségekkel és pongyolasággal legközelebb kívánunk foglalkozni.

Páls Károly.

Még egyszer a sí. Egyik olvasónk figyelmeztetése alapján értesülést szereztünk arról, hogy Cholnoky Jenő ezt írta az Uj Időkben (XXXIX, 240): Stockholmban „minden gyerek... *síjezik*. A *síj*-t *síj*-nek mondják, a svédek is, meg a norvégek is, így kell tehát átvenni a magyar nyelvbe... Így aztán nem is lehet vitás, hogy *síjeznünk* kell és nem *sizni* vagy *síelni*“. E szerint a magyar ige se nem *síel*, se nem *síz* vagy *sízik*, hanem *síjez* vagy *síjezik*, véleményem szerint inkább *ik*-kel, mint a nélkül, mert nem így beszélünk: *korcsolyáz, szánkáz, ródliz*, hanem: *korcsolyázik, szánkázik, ródlizik*.

Megkérdeztük ebben az ügyben Leffler Bélát, Stockholmban élő hazánkfiát is. Azt felelte, hogy ennek a testedző eszköznek a neve svédül nem *ski*, hanem *skida*, de csak a többszámban használatos (*skidor*). Van aztán a svédeknek egy összetett szavuk: *skid-ákning* (a. m. *sí-futás*), s ezt a közbeszédben gyakran *d* nélkül mondják: *ski-ákning*. Ilyenkor a közvetlenül egymás mellé került két magánhangzó között csakugyan ejtenek egy rövid *j* kapcsolóhangot (mint mi is pl. ebben a szóban: *ki-ad, ki-j-ad*). A norvég és a dán nyelvben a szónak az alakja: *ski*, a többesben: *skier*. Mi német

közvetítéssel a norvégoktól vettük át a szót, de svédes kiejtéssel. Ennélfogva helyesebb, ha *sijezés*-ről beszélünk, csak óvakodjunk a hosszú *i*-től, mert a norvégban a *skide* és a *skidehus* egyetlen dolgot jelent.

Lám, mennyi bajunk van ezzel a nyúlfarknyi idegen szóval! Sehogy sem tudunk dűlőre jutni vele; nem tudunk megállapodni, mi legyen a főnévi alakja: *si*-e vagy *si*, *sije*-e vagy *sij*. Nem tudunk zöld ágra vergődni abban a kérdésben sem, mi legyen az igéje a szónak. Hogyan mondjuk: *síel* v. *síel*, *siz* v. *siz*, *sizik* v. *sízik*, *síjel* v. *síjel*, *sijez* v. *síjez*, *sijezik* v. *síjezik*? Ennek a teljes zavarnak és épületes összevisszaságnak egyszerre véget lehetne vetni, ha elfogadnák azt a régi javaslatot, hogy nevezzük a szóbanforgó eszközt magyar tájszóval *sikolyá*-nak, s akkor igei származékában sem lehet semmiféle ingadozás, mert alakja határozott és egyféle lesz: *sikolyázik* (l. Magyarosan I, 71—73). N. J. B.

Csengettyű vagy csengettyű? Mohr Győző ezt írja a Protestáns Tanügyi Szemlében (VII, 297): „Az Akadémia helyesírási szójegyzékében békésen megfér egymás mellett: *csengettyű* (csenget-tyű), *szivattyű* (szivat-tyű), *dugattyű* (dugat-tyű). A kiejtésben is kettős a *csengettyű*, az eredete szerint is, a helyesírási szótárban mégis *csengettyű* áll.“ Ez az áll németes ugyan, mert könyvről vagy újságról magyarosan azt mondjuk, hogy ez vagy az *van* benne, most azonban nem erről akarunk beszélni, hanem arról, hogy Mohr Győző azt kérdezi: „mi van a második *t*-vel?”

Bár ez a kérdés is németesen hangzik (*was ist mit dem zweiten t?*), könnyen megmondhatjuk, hová lett a *csengettyű* szónak második *t*-je.

Először is tudnunk kell a vitás szóról azt, hogy kiejtése nem egységes. Gombocz—Melich Magyar Etymologiai Szótárában föl vannak sorolva különféle alakváltozatai, köztük a *csengettyű* is. Nagyon sokan vannak, akik így ejtik ki ezt a szót, rövid *ty*-vel. Másodszor a szónak az eredete sem az, amit Mohr Győző gondol, hogy t. i. a *dugat*, *szivat*, *csenget* műveltető igetőhöz hozzájárul a *-tyű*, *-tyű* képző. Így csak papirosan, pusztán a betűket nézve lehet elemezni a szót. A nyelvtörténeti vizsgálódás egészen mást derített ki; azt, hogy a *csengettyű* a *csengető*-ből származott, a *csengető*-nek elváltozott alakja (Mészöly Gedeon, Magyar Nyelv VII, 145, 246). Az Etymologiai Szótár szerint csakugyan ilyen alakváltozatai is vannak: *csengeté*, *csengető*, *csengetű*; ezekből fejlődött a *t* Jesúsülésével a *csengettyű* és a *csengettyű*. Az utóbbi kettő közül az akadémiai helyesírás a rövid *ty*-s *csengettyű*-t fogadta el irodalmi alaknak, mert ezt tartja elterjedtebb használatúak (ugyanígy vélekedik a *pörgettyű*-ről is), ellenben *dugattyű*-t és *szivattyű*-t ír, mert emezekben általános a kettős *ty*-vel való kiejtés. N. J. B.

Wien? — Bécs? Talán nyelvészetünk legtöbbször megvitatott kérdésére válaszolok, amikor Magyarosan c. nyelv-művelő folyóiratunk (1934. máj.—jún. száma) „Nyelvjavítások“ rovatának egy pontjára felelek. A 2. pont ugyanis azt mondja:

„Bécs-et írjunk, ne Wien-t. Magyar szövegből kéri a Wien, a wieni. A francia nem mond le a maga Vienne-jéről, sem ezekről: Londres, Rome, Venise. A német is ragaszkodik ezekhez: Rom, Venedig, Mailand, Genua. Miért mondunk le éppen mi szókinsünk régi elemeiről? Használjuk ezeket az ősi városneveket: Drezda, Lipeše, Boroszló, Tübinga, Nápoly, Velence“.

Eddig az a felháborításig és újra meg újra erőszakolt logikában sánta, praktikumot teljesen nélkülöző állásfoglalás. Lássuk hibáit.

Hogy miért kell okvetlen hungarizálni olyat, amihez jogunk sincs, azt nem tudom?! Nem tudom viszont azt sem, miért rí ki a magyar szövegből a Wien?! Ausztriának ugyanis Wien a fővárosa még akkor is, ha a magyar nyelv tudott rá szót alkotni annak idején! És ha én akár csak egy ausztriai városkában vagy Európa más államában Wienbe küldött — mondjuk baleset-távíratra azt írom: Bécs, bizonyára¹ gyalog szerrel is előbb találna el a hír, mint sürgönyileg. Mert Bécs-et a befolyásolt és ez esetben elég rossz útra terelt magyar postás tudja, ismeri, de e szűk hazán túl mindenki úgy tudja, hogy Wien Ausztria fővárosa és senki sem ismeri „Bécsnek büszke várát“. Ez az egyik. A másik meg: jó, használjuk a Bécs városnevet. Van ám a németeknek egy *Fünfkirchen*, *Weizen*,² *Gram*³ stb. nevű városuk is Magyarország területén. Kérdés azonban, hogy a magyar posta is tudja-e hollétüket? Ha meg tudja, akkor ez nagyon szomorú! Tessék egy Párizsban Pécsre küldött levélre ráírni: *Fünfkirchen*. Milyen magyar íze van ennek! Ugy-e?! Annyira, hogy az egész német birodalmat feltűrják, de sehol sem fogják találhatni, míg ha oda írom Pécs, kiérzik a magyar voltát és Pest felé irányítják levelem.

A fenti megokolás helytelen azért is, mert — csodálatos — a nyelvészek, úgy látszik, nem vették észre, hogy azok a német és idézett francia példák átvették az illető város eredeti nevéből a szótővét és csupán a maguk nyelvének végzeteivel látták el. Ezt azonban minden józan ember kiejtheti, hogy Rome, Rom nem lehet más, mint

¹ Nyilván elírás *bizonyára* helyett. (Szerk.)

² Valószínűleg Vácnak német *Waitzen*, *Waizen* névére céloz.

³ Ha nem csalódom, betűhiba *Gran* (= Esztergom) helyett,

Róma. Szeretném azonban látni azt a nyelvtelhetséget, aki „Bécs“-ben, Dolfus⁴ otthonát érzi...

A „Magyarosan“ idézett sorait egyhangúlag elfogadta a M. T. Akadémiában a budapesti napilapok képviselője. Kár volt még ezzel a hivatalos aktussal is csökönyösen ragaszkodni az elavulthoz, a rosszhoz csak azért, hogy ne adjuk meg másoknak azt, ami őket illeti... csak azért, hogy mellveregetéssel mond hassuk „Wien“ helyett „Bécs“... Hogy senki sem érti, az nem baj! Fő, hogy van szókinésünk és, hogy ragaszkodunk még akkor is a felfogásunkhoz, ha a mi példánkon felbuzdultan elgermanizálják és elidegenyvelvesítik még csonka országunk városneveit is...

Egyik nyáron Fraknó várába utaztam Sopronból. Jó néhány állomást hagytam el, amikor megkérdeztem az osztrák vasúti kalauzt, hogy hol kell leszálnom,⁵ Fraknóra megyek. Fogalma sem volt a helyről és több kocsiiban kellett keresni egy embert, aki végre megmagyarázta neki is, nekem is a dolgot. Kiderült, hogy három évig kalauzkodott azon a vonalon s mégsem akarta megtanulni Fraknó nevét. Bosszantott is, fájt is ez nekem. De kezdtem belenyugodni. Fraknó most az övök. Joga van megkövetelni minden arra utazótól az új nevet. Hanem aztán jött az udvarias magyar. A MÁV⁶ vasutas, a jegyszédő, a Pest felől érkező utasoktól németül kérte a jegyeket a soproni állomáson!

Ja kérem! Nekünk alkalmazkodnunk kell! Kell! És mi, úgy látszik, életfeltételünké magasztosítottuk az alkalmazkodást!...

sz. Csorba Tibor.

*

Változatlanul közöltük a hozzánk küldött fönti cikket, mert a világért sem akarnánk abba a gyanúba esni, hogy félelemből vagy zsarnoki egyoldalúságból nem engedjük szóhoz jutni a miénkkel ellentétes meggyőződés híveit. Mi figyelmesen meghallgattuk Önt, Csorba Tanár Úr, legyen szíves, hallgassa meg Ön is rövid megjegyzéseinket. Hallgasson meg bennünket, mert a jelekből ítélve nem ismeri a harminc éves vita során elhangzott véleményeket. Nem áztatjuk ugyan magunkat túlságosan vérmes reményekkel, de megeshetik, hogy sikerül Önt gondolkodóba ejtenünk, esetleg álláspontja módosítására bírnunk. Előre kell bocsátanunk, hogy bennünket csak a kérdés lényege érdekel, a cikknek csak érveire válaszolunk: lírai zörgölődéseire, vaktöltéses fölényeskedésére nincs mit mondanunk.

„Miért kell okvetlen hungarizálni olyat, amihez jogunk

⁴ Kétségtelenül *Dolfuss*-ra gondol.

⁵ Tollhiba *leszállnom* helyett.

⁶ Sopronba Pest felől a Győr-Sopron-Ebenfurti Vasút vonalán lehet eljutni.

sines?“ — szegezi mellünknek az első kérdést. Engedelmet kérünk, mi nem akarunk „hungarizálni“, mi nem akarjuk nyelvünket idegen nyelvek rovására történő hódításokkal gazdagítani! Mi nem bántjuk a másét, mi csak a magunkét védjük, amikor ragaszkodunk a *Bécs* névhez, szókészletünknek ehhez a hat évszázados meggyökeresedett eleméhez. Semmi elidegenítő szándékot nem látunk abban, hogy Magyarországot ki *Macaristannak*, ki *Ungarnnak*, ki *Hongrienak*, ki *Ungherianak*, ki *Węgrynek*, ki meg *Unkari-nak* nevezi, és abból sem támadt még összeütközés, hogy *Deutschlandot* mi *Németországnak*, a franciák *Allemagne-nak*, az angolok *Germanynek*, a finnek pedig *Saksanak* hívják. Az efféle sajátos elnevezések nem a nemzeti szűkebb-lúság túlkapásai, hanem a közeli kapcsolatok tanújelei, a különféle mult korszakokbeli érintkezéseknek, ismereteknek, kölcsönhatásoknak és politikai viszonyoknak visszhangjai, nemzedékről-nemzedékre hagyományozott becses emlékei. Akinek történeti érzéke van, az a *Bécs* névhez való „esőkőnyös ragaszkodásunkban“ nem jogtalan erőszakoskodást, hanem jogos, sőt kötelességszerű önvédelmet lát.

Azt szoktuk mondani, hogy a *Wien* szó kirína a magyar szövegből. Ön meg, Tanár Úr, tagadja ezt. Fölfogás dolga. Készségesen elismerem, hogy a budapesti nagyszállodák főkapusai nem tekintenék kirívó idegennek, bankjaink kereskedelmi levelezői is bizonyára könnyen beletörődnének a változásba, de a magyar nyelvközösség többsége meghökkenne a „*Bécsért —Wien*“ cserebere láttán. *Stockholm* vagy *Guatemala* neve hűvösen hagy, nem bántja sem szememet, sem fületem, amikor megfelelő szövegkörnyezetben elém vetődik, de bezzeg megütközném, ha a lengyel-magyar barátságról magyarul folyó beszélgetésben *Lengyelország* helyett *Polskat* hallanék, vagy ha az osztrák-magyar kereskedelmi tárgyalásokról beszámoló magyar újságciikk *Ausztria* helyett *Österreichet* emlegetne. Ilyennek, sőt még ilyenebbnek látjuk a *Bécs—Wien* esetét. Aki nek a szemében az osztrák főváros nem puszta földrajzi fogalom, nem csupán színtelen tankönyvi adat, az kétségtelenül a történeti hangulat megdézsmálását, elsikkasztását érezné a magyar beszédbe, a magyar írásba tuszkolt hideg *Wien* idegenszerűségében. Ezért állítjuk, hogy a *Wien* kirína a magyar szövegből.

Gyakorlati aggályai is vannak Önnek, Tanár Úr, és mint vérbeli tanárhoz illik, példákon szemlélteti azt a temérdek veszedelmet, amelybe a megátalkodott bécsezés ránt bennünket. Megfogadjuk szíves tanácsait és *Bécsbe* szánt leveleinkre mátol fogva *Wient* írunk — ha Budapesten, ha Innsbruckban, ha Honoluluban adjuk postára őket. Ezt az ígéretünket könnyű lesz megtartanunk, mert — akár hiszi, akár nem — eddig is *Wient* írtunk. Sőt azt sem hallgathatjuk el,

hogy ha németül beszélünk, akaratlanul is mindig *Wienre* jár a nyelvünk, ha meg franciára fordul a szó, bosszantó következetlenségünkben elfelejtjük *Bécset* is, *Wient* is, és hamarjában csak *Vienne* jut eszünkbe.

Ezt a francia *Viennet* még valahogy meg tudná Ön érteni és bocsátani, mert fölismerszik rajta a *Wiennel* való rokonság, de *Bécs* egészen más bokrban jött a világra. Csofálatos — fakad Ön ki —, hogy a nyelvészek máiglan nem vették észre ezt az alapvető különbséget! Képzelem, hogyan verik öklükkel most valamennyien szégyenpírba borult homlokukat! A leleplezés kinszenvedései után bizonyára abban keresnek majd vigaszt, hogy elég jó társaságban vannak, mert — lám — a nem-nyelvész Beóthy Zsolt, Tisza István és Berzeviczy Albert sem élt gyanúperrel...

Nincs más mentség, sürgősen újból össze kell hívni a budapesti napilapok képviselőtét, amely az Akadémiában 1932. dec. 13-án tartott sajtóértekezleten egyhangúlag a *Bécs* mellé állt. „Ja kérem! Nekünk alkalmazkodnunk kell!” — mint a soproni állomás jegyszedőjének. *Zsirai Miklós.*

1.) **Turista.** Szabadba a turistát a természet vonzza. A turista a természetet járja. A turista magyar neve ezért helytállóan: „*természetjáró*“. Turistaság-természetjárás.

Ennek az összetett szónak magyarsága ellen mi sem szól, a régi keletű „búcsújáró“ megjelölés pedig mellette bizonyít.

2.) **Összkomfortos.** Házmesteri szörnyszülött. Helyette a „*teljes kényelmű*“ vagy „*minden kényelmi berendezéssel*“ körülírás legjobban megfelel. Mindenki megérti, ha azt írjuk: „Teljes kényelmű 3 szobás lakás kiadó.“ Vagy „Kiadó 4 szobás lakás minden kényelmi berendezéssel.“

3.) **Trolleybusz.** A közforgalmi eszközöket magyarul jellegzetes sajátágaik szerint különféle módon nevezik el; és nevük rövidített, népies formájában is ez a jellegzetesség jut kifejezésre. Amikor kő és vízi úton kívül vasúton is megindult a közlekedés, megkülönböztettek tengelyen vagy szekeren, vízen és vasúton haladó forgalmat. Amikor a vasút a nagyvárosok forgalmának lebonyolításába is bekapcsolódott, kezdetben „lóvasút“ (omnibusz), később villamos erővel vontatott vasút, „villamosvasút“, röviden „villamos“ szállította a lakosságot. Ez esetben tehát a vontató erőről neveztek el ezt a szállítási eszközt. Így nevezték el akkor is, ha hasonló rendszerben helyiérdekű forgalmat bonyolított le. Mászt jelent ezért, ha azt mondom: Gödöllőre „villamoson“ utaztam, vagy hogy: „vasúton kerültem Gödöllőre“, pedig mindkét esetben „vas“ úton (vasból való úton = síneken) utaztam oda.

A villanyerejű mozdonyok vontatásával a budapestgyőri vonalon haladó vonatokat azonban már nem nevezik villamosoknak. Ezek a vonatok a korábbi „vasút” elnevezéshez fűződő fogalom keretében maradnak. Tényleg csak a mozdony (vontatóerő) változott meg, míg a vasúti kocsik ugyanazok, és a kocsik ugyanazon a vas úton is haladnak, mint a gőzzel vontatottak.

A fogaskerekű vasútnál sem az út minősége, sem a vontatóerő, hanem a kerekek szerkezeti különlegessége adta meg a nevet. Nem változtatott azután nevén az az újabban történt változás sem, mely a gőzzel vontatás villamos vontatással váltotta fel és e mellett a kocsik jellege is a városi villamosvasútak kocsijainak jellegéhez lett hasonlónak.

A trolleybuszon két körülmény jellegzetes. Egyik a gumikereke, a másik, hogy nem jár vasúti síneken. Gumikerekűnek nem nevezhetjük el, mert a gumikerék ennek a forgalmi eszköznek nem ad különleges jelleget. Gumikerekűnek (Gumirádlér) mondták már az olyan lófogatú bérkocsit is, amelynek gumi volt a talpán. Ez van a gépkocsikon és a társasgépkocsikon (autobuszokon) is. Ez tehát a trolleybusznak nem különleges jellege.

Egyedüli különleges sajátága az, hogy villamos vontatással sín nélkül halad. Tehát „*sín nélküli villamos*”, „*síntelen villamos*”. Az első megjelölés könnyebben férkőzik a fülbe, a másik szokatlanabb, de mivel magyarossága mellett rövidebb, azért alkalmasabb is. Röviden akadálytalanul nevezhetjük „*síntelen*”-nek.

Végül is, ha helytálló a „szótalan”, „hangtalan” elnevezés, ha lehet „nesztelen”, „esztelen” és „meztelen”, akkor lehet és helytálló a „*síntelen*” megjelölés is.

Mindenki megérti, ha azt mondom, hogy: hazulról tengelyen, majd vasúton tettem meg az utat Budapestig; ott pedig gépkocsin, villamoson, majd síntelenen és fogaskerekűn is közlekedtem.

Káán Károly.

Magánénekes. (Válasz egy hozzánk intézett kérdésre.) A hazai művészi élet szaknyelvében a *szólistát* újabban meglehetősen egyöntetűen *magánénekesnek*, *magánszereplőnek* szokták nevezni. Ezeket az összetételeket ajánlja az idegen elnevezés helyett Tolnai Vilmos kitűnő Magyarító Szótára is (2. kiadás 300. l.). A *magánénekes* kifejezés beletartozik a *magán-* előtaggal alkotott szavaknak (pl. *magán-alkalmazott*, *birtok*, *élet*, *ember*, *fél*, *hangzó*, *ház*, *kihallgatás*, *iskola*, *jog*, *lakás*, *levél*, *óra*, *személy*, *tanár*, *tanuló*, *tisztviselő*, *titkár*, *tulajdon*, *ügy*, *vagydon*, *vállalat*, *vélemény*, *vizsga* stb.) népes és egyre jobban szaporodó csoportjába, s alakilag semmi kifogás sem érheti. Azonban nem ok

nélkül merült föl kétség a szó jelentésének szabatossága iránt. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a *magán*-összetételű szavak többsége a latin-német *privát*-jelzős kifejezések egyértékese, a *köz*-, *közös*-, *nyilvános*-, *hivatalos*-, *hivatásos* szavakkal szerkesztett összetételek, jelzős kapcsolatok ellentéte, a *magánénekes* megjelölés viszont ettől jórészt elütő jelentésárnyalatot domborít ki: nem a hivatásos énekes ellentétere, nem a „privát” énekesre alkalmazzuk, hanem az egyedül szereplő énekest, a „szólistát”-t szoktuk vele illetni. Nem hallgathatjuk el, hogy voltaképpen ez az érzékelhetőbb értelem áll közelebb a *magán* határozószónak eredeti jelentéséhez (*magán* = egymagában), amint a magyar régiségből való következő pár példa is mutatja: *magán élek* „elkülönítve, magányosan élek”; „Az éneklő madarakat kalitkában rekeszti, vagy többekkel együtt, vagy *magán*” = sive junctim sive separatim; „Szégyenében, keservében *magán* kóborlotta az utcákat” stb. (vö. NySz.). Erre az „*egyedül*” jelentésre utal a *magánhangzó* műszó is, amely azt a téves régi fölfogást tükrözteti vissza, hogy az *a*, *e*, *i*, *o*, *ö*, *u*, *ü* *egymagában* is hangoztatható, míg a *b*, *t*, *s*, *z* stb. egyedül nem, csak más hanggal együtt ejthető ki (*magánhangzó* — *mássalhangzó*: *Selbstlaut* — *Mitlaut*).

A *magán*-összetételű szavak csoportjában látható jelentéskülönbség általában nem szokott gondot vagy éppen zavart okozni: rendesen magától értetődik, hogy az elénk kerülő példa a jelentésnek melyik típusából való. A *magánhangzó* esetében nyilván senki sem gondol *privát-hangzóra*, a *magánlevélen* meg mindenki csak *privátlevelet* érthet.

Némileg bonyolultabb a *magánénekes* jelentés-kérdése: jelentheti a *magán*-összetételű szavak példája szerint a *priváténekest*, az olyan énekest tehát, aki csak kedvtelésből, nem hivatásszerűen szokott énekelni, de jelentheti a *szólistát*, az egyedül föllépő énekest is. A jelentés többnyire bizonyára nem kétséges, gyakran tisztázhatjuk az összefüggés, a helyzet és a szövegkörnyezet segítségével, de lehetnek, de vannak esetek, amikor se jobbra, se balra nem tudunk elindulni. A kényelmetlen félreértések elkerülése, a teljes szabatosság biztosítása végett többen kíváncsiaknak látják az egyik vagy a másik jelentés kizárólagosságának megállapítását.

A *magánénekes* = *szólista* mellett szólna egyfelől a *magán* határozószónak eredetibb „*egyedül*, *egymagában*, *elkülönítve*” jelentése, másfelől az újabb nyelvzokás, ellene dolgozik viszont a *magán*-összetételű nagy szócsoporthoz meg lehetőségen egységes képzetkényszere. Ha meggyőzőnek látjuk a szóhasználat szabályozásáért kardoskodók érvelését, inkább a példa-többség kiegyenlítő, egyformásító hatását kell érvényesíteni hagynunk, vagyis a *magánénekest* a nem

hivatásos, a priváténekes értelemre tanácsos lefoglalnunk.

Ebben az esetben a szólista jelölésére szabatos és összetételekben, továbbképzésekben könnyen kezelhető egyéb magyar elnevezést kell keresnünk. Azt hiszem, erre a szerepre legalkalmasabb az *egyes* szó: *egyesénekes*, *egyessze-replő*, *egyesben énekel*, *hegedül*, *táncol* stb. Kétségtelen, hogy az *egyes* szónak itt javasolt új alkalmazását az élő nyelvgyakorlat is (*egyesfogat*, *egyesszám*, *egyessgyerek* 'egyszülött', *egyes[börtön]* 'egy személyre való börtön' stb.), nyelvünk multja is (*eggyes* 'singularis, simplex, unicus, solitarius'; „Olyan vagyok, mint a heazaton való *egyes* veréb“ stb.) könnyűnek, természetesnek, zökkenő nélkül megszokhatónak ígéri, de sorsa mégis csak a nyelvközösség helyeslő vagy elutasító magatartásától függ. Zs. M.

Kirak. „Az *Arpád* kirak Galacban.“ Ilyen ékes magyar nyelven közlik a magyar kereskedelmi hajók helyzetéről szóló hivatalos jelentéseket. Nem *kirakodik*, hanem „*ki-rak*“. Nem érzik azt a finom különbséget, amely e két szó közt van; nem érzik, hogy a magyar nyelv csodálatos gazdagsága nyilvánul meg ebben a *kirakodik* szóban is!

A „megindult“ nyomozás során kiderült... stb. Nem búsulhat már „a beállott halált konstatálhatta“ ékes sajtógyom, van már párja! Mert hát, ugy-e, amint elég volna: „az orvos már csak a halált konstatálhatta“, éppúgy elég volna: „a nyomozás során kiderült“! Mert hiszen a meg *nem* indult nyomozás során semmi sem derülhet ki, mert az *nem* is nyomozás; aminthogy a be *nem* állott halált sem állapíthatja meg az orvos.

Mimik, klinik. A *mimik*-et, sajnos, a rádióban hallottam először: július 4-én, Ujhelyi Béla „Filmsztárképző akadémia“ c. egyfelvonásosában (rendezte Nádai Béla). — A *klinik* pedig (szintén: sajnos!) közkeletű a pesti nyelvben. De hogy miért kell ezt a két szót *német* alakban használni, hozzá még a rádióban, igazán nem értem. Miért nem *mimika* (ha már nem *arcjáték*) és *klinika*? Olyan képtelenség ez a *mimik*, *klinik*, mint az *enerzsia*, *protezsál* és társai: latin-görög szók német vagy francia alakban magyarul! Akárcsak ha egy népszínműben a magyar paraszt ingét-gatyáját „dirndl“ vagy provánszi színezésű és szabású tógával helyettesítenék! Kertész Kálmán.

Hivatalos irány. Sokszor hangoztatott panasz, hogy törvényeink és rendeleteink nyelve nemcsak nem minden tekintetben magyaros, hanem nehézkes, körmönfont és ezen-

fölül, jobban mondva ennek következtében igen sokszor homályos, vitára okot szolgáltató, sőt nem egyszer valósággal érthetetlen is. Erre a panaszra talán egy újabb hivatalos szöveg sem ad annyi okot, mint a nemrég életbe lépett nyugdíjtörvényé. Az egymásra halmozott, egymásnak folyton alárendelt jelzők s a mindent egyetlen mondatba tömöríteni óhajtó írásmód valósággal érthetetenné teszi ennek a törvénynek számtalan szakaszát. Csak egyet idézek közülük, és megkísértem egyszerűbbé, természetesebbé és érthetővé tenni, a 4-iket, amely így hangzik:

Az ellátásban részesülő és lakáspénzre jogosult alkalmazottak lakáspénzének havi összegét a tényleges szolgálatban álló alkalmazottak részére az 1931:XXVI. törvénycikk hatálybalépésének időpontjában a háromnál kevesebb családi pótlékban részesülőeknek járó kisebb összegű lakáspénz havi összegének alábbi százalékaiban kell megállapítani és pedig azoknál az alkalmazotknál,

a) akiket tizenöt évnél kevesebb beszámítható szolgálati idő után helyeztek nyugalomba, 55%-ában, stb.

Meg sem tudom mondani, hányadszor kellett ezt a szakaszt a részletező a), b) stb. pontok előtt újra meg újra átolvasnom, amíg lassanként át tudtam hatolni körmönfontságának sűrű homályán, és amíg rá nem eszmélhettem, hogy az egész, egyszerűbben és természetesebben, de a lehető legkevesebb módosítással kifejezve, alkalmasint ezt jelenti:

A lakáspénzre jogosult, nyugdíjas alkalmazottak lakáspénzének havi összegét azon kisebb összegű lakáspénz havi részletének alább föltüntetett százalékaiban kell megállapítani, amely a tényleges szolgálatban álló alkalmazottak közül a háromnál kevesebb családi pótlékban részesülőeknek az 1931:XXVI. törvénycikk hatálybalépésének időpontjában járt; mégpedig azokra a nyugdíjasokra nézve,

a) akiket tizenöt évnél kevesebb beszámítható szolgálati idő után helyeztek nyugalomba, ezen 1931-i havi nyugdíjösszegnek 55%-ában, stb.

Bizony igazán szükséges volna törvényjavaslataink és rendeleteink fogalmazását nyelv és irány szempontjából mindig kellően átvizsgáltatni.

Zolnai Gyula.

A Literatura magyarsága. A Literatura nemrégiben így ismertetett egy újabb költőt: „Visszahúzódik a maga... költői *dimenzióiba*; nem keresi a köznap apró... *szenzációit*, hanem az életet *átszublímálja* a *poézis* tiszta

akkordjaiba... Nyomban magára vonta a *connaissanceur*ök figyelmét. [Verseinek] egészen különös *dinamikája* volt, valami *excentrikus* szédültség, a *fordizmus* kattogó hajszájától elfáradt ember lelkének pihegése, vágyódása a *simple-life* után... És volt egy *tónusa*, mely úgy festett, mintha a *fin de siècle* szimbolistáinak *dekadens* mérge az ő érrendszerébe is benyomult volna... A kötetben végigfekvő (!) *pesszimizmus* még nem igazolná a *romanticizmus* vád-dicséretét (!), talán a *depressziós aszkétizmus* sem. Ellenben *tipikusan romantikus* a testnek és léleknek... nem egyszerű *dualizmusa*, hanem szembeállítás, amely nem *pirandellói formula*, hanem... *orphikus* küzdelme a lét két formája, a *cis* és *trans* között, s innen már csak egy kis lépés a másik *tipikus romantikumhoz*: a *nosztalgikus* halálvágyhoz, amely *krédóvá, determináltsággá, kismetté* tömörül". — A Literatura ezt tartja magyar irodalomnak?... *Trencsényi Károly.*

A tudákos helyesírásról és kiejtésről címen *Gyomlay Gyula* egyetemi tanár, a nagyműveltségű és kitűnő tollú filológus nemrégiben egy a mi nyelvművelő mozgalmunkat is közvetlen közletről érintő füzetet adott ki. Többet ád ez a tanulmány, mint amennyit címében ígér: nemcsak a tulajdonképpeni tudálékosság leggyakoribb torzszülötkeit veszi hoppon, hanem a tájékoztatlanságunk, fölületességünk következtében lábrakapott egyéb hibákra is rájuk-rájuk pirít. Főképpen a nyelvünkbe került görög és latin szók írás- és kiejtésbeli helytelenségeit pellengérezi ugyan ki, de sok megszívlelni valót mond a francia, angol, kivált pedig az olasz tulajdonnevek és közszoí átvételek hangsúlyozásában, kiejtésében, írásában és továbbképzésében tapasztalható visszasságokról, sőt itt-ott eredeti magyar szavak hibáira, szerkezeti idegenszerűségekre is kitér. — Örömmel ajánljuk a gondolatokban és adatokban bővelkedő szép tanulmányt a komoly műveltség és a nyelvi szeplőtlenység minden hívének figyelmébe.

ÜZENETEK.

N. M.-nak. Azt kérdezi, melyik a helyesebb: „csak *jegyek ellenében* bocsátják be a hallgatóságot” — vagy „...*jegyek ellen* bocsátják be...” — A kérdezett szerkezetek jószágbeli fokozatáról nem lehet szó, mert egyik tizenkilenc, másik egy híján húsz. A romlatlan nyelvhasználat az *ellen, ellenében* névutót vagy helyhatározói, vagy az ellenségeskedést, szembehelyezkedést jelentő igék mellett véghatározói szerepben ismeri: „víz ellen[ében] úszni”, „fellázadt király

ellen“, „védte leányát a kísértések ellen“ stb. A névutónak ez a régi köre újabban több irányban is kitüremkedett, csak-hogy nem szerves fejlődés következtében, hanem a német *gegen* szolgálai utánzásából. Régebben *nyugtára* fizettek, *készpénzen* vásároltunk, manapság ellenben *nyugta*, *készpénz ellenében*, akárcsak a német: *gegen Barzahlung, Quittung*. — Mi színházba, moziba ezentúl is *jeggyel*, nem pedig *jegyek* (!) *ellenében* (!) megyünk.

K. O.-nak. A *géperejű kocsiállomás* bizony furcsa szóficamítás, mert láttára az ép nyelvérzékű magyar minden bizonnyal olyan kocsiállomásra gondol, amely géperejű, amely géperőre van berendezve. Ilyenfajta állomást — tudunkkal — Közép-Európában még nem állítottak föl. Ha az ember a technika ez újabb csodáját a helyszínén kezdi tanulmányozni, csakhamar kiábrándultan látja, hogy a *géperejű* melléknév nem a *kocsiállomást* illeti, hanem csak a *kocsi* jelzője, s ilyenformán a helyes (?)-írás járatott velünk április elsejét. Minden félreértésnek elejét vesszük, ha a fontoskodó *géperejű kocsi* helyett a beszédben már egészen meghonosodott *gépkocsi*-t használva *gépkocsi-állomást* írunk.

J. Z.-nak. A *csoda-csuda, csodál-csudál* változatok egyaránt helyesek és aggodalom nélkül használható egyik is, másik is. Eredetibbnek az *u-s* formát tarthatjuk (vö. szláv *čudo*; nyelvemlékeinkben is korábban és sűrűbben találunk *csudá*-t), de a mai köz- és irodalmi nyelvben megszokottabb az *o-s* alak, sőt a *kicsoda, micsoda* névmásban csak az *o-s* változat járatos.

B. I.-nak. Tévesen hiszi, hogy a „fejébe teszi a kalapot“ *-be* ragja „alapos és nagyon gyakori nyelvbotlás“. Nem nyelvbotlás biz az, hanem megőrzött eredetiség még a finnugor korból. Íme néhány példa a magyar régiségből és a népnyelvből a belviszonyragnak ilyen sajátos kedvelésére: „Levette *fejéből* az bársony kozáksüvegét“, „A juhászkutyának kölönc van a *nyakában*“, „Gyűrű van az *ujjában*“, „Megoldá a sarut ő *lábából*“; idevág a *lábbeli* és a *nyakba vető* kifejezés is. — A rokon finn, mordvin és cseremiszi ugyancsak így beszél: „kalap van a *fejében*, *fejébe* teszi a sapkát, leveszi *fejéből* a süveget, lehúzza *lábából* a csizmát, *ujjából* a gyűrűt, *kezeiből* a kesztyűt stb. — A nyelv nem mindig árul egy gyékényen a logikával!

S. Gy.-nak. 1. Nem is budapesti különlegesség, nem is elkorcsosulás a „*jobban* szeretem“ helyett itt-ott hallható, látható „*jobb szeretem*“. Petőfi bozontos tinaja is „*jobb szeretne inni kinn a tó vizéből*“, de meg jómagunk is tömegesen használjuk az efféle ragtalan határozókat: *inkább* (régen: *yonkaban*), *vasárnap*, *minap*, *tegnap*, *holnap*, *manapság*, *mikor* (régen: *mikoron* és *mikort*), *egykor*: „*borzasztó* megharagudott“, „*sebes* vágtatva ment“, „*szörnyű*

mód megijedt“, „*végkép lemondott róla*“, „*négykéz láb kúszik*“, „*kétrét görnyed*“ stb.

2.) A *nem tudni, nem látni, nem hallani*-féle mondat-típus semmiesetre sem lomposság vagy „helytelen nyelvfejlődés“ eredménye. A főnévi igenévnek névszói állítmányul való használata ősi sajátága nyelvünknek. A rokon nyelvekben is, a régi és a népi magyarban is közönségesek az ilyen példák: „Körmérül esmerni az vitéz oroszánt“, „Hét vásáron sem találni mását“, „Nem tudni, hova lett“ stb.

K. J.-nek. A magyar földrajzi nevek helyhatározó ragozása meglehetősen sokrétű és bonyolult kérdés. Nyelvtanaink részletesen leírják, hogy helységneveink egyik csoportjához *-ban, -ben, -ból, -ből, -ba, -be* rag járul: *Komáromban, Veszprémből, Újfaluba*; a nevek másik csoportja *-n, -ról, -ről, -ra, -re* ragos: *Szegeden, Kecskemétről, Nagyváradra*; egyes helynevek aztán hol? kérdésre *-t, -tt*-vel ragozódnak: *Kolozsvárt, Pécssett* stb. A nyelvtörténet viszont arra tanít bennünket, hogy a mai állapot hosszú változások eredménye, arról meg szintén könnyen meggyőződhetünk, hogy a mai gyakorlatot sem tekinthetjük a hosszú fejlődés végső állomásának. Régente az *Eperjest, Fogarast* járta, ma az *Eperjesen, Fogarason* alak használatos; *Egerben, Modorban* mellett egyidőben az *Egren, Modron* alak is dívott, s ma éppúgy hallja az ember a *Győrött, Gyórré, Győré, Kapuvára, mint a Győrben, Győrbe, Kapuvárra* határozókat. A következtelenségen, ingadozáson csak az méltatlankodhatik, aki nem akarja tudomásul venni, hogy a nyelv szokás ma sem kövült meg, hanem a nyelv élete ma is éppolyan mozgás, formálódás, fejlődés, mint amilyen eddig volt és ezentúl lesz.

Sz. J.-nak. 1. Az akadémiai helyesírási szabályzat szerint *fiú, fiút, fiúnak, fiúsít* stb. írandó.

2. Nem tudjuk, mennyire megbízható az a megfigyelése, hogy Győrben a *meszelő, reszelő* szó mint melléknévi igenév *l*-el, mint eszköznév pedig *ll*-el ejtődik. A jelentéselágazással párhuzamosan kifejlődő alaki megkülönböztetés elég gyakori jelenség volna (vö. pl. *képtelen-képtelen, buzgó-buzgó, ébren-éberen* stb.), de a *meszelő-meszellő* megkülönböztetés egyelőre csak egyéni sajátosság vagy legföljebb egészen kis nyelvfolttra szorítkozó fejlemény lehet. A kezdeményezés eddigelé még nem jutott el az irodalmi nyelv kapujáig.

3. Az *időleges* szó semmivel sem rosszabb alkotás, mint a *futólagos, végleges, aránylagos, színleges, viszonylagos*.

A szerkesztésért Zsirai Miklós felelős, a kiadásért Gergely Pál.

Sylvester Irodalmi és Nyomdai R.-t. Budapest.

Nyelvjavítások.

(Első sorozat.)

Egyhangúlag elfogadta a M. T. Akadémiában 1932. dec. 13-án tartott sajtóértekezleten a budapesti napilapok képviselte.

1. Kerüljük a magyar szóval is könnyen és jól kifejezhető *idegen szavakat*; pl. *generáció* helyett írjuk: *nemzedék*, *tradíció* h.: *hagyomány*, *dominál* h.: *uralkodik*, *organikus* h.: *szerves*, *wermut* (*vermouth*) h.: *ürömös* stb.

2. *Bécs*-et írjunk, ne *Wien*-t.

Magyar szövegből kirí a *Wien*, a *wieni*. A francia nem mond le a maga *Vienne*-jéről, sem ezekről: *Londres*, *Rome*, *Venise*. A német is ragaszkodik ezekhez: *Rom*, *Venedig*, *Mailand*, *Genua*. Miért mondjunk le éppen mi szókinszünk régi elemeiről? Használjuk ezeket az ősi városneveinket: *Drezda*, *Lipcse*, *Boroszló*, *Tübinga*, *Nápoly*, *Velence*.

3. *Jön*—*megy* közt tartsuk meg az ellentétet.

A *jön* közelítő, a *megy* távolító értelmű. Nem helyes beszéd tehát, ha az utcán azt ígérjük valakinek: Holnap *eljövök* hozzád, hanem: *elmegyek* hozzád. A német mond ilyenkor is *kommen*-t.

4. *Hoz*—*visz* közt is tartsuk meg az ellentétet.

A *hoz* közelítő, a *visz* távolító értelmű. Nem helyes tehát, ha valakinek az utcán azt mondjuk: Holnap *elhozom* hozzád az új könyvemet is, hanem: *elviszem* hozzád. A német mond ilyenkor is *bringen*-t.

5. A *-nál*, *-nél* rag használatában ne utánozzuk a német *bei*-t.

A német *bei* használatát majmolja az ilyen beszéd: A gyermek nevelésénél az a főszempont. — Helyesen: A gyermek nevelésében. — Sokszor a *-ban*, *-ben* rag, sokszor a *-kor* rag, sokszor a *közben* szó használható efféle esetekben. Valódi helyhatározó jelentésben, hasonlításakor természetesen helyes a *-nál*, *-nél*. (Kisséknél fogadás volt. Drágább az arany az ezüstsénél.)

6. A *mellett* névutó használatában se utánozzuk a német *bei*-t.

Nem helyes tehát: 4% *mellett* nyújtunk kölcsönt. — Helyesen: 4 százalékra. — Jótállás *mellett* szállítjuk. — Helyesen: jótállással.

7. Az *után* használatában ne utánozzuk a német *nach*-ot.

A német *nach* is terjeszti gyökereit a magyar nyelvben: Utcaelnevezés színészek *után*, — helyesen: színészekről; Törekvés dicsőség *után*, — helyesen: dicsőségre.

8. Az *azt* használatával ne utánozzuk tárgyas igéink mellett a német *es*-t.

Fölösleges, sőt németes az *azt* odatétele ilyen esetekben: Mint *azt* sokan gondolják, mint *azt* az előttem szóló is kifejtette.

9. Különféle szavunkat ne szorítsuk ki a különbözõ-vel a német *verschieden* kedvéért.

A magyarnak két szava van, a német *verschieden*-re: *különféle* és *különbözõ*. Ez utóbbit magyarosan csak akkor használjuk, ha arra is gondolunk, hogy *mástól különbözõ*; egyébként a *különféle* a helyes szó. Tehát ne azt írjuk, hogy a minisztertanács *különbözõ* tárgyakkal foglalkozott, hanem: *különféle* tárgyakkal.

10. *Megtart* szavunkat ne szorítsuk ki a *betart*-tal a német *einhalten* kedvéért.

A magyar ember ezelőtt mindig *megtartotta* a szavát, *megtartotta* a határidõt, vagy nem tartotta *meg*. A *betart* ilyen értelemben csak 30—40 év óta harapódzott el.

11. A *támogat*, *megtámaszt*, *feltámaszt*, *megalapoz* szókat ne szorítsuk ki az *alátámaszt*-tal a német *unterstützen* kedvéért.

12. A *lebont*, *lecsökkent*, *leszerel* szókat ne szorítsuk ki a *leépít* szóval a német *abbauen* kedvéért.

A *leépít* fából vaskarika. A magyar csak *épít*, azaz éppé, egészzé tesz, legföljebb *felépít*. Ami azonban egész, ami ép volt, annak a fogyasztása csak *bontás*, esetleg *csökkentés* lehet, de nem *leépítés*.

13. *Elkésni a vonatról*, *lekésni a vonatról*, *elszalasztani a vonatot* szólásainkat ne szorítsuk ki a *lekésni a vonatot* szólással német mintára (*den Zug versäumen*).

14. Kegyelem a *-lag*, *-leg* ragnak!

Most már minden *-lag*, *-leg*-et kerülnék, pedig jó ez a rag a maga helyén; nem kell kiirtani. *Valószínűen* mást is jelent, mint *valószínűleg*. Maradjon meg: *valószínűleg*, *állítólag*, *illetőleg*, *múlólag*, *futólag* stb; ellenben kerüljük e ragnak az *-i* képzővel való összekapcsolását, mert ez a német *-lich* végű szók utánpótlása: *levélileg*, *törvényileg*, *jegyzőkönyvileg*, *bíróilag* stb.

Sylvester R.-T. Budapest.

III. ÉVF. 1934. NOVEMBER—DECEMBER 9—10. SZÁM

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA NYELVMŰVELŐ BIZOTTSÁGA
MEGBÍZÁSÁBÓL

SZINNYEI JÓZSEF

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTI

ZSIRAI MIKLÓS

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA
BUDAPEST, 1934

TARTALOM.

	Lap
<i>Zolnai Gyula:</i> Van-e szükség nyelvművelésünk irányítására? (Harmadik közlemény.) — — — — —	129
 Kisebb közlemények.	
<i>Csűry Bálint:</i> Dudvák a pongyola fogalmazás mezejéről — — — — —	151
<i>Csűry Bálint:</i> Egy terjedező nyelvi szokatlanság	152
<i>Csűry Bálint:</i> Primőr és társai — — — — —	153
<i>Nagy J. Béla:</i> Mit mulasztott el a M. Tud. Akadémia? — — — — —	154
<i>Sági István:</i> Ideiglenes és időleges — — — — —	156
<i>Pais Károly:</i> Nyelvművelés az iskolában — — — — —	158
<i>Vöőné Pécs Mária:</i> Újságot olvasás közben — — — — —	162
<i>Vöőné Pécs Mária:</i> Létesít — — — — —	163
<i>Dénes Szilárd:</i> Egyesénekes — — — — —	163
<i>Zsirai Miklós:</i> Nékám újabb nyelvészeti kiruccanása — — — — —	163
<i>ssb.:</i> Admiral — — — — —	166
<i>ssb.:</i> Pormaniczky-utca — — — — —	166
A Nyelvművelő Bizottság ülései — — — — —	166
 Üzenetek — — — — —	 167

TUDNIVALÓ.

A *Magyarosan* február, április, június, október és december közepén jelenik meg. Terjedelme füzetenként 1½ ív. Előfizetés egész évre 1 pengő, egyes szám ára 20 fillér. Az előfizetést a M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatalába (Budapest, V., Akadémia-utca 4.) tessék küldeni. Könyvkereskedésben is elő lehet fizetni.

•

A szerkesztő lakása: Budapest, V., Akadémia-u. 2.

kérő szóval fordul minden öntudatos magyarhoz, csatlakozzék a nyelvünk tisztaságáért és egészséges fejlődésének biztosításáért indított mozgalomhoz.

A MAGYAROSAN február, április, június, október és december 15-én jelenik meg, s terjedelmre füzetenként legalább másfél ív. Aki az 1935. évre előfizet, míg a készlet tart, az eddig kiadott három teljes évfolyamot kedvezményesen 2 pengőért megkaphatja.

A MAGYAROSAN szerkesztősége szívesen válaszol olvasóinak a nyelvhelyességet illető kérdéseire.

A «MAGYAROSAN» CÍMŰ NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRATRA

[illegible]

Ezt a jelentkezést a következő címre tessék küldeni:
A Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadóhivatala,
Budapest V., Akadémia-u. 4.

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

III. ÉVFOLYAM

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA NYELVMŰVELŐ BIZOTTSÁGA
MEGBÍZÁSÁBÓL

SZINNYEI JÓZSEF

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTETTE

ZSIRAI MIKLÓS

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA
BUDAPEST, 1934

TARTALOM.

	Lap
B.: „Gamásni prima fileből“ és társai 12. — A beállított költő 60. — Nap mint nap 60. — Lehúzta a kabátját 60. — Szézsúr 61. — Pité — — — —	61
Bácsmegyei Géza: A magyar nyelv a vádlottak padján	75
Csengery János: Hazafiság Marokkóban és itthon —	1
sz. Csorba Tibor: Wien? — Bécs? — — — —	118
Csúry Bálint: Fordított jövevényszavaink kérdése nyelvhelyességi szempontból 4. — Súlyos, fontos, nehéz 17. — Reklám-magyarság 17. — Feleségeikkel, feleségükkel vagy feleségestül? 50. — Tollkés 58. — Bántó idegenszerűségek 79. — A „mammút“ jelzős szavak 80. — Dudvák a pongyola fogalmazás mezejéről 151. — Egy terjedező nyelvi szokatlanság 152. — Primőr és társai — — — — —	153
Dénes Szilárd: Öreg, régi 22. — Egyesénekes — — —	163
Ferenczffy Mária: Tanítsunk magyarul — — — —	84
Fest Aladár: Tollkés — — — — —	58
Kaán Károly: 1) Turista, 2) Összkomfortos, 3) Trolleybusz — — — — —	121
Kertész Kálmán: Le 61. — Giz-gaz a sajtóból 85. — Kirak. — A „megindult“ nyomozás. — Mimik, klinik	124
Meskó Lajos: Mulva — — — — —	22
Michaelis Adolf: A magyar nyelv a vádlottak padján	78
Nagy J. Béla: Helyesírás vagy hejesírás? 16. — Kívül rajtam 16. — Mit mulasztott el a M. Tud. Akadémia?	154
N. J. B.: Kötél áztatva jó 60. — Még egyszer a sí 116. — Csengettyű vagy csengettyű? — — — — —	117
Pais Károly: Sodoma és Gomora 52. — A tankönyvek helyesírása 114. — Nyelvművelés az iskolában —	158
Sági István: A görög földrajzi nevek helyesírása 56. — Ideiglenes és időleges — — — — —	156
s. k.: Szószörnyeteg — — — — —	81
ssb.: Admiral. — Pormaniczky-utca — — — — —	166
Sz. G.: Várható időjárás — — — — —	18
Trencsény Károly: Budapest öt kerület Arany János-utca egy szám 20. — Olvasás közben 23. — Szemben 59. — A Literatura magyarsága — — — — —	125
Vööné Pécs Mária: Olvasás közben 20. — Újságolvasás közben 162. — Létesít — — — — —	162
Winter István: Semmiség — semmisség 21. — Jó parti, visszamegy a parti — — — — —	62
Zlinszky Aladár: Dunántúlon — — — — —	49
Zolnai Gyula: Domborműből relief 51. — Van-e szükség nyelvművelésünk irányítására 65, 89, 129. — Jobb felől, bal felől stb. 81. — Beszély, reggély; ódon-	

IV.

dász 82. — Hivatalos irány — — — — —	124
<i>Zsirai Miklós</i> : Wiener szelet, bratislavai patkó 14. — A magyar nyelv a vádlottak padján 25. — Wien? — Bécs? 119. — Nékám újabb nyelvészeti kiruccanása —	163
<i>Zs. M.</i> : Nappal gyógyszerár — éjjel patika 18. — Szobát, ágyat őrizni 19. — Zolnay Ó.: Fogalmazunk magyarosan 62. — Zöldre van a rácsos kapu festve 86. — Magánénekes 122. — „A tudákos helyesírásról és kiejtésről” — — — — —	126
A Nyelvművelő Bizottság ülései — — — — —	23, 166
Üzenetek — — — — —	23, 62, 87, 126, 167.

TÁRGY- ÉS SZÓMUTATÓ.

ablativus (elvivő) 5	amfiteatrális 138	Bécs-Wien 14, 118
abnormis, abnormális 134	Anschluss 103	belviszonyragok használata 127
abszolúte 73	antenna (= hullámfogó) 167	benyomás 7
accusativus (vádoló) 5	antipatia 68	bérszolga 7
additionalis export (= többkivitel) 166	anzix 104	beszély 82
adminisztráció (és származékai) 73, 129	-aris képzős szavak 132	-beteg (összetételekben) 6
admiral 166	asszociáció 95	biblikus 140
adó (dativus) 5	átbeszél 106	bicceg (= biceg) 168
adogatótokoldalfelélelzárokamó 81	-atio képzős főnevek 130	birtokos személyragozás 23
agresszív 141	átmérő (diametros) 7	Borsód (= Borsod) 86
agráriátus 131	atmoszféra 73	bortni 12
akció 68, 141	-atus képzős főnevek 131	brillant 13
aktívál 141	átütő (siker) 106	Bugát 29
aktuális 141	aukcio 20, 141	cedál 141
aktus 141	-ba, -be rag használata 127	célkitűzés (= cél) 86
alaposan 7	bacilláris 138	centenárius 68
álarc 8	bakteriális 138	cipzár 12
alátámaszt 23	barométer 105	cvikker 145
-alis képzős szavak 132	beállított 60	csalán alakváltozatai 164
állandó 168	beállott (halál) 124	csengetyű-csengetyű 117
alludál 141	bedumál 28	csoda-csuda 127
ambíció 68	be van folyásolva 148	csúsz 90
	behajóz 105	dáma 162, 167
		dativus (adó) 5

- dekadencia 141
 demokrácia (köz-
 uraság) 5
 denominator (neve-
 ző) 7
 dezinficiál 91
 dezsőné 141
 dialektus 95
 diametros (átmérő)
 7
 diploma 69
 direkt 105
 dombormű 51
 drakonikus 140
 dramatikus 140
 dubl 13
 Dugonics műszó-
 fordításai 6
 Dunántúlon 49
 -*dús* (összetételek-
 ben) 9
ĕ és *e* jelölése 154
egy hibás használá-
 lata 60, 147, 161
 egyesénekes (szó-
 lista) 122, 163
 egyszám—többes-
 szám 50, 159
 elbánás 85
elektro- (összetéte-
 lekben) 107
 eljut 85
 ellen, ellenében 126
 előítélet 7
 elszoktat 24
 elvivő (ablativus) 5
 épen 164
 -*ér* végződésű sza-
 vak 164
 érdeklő (tangens) 6
 erély 24
 erre fel 80
 értelmi egyezés 45
 esernyő 7
 esztétika (széptan) 8
 expeditiv 136
 exponál 73
 fantázia 68
 fejébe teszi a kala-
 pot 127
 felgyújt (lámpát)
 86
 felhőkarcoló 7
 figura 153
 file 12
 filet 12
 filozófia 95
 fiú (= férfi) 86
 fix (pont) 20
 fizikális 138
fog-gal szerkesztett
 jövőidő 35
 fontos 17
 fordított jövevény-
 szavak 4
 formális 139
 foto 104
 földrajzi nevek
 helyhatározója
 128
 főnévi igenév 128
 frottier 13
 futball, futballoz
 167
 fuzió 20
 fűszerkanál 13
 gamásni 13
 garage 54
 generáció 143
 generál 166
generál- (összetéte-
 lekben) 107
 generalatus 131
 genitívus (nemző) 5
 géperező kocsiállo-
 más 127
 gépkocsi 8
 gesztus 68
 gömbölyű 168
 görög nevek írása
 56.
 grammofon
 (= hangláda) 167
 grund 154
 gümőkór 90
 gyilkosság 88
 gyógyszerár 18
 Gyomlay Gy.: A tu-
 dákös helyesírás-
 ról 126.
 gyorsvonat 7
 hajfodorítás 11
 hajpor 7
 hall 111
 Halotti Beszéd írá-
 sa, olvasása 156
 hangláda (= gram-
 mofon) 167
 hanglemez 64
 hasonló 79
 határozó ragtalan-
 sága 127
 helyesírás tanköny-
 veinkben 114
 helyesírási újítások
 154
 hirdetések magyar-
 sága 52
 hivatalos irány 124
 hívó (vocativus) 5
 horizont 145
 horogkereszt 10
 hullámfogó (= an-
 tenna) 167
 -*hi* (összetételek-
 ben) 9
 -*i* melléknévképző
 156
 ideál, ideális 146
 idegen szavak 12,
 27, 51, 61, 68, 89,
 124, 129, 159, 162
 idegen szavak írása
 63
 ideiglenes 156
 időleges 128, 156
 igaz 8
 igekötő szórendje
 38, 148
 igekötő hibás hasz-
 nálata 61, 86, 106,
 160, 166
 igeragozásunk 35,
 36

VI.

- ikes igék ragozása 64, 155
illeszkedés 46, 85
imprimatura 136
improduktív 142
infekció 91
inferioris 136
injekció 91
integritans 137
integritás 110
internacionális 143
internátus 69
interurbán 110
intervokális 95
-ió, -ció, -kció, -zió
végű idegen szók 70
iramszarvas 7
irritál 20
-itas képzős főnevek 132
izolálni 142
jobb szeretem 127
jobbán-balján, jobbra-balra 81
jön — megy 161
jubiláris 139
kampós kereszt 10
kandelláber 99
kapuciner: kapucinus 88
kar 11
karakter 73
karitativ 68
káröröm 7
karszék 13
katasztrális 139
kávécésze 13
-képes, -képtelen
(összetételekben) 9
kerület, házszám jelölése 20
kétjegyű betűk 155
kifejezetten 11, 80
kihajóz 105
kimondottan 11, 80
kirak (=kirakodik) 124
kiváló 168
kívül rajtam 16
kizárólag 7
klaviatura 135
klíma 105
klinika 124
klóplí 13
kolosszális 81
konfliktus 105
konjunktúra (és származékai) 129
konszonantikus 95
kontroverz 68
köbgyök 6
körut (=körút) 88
köszén 7
köznev 5
közuraság (demokrácia) 5
krízis 105, 143, 146
kult 148
kultur- (összetételekben) 70, 108, 144
kulturális 74
küllő (radius) 8
kvalifikál 105
láb 6, 8
lábszár 10
-lag, -leg 156
lámpaláz 7
lápisz 91
lavable 13
le- igekötő hibás használata 61
legfőbb ideje 80
lehúz (ruhát) 60
lélekjelenlét 7
lélépés 106
létesít 162
liberális 143
likvidáció 20
Literatura magyarsága 125
luesz 90
luxus 105
ly: j 16
magánénekes 122, 163
magas kor 24
mammut-jelzős szavak 80
mandarinátus 131
matematikai műszók 7
matt 13
maximális (és származékai) 69, 129
megindult (nyomozás) 124
megint egyszer 79
megminta 21
mekkoraság 6
mellett 20, 21
mellkép 7
memorandum 143
-mentes (összetételben) 9
menza 69
mesekönyv 13
meszelő: meszellő 128
metódus 95
millenáris 139
millenium 68
mimik 124
miniszteriális 139
miroir 13
mobilizál 20
modus (igemód) 95
momentán 105
momentum 143
monstre 81
mozi-nevek 167
multán 22
mulva 22
muzeális 140
nap mint nap 60
napernyő 7
naturál- (összetételekben) 107
nehéz 17
Nékám Lajos 1, 27, 75, 163
nemek megkülön-

VII.

- böztetése 41
 nemző (genitivus) 5
 netz 12
 neutralitás 68
 nevező (nominativus) 5
 nevező (denominator) 7
 névutó szórendje 16, 38, 49
 névutó elhagyása 152
 -nok, -nök 164
 nominalis (névszó) 95
 nominativus (nevező) 5
 nosztrifikálás 69
 nő — né 41
 nőstényítés 6, 42,
 nőstényszarvas 164
 növénynevek (fordítások idegenből) 6
 numerator (számláló) 7
 nyárspolgár 7
 nyelv 8
 nyelvművelés aziskolában 158
 Nyelvművelő Füzetek 166
 nyelvünk elszigeteltsége 30
 nyelvünk nehézsége 31
 nyelvünk pontatlansága 31
 nyelvünk csiszolatlansága 32
 nyelvtani műszók 5
 nyelvtani nem 40
 objektivitás 68
 ódondász 82
 ondolálás 11
 orsó 12
 orvosi szaknyelv 89
 öreg 22
 őriz (szobát, ágyat) 19
 örökkéig 167
 ősbemutató 10
 összetételek 6, 9, 13, 70, 107, 144
 összkomfortos 166
 özés 87
 pályaudvar 7
 pankreasz 90
 parlagon hever 84
 parti 62
 partner 110
 patika 18
 pertli 12
 pité 61
 plakát 104
 pokolkö 90
 pongyola fogalmazás 151, 161
 Pormaniczky-, Pormeniczky-utca 166
 posztulátum 73
 precizíroz 105
 premier 112
 preventív 20
 prima 13
 primőr 153
 priusz 153
 probléma 74, 112
 problematív 137
 prófétikus 140
 profil 142
 prohibíció 144
 prosztata 90
 protekció 73
 pszichológia 95
 racionalizál, racionalizálás 23, 69
 radius 7, 8
 ragos szavak továbbképzése 156
 ragtalan határozó 127
 ragtalan tárgy 64
 rayé 13
 reál- (összetételekben) 107
 rece 12
 recenzus 137
 redukció 69, 73
 referens, referátus 131
 reggély 82
 régi 22
 reklám-magyarság 17
 reláció 68, 146
 relief 51, 145
 rendhagyóságok a nyelvben 32
 reorganizáció 20
 reszelő: reszellő 129
 reuma, reumatizmus 90
 revízió és származékai 72, 73, 74, 109, 129
 rezsiköltség 20
 rugby 167
 sebes 8
 semmisség: semmisség 21
 sí: síel, síz stb. 116
 sítelen (= trolleybusz) 121, 167
 slafrok 12
 sóre 164
 sórpalack 13
 speciális 73
 spektrum 95
 spektrumanalízis 95
 spontán 105
 sporadikus, sporadice 71
 spulni 12
 stabilitás, stabilizál 73
 statárium (és származékai) 69, 129
 strand 104, 111
 -stul, -stül 51
 sugár (radius) 7
 súlyos 17

VIII.

- suszter 145
 Sylvester J. műszó-
 fordításai 5
 szálloda 88
 számlaga 84
 számbeli egyezés 44
 számláló (numera-
 tor) 7
 szarkofág 99
 szarvas 164
 -szegény (összetéte-
 lekben) 9
 szegfű 6
 szegő (secans) 6
 szelekció (és szár-
 mazékai) 73, 130
 szemben 59
 szemeszter 142
 szempont 7
 szénlapát 13
 széptan 8
 szezon 143
 szézsúr 61
 szimbolum 105
 szimpátia 68, 142
 színház 8
 színekép 95
 színvak 7
 Szinyei-Mersel-ut-
 ca 166
 szisztéma 95
 szociál- (összetéte-
 lekben) 107
 szóképzés ragos
 alakból 156
 szókinszünk pusz-
 tulása 12, 27, 51,
 61, 65, 89, 129
 szókönyv 7
 szólista (egyeséne-
 kes) 122, 163
 szomorújáték 8
 szórendi szabadság
 39
 szótfogadó 168
 szörnyet hal 88
 szigmatizál 72
 Szuecz 147
 tábesz 90
 tangens (érdeklő) 6
 tárgy jelöletlensé-
 ge 64
 tárgyas igealakok
 79, 160
 teakanna 13
 telivér 7
 -teljes (összetéte-
 lekben) 9
 tempus (= igeidő)
 95
 tennisz, tenniszezni
 167
 tényleg 87
 térít 54
 térkép 8
 termál- (összetéte-
 lekben) 108
 természetjáró (= tu-
 rista) 121, 167
 természetjárás (=
 turistaság) 121,
 167
 természetrajz 8
 textil- (összetéte-
 lekben) 108
 tinóborjú 164
 Tisza I. gróf a
 wienezésről 15
 toilett 20
 tolni (= tolni) 85
 tollkés 7, 58
 többesszám 43, 50
 többkivitel (addi-
 tionalis export)
 166
 tradíció 71, 142
 transzverzális (út)
 68
 trolleybusz (= sín-
 telen) 121, 167
 tuberkolózis 90
 tulajdonnév 5
 turista (= termé-
 szetjáró) 121, 167
 turistaság (= ter-
 mészetjárás) 121,
 167
 udvar 8
 úgy — mint 160
 újság (= primőr)
 153
 unszimpatikus 68
 után hibás haszná-
 lata 168
 ül 8
 -va, -ve van, —
 86, 160
 vádoló (accusati-
 vus) 5
 várható időjárás 18
 vekker 104
 vendéghaj 8
 vendéglő 88
 verbaj 90
 verbális (= igei) 95
 verbunkos (= ver-
 bunkos) 86
 vett (értésítés) 85
 vígjáték 8
 viszozoz 7
 visszaadni (látoga-
 tást) 24
 vízesés 11
 vízum 110
 vocativus (hívó) 5
 vokalikus 95
 vonatkozó névmá-
 sok hibás haszná-
 lata 85
 volumen 20
 Wien-Bécs 14, 118
 Zolnay Ödön: Fo-
 galmazzunk ma-
 gyarosan 62
 zuhatag 11
 zsebóra 7

MAGYAROSAN

NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

Van-e szükség nyelvművelésünk irányítására ?

III.

d) A befogadott idegen szó csakhamar egész rokon-ságát is magával hozza nyelvünkbe. Erre a következő példákat idézhetem. A *legmagasabb* áraknak *maximális* árra való fordítása maga után vonta az *ármegállapítás*-nak és *ármegszabás*nak *maximálás*ra keresztelését. A di-vatossá lett *adminisztrációnak* („ügykezelés“, „ügyvi-tel“, illetőleg „közigazgatás“ helyett) következményei lettek az *adminisztracionális* költségek, az *adminisztratív* intézkedések („ügyviteli, ügykezelési“ helyett) és a kitűnő *adminisztrátorok*. A háborús *konjunktúra* meg-hozta a maga tömérdek *konjunkturális* hasznát. A *rög-tönítélő bíróság* és a *rögtönbíráskodás* deákos szavával, a *statáriummal* együtt jár a *statáriális* bíróság is. A *békefölvizsgálás*, illetőleg *békemódosítás* helyett föl-kapott *revíziót* nyomon követték a *revizionális* törekvé-sek, a *revizionista* és *antirevizionista* tüntetések (bocsá-nat, nem jár rá a tollam a magyarosabb *demonstrá-ciókra*), „az *antirevizíós* nagygyűlés“ (BH. 1932 XI. 27, 3. l.),¹ „*prorevizíós* és *antirevizíós* tábor“ (uo. 1930 XII.

¹ Pedig ua. közleményben valamivel magyarabbul *revi-zióellenes*-t is olvashattunk.

13, 3. l., polit. beszédben), sőt a még deákosabb „*anti-revizionális* blokk“ (uo. 1934 III. 15, 5. l.) kifejezések. A legújabban fölmerült *szelekció* elve meghozta a „*szelektív* eljárás“-t (BH. 1934 III. 4, 2. l. vc.), a „*szelektálás*át a fiatalságnak“ (uo. 1932 X. 29), sőt a „*kontraszelekció* elvé“-t is (az előbb idézett vc.-ben, mind a három a politikai élet mezejéről; kedvem volna rámondani a *rekontraszelekciót* is), stb. stb. Holott, ha magyar szókkal kezdtük volna, vagy nem kaptunk volna föl deák szókat, magyar szavaink alakultak volna tovább és hajtottak volna újabb, *eredeti* származékokat.

e) Arra is számos példánk van, hogy nyelvalkotó tehetségünket eredeti kifejezések kigondolása helyett szükségtelen latin szók képzésére fordítjuk, nem egyszer korcs és barbár módon. Íme néhány válogatott példány a hasonlók nagy számából:

α) Szeretünk latin eredetű és *-ál* képzővel magyarosított igéink mellé olyan *-atio* képzős főneveket alkotni, aminők magukból a latin igékből a latin nyelv törvényei szerint lehetetlenek volnának. Pl.: „Az *abszorbeáció* belső mivoltáról való úttörő megállapításait [egy természettudósnak] ... feszült figyelemmel hallgatta az előkelő közönség“ (BH. 1933 II. 5, 15. l.; a latinban az *absorbeo*-nak csak *absorbitio* és *absorptio* származéka van; ez utóbbi megvan pl. Bartal Glossariumában). „Ily dolog itt is teremhet, kivételesen, különös eset vagy alkalom *produkációjából*“ (BH. 1908 XII. 20 tc.; a latinban *produco*-ból csak *productio* lehetséges). „Új *rekviráció*“ (uo. 1916 XI. 19, 3. l.; a latin *requiro* igének *requisitio* a főnévi hajtása, és az idézett helyen valamivel följebb valóban *rekvizíció* és az elvárt helyes magyar képzéssel *rekvirálás* volt olvasható). Furcsább a következő szógyártás: „A propaganda két irányú: állító és *refüzációs* propaganda“ (BH. 1929 I. 23, 6. l., egy tudósunk nyilvános előadásában, ha ugyan a szó nem a laptudósító elméjének a szüleménye). Ez utóbbi a francia *refuser*

igére, illetőleg ennek német *refüsieren* átídomítására vezethető vissza, amelyet mi természetesen *refüzál*-lá formáltunk, s ehhez aztán a deákoskodó nyelvérzék a *praedicare* — *prédikál* — *prédikáció* (= lat. *praedicatio*); *creare* — *kreál* — *kreáció* (= lat. *creatio*) minták után megalkotta a maga *refüzáció*-ját, noha ez latin szónak merőben korcs (ü-je nincs a latinnak), franciának pedig egészen szokatlan (Littré-Beaujeannak 1929-i 6. kiadása legalább nem ismer *refusation* főnevet); a közvetlenül latinból való *abszorbeál*, *produkál* és *rekvirál* igék mellé támadt *abszorbeáció*, *produkáció* és *rekviráció* főneveknek a származása is hasonló módon magyarázható.

β) A latin *-atus* képzővel is alkottunk két új szót: az *agráriátus*-t és a csudálatosabb *referátus*-t: „Nem osztálygyűlöletet és egyoldalúságot óhajtó rövidlátás a magyar *agráriátus* eszménye“ (BH. 1931 XI. 5, 5. l., a divatos *agrárius* szó mellé). És: „A felvidéki papság a pozsonyi iskolaügyi *referátustól* utasítást kapott“ (BH. 1929 VIII. 25, 12. l., prágai híradásból). „A pozsonyi iskolaügyi *referátus* megtiltotta, hogy a tanulóifjúság megjelenhessék a... Kör... előadásain“ (uo. 1931 I. 23, 9. l.). „Iskolaügyi *referátus*“ (uo. III. 6, 2. l., prágai híradásban háromszor is). Ez nyilván '*referensi* (magyarul: *előadói*) hivatalt' akar jelenteni, és a *rektorátus*, *dékánátus*-félék mintájára készült, noha sem a franciában, sem a németben nem találom eredetijét, mint ahogy például a francia-német *generalat* és a francia *mandarinat*-ból vannak átlatinositva a következők: „Bár *abszolute* igen kevesen vannak a *generalatusban*, *relative* igen sokan vannak ...koszorus hadvezéreink között“ (BH. 1917 IX. 8, vc., egyúttal szép példa a fölösleges deák szók halmozására is). „A *mandarinátus*, a bürokrácia mindig olyan időkben nőtt nagyra, amikor“ stb. (uo. 1933 IV. 1, vc.). Az előbbit *tábornoki kar*-ral lehetett volna kifejezni, az utóbbit pedig *hivatalnokuralom*-mal, *hivatalszellem*-mel, vagy legalább is — deákos szóalko-

tás nélkül — *mandarin-uralom*-mal, *mandarin-szellem*-mel tehetjük volna magyarabbá.

γ) Kedveltek a latin *-itas* képzővel gyártott főnevek is, minők: „Gratulált kitünő *médiunitásához*“ (Harsányi Kálmán: A kristálynézők, 2. kiad. 240. l., e h. *médiumság* v. *médiumi képesség*). „Az Ur Jézus médiumi arcképe... Gabányi László *médiunitásával* rajzolta és Gabányi Árpád *médiunitásával* festette Giorgione Barbarelli“ (BH. 1929 XII. 25, 21. l., e h.: *médiumság* v. *médiumként működés*). „A nevét világszerte ismerik — a *mediunitás* terén“ (BH. 1930 V. 14, 8. l.). „A gyermek *muzsikalitásának* fejlődése“ (egy budapesti zenetanár előadásának címe volt, BH. 1922 II. 19, 10. l.; elismeréssel jegyzem meg, hogy a lap maga ezt a címet adta a róla szóló közleményének: „előadás a gyermek *zenei érzékének* fejlődéséről“; *zenei tehetséget* is mondhatunk a szükségtelen latin szógyártás helyett). „Mennyi nevetséges *primitivitást* lehetett volna elkerülni“ (uo. 1931 II. 15, egy államférfi írta vezércikkben; ha már a *kezdetlegesség* vagy egyéb magyarul gondolt jelző nem tetszik, legalább *primitívtséget* írhatnánk ilyenkor). „Lenyügöző *szuggesztivitással*“ (mintáz meg a színész valamely szerepet egy színi bíráló szerint, „Dunántúl“ 1927 máj. 1-i sz., 8. l.; *sugalló erőt*, *sugalló képességet* mondhattunk volna helyette, ha az eredeti kifejezéseket már eleve nem tartanók értéktelenebbnek). Az efféle szükségtelen latin szógyártások reám némelykor a nagyképűítés benyomását (bocsánat: *impresszióját*) teszik.

δ) A seregestül terjedő *-alis*, *-aris* képzős latin szók mintájára sok új hasonlót alkotunk, mégpedig nemesak latin szókból, hanem újabb nyelveknek fölöslegesen átvett szavai mellé is. Íme: „*Bacilláris* fertőzés“ (fiatal budapesti orvostól hallottam, e h. *bacillusos*). „A *bakteriális* husfertőzésen alapuló megbetegedés“ (Ujság, kozlovári lap, 1918 III. 3, 5. l.). „*Bakteriális* fertőzés“ („Dunántúl“ 1929 I. 6, 7. l., e h.: *baktériumos*). „A ko-

ponya *bazális* fölüllete“ (természettudományi előadásból, a már magában véve is fölösleges *bázis* szóból gyártva, alkalmasint e h.: a koponyaalap fölüllete). „Beruházási célokra fordítottuk [az összeget], tehát nem *budgetáris* célokra“ (BH. 1929 X. 18, 1. l., miniszteri nyilatkozatból). „Egyéb *budgetáris* és gazdasági intézkedések“ (uo. 1933 I. 18., 5. l., politikai beszédből; „... amit [helyeztet] bármelyik ország *büdzsetáris* helyzetével szembeállíthatunk“ (uo. X. 1, vc.; e h.: *költségvetési* célok, intézkedések stb.). „*Interminiszteriális* bizottság“ (uo. 1924 VI. 27, 5. l.). „Cassel javaslata az *intervalutáris* árfolyamnak a különböző országok árszínvonalának megfelelő szabályozására“ (uo. 1922 V. 3, 12. l.; az előbbi *minisztériumközi*-vel, az utóbbit *valutaközi*-vel fejezhetjük volna ki a *nemzetközi* szó mintájára, ha ugyan hivatkozhatunk még erre, hiszen ezt is mellőzni szoktuk az *internacionális* kedvéért). „*Inzolvenciális* állapotba jutott“ (BH. 1927 IV. 29, 13. l., e h.: *fizetéseképtelen*(ség); a német *Insolvenz*-ből továbbképezve). „*Moratoriális* intézkedés“ (BH. 1921 XI. 16, 10. l., a *haladék* helyett fölkapott *moratórium* mellé alkottuk meg nyomban, e h.: *haladéki* vagy legalább *moratóriumos*, *moratórium*i). „Egyre kiegyenlítésre törekszik [az élet], mert csak ez úton érheti el... *optimális* alakját“ (Francé „Az élet könyve“ c. művének fordításában, 59. l., stb.). „*Optimálisan* megfelel e történéés lényegének“ (uo. 67. l.; egyszerűen e helyett: *legjobb*, illetőleg *legjobban*; talán a német eredeti után, de mindenesetre a *maximális* mintájára, amely viszont a német találmányú *maximal*-nak¹ latinósítása nálunk). A *fölülvizsgálás*, illetőleg *módosítás* helyett magyartalanul divatba hozott *revízió* (l. fentebb) mellé megcsináltuk mindjárt a szintén deákos *revizionális* származékot: „sikerült befejezni a ... kereskedelmi szerződés *revizionális* tárgyalásait“ (BH. 1928

¹ L. Schulz—Basler: Deutsches Fremdwörterbuch II, 91.

XII. 5, 4. l.); „Magyarország *reviz[i]onális* kérdését [szerencsére nem: problémáját] ... megoldjuk“ (uo. 1932 XI. 23, 2. l., mind a két hely miniszter beszédéből).¹ Az olasz *scirócco* szóból egy orvos cikkében ezt a melléknevet olvastam: „*sirokkális* időben“ (BH. 1926 IV. 25, 20. l., e h.: *sirokkós*, ha már a *déliszeles* időt nem tűrhetjük).² A szintén olaszból való *tarifa* mellé *tarifális* melléknevet gyártottunk: „az Ausztriával fennálló *tarifális* viszonyt még jobban kimélyítsék“ (Az Est 1918 VII. 9, 3. l.); „forgalmi és *tarifális* intézkedésekkel“ stb. (BH. 1920 XII. 7, 2. l.; pedig tudjuk a jó magyar kifejezést is: „*díjszabási* intézkedések“ uo. 1930 V. 4, 27. l. stb.). De ki győzné, versbe szedni valamennyit! Ha a latin szógyártás terén sokáig így haladunk, megérhetjük, hogy palackjainkat parafális dugókkal látjuk el majd, és halottjainkat diófális koporsókban fogjuk eltemetni.

ε) latin szóalkotásainknak az előbbi pontok kiemelt adatain kívül egyéb furcsa és koresszülött eredményeik is vannak. Hadd említsem meg a következőket. Közismeretű latin szóalkotásunk az *abnormális*, amely úgy látszik minálunk termett az *abnormis*-nak a *normális*-sal, mint ellentétével való keresztezéséből.³ A Nyelvőr (LXI, 96) idézi a Pesti Naplónak egy ilyen mondatát: „Az egészhez nem kell más — mondja a *danguváns* —, csak egy éves vasuti bérlet“ (a hírlapíró a helyett, hogy a népnyelvi és egyébként szerb eredetű igéből egyszerűen *danguváló* (tkp. a. m. henylő, lebzselő) igenevet

¹⁻² A magyarországi latinságban megvolt ugyan a *revisionales* (t. i. litterae) műszó és a *sirocalis* (a. m. déli) melléknév, idézeteink deák szavai azonban mai alkotások.

³ Kelemen Béla Kézi Szótárának 3. kiadása az *abnormal* alakot is fölveszi ugyan a német-magyar részbe és a *rendel- lenes* alatt is, forrásául azonban bizonyára csak a hazai németiség szolgálhatott, ahová a szóalak a magyar beszédből került, mert külföldi német szótárak ilyen alakú latin jövevényszót tudtommal nem ismernek.

alkotott volna, előkelőbbnek tartotta, hogy a divatos *repräsentál* — *repräsentáns* szópárok mintájára latin képzős származékot gyártson). Országgyűlési beszédből való a következő mondat: „Egy *deficitárius* budgetet [értsd: költségvetést] másképpen... kell rendbehozni“ (BH. 1932 V. 5, 2. l.). Egy politikai beszéd közlésében ezt olvassuk: „Amíg a pengő értékelésében a külföldön esetleg újabb *depressziáció* nem következne be“ stb. (BH. 1933 I. 18, 5. l.; mintha az értékesökkenés anyagi és lelki mozzanatának összekapcsolása mutatkoznék ebben a szóalakban, hiszen a pénz és vagyon aláértékelése, *depretiatio*ja, franciául *dépréciation*-ja bizony-bizony a legtöbb emberben csakugyan lelki *depresszió*val szokott járni). Már Simonyi megrotta a hírlapjainkban olykor előfordult ilyen kifejezés-módot, hogy ő felsége kormánya egy-egy konzulnak megadja az *exequatur*át (Nyr. XXXVI, 235; a szó tulajdonképpen latin fölszólító alak, eredeti helyesírása szerint: *exsequatur*, és azt teszi: hajtassék végre, vagyis: hadd gyakorolja az illető a jogot; a franciában *exequatur* írásmódja jött divatba, amely a németbe is átment, és a mi diplomáciai kifejezéseink közé is bejutott; a latin szempontból képtelen *exequatura* főnevet mi gyártottuk a német *Kultur*, *Klaviatur*-féle szóknak a latin *culturá*-val, illetőleg a nálunk deákos végződést kapott *klaviaturá*-val való szembenállása következtében).¹ Vezércikkben találtam ezt: „Ennek az elemnek [nemzet-elemnek] *expanziciójától* [!] tehát méltán lehet várni a magyarságnak is ... hatalmas kifejlődését“ (BH. 1916 V. 31; milyen egyszerű lett volna e helyett a képtelen szócsinálmány helyett *terjeszkedést* írni!). Ugyancsak vezércikkből való a következő adat is: „Rám nézve csak

¹ A német *Klaviatur* maga valóban egy ilyen új-latin szóképzésre, a *clavis*-ből alkotott *claviatura*-ra vezethető vissza (l. Schulz: Deutsch. Fremdwörterb.).

egyért [fontos a nemzetgyűlés meghosszabbítása]: hogy mentül hamarabb és *expeditikusabb* munkával megszavazza Hegedüs Lóránt javaslatait“ (BH. 1921 II. 12, nyilván e h.: gyorsabbkezü; a franciában van *expéditif*, illetőleg nőnemben *expéditive* melléknév, amelyet a németek *expeditiv* alakban utánoznak; az idézetbeli szóval mi gazdagítottuk az újlatin szókincset). Német anyanyelvű magyar katonatiszt ajkáról többször hallottam ezt a szóalakot: *immorálikus* (e h.: erkölcsbe ütköző), amely máris terjedni kezd a társaságában; nyilván a német *moralisch* szónak átlatinosítása ez, ilyen német-magyar szóhasználatok párjainak mintájára, mint: ném. *logisch*, *praktisch* — magy. *logikus*, *praktikus*, noha ezekben a német szókban eredeti *-isch* képzővel van a latin *-icus* végződés pótolva, míg *-icus* képzős *moralicus*, *immoralicus*-féle szóalakok magában a latin nyelvben nincsenek. Hírlapi cikkből jegyeztem ki ezt: „Lassan [értsd: lassanként] eljutunk oda, hogy minden érdemes dolog, végül tán az *impressziumon* kívül (hogy tudniillik nyomatták Budapesten) minden egyéb is csak németül fog e folyóiratokban íródni“ (BH. 1916 VII. 13, 4. l., amint látjuk, a cikkíró kénytelen mindjárt értelmezni is a maga merész szóalkotását). Simonyi idézte a főt említett helyen, mégpedig egy irodalomtudósunk cikkéből, az *exequaturá*-nak ezt a szóalkotásbeli párját is: „kézirátát az *imprimaturával* ellátta“, holott a német *Imprimatur* szó nem olyan szabású főnév, mint a *Kultur* (= lat. *cultura*), *Figur* (= lat. *figura*) stb.-félék, hanem egyszerűen főnévként való használata a latin *imprimatur* (a. m. kinyomandó) fölszólító alaknak. Már a múlt század vége felé fölbukkant nálunk az *inferioris* szó, a latin *inferior*-nak valószínűleg francia-latin szómegfelelések (fr. *horrible* — lat. *horribilis*, tehát fr. *inférieur* — lat. *inferioris*!) mintájára való eltorzítása,¹

¹ L. Nyr. XXV, 37; LVII, 125.

amely azután is divatban maradt, pl.: „mindenáron ilyen vagy olyan miniszter akar lenni s aztán be kell érnie egy *inferiorisabb* tárcával“ (BH. 1917 VII. 5, 1. l., e h.: kisebb fontosságú, stb.). Ilyet is olvastam már: „Ébredjen [a nemzetgyűlés] szent kötelessége tudatára és emelje kicsinyes pártszempontok fölé az *integritás*![!] Magyarország érdekét“ (BH. 1921 VIII. 23, 4. l., egy népgyűlési határozat közlésében; a fölséges nép szava volt-e ez?). Valamint ilyet is: „*Konzorcionális*![!] alapon társulatot alakítottak“ (BH. 1933 VIII. 25, 9. l.; mit szólnak ehhez a gimnázionális latin-tanárok?). Hasonló ezekhez egyik fogyatékos magyarságú írónknál: „*Konvenitásból*![!] Lottynak nevezték [a szobalányt], nehogy két Róza legyen a házban“ (Szomory Dezső: Az isteni kert, 3. kiad. 42. l.; elszomorytó dolog, hogy ennek a névadásnak az okát magyar szóval nem lehetett kifejezni). Műtörténészeink műveiben, amint már Zlinszky Aladár (MNy. XIII, 16) joggal megróttá, ilyen furcsa szóalakokat találunk: *ornamens*, *postamens*; a német *Ornament* és *Postament* szókat ugyanis (amelyek latin, illetőleg középlatin *ornamentum*, *postamentum*-ra mennek vissza) az *Assistent*, *Dirigent*-féle német szók latin megfelelőinek, az *assistens*, *dirigens*-nek mintájára *-ens* végűekké alakították át, a helyett hogy megmaradtak volna a magunk *díszítménye* és *talapzata* mellett. Folyóiratban olvastam ezt: „Lírája nem érez idegenséget életünk egyetlen *problematív* jelenségével szemben sem“ (Magyar Szemle VI, 111; Cicero szelleme némi idegenkedést érezne ezzel a szóalkotással szemben). Befejezésül még egy példa: „A dumának a békeajánlatot elutasító határozata az orosz népben a legnagyobb *recensust* kellette“ (BH. 1916 XII. 20, 7. l.). „Nagy *recenzust* kellett“ (BH. 1929 V. 18, 2. l., és betűszerint így uo. VIII. 29, 6. l.; az effélék ha *visszatetszést* nem is, de némi *resensust* mindenesetre kelthetnek sok nyájas olvasóban).

Mint nyelvész ezeket az adatokat latin eredetű kép-

zöink tenyészetének érdekes példáiul könyvelhetném el,¹ mégis mint nyelvművelő, akinek folyton nyelvünk *eredeti sajátosságainak* és ezzel együtt *eredeti szókincsének* megőrzése és fejlesztése lebeg szemem előtt, azt kérdem: szükségünk van-e nekünk arra, hogy az eredeti szóalkotás biztosabb talaját elhagyva, egy *holt* nyelv ingoványaira tévedjünk, és olyan latin szóalakokat gyártsunk, amelyeket a hozzáértők fejcsóváló megütközéssel fogadhatnak, talán meg is mosolyognak? A latin nyelvnek nincs szüksége rájuk, de nincs a magyarnak sem.

f) A magyarul gondolkodás hiánya vagy fogyatékossága mutatkozik az előbbi pont jelenségein kívül abban is, hogy az akár szükséges, akár szükségtelen idegen szóból nem igyekszünk *eredeti képzővel* alkotni származékokat, hanem e helyett latin képzővel újabb idegen szót formálunk, vagy pedig készen átvesszük az idegen szónak a hajtásait is. Ha már ugyanis *gimnázium*, *jubileum*, *millénium*, *miniszter* és *minisztérium*, *múzeum* stb. nélkül el nem lehetünk, legalább melléknévül *gimnáziumi-t*, *jubileumi-t* vagy *jubileumos-t*, *milléniumi-t*, *miniszteri-t* vagy *minisztériumi-t*, *múzeumi-t* stb. mondhatnánk, s ezekkel is elkerülhetnénk egy-egy igazán szükségtelen idegen elemet. E helyett mégis ilyesmiket hallunk és olvasunk: „az egyetem fizikai [*természettani-t* már nem mondhatnánk?] intézetének nagy *amfiteatrális* előadóterme zsúfolásig megtelt“ (BH. 1931 XI. 18, 4. l., e h.: *amfiteátrumszerű*, ha már a *színkörszerű-t* nem kedveljük); „*bacilláris* fertőzés“, „*bakteriális* fertőzés“ (idézve föntebb az e) pont δ) szakasza alatt, ezek h.: *bacillusos*, *baktériumos*); „a nemzet *banderiális* hódolatánál jelen akart lenni“ (BH. 1931 I. 18, 7. l., e h.: *bandériumos*); „a felszívódás *fizikális* folyamata [a szervezetben] meg van zavarva“ (Szöllősy Lajos: A

¹ Vö. Gyalmos Jánosnak „Latin eredetű képzőink“ c. cikkét, MNy. XXIX, 221., 280. l.

táplálkozás, 68. l., e h.: *fizikai*, ha már itt a *természet-tani* szót nem tarjuk alkalmasnak); „az amerikai kormány még most is vonakodik *formális* szövetséget kötni“ (BH. 1917 IV. 13, 5. l., e h.: *formaszerű*, amit egyébként pár sorral tovább a közlemény is mond); „az ötödik osztálytól felfelé a középiskolák három irányba ágazódnak el: *gimnázialis*, *reálgimnázialis* és *reális studiumok* irányába“ (BH. 1933 XII. 31, 2. l., félhivatalos közleményben, egyúttal valóságos *iskolapéldájául* az idegen szók torlódásának, e h.: gimnáziumi, reálgimnáziumi és reáliskolai tanulmányok); „*jubiláris* közgyűlés“ (BH. 1916 V. 3, vc.); „*jubiláris* alapítvány“ (uo. XII. 20, 10. l.; örömmel jegyzem ide a következő magyaros helyettesítését: „ezt a nevezetes évfordulót a Társaság nagy-szabásu *jubileumi* üléssel ünnepli meg“ uo. 1927 I. 1, 21. l.; „előkészületek a Szent Imre *jubileumi* évre“ uo. 1929 XI. 5, 6. l. stb.; mi gátol meg abban, hogy mindig így ne mondjuk?); „*kérjük* felállítandó *kamarális* szervez-tünk elismerését“ (uo. 1918 XII. 6, a körjegyzők emlékiratában, e h.: *kamarai*); „*katasztrális* hold“ helyett magyarabb volna „*kataszteri* hold“, amint nagy ritkán olvashatni is, mint pl.: „ugyanilyen célból vettek el két-millió *kataszteri* holdat a magyaroktól“ (uo. 1929 XII. 13, 3. l.); „*katasztrofális* áresés“ helyett (BH. 1930 X. 10, 1. l. stb.) magyarabb a *katasztrófaszerű*; „*kategoriális* el-különödés“ (Danubia-féle Tudományos Gyűjtemény 16. sz. 42. l., e h.: *kategóriabeli*, ha már *szófajbéli*-t átallunk mondani, ami itt éppen alkalmas volna); „*millenáris* emlékmű“ (Uj Idők 1932 X. 9, 451. l.); „*millenáris* sport-pálya“ (1931-iki sporthirdetésben, stb., e h.: *milléniumi*, ha már az *ezredévi*-t kicsinyeljük); „szándékszik-e [a miniszter] a közkereseti társaságban résztvevő *minisz-teriális* tisztviselőket innen kiléptetni“ (BH. 1920 III. 23, 3. l.); „*miniszteriális* bizottság az adósérelmek orvos-lására“ (uo. 1926 X. 6, 2. l., közleménycím; magában a közleményben aztán magyarul: „*minisztériumi* bizott-

ság“); „*miniszteriális* iratanyag“ (uo. 1929 I. 18, 9. l.); „*miniszteriális* kinevezések“ (uo. 1930 VII. 20, 15. l.) stb.; „*muzeális* értékű tárgyak“ (Kolozsvári Hírlap 1916 XII. 21, 2. l.); „könyvtári, levéltári és *muzeális* kérdésekben“ (BH. 1922 VII. 27, 7. l., két ízben is, egy törvényjavaslatban); „a stockholmi magyar kiállításon két *muzeális* vásárlás is történt, az állami múzeum számára“ (uo. 1928 XII. 2, 19. l.; itt az utána vetett megjegyzés fölöslegessé is teszi a deákos melléknevet); „semmiféle *parlamentáris* képviselte nincs“ (uo. 1922 IX. 3, 2. l.; a közleménycímbe magyarul: „1,200000 ember *parlamenti* képviselőt nélkül“) stb.; „erkélyes különszobák *szanatoriális* ellátással“ (uo. 1930 XI. 4, 10. l., hirdetésben, e h.: *szanatóriumi*, ha már a *gyógyintézet*-t megvetjük), stb. stb. Ilyenek más latin képzéssel ezek is: „mindenki *biblikus* szólamokat fűz szavai közé“ (Budapesti Szemle CLXIII, 374; pár sorral alább magyarul: „még udvarlásukba is beletéved egy-egy *bibliai* szólám“); „az ő *biblikus* történeteinek lüktető stílusában“ (BH. 1917 V. 10, 7. l.), stb.; „*drakonikus* intézkedések“ (uo. 1916 VI. 15, tartománygyűlési közleményben, e h.: *drákói*); „*dramatikus* jelenetet rögtönöznek“ (MNy. XXIII, 69, alább magyarul: „*drámai* jelenetéről“); „mit is mondott az *prófétikus* szavaiban“ (Hajdu Henrik: Pontoppidan „Szerencsés Péter“-ének fordításában II, 37); „kibökte *prófétikus* mondatát“ (uo. II, 63, e h.: *prófétai*, ha már a *jósszerű* nem tetszik), stb. stb. Ez utóbbiak nyilván német hatást mutatnak, és a *biblich*, *drakonisch*, *dramatisch*, *prophetisch* átdeákosításai a *logisch* — *logikus* stb. mintájára, mindenesetre logikus, de nem éppen magyarikus eljárással.

g) Az idegen szókhöz való nagy vonzódásunknak egyik megfigyelhető jelensége az is, hogy az azonos jelentésű, tehát voltaképpen egyértékű eredeti és idegen szók közül többnyire az idegent alkalmazzuk előbb, csak azután fordulunk a magyar kifejezéshez, s ami még saj-

nálatosabb, hogy gyakrabban élünk az idegen szóval, mintsem egyértékesével, a magyarral.

α Az idegen szó után a magyarra való egyszerű áttérés példái: „A kisantant szerződésének nincs *aggresszív* tendenciája“, (és valamivel alább:) „a kisantant-szerződés *támadó* jellegének igazolására“ stb. (BH. 1933 II. 26, 4. l.). „Rögtön kézzelfogható *akció* lett belőle“ (a megszólalásból, és alább:) „az ilyen *mozgalmak* kivitelének már megvan a kidolgozott útja“ (uo. 1934 II. 25, 9. l.). „A kormányzóné *segélyakciója*“ (rovatcím, s a rovat állandóan így kezdődik:) „Vitéz nagybányai Horthy Miklósné nyomorenyhító *mozgalmára* ... a következő adományok érkeztek“ (BH. pl. 1934 III. 9 stb.). „A katonatisztek *aktiválásának* új rendje“ (közleménycím, s a szövegben:) „*ténylegesítésük* határozott nyereséget jelent“ (Az Ujság 1918 II. 24, 9. l.). „Ez [a takarékoság hirdetése] ma *aktuálisabb*, mint tegnap volt, holnap pedig talán még égetőbben *időszerű* lesz, mint ma“ (BH. 1930 X. 31, vc.). „Lebrun első elnöki *aktusa*“ (cím, s a szövegben:) „egyik első elnöki *cselekménye* az lesz, hogy“ stb. (uo. 1932 V. 14, 7. l.). „Németország ragaszkodik a békeszerződésekre való *alludálásához*“ (cím, s a szövegben:) „Németország még sokszor fog *hivatkozni* a békeszerződésre“ (uo. V. 12, 3. l.). „Az *annexió* kérdésében az értekezlet kívánatosnak tartotta területek *átcsatolása* esetén a hovatartozandóság felett... népszavazással dönteni“ (uo. 1917 VII. 15, 12. l.). „Az *antikapitalista* irányzat“ (és ugyanazon beszédben alább:) „*tőkeellenes* ... hangulat“ (uo. 1932 IV. 16, 3. l.). „Fém-tárgyak *aukciója*“ (cím, s a szövegben:) „Az *árverés* ... pontban négy órakor kezdődik“ (uo. 1917 V. 6, 11. l.). „Ferenczy Károly *cedált* követelése“ (cím, s a szövegben:) „*ráengedményezte* 15.000 pengős követelését“ (uo. 1932 V. 15, 12. l.). „Az izlés *dekadenciája*“ (cím, s a szövegben:) „Az izlés *lesüllyedésében* keressük mi a hibát“ (uo. 1930 VI. 29, 9. l.). „Arlotta követ *dezsönét*

adott... A *villásreggeli*n számos magyar meghívott előkelőség vett részt“ (uo. 1932 VI. 17, 5. l.). „A háború *diszciplinája* mellett [az olasz király] megteremtette a béke *fegyelmét* is“ (uo. 1933 XI. 19, 3. l., politikai beszédben). „A cár holtteste a *leplombált*... koporsóból... eltűnt“ (uo. XI, 26, 12. l., s alább: „*leólmozott* koporsó“ volt olvasható), stb. stb. Ilyen példákkal a napisajtónak úgyszólván minden hasábján találkozhatunk. De nem ritkaság ez egyéb irodalmi termékekben sem, mint pl.: „Nem lehet a szót teljesen *izolálni*, mert a tökéletes *elszigetelés* meghazudtolná a szónak a mozgalmass emberi lélekből való eredetét“ (MNY. XXVI, 204). „Három productiv korszaka van [Aranynak], melyeket két hosszú *improductiv* kor választ el egymástól. Hogy költészetének ezekben a *terméketlen* szakaiban mennyire csak a saját lelkének disharmoniáját érezte“ stb. (Budapesti Szemle CXLV, 245). „Olyan kemény *profilja* van, mint a harapófogónak“ (Herczeg F.: Elbeszélések 175; hogy az eredeti szót még nem feledte el az író, kiderül később: „szabályos és bronzszínű *arcéllel*“ 227. l.). „A rövid laboratóriumi oktatást az egész téli *szemeszterre* ki kellett terjeszteni. Az 1827—28-iki téli *félévre* már októberben lefoglalták az összes helyeket“ (Kósa Miklós: Ostwald „Feltalálók, felfedezők, nagy emberek“ ford., 2. kiad. 194. l.). „A szó vándorlása egyik *szociális* csoportból a másikba“ (s a köv. bekezdésben:), „voltaképpen annyi szókészlet van, ahány *társadalmi* csoport“ (Danubia-féle Tudom. Gyűjtemény, 16. sz. 56. l.), stb. stb.

β) Több ízben is alkalmazzuk előbb az idegen szót, s csak azután visz rá a lelkünk az eredeti kifejezésre. Pl.: „Koránt sem szabad föltennünk, hogy a magyar nemzetben a lengyel *szimpátia* kihalt volna. A magyar, a ki minden elnyomott... nemzettel *szimpatizált*, *szimpatizál* ma is a lengyellel... Ezt a *rokonérzést* nem csökkentette az“ stb. (BH. 1916 IV. 8, vc.). „Az a szomorú korszak... százados *tradíció* folyománya volt... Szemé-

lyes ténye a szakítás volt az évszázados *tradícióval*. Elismeri, hogy... a *hagyományokkal* való szakítás mégis megtörtént“ (uo. 1917 I. 23, 3. l., országgy. beszédben). „Az állami tisztviselők *memoranduma*“ (közleménycím, s a szövegben:) „Az igazgatóválasztmány elhatározta, hogy a határozatokat *memorandumba* foglalja és azonnal megállapította a *memorandum* szövegét. Megbízta az elnököt azzal, hogy ezt a *memorandumot* juttassa el a miniszterelnökhöz“ (és csak 10 sorral alább szerénykedik elő a magyar szó:) „az *emlékiratban* foglaltak... minimumát adják a tisztviselők... kívánságainak“ (uo. 1917 IV. 20, 6. l.). Ugyanezen újság 1918 IV. 7-i számának 2. lapján, egy „Bécsi levél“ című cikkben 3-szor olvashatta az ember a *krízis-t*, s csak 4-edszerre ezt: „a mi *válságunk*“. (Talán csak Bécs volt az oka. Vö. a németben: *die Krise* és *die Krisis*.) Egy dékáni üdvözlő beszédből jegyeztem ki ezt: „Csak egy *momentumot* emelek ki... Mikszáthot pedig éppen azok a *momentumok* vonzották“ (s végre, 3-adszorra:) „mindig megragadta azokat a *mozzanatokat*“ (l. BH. 1926 XII. 24, 3. l.). Egy cikkben 5-ször egymásután *generációt* olvastam, s csak 6-odszorra szólalt meg a satnya magyar *nemzedék* (uo. 1931 III. 8, 5. l.). Egy másik cikkben két *generációt* egy *nemzedék* váltott föl, hogy helyét ismét a *generáció*-nak adja át (uo. 1932 II. 24, vc.). Egy vezércikk írója 7-szer egymás után használta a *liberalizmus* és *liberális* szókat, míg 8-adszorra föltámadhatott emlékében a Tiszakorszak *szabadelvűsége* (uo. III. 10). Egy másik vezércikk ezzel kezdődik: „A sportnak nincs *szezonja*“, pár sorral alább: „mégis a melegebb hónapok jelentik a *sportszezont*“, s csak a következő mondatban olvashatjuk: „a szabadtéri sport *idénye* megkezdődik (uo. 1934 II. 27). S hogy ne csupán hírlapból idézzek, a Pecz Vilmosról szóló akadémiai emlékbeszédben is például a 4. és 11. lapon *internationalis-t* találunk, s csak a 14. lapon

jut a szónoknak eszébe a magunk *nemzetközi* szava, stb. stb.

γ) Hogy a dédelgetett idegen szókat általában többször használjuk, mint saját lekicsinyelt eredeti kifejezéseinket, azt az előbbi két szakasz példáin kívül hadd bizonyítsák a következő, részben szembeszökőbb számarányokat is mutató adatok: Egy cikkben, amelynek címe: „A magyar kormány *memoranduma*“ stb., 3-szor élt az író a címbeli deák szóval, s csak 1-szer mondott *emlékirat*-ot (BH. 1929 IV. 17, 1. l.). Egy Amerikáról szóló rövid közleményben a *prohibició* szót, származékával, a *prohibiciós*-sal együtt 8-szor olvashattam, míg az *alkoholtilalom* szó egyszer, a színmagyar *szesztitalom* pedig, származékával, a *szesztitalmi*-val együtt csupán 3-szor fordult elő benne.¹ Egy *Tradíció* című cikkben ez a szükségtelen deák szó — két ízbeli *tradicionális* származékával együtt — összesen 25-ször szerepelt, míg a kevésbé tisztelt magyar *hagyomány* csak 14-szer (BH. 1934 II. 25, 8. l.). Egy politikusunknak „*Kultúrproblémáink és a gazdasági helyzet*“ című vezércikkében a *kultúra* szót 9-szer, a *kulturális*-t 8-szor, németes *kultúr*-előtagú összetett szót (aminő a címbeli is) 3-szor (összesen 20) találtam, míg a velük egyértékű magyar *műveltség* és *művelődés* egyenként 1-szer, a *közművelődési* pedig 3-szor (össz. 5) fordult elő; az arány tehát 4:1. A Turán című folyóirat 1922-i évfolyamának 58. lapján 2-szer olvashattam a turáni *variáns* szót, s csak egyszer a latin *változat*-ot. Mereskovszkij „Nagy Péter“ című regénye fordításának II. kötetében 5-ször (108. 109. 115. 117. és 120. l.) szerepel a cári *manifesztum*, s csak 2-szer (109. l.) a *kiáltvány*. Stb. stb.

Az ilyen példák, aminőket a mai irodalmi nyelvszakásban bárki százával megfigyelhet, nemcsak az idegen szókhoz való mértéktelen vonzódásunknak bizonyosságai,

¹ A forrást elfeledtem az adat mellé följegyezni.

hanem azt is igazolják, hogy fölhozott eredeti szavaink voltaképpen egyértékűek az előnyben részesített idegekkel, hiszen ha mást jelentenének, nem váltogathatnók őket emezekkel. Ha pedig az esetek egy részében jó nekünk a magyar szó, kérdezem: miért nem érjük be azzal, s miért cseréljük föl únos-úntalan az idegennel? Nem győzők ezen a nemzetietlen jelenségen eleget csodálkozni, és azt hiszem: nincs a világnak még egy művelt nemzete, amely annyi száz meg száz fogalom nevét váltogatná eredeti szavai mellett szükségtelen idegekkel, amely oly kevésbé ragaszkodnék saját eredeti szókincséhez, s amely oly közömbösen nézné ennek pusztulását, idegen szókkal való folytonos kicserélődését, mint a magyar teszi. Hiszen ez a divat szerintem éppen olyan, mint ha a nyelvművészet mesterei, a franciák német vagy angol szókkal váltogatnák a maguk eredeti szavait, olyan sűrűn, mint mi a föntebbi példák szerint cselekedszük, mert a mi finnugor nyelvünkben a latin szók s az újonnan fölkapott francia, német stb. szók is éppannyira kirínak, mint kirínának a német vagy az angol szók a francia nyelvből.

h) Ennek a sajnálatos nyelvdivatnak aztán természetes következménye, de egyúttal legelszomorítóbb betetőzése az, hogy az egyre jobban kedvelt idegen szók miatt a lekicsinyelt eredetiekről lassanként egészen megfeledkezünk. Erre a jelenségre eddig is több példát idéztem már, hogy pl. egyik írónk nem ismeri a *csiptetőt*, csak a *cvikkert* (Msn. I, 111); a másik csak *suszterről* tud, *cipésről* nem (uo. 112); a harmadik a *relief* kedvelése következtében a *domborművet* egészen elfeledte (uo. II, 99); a negyedik sohasem ír *láthatárt* vagy *látóhatárt*, hanem csak *horizontot* (uo.); egyikünknek nem jut már eszébe a *pszichológiai*nak a magyar neve (uo. 98); a másikunk előtt ismeretlen a *légsúlymérő* (uo.), stb. stb. Hadd toldjam meg ezeket még néhány adattal. Egy államférfi beszédében például következetesen *kri-*

zisekről, árkrízisről, nemzetközi krízisről stb. stb. esett a szó, s csak akkor lélegzettem föl, mikor a közlő lap a beszéd egyik szakaszának ilyen címet adott: „Küzdelem a világválság ellen” (BH. 1930 X. 21; hát — gondoltam — a világ mégis válságot él, csak mi, magyarok, meggyünk át kríziseken, köztük egy veszedelmes nyelvkrízisen is). Egy volt miniszterünk beszédében ugyanezt a divatos görög, illetőleg német szót (vö. föntebb, a g) pont β) szakasza alatt) 8-szor is olvashattam, a nélkül hogy a válság egyetlenegyszer előfordult volna benne (BH. 1932 II. 19, 1. l.). Egy vezércikkben állandóan garanciával találkoztam, a nélkül hogy a magyar kifejezések (*kezezség, szavatolás, biztosíték* stb.) egyszer is eszébe jutottak volna az írónak (uo. 1931 XI. 27). Egy hírlapi közleményben véges-végig villamosrelációról, autóbuszrelációról stb. volt szó; a viszonylat már eszébe sem jutott az írójának (uo. XI. 12, 6. l.). Ugyanabban a műfordításban, amely cipésről már nem tud (l. Msn. I, 112)), a tábornok helyett is következetesen generálist kellett olvasnom (I. k. 164. s köv. ll.). Egy eszményekkel foglalkozó könyvben e helyett a magyar szó helyett állandóan ideál-t és ideális-t olvashattam (Bárány Gerő: Útközben; ennyire elavult hát Kazinczyéknak ez a szóalkotása is már?). Stb. stb. Ezeket az alkalmi olvasmányaimból való idézéseket se tekintse senki gáncsnak egyes írók vagy szónokok ellen. Mint az általános irodalmi és társalgási nyelvszokás évtizedes megfigyelésének eredményét hoztam föl őket, tanúságtételül az idegen szók háttartalan kedvelése mellett, és azt mondom: mentül több cikkben és könyvben, és mentül többen feledkezünk így meg egy-egy szép magyar szavunkról, annál gyorsabban juttatjuk azt a kipusztulás szomorú sorsára. Ha van még bennünk a nyelvművelés terén hagyománytisztelet (félek, hogy csak tradíciókultuszt ismerünk már), meg kell mentenünk ezeket a veszni térő eredeti szavainkat.

12. Végül mint nyelvünk fejlődésére káros hatású

mozzanatot föl kell említenem azt a sajnálatos közösséget is, amit a nyelv ügye iránt a magyarosság utolsó nagy harcosának, Szarvas Gábornak elhúnyta óta tapasztalhattunk. Az ő sugalló lelkének és szózatosságnak elnémulását érezzük ezen a körülményen. Csak így érthető, hogy foggyatékos nyelvérzékű íróknak könyvei és cikkei minden nyelvi átvizsgálás nélkül láthattak az utóbbi időben napvilágot. Erre példákat csak nemrég mutattam be egy újabban megjelent regényfordításból (l. Msn. II, 31), de meg kell most toldanom régebbi kiadványok hasonló helyeivel.

a) Mahler Ede „Ókori Egyiptom“ című munkájában (Budapest, 1909.) lépten-nyomon ilyen magyartalanságokkal és nyelvhibákkal találkozunk: „*Annyira* át van hatva [Herodotos elbeszélése] mysticismussal és a tolmácsok hazug fecsegéseivel, *semhogy* belőlük történeti tényekre és igazságokra lehetne következtetni“ (3—4. l.). „Egy felirat van bevésve [a sziklasírba], *a mely* utolsó sorai fokozott mértékben hívják fel tudományos érdeklődésünket“ (46. l., e h.: amelynek). „*Szueczi* földszoros“ (58. és 60. l.); „*a szueczi* völgyoszoroson át“ (59. l.; németes ejtés, mert a magyar *Szuez*-t ír és mond). „Az egyiptomiak nyelve *semmiképen* származtatható vagy vezethető le az Afrika belsejében levő nyelvcsaládoktól“ (61. l.). „Ebből származott *bizonnyt* a hebraeusok használta »Fárao« név is“ (86. l., e h.: bizonyára v. bizonynyal). „Három, sőt négy asszony is közös háztartásban élt *ugyanazon a munkással*“ (121. l.). „Egy egész serege volt azon lényeknek, kik a »legmagasabbnak« *lettek elismerve*“ (176. l.; ilyen németes igealak többször található a könyvben, pl. a 181. 182. stb. ll.). „Egy ősidőben, *a melybe*[n] még a sumír is *egy* élő nyelv volt, sőt a mely mellett a sémi *egy* oly formában létezett, a mely“ stb. (216. l.; a határozatlan névelőnek ez a németes használata még többször is bántja az olvasót, pl. a 224. 228. stb. ll.). „Ez [a nyelv]

... azon kulesot tartalmazta, mely minden rejtett dolgot, *mint az égen, mint a földön, felnyitja*“ (222. l.). „A kopt nyelv... az arab népnyelv *által* [magyarosan: népnyelvtől] erősen *be van folyásolva*“ (228. l.). „Arról is kellett gondoskodnia, hogy *azokat* a mathematikai és mechanikai *problemákat*... a jövő nemzedéknek kézikönyv gyanánt szolgáló gyűjteménybe *egyesíttessenek*“ (254. l.). „Ismerték azonban az 1460 éves Szóthisz-korszakot is, a mely *a* mozgó-évet összhangzásba *hozott* az éggel“ (351. l.), stb. A könyv szerzőjének egy újabb cikkében pedig, a Klebelsberg Emlékkönyvben, ezeket olvastam: „*Áton-kult*“, „*Ámon-kult*“ (58. l.); „idegen *kult-okkal* találkozott“ (60. l.; első pillanatra egyiptomi szót képzeltem bennük, míg eszembe nem jutott, hogy alkalmasint németül vannak gondolva; a német ugyanis a latin *cultus*-t *Kultus*-nak és *Kult*-nak mondja).

b) A féléves időközökben megjelent Nyelvtudomány című folyóiratnak köteteiben (1907—1919.) szintén sürűn fordultak elő hasonló nyelvi botlások. Csak a kirívóbbakból idézek néhányat: „ha minden képzést, ha még olyan röviden is, meg *akarnám* említeni“ (I, 30); „močiti *ásztatni*: močilo = m. mocsolya »*ásztató*«“ (I, 35; az író, nyelvész létére, nem érezte ki az *áztatásból* az alapigét); „a melynek gombjait a posztógyárakban a posztó szálainak kifésülésére *használnak*“ (I, 46); „*tegyük*, hogy Benfeynek igaza van, ... akkor sehogy sem tudom a kifejezés mérséklését abban fölfedezni, *ha* a költő ellenségeit *ne* nyíl, hanem a rettenetes Marutok gyűlölete *sujtsa*“ (I, 242); „az osztrák-német nyelvjárásnak azt a sajátosságát említi..., hogy *l* [értsd: az *l*] minden előtte álló *e*-t, *i*-t *lebializálja* [olv. *la-*]“ (II, 51); „a lelkesen végzett anyaggyűjtésről, *a mely* [értsd: amelynek] hullámcapásait ... közelről volt alkalmam észlelni, épen az ilyen hosszabb czikk ad némi fogalmat“ (II, 60); „számtalan apró vonásban meg *fognak* elevenedni az olvasó előtt egy eltűnt *idő*“ (uo.); „nem fejthettem volna

ki apróra a ... tényállást a nélkül, hogy nagyon is *megszakítottam* [e h.: meg ne szakítottam] volna az összefüggést“ (II, 101); „a szlovének... ragaszkodtak anyanyelvükhez, *a mit* J. [olv. Jagić] *Prešeren* [e h.: Prešerennek], a lángeszű költőnek *tudja* be — talán bűnül“ (II, 132); „bátran állíthatom, *hogy mindazonáltal, hogy* Weigandnak ... finom füle van..., nem mindig helyesen adja vissza... a ... hallott kiejtést“ (III, 71); „a rétoromán nyelvben ugyanannak a latin *basilica* [értsd: basilicának] nyoma ki van mutatva“ (IV, 67); „*maga* [értsd: magának] a régibb tót névnek is kimutatta M. a mását“ (IV, 200); „csak az ottani főgymnasium egy magyar *tanár* [értsd: tanárának] szíves közvetítésével szerezhettem adatokat“ (IV, 204), stb. Nem folytathatom, hiszen valamennyinek meghallgatásához akkora türelem kellene talán, amekkorával közel másfél évtizeden át szemet húnytunk nekik.

Mindezek után azt kérdezem igen tisztelt Ladányi bátyánktól: hát valóban nincs itt semmi baj? Nem veszelelem csírái-e mindazok a jelenségek, amelyeket az én szemem évtizedek óta lát és amelyeknek sajnálatos nyilvánulásait föntebb, de már ezelőtt is annyiszor fölpanaszoltam? Mert, hogy a mondottak lényegét két pontban röviden összefoglaljam, azt látjuk, hogy: 1) a magyarságba beolvadó idegen ajkú elemeknek fogyatékos nyelvérzéke, valamint az idegen nyelvekből való anyag fordításmód következtében bántó, sőt kezdetben egyenesen érthetetlen *idegenszerűségek* tolakodnak be nyelvünkbe, s minthogy ezekkel szemben kellő ellenállás helyett közömbösséget mutatunk, nyelvünk eredeti sajátosságai természetes következményképpen veszendőbe mennek; — 2) saját nyelvi értékeinknek kicsinylésével és az idegennek túlbecsülésénél fogva az *idegen szókat*, főképp a latin-görög, illetőleg nemzetközi kifejezéseket oly nagy mértékben kedveljük, hogy e miatt eredeti szavainkat elhanyagoljuk és feledésbe juttatjuk, eredeti neveik adása

és eredeti szók alkotása helyett szükségtelenül idegen szókat kapunk föl vagy gyártunk, és szókinsünket ilyenképpen az elnemzetköziesedés, nyelvünket a keveréknyelvvé válás veszedelmének tesszük ki.

E két főbaj közül a bántó, sőt érthetetlen *idegenszerűségek* veszedelmét alighanem mindnyájan belátjuk, az *idegen szók* kedvelésében rejlő veszedelemre nézve azonban, sajnos, nem vagyunk egy véleményen, azért ezzel a kérdéssel a rá vonatkozóan fölmerült ellennézetek és gáncsok tárgyalásában külön is kell foglalkoznom. Mind a két káros nyelvi jelenségre nézve pedig azt kell még mondanom, hogy ha némelyek szerint kész veszedelemről nem szólhatnánk is talán, az irány, amelyben nyelvünk újabb fejlődése halad, szerintem és többünk szerint mindenesetre aggodalmat keltő, és igen-igen féltő, hogy veszedelembe juttathat, mert végeredményben nyelvünk *eredetiségeinek pusztulása* mutatkozik benne.

A nyelvművelésnek önálló célul kitűzése, az Akadémiában külön Nyelvművelő Bizottság föllállítása és nyelvművelő folyóirat megindítása tehát kétségkívül időszerű szükségnek mutatkozott. Vajha mentől szélesebb körökben találna megértésre a nemes célkitűzés, és mentől nagyobb sikerre vezetne a célért való buzgálkodás!*

Zolnai Gyula.

* Javítandók: 68. l. 3. pont 2. sorában: nemzetietlen h. olv. nemzetietlen irány. — Uo. a 2. jegyzetben: *transzverzális* h. olv. *tranzverzális* (a BH. helyesírása szerint; ugyanígy az 1934 szept. 7-i számban is, 9. l.). — 93. l. 14. s.: *fényvibrációval* h. olv. *fényvibrációival*.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Dudvák a pongyola fogalmazás mezejéről. Ilyeneket különösen a gyors újságírói munka termel. Lázasan munkájában az író nem tud vagy nem akar időt szakítani arra, hogy nyelvi öntudata elé állítsa öntudatlanul írt mondatait. Ebből támadnak aztán azok a furesaságok, melyeket különféle újságokból összegyűjtve az alábbiakban bemutatok.

Valamelyik elmúlt őszön olvastam egyik vidéki újságban a következő megdöbbentő hírt: „Felakasztották a francia köztársasági elnök gyilkos anyját Oroszországban.” Magát a tudósítást elolvassva kiderült, hogy nem megdöbbentő hírről, hanem megdöbbentő nyelvi pongyolaságról van szó e helyett: „a fr. köztárs. *elnökgyilkos* anyját”, vagy: „a fr. közt. *elnök gyilkosának* az anyját.”

Budapesti újságban olvastam a következő mondatot: „Tragikus halált halt tegnap éjszaka az Abonyi-u. 8. számú házban levő lakásán *Földes Albert, az ásványolaj r. t. igazgatójának felesége.*” Ki halt hát meg? Földes Albert? És ez a Földes Albert az ásványolaj r. t. igazgatójának a felesége volt? Az egész furesaság elkerülhető lett volna, ha a mondat fogalmazója világosan és érthetően így ír: „Földes Albertnek, az ásványolaj r. t. igazgatójának a felesége.”

Épen ilyen nyavalyában szenved a következő, vidámabb tartalmú mondat is: „Dr. Z. V. őrnagy-hadbíró f. hó 28-án kötött házasságot *Dicsőfi Margit volt debreceni ref. lelkész leányával.*” Értsd: „Dicsőfi Margittal, a volt debreceni ref. pap leányával.”

Nyilván az újságíró jószívűségére vall az az újabban nagyon felkapott szokás, hogy ha valaki felakasztja magát, arról „a gyengébbek kedvéért” úgy emlékeznek meg, hogy „öngyilkossági szándékból” felakasztotta magát. Nehogy a nyájas olvasó azt higgye, hogy talán a kötél erejének kipróbálása végett vagy testgyakorlás céljából kötötte fel magát az illető.

Bizonyára rövidsége törekvésből keletkezett a következő suta, homályos értelmű mondat: „Olyat ütött K. P. fejére a téglával, hogy az operáció közben meghalt.” A helyes fogalmazás ez lehetne: „Olyan súlyos ütést mért K. P. fejére a téglával, hogy az operáció is hiábavaló volt, K. P. operáció közben belehalt sérülésébe.”

A jogi műnyelv viszont körmönfonságok termelésében tűnik ki. „Úgy érvelnek, — olvasom egy debreceni újságban, — hogy az orvos, amikor kést vett a kezébe, tulajdonképpen már *kimerítette a bántalmazási szándékot.*” Mirevaló ezt ilyen körmönfont módon fejezni ki? Nem volna-e

egyszerűbb és világosabb: „Az orvos, mikor kést vett a kezébe, már *elkövette a bántalmazó szándékot*”? Ez a cikor-nyás jogási stílus az ilyen kifejezésekkel költ egy bordában: *tagadásba vesz* (e helyett: *tagad*), *fizetést nem eszközölt* (e h.: *nem fizetett*), *a kérdés tárgyát az képezi* (e h.: *az a kérdés tárgya*). Eszembe jut itt Nyeviczkey Antalnak (Nyr. XLIV, 69) egy ügyvédi fellebbezésből idézett következő példája: „N. N. tanú vallomása *nem bír bizonyító erővel*, mert a nevezett tanú *az alperesnek anyósát képezi*.” (E helyett: „N. N. vallomása nem érvényes vallomás, mert a nevezett tanú az alperesnek anyósa.”) *Csúry Bálint.*

Egy terjedező nyelvi szokatlanság. Először rádió-hallgatás közben ütötte meg a fülemet a következő szokatlan szerkezet: „A kormány megtorló intézkedéseket tesz *azok a tisztviselők* ellen, akik a Stavisky-ügyben részt vettek.” Később már újságban is olvastam, hogy: „Ezek az országúti támadások főként *azok a szekeresek* ellen indultak, akik...” Mi ez? Kétségtől nyelvi rövidülés, de szokatlan. A megszokott szerkezet ez: *azok ellen a tisztviselők* ellen, *azok ellen a szekeresek* ellen, *azért a legényért, abból a faluból, azok között az emberek között*. Fogytán van a hold, úgy ballag lefelé *A megé a messze kéklő hegy megé* (Petőfi, Világos kék...). *A mellett a fa mellett, e fölött a domb fölött, a miatt a leány miatt, az után a könyv után*.

Ez a szerkezet tagadhatatlanul kissé terjengősnek tetszik. Azonban, ha terjengősségével bántotta a fülünket, módunkban volt segíteni rajta a mutató névmás kieserélésével ilyenformán: *azon leány miatt, azon könyv után, az olyan tisztviselők ellen, azon szekeresek* ellen stb.

Ámde az újabban felbukkanó nyelvszokás, melyre kiindulásunkban hivatkoztam, nem cseréli ki a mutató névmást, hanem utána elhagyja a névutót és csupán a jelzett szó mögött hagyja meg: *azok a szekeresek* ellen.

Mi kifogás tehető nyelvhelyességi szempontból e szerkezet ellen? Egyedül az, hogy szokatlan. Mikor először hallottam, megütköztem rajta. Nyelvérzésem tiltakozott ellene.

Ámde ez a szokatlan szerkezet a régibb magyar nyelvben is előfordult: „Előállat némelyeket azok a bizonyosságok között” (Pázm. LuthV. 42). „Viaskodott ezek a gonosz bajnokok ellen a Krisztus” (Pázm. Pr. 570). „Ezek a szavai után egészen elnehezedvén a királynét megöleté” (Mikes, Mul. N. 107). „Nem vagyok azok a királyok közül az első” (Faludi, 605). A fenti példákban többesszám mellett fordul elő. A domokosi nyelvjárásban egyes számú szerkezetre is van példa: „A bába az az üdő alatt sem becsülte a jányát” (Nyr. XII, 563). Sőt az említett nyelvjárás ezt az egyszerűsítést nemcsak a névutós, hanem a ragos szerkezetekben is végre-

hajtotta: „*Az a gyermeket láttam mán. Az a háztúl semmi se szerencsés. Ez az emberek nem jófélik*“ (Nyr. XLII, 67). Lásd: Simonyi, A jelzők mondattana, 123—4.

Én ebben nem csupán nyelvi rövidülést látok, hanem az eredetileg értelmezős szerkezetnek rendes magyar jelzős szerkezetté való lassú átalakulását is.

Ezen a helyen csak rá akartam mutatni az idézett szerkezetnek nyilván a népnyelvből való felbukkanására. Hogy ennek a szokottnál rövidebb, de mindenestre szokatlan és ritka szerkezetnek mi lesz a jövő sorsa, az a nyelv-közösség tetszésétől függ.

Csúry Bálint.

Primőr és társai. Most ugyan nem a „primőrök“ évszaka van, de majd, ha eljön a tavasz, akkor a gyöngyvirággal, ibolyával és a tavaszi álmokkal megjönnek a „primőrök“ is. A kutyakapor és a bürök virágzásával egy időben újság-irodalmunkban is felburjánzik a „primőr.“ A mult tavasszal pl. budapesti és vidéki lapokból egész gyűjteményt szedtem össze ilyen példákból: „*Primőrök* a budapesti piacon.“ „A jövő télen már munkában áll a nagy üvegház *primőrök* termelésére.“ „Koránkelő gazdasszonyok fel akarják frissíteni *primőrökkel* az egyhangú téli konyhát.“ „Ninesen a vásárló közönségnek *primőrökre* pénze.“ Eddig jó volt a magyar név is: *korai zöltség*, mégpedig *korai ugorka*, *korai burgonya* vagy, mint Szatmárban mondják: *újság*, mégpedig *új burgonya*, *új cseresznye* stb. Szomorúan kell látnunk, hogy a fölösleges idegen mint szorítja ki a régi, kifogástalan elnevezést.

Egy másik fölösleges idegen szó a *priusz*. Régen így beszélt és írt a magyar újságíró: „Kiderítették az eset *előzményeit*.“ „A bíróság kikutatta a vádlott *előéletét*.“ A mai már így ír: „A tárgyalás elején felolvasták dr. Nussbaum Lászlónénak a *priuszát*. Ebből kiderült, hogy már tizenhárom ízben volt büntetve.“ Tiszta magyarsággal ezt így kellett volna írnia: „A tárgyalás elején *ismertették* N. L.-nak az *előéletét*“ vagy: „*felolvasták*, milyen volt N. L.-nak az *előélete*.“

Egy harmadik, nagyon felkapott idegen szó a *figura*. Ezzel már nem egy, hanem egyszerre két magyar szót is sikerül majd kiszorítani, ha nem küzdünk ellene. Ma már nemely tollforgató nem elégszik meg az irodalomban rég elfogadott *alak* szóval, hanem helyette a *figura* van inkább inyére s e helyett: megrajzolja, megjátssza valakinek az *alakját*, a darab legelőbb *alakja* stb. ilyeneket ír: „áhitattal rajzolta meg Ady Endre roppant árnyékú *figuráját*“; „Ady Lőrince az előadás legelőbb *figurája* volt“; „a közönség lelkesen ünnepelte Biller Irént, aki elragadó *figurát* formál a szerelmes pesti divatszalon tulajdonosnő szerepéből.“ „Somlay Artúr

öreg Nagy Istvánja ennek a kitűnő színésznek legjobb *figurái* (tehát *figura* itt már = 'alakítás') közül való." De kiszorítással fenyegeti a *termet*, *alak* szavunkat is, mert ilyen jelentésben is használják. Pl.: „a fején helyes kis sapka s *figuráját* jól szabott kabátba rejti." Ez mind fölösleges, kártekonny, hibás használat! Nemesak az imént kifejtett oknál fogva, hanem azért is, mert a *figura* szót egészen más jelentésben ismeri és használja a magyar nyelv, különösen a magyar népnyelv. A Szamosháton pl. *figura* = 'fura, nevetséges, torz, félbolond alak'. Pl.: „Mikor meglátták, hogy milyen kis *figura*, mindenki kacagott." „Ne csináljatok *figurát* belőlem."

Végül befejezem a sort az újabban szintén fölöslegesen felkapott *grund* megrovásával. „A modern bérpaloták elnyelik a kis kunyhókat, betöltik az üres *grundokat*", olvasom az egyik fővárosi lapban. Mi ez? Hát már a magyar *telek*, *házhely* nem jó? Már a *grundra* szorultunk? Jó magyar *telkünket grundra* cseréljük?

Vigyázzunk, hogy a telkünkkel együtt a lelkünket is el ne cseréljük!

Csűry Bálint.

Mit mulasztott el a M. Tud. Akadémia? A Dunántúli Tanítók Lapjának 1934. szeptember 1—15-i száma szerint két helyesírási dolgot: a nyílt *e* és a zárt *ë* megkülönböztetését, továbbá a kétjegyű mássalhangzóknak (*gy, ny, ty* stb.) egyjegyűekkel való kieserélését. Az említett lapban ugyanis Barabás István azt írta *A magyar nyelv hangjairól és betűiről* című cikkében (133—36. l.), hogy a nyílt *e* és a zárt *ë* megkülönböztetését „már rég el kellett volna a Magyar Tudományos Akadémiának határoznia" és ki kellett volna mondania, „hogy a két hangzónak biztos megkülönböztetése végett jövőben a zárt *ë* hang betűje két ponttal jelölendő" (134).

Hát tegyük fel, hogy az Akadémia sürgősen pótolni akarná régi mulasztását, ki akarná javítani helyesírásunknak a cikkíró szerint „700 év óta fennálló" hibáját, s azt mondaná, hogy ezentúl így kell írni: *szëgedi embër lëhetëtt a vesztëgetë; vajjon mi törtënnék akkor?*

Bizonyosan nem ismeretlen a cikkíró előtt, hogy a magyarságnak jókora része — az északkeleti s a királyhágón-túli nyelvjárasterület, de sok más városi ember is — egyáltalában nem ejt zárt *ë*-t, hanem csupa nyílt *e*-vel beszél, sőt arról sincs fogalma, hogy mi többiek mikor szoktunk zárt *ë*-t mondani.¹ Mármint az Akadémiának előbb elképzelt ha-

¹ Teljesen érthetetlen a cikkírónak az az állítása, hogy a Lipót-városban így olvasnak az iskolában: *nëmës sërëg, Csëndës-tëngër*, a Kerepesről Budapestre került szobalány pedig így beszél: *ëlkërëkëzëk Kërëpësre*. Így nem beszél senki, s az állításnak éppen az ellenkezője igaz:

tározata miatt ezek a szegény hazánkfiti egyszerre írástudatlanokká válnának abban az értelemben, hogy nem tudnák, mikor kell *e* betűt írni, mikor *é* betűt. Külön helyesírási szótárakat kellene nekik hamarjában szerkeszteniük, s ezekből lennének kénytelenek nagy fáradsággal kikeresgélgni, melyik *e*-re tegyenek két pontot, melyikre ne tegyenek. Talán egy félóráig is elböngészhetnének a szótárban, míg egy-egy levél szövegében helyesen fel tudnák rakni az *e* betűre azt a két pontot. Mennyi áldás szállna a fejére annak, aki megkísérelné, hogy ezt az újítást belevigye a magyar helyesírásba! Azt hiszem, ha cselekvésre kerülne a sor, a dunántúli újság cikkírója is meggondolná, merjen-e ekkora bosszúságot okozni oly sok embertársának.

A kétjegyű betűkről szólva azt az állítást kockáztatja meg a cikkíró, hogy „megszokta az akadémia a kettősjegyeket s a sok egyéb dolga mellett talán eszébe sem jut, hogy ezen a szépséghibán bizony már egyszer segíteni kellene“ (135). Ez is nagy tévedés, mert az Akadémia tagjai is törték a fejüket annakidején a kétjegyű betűk egyszerűsítésén (l. pl. Hunfalvy Pál javaslatát a Magyar Nyelvőrben, II, 1–6). Nem is az Akadémia szokta meg a kettős jegyeket, hanem a nagyközönség, s aki ismeri különféle nyelvek helyesírásának újabb történetét, az tudja, mennyi gyökeres helyesírási újító javaslat hiúsult már meg az írók, a közönség ellenállásán, a megszokott írásmódhoz való szívós ragaszkodásán. A kétjegyű betűknek egyjegyűekkel való felváltása olyan nagy újítás volna, hogy semmi reményünk sem lehet elfogadására. Gondolnunk kell például arra is, hogy azok a gyermekek, akik a mostani kétjegyű betűk ismerete nélkül nőnek fel, nem tudnák olvasni azt a tömördek könyvet, amely mostani helyesírásunkkal van nyomtatva. Minthogy pedig nem lehet ezeket a könyveket az új helyesírással mind újra-nyomtatni, az ezután felnövő nemzedék kénytelen lenne utólag mégis ráfanyalodni a mai helyesírás megtanulására. Ilyen gyakorlati okok állják útját minden mélyebbre vágó helyesírási újításnak, nemcsak minálunk, hanem más nemzeteknél is.

Ha már benne vagyunk a helyreigazításban, szóvá kell még tennünk két dolgot. Nem egészen helytálló az sem, amit az ilyen igeragozásról olvasunk e cikkben: *vegyél, hozzá* stb. Két régebbi üzenetünkben már megírtuk (Magyarosan II, 24, 47), hogy ez a ragozás éppenséggel nem „pesti eredetű“ és nem lehet ezt úgy kurtán nyelvrongálásnak, nyelvünk otromba megcsúfolásának bélyegezni. Egyszer már egy

nem csupa zárt *é*-vel olvasnak a lipótvárosi iskolákban, hanem inkább csupa nyílt *e*-vel, s az a szobalány is legfőljebb így mondja, ha mondja: *elkerekkezek Kerekésre*.

külön cikkben kellene megvilágítani az ikés és az iktelen ragozás használatának kérdését, mert erről nagyon sok balvélemény terjedt el a közönség körében.

Hozzászolt cikkírónk a Halotti Beszéd olvasásához és írásához is. Tudásainkban keresi a hibát, s azt a régi babonát hirdeti, hogy a Halotti Beszéd „magyar szavaknak idegen nyelvű betűkkel, idegen kiejtés szerint leírt képe“ (135. l.). Azt ajánljuk a cikkírónak, tanulmányozza át Akadémiánk régibb kiadványai közül azt, amelynek az volt a célja, hogy a nagyobb közönséggel is megismertesse a régi magyar nyelvet (Zolnai Gyula: *Nyelvmlékeink a könyvnyomtatás koráig*), olvassa el továbbá Melich Jánosnak *Latinbetűs helyesírásunk eredete* című, most megjelenő akadémiai értekezését, akkor majd belátja, hogy a szakemberek talán mégis kevesebbet tévednek, mint azok, akik csak úgy kapásból szólnak hozzá ilyen bonyolult szakkérdésekhez. *Nagy J. Béla.*

Ideiglenes és időleges. A Magyarosan egyik olvasója azt kérdezi, hogy „van-e létjogosultsága az *ideiglenes* szó mellett az *időleges*-nek“. A kérdést mintegy részletezve arra is óhajtt felvilágosítást kapni, hogy van-e a két szó között jelentésbeli különbség, s hogy az *időleges* csak analógiás alakulás-e a *merőleges*, *függőleges*-féle szavak mintájára. Úgy látom, az a gondolat lappang e kérdések mögött, hogy ha a két szó azonos jelentésű, akkor az *időleges* legalább is fölösleges, s ha a kettő közül az *időleges* csak analógia eredménye, akkor kisebb értékű az *ideiglenes*-nél. Hogy olvasónk maga vallja-e vagy cáfolni akarja ezt a gondolatot, leveléből nem tűnik ki.

A feleletet kezdjük a két szó eredetével, helyesebben képzésük történetével. Régi nyelvünkben ismeretlen volt az *ideiglenes* éppúgy, mint az *időleges*. Még a XIX. század első évtizedeiben is *ideigvaló*, *ideiglenvaló* fejezte ki azt, ami nem állandó, hanem csak bizonyos ideig tart. Az *ideiglenes*-re 1830-ból, az *időleges*-re pedig 1834-ből találjuk az első adatot (Szily NyÚSz.). Képzésük következőkép történt. A nyelvújítók határozóragos szavakból is képezték *-i* meg *-s* képzővel melléknévet. Így keletkeztek az ilyen szavaink: *addigi*, *eddig*, *fenti*, *itteni*, *ottani*, *rendkívüli*, *természetfeletti*; *alantas*, *folytonos*, *helyettes*, *ingyenes*, *nyilvános* stb. Így lett az *ideiglen*-ből is *ideiglenes*. A nyelvújítók avval is gazdagítani akarták nyelvünket, hogy a *-lag*, *-leg* ragot főnevekhez is hozzátették, pl. *aránylag*, *esetleg*, *színlag*, *tettleg*, *tényleg*. Ezekből a *-lag*, *-leg* ragos szavakból természetesen szintén képeztek *-i* meg *-s* képzővel melléknéveket. Különösen kedvelte a képzésnek ezt a módját Helmeczy Mihály meg Fogarasi János. Az utóbbinak 1836. évi magyar-német zsebszótárában ilyen szavak olvashatók: *aránylag*, *aránylagi*, *aránylagos*,

„verhältnissmässig“, *előleg*, *előlegi*, *előleges*, „im Voraus, a priorisch“, *igenleg*, *igenlegi*, *igenleges* „positív“, *nemleg*, *nemleges* „negatív“, *minőleg*, *minőleges* „qualitativ“, *menynyileg*, *menynyileges* „quantitativ“, *semleg*, *semleges* „neutral“. Forrásainkban az *időleg*-re nem találunk adatot, de abból, hogy az *időleges*-nek van *időlegi* változata, joggal következtethetjük, hogy az *időleges*-t is *időleg* határozóból képezték. Lehetséges, hogy később a *-lagos*, *-legés* végződést egységes képzőnek érezték, s akkor is képezték vele szavakat, ha az alapszónak nem volt használatos a *-lag*, *-leg* ragos alakja (vö. Szily NyÚSz. 398, Tolnai A nyelvújítás 209).

A kérdéses két szó jelentéséről a következőket mondhatjuk. Alkotóik két hazai latin szót akartak velük nyelvükből kiszorítani: az *ideiglenes*-t a „provisorius“, az *időleges*-t pedig az „interimális“ helyettesítésére képezték. Czuczor-Fogarasi szótára szerint is az *ideiglenes* „addig létező, működő, míg azon ügyben állandó intézkedések tételnek“, az *időleges* pedig „azon időben vagy időszerént levő.“ Ma Kelemen Béla Kézi Szótára szerint (magyar-német rész, 3. kiad.) az *ideiglenes* „einstweilig, provisorisch“, az *időleges* pedig „temporär, zeitweilig“, de annyit is jelenthet, mint „ideiglenes“. Ha ellentét útján akarjuk a két szó jelentésének különbségét megállapítani, azt mondhatjuk, hogy az *ideiglenes*-nek ellentéte az *állandó és végleges*, az *időleges*-nek pedig csak az *állandó*. Tehát a két szó jelentésében is van különbség, de még nagyobb közöttük a különbség elterjedésük, használatuk tekintetében. Az *ideiglenes* általánosan ismert, szinte mindenkinek a beszédében előforduló szó. Beszélünk pl. az állami életben ideiglenes alkotmányról, ideiglenes kormányzatról, a gazdasági életben megállapodásról, a magánéletben ideiglenes lakásról, ideiglenes berendezkedésről. Evvel szemben az *időleges* ritkábban hallható. Éppen ez az oka annak, hogy olvasónk is tulajdonképpen azt kérdezi, él-e még ma is az *időleges*. Ha nem mindennapi szavunk is az *időleges*, azért írónk nyelvében ma is elő-előfordul, használatos a közigazgatás nyelvében is, ahol időlegesnek nevezik a rövid időre szóló, nem állandó alkalmazást.

Megjegyzéseinknek az az eredménye, hogy az *ideiglenes* és az *időleges* teljesen azonos eljárással képezett nyelvújítási szavak. Bár képzésük módja nem vált szokásossá, vagyis ezen a módon ma már nem képezünk új szavakat, a meglevők nem sértek nyelvérzékünket. A két szó nem teljesen, vagy legalább is nem mindig teljesen azonos jelentésű. Ezért a gondosabb írónak szüksége lehet az *ideiglenes* mellett az *időleges*-re is. Semmi okunk sincs arra, hogy *időleges* szavunk mellőzését ajánlva, nyelvünk szegényítését javasoljuk.

Sági István.

Nyelvművelés az iskolában. Folyóiratunk már harmadik esztendeje fújja a riadót s hordozza a kardot a nyelvrontás, a felesleges idegen szók, a nyelvi helytelenségek, idegen szerkezetek ellen, s mind többen és többen figyelnek fel szavára. A magyar nyelv szabadságharca már harmadik éve folyik. Mégis szomorúsággal s bosszúsággal tapasztaljuk igen gyakran, hogy egyes hírlapok, folyóiratok, a közéletben szereplő emberek változatlan nemtörődomséggel, lelkiismeretlen pongyolasággal írnak, beszélnek magyarul, — ha ugyan beszédjüket, írásukat magyarnak lehet mondani. E sorok írója folyóiratunk utolsó számában megemlítette már, hogy a középiskolai tankönyvek nyelvével baj van, most arra szeretné a nyelvművelő munka és küzdelem irányítóinak, vezéreinek a figyelmét felhívni, hogy a munka sikere az iskolában dől el, a nyelvhelyességi harcot az iskolában lehet megnyerni vagy elveszíteni.

Aki már egyszer nem beszél jó magyarsággal, akinek vérévé vált a sok idegenszerűség, helytelen szóhasználat és mondat szerkesztés, az felnőtt korában alig-alig vagy talán sehogyan sem fog megszabadulni a beléje rögződött hibáktól. Még akkor is nehezen, ha maga belátja a hibákat s szabadulni is akar tőlük. Velük kapcsolatban már csak az lehet a tennivaló: ne engedjük, hogy még újabb hibákat megtanuljanak, s a már meglévőket terjesszék. Az igazi feladat: helyes nyelvérzékű és ép beszédű fiatal nemzedéket nevelni s ettől távoltartani minden rontási lehetőséget. Közülük kerülnek majd ki a jövő sajtó-munkásai, közéleti szereplői, hiszen ezek kevés kivétellel valamennyien legalább középiskolát végeznek, s a most felnövő fiatal nemzedék, mikor a mai szereplők helyébe lép, önkéntelenül kerüli a hibákat, helyesen beszél és ír, hiszen így szokta meg. A legelső és legfontosabb feladat éppen ezért, hogy kifogástalan magyar nyelven, egészséges magyarsággal megírt könyveket adjunk a diákok kezébe. Mindenki, még az is, aki nem végez nevelőmunkát, tudja és tapasztalhatja, hogy olyan hibát, melyet gyerekkorában iskolai könyvből vagy tanárától tanult meg valaki, elhagyni talán sohasem tud. Nem tud, mert leggyakrabban nem is érzi hibának, s egyébként is emlékei fűződnek hozzá. Aki gyermekkorában hibákat tanul meg, annak nyelvérzéke nem lehet soha ép, mert a hibákhoz szokik hozzá, azokat tartja a megszokott, tehát helyes kifejezőmódnak. A nyelvhasználat nem elmélkedés, hanem — szokás. A születéssel, a származással még nem lehet senki kifogástalan magyar beszédűvé. Úgy beszél, jól vagy rosszul, helyesen vagy helytelenül, ahogy környezetétől tanulta. Így és e miatt gyökerezett meg egész nemzedékek beszédjében egy-egy helytelen iskolai „kiszólás“, egy-egy tanár rossz, módoros kifejezése vagy valamelyik tan-

könyv nyakatört mondata. Ilyeneknek az analógiájára aztán esetleg maga is szerkeszt hasonló helytelenségeket, — azt pedig tudjuk, hogy a nyelv életében az egyik leghatékonyabb erő az — analógia.

Ezeknek a nagyon is közönséges és nagyon is maguktól értetődő gondolatoknak a felvetését azért tartottuk érdemesnek, mert a tankönyvírók és tankönyvszerkesztők nem mindig veszik őket figyelembe. A tankönyvek nyelvében sok a felesleges idegen szó, igen sok az idegenszerűség, sok a rosszul szerkesztett mondat s nagyon-nagyon sok a pongyolaság.

Nem vállalkozhatunk rá, — nem is az a célunk —, hogy az összes hibákat rendszerezve felsoroljuk, hanem csak úgy taláломra összekötött csokrot akarunk itt a leggyakoribb, legfeltűnőbb helytelenségekből bemutatni.

*

Sok könyvnek már a címe sem magyar. „*Kémia* és ásványtan.“ Miért nem „*Vegytan* és ásványtan“? S nem lenne-e magyarosabb *Algebra*, *Geometria*, *Fizika* helyett *Meny-nyiségtan*-t v. *Számítan*-t, *Mértan*-t, *Természettan*-t írni? Bármennyire nemzetközi használatú szakkifejezések is ezek, s állandó emlegetésük a tudományosság látszatát kelti, nem ez-e a helyesebb módszer: megemlíteni és megmagyarázni a szakkifejezést idegen formájában, de azután csak a magyar alakot használni, miként azt néhány tankönyvíró igen okosan cselekszi? A számítannak, mértannak stb. van magyar műnyelve is, használjuk azt!

*

„Az új középiskolai tanterv alapján *írták*: X és Y.“ Miért nem *írta*? A magyar nyelv nem szereti egyesszámi alanyok után a többest, akkor sem, ha személyek az alanyok. „Archimedes, Heron a *matematikának* és természettudománynak, Euklides a *geometriának*, Erathostenes és Ptolemaios a csillagászatnak és földrajznak *voltak* kiváló művelői.“ (Még szép, hogy a természettudományt is nem *fizikának*, a csillagászatot nem *asztrológiának* s a földrajzot nem *geográfiának* mondja a könyv; pedig lehetne.) Ha erre a két példára nem sütjük is rá a hiba-bélyeget, de már ez a mondat: „Az arany és ezüst *magukban* *puhák* és könnyen *kopnak*“ — nem magyar mondat, hanem német.

A többszám használatával általában elég sok a baj. Ilyeneket lehet olvasni: „...a törzsek nem egyesültek egyseges nemzetté, hanem számtalan, egymástól független apró államokat alkottak.“ — „De minden *kontinensen* megtalálhatók a szavanna és sivatag határán, avagy a párkányhegységekkel körülvett medencék területein.“ — „A germánok az indogermán nyelvesaládnak voltak egyik tagja, amely az görögök... után költözött ki az ős hazából.“ Ez a mondat

talán lehet nyelvtani szempontból helyes, de ép érzékű magyar ember illet nem mondhat. — „A négyzet a gúla alaplapja, a négy egyenlőszárú háromszög pedig az oldallapjai.“ — „Némely torony teteje, sírkövek és emlékoszlopok felső része gúlaalakúak.“ — „Különösnek tartom, hogy igen sok állat nyomát látom, akik bementek hozzád, de egyetlenegyét sem, aki megint kijött volna.“ Stb.

*

Elég sok vétség akad az egészen eredeti magyar szemlélet ellen, hogy a páros szerveket egynek veszi a magyar ember s nem beszél róluk többesszámban. „...a király... saját kezeivel osztott ki sok zászlót a főembereknek.“ — „Szörény várát... nem akarta kiengedni a markaiból.“ — „...ragyogó szemekkel...“ — Nem mutat ép nyelvérzékre az ilyen mondat sem: „...sírjaikból kiemelik Szent István és Szent Imre tetemeit.“ (Miért nem sírjukból vagy egyszerűen csak sírjából? — Nagyon gyakori ez a helytelen szerkesztés Jókainál.) Hibás ez a kifejezés is: „...van-e gondolatainknak kellő alapja (e h. alapjuk).“

Az alanyi és a tárgyaz ragozás használatában is akad egy-egy furcsaság. „...a kereszténység daliáját, akit a csaták tüzeiben nem fogott a kard, nem érték a golyók, Zimony várában karjaiba zárta a fekete halál.“ — „Az oxigént lélegzenek be a növények, az állatok és az emberek.“

A csúnya németesség: az ...*úgy*... *mint*... használata is igen gyakori mindenféle tankönyvben. „*Úgy* a születési ünnep, *mint* a halotti tor sokszor zajos mulatsággá fajult.“ — „...annyi ezer ember esett el *úgy* a széles úton Pest felé menekülők, *mint* a seregben hátramaradottak közül...“ — „*Úgy* a korcsma, *mint* a kovácsműhely Fekete Péter uram tulajdona volt.“ Stb.

Német nyelvkönyvben lehet ilyesmit is találni: „e kifejezés mellett a főnév Akkusativ-ba *jön*.“ — „Amije van valakinek vagy valaminek, az haben mellett Akkusativ-ba *jön*.“

Magyar olvasókönyvből kirí az ilyen mondat: „Ezzel *el volt dőlve* a vár sorsa“ (még akkor is, ha Mikszáth írta így!). Érdekes mondat ez is: „Nagy kár azonban, hogy az orosz folyók 4—5 hónapig is *fagyva vannak*.“ (Helyesen: *be vannak fagyva*. Mit vétett az ártatlan *be-* igekötő?) — Több különösség is akad az igekötővel. „...ő (Belgrádot) tizenöt nap alatt *kiostromolja*.“ Talán *beveszi, elfoglalja*? — Az irányjelző igekötőket nem szabad vaktában használgatni. Helytelen az igekötő itt is: „Ez a maroknyi nép, mely anynyiszor vérezett, ...annyi veszteséget szenvedett, többször majdnem *kipusztult*...“ Helyesen: *elpusztult*. (De helyénvaló a *ki-* pl. ilyen mondatban: „az Alföldről a lakosság majdnem teljesen *kipusztult*.) A fenti mondat egyébként

sem kifogástalan, mert így kezdődik: „E tulajdonságoknak *tudható be*, hogy ez a maroknyi nép...” stb.

A *jön-megy* igepárral is esik néha igazságtalanság, rendszerint a *megy* rovására. „Tíz nap mulva *megjött* a gyász hír Bécsbe, Velencébe, Rómába és Prágába.” (*Elment, eljutott, megérkezett* stb.) Ha csak egy városról esnék szó, még hagyján volna a *jön* használata. — „Már sok állat elpusztult így, midőn a róka megjelent; csakhogy rosszat sejtve, nem igen mert közelebb *jönni* s távolról megállva, kérdé az oroszánt, hogyan van?” (Itt még a kérdőjel is rossz — pont helyett.)

A névelők használata is hibás olykor. „...ebből az emberi művelődésnek *egy* új történeti *típusa* (jobb volna: alakja, formája) született.” — „Ha a mozgó szár egy fél fordulathoz nagyobb, de egy teljes fordulathoz kisebb fordulatot tesz, akkor a domború szög keletkezik.” (Minek ide az a névelő?)

A *kiépítés* is betolakodott már a tankönyvekbe a megszervezés, kialakítás helyébe. „Belpolitikájában a *demokrácia* teljes *kiépítésével*... igyekezett Athént magasra emelni.” — „A teljes *népuralom* (az előbbi mondatban is lehetett volna ezt a szót használni!) *kiépítése*... volt a célja.”

A pongyolán vagy túlságosan is tömören, egyszóval: rosszul fogalmazott mondatoknak se szeri se száma a könyvekben. „*Amennyiben* a négyzetes gúlának mindegyik határlapja metszi a többi határlapot, ennél fogva a testen párhuzamos lapok nincsenek, csak egymást metsző lapok.” (Helyesen: *Mivel*...) — „Hunyadi és Kapisztrán minden igyekezete mellett Mohammed megelőzte őket.” (Helyesen: Hunyadit és Kapisztránt minden igyekezetük mellett megelőzte Mohammed.) — „Az ő sorsuknál rosszabb sorsuk volt a rabszolgáknak.” (Az ő sorsuknál rosszabb volt a rabszolgáké, v. az *övéknél* rosszabb volt a rabszolgák sorsa.) — „Valamely szám elemzése jelenti az illető szám egységeinek azok rendje és száma *szerinti* felsorolását.” (A szórend is rossz, a mondat egyébként se szép.) — „...fedőlapnak vagy *felső alaplappal* nevezzük.” A *felső alaplappal* szabályszerű *önellenmondás*. — „A szög mérésére azon szöveget *veszik föl*, amely a derékszögnek *90-edik* része.” (*Használják; 90-ed* része.) — Sok az olyan mondat is a tankönyvekben, mely hibátlan ugyan, de szinte az érthetlenségig tömör. Pl. „Az esemény végpontjának keltét megkapjuk, ha az esemény kezdőpontjáig eltelt időhöz hozzáadjuk az esemény időtartamát és az így nyert eltelt időt keltre változtatjuk.” (Elsős könyvben!)

A példákat tetszés szerint szaporíthatnók, s bárki találhat többet s jobbakat is. Célunk csak az volt, hogy a

figyelmet erre a kérdésre ráirányítsuk. Az új középiskolai tanterv készülöben van; ha életbe lép, új tankönyvekre lesz szükség. Már most kérjük a tankönyvírókat, hogy ha rákerül a sor, a könyvek megírásakor fordítsanak nagy gondot a jó magyarságra, a tankönyvszerkesztőknek pedig arra szeretnők a figyelmét felhívni, hogy a könyvekben közzétett olvasmányok hibái is őket terhelik majd, nem azért, mert ők követték el azokat, hanem azért, mert nem javították ki. — Ne felejtjük: a nyelvhelyességi harcot az iskolában lehet megnyerni vagy elveszíteni.

Pais Károly.

Újságolvasás közben. A javíthatatlan divattudósító „új kreációt” és szezonközi(!) ruhazavart(!)” emleget, amikor szemügyre veszi „a dáma *garderobját*”. Különben is mindig *dámának* nevezi a divathölgyet. (A népnyelvben a dáma szót gúnyos mellékiizzel használják; sőt a legtöbb vidéken nem éppen megtisztelő jelentéssel.) — Közben szó esik a *frizuráról* is, (a hajviselet nem elég előkelő!) és megtudjuk, hogy „nem lehet csak így, büntetlenül a régi *bubifej* után *loknikat, vuknikat* hordani!” Van tehát: „*loknikba, rollnikba* tűzködött *frizuránk frufrukkal*; a „*copf* nem *sikkos*”, de annál „*dekoratívabb* a *rollni*”, míg „a fésűk a konty *apart* hangsúlyozására(!) szolgálnak.” Igaz, hogy a divathölgyek a hajfürtért, tinesért, tekeresért nem lelkesednének annyira, mint az idegen cifraságokért, legföllebb a — huncutkának kegyelmeznének meg a frufru helyett!

Az idegen szavak áradatán kívül még ilyenféle mondatokban is gyönyörködhetünk: „Szabály, egy-két régít felfrissíteni és abban *csinálni végig az átmeneti heteket*. Milyen öröm célszerűen öltözötten *utána járni* az őszi *kommissionnak* és a *meglevő* holmik *birtokában* megvásárolni az újakat.”

A politikai cikk írója szintén gondolkodás nélkül ontja tollából az ilyenfélét: *eklatáns* példa, *perspektívát* nyit, a gazdasági élet *reorganizációja*, — „minden kereskedő nép csak béke idején *prosperálhat*”, — „megindult a francia vezérkarral a *kooperáció*”, „a másik nagy *probléma*, amely *felett* (talán miatt?) most óriási az izgalom Angliában.” Furcsa mondat ez is: „Stanley Baldwin, *szájában az elmaradhatatlan pipával, feleségével együtt abból a vagyonos angol középosztályból való...*” stb. Vöőné Pécs Mária.

Létesít. Ez a szó is világos példa arra, hogy a mai nyelvhasználat szinte kerüli a finomabb árnyalatokat és a változatosságot. Ma már *nem építenek, alapítanak, alkotnak, szerveznek, terveznek, készítenek, szereznek, gyártanak*, — ma csak *létesítenek*! (A működés fajtái, árnyalatai elhalványulnak ebben a színtelen szóban; csak az a fő, — hogy *van*

valami, azaz „létesült“ valami!). Létesítenek is derűre-borúra mindent: gyárat, vállalatot, iskolát, szerződést, forradalmat, háborút, békét, válságot és törvényt. Nemsokára odajutunk, hogy létesíteni fogják a házat is; — a bíró az ítéletet, — a szabó a ruhát, — a szakácsné az ebédet — létesíti!

Vöőné Pécs Mária.

Egyesénekes. Zsirai Miklós a *szólista* magyar megfelelőjének a *magánénekes* helyett az *egyesénekest* ajánlja. Okfejtésében meglévő, hasonló nyelvi használatra is hivatkozik. Valóban nem ismeretlen szókapcsolódásról van szó. Az igazságszolgáltatás szókinésében, a bírói szervezetben is megtaláljuk mását. A járásbírósnál magasabb fokon a peres ügyeket leginkább tanácsok tárgyalják, olykor azonban csak *egyetlen* bíró szolgáltat igazságot. Ennek neve, amint igen jól tudjuk, *egyesbíró*. Elnevezését törvényes rendelkezés alapján kapta, s így ezt a nyelvhasználatot a törvény ereje is szentesítette.

Ha mármost megfordított okoskodással élve felvetnők azt a kérdést, hogy az *egyesbíró* elnevezéssel járó értelmet ki tudnók-e a *magánbíró* elnevezéssel fejezni, bizonyára mindenki nemmel felelne. Amint tehát a felekkel egymagában tárgyaló bírót a nyelvhasználat helyesen *egyesbíró*nak nevezte el, ugyanúgy a magánosan, akár egész kar, akár kevesek kísérete nélkül szereplő énekesszínész is joggal lehet *egyesénekes*.

Décs Szilárd.

Nékám újabb nyelvészeti kiruccanása. Folyóiratunk az idén több ízben is foglalkozott Nékám Lajosnak azokkal a megdöbbenő vádjaival, amelyeket a Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat tavalyi közgyűlésén a magyar nyelv ellen emelt. Úgy éreztük, hogy jogunk, sőt lelkiismereti kötelességünk az avatatlan, de tekintélyes helyről elhangzó vádakat a szakszerűség szempontjából megvizsgálunk és a vizsgálat eredményeiről a vádló urat is, meg a méltán érdeklődő közönséget is tájékoztatnunk. Az is ismeretes, hogy valamennyiünk¹ hozzászólásának az volt a végső megállapítása, hogy lehet Nékám a világ legkiválóbb orvosa, de a nyelv és a nyelvészet kérdéseihez nem ért.

Nékám a Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat idei közgyűlésén mondott elnöki megnyitójában (Orvosképzés XXIV, 641–649 és 840–854) válaszolt fejtegetéseinkre. A

¹ CSENGERY JÁNOS: Hazafiság Marokkóban és itthon (Msn. III, 1–4); KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: Nyelvünk ügye (Pesti Hírlap 1934. március 4, 11, 18. és április 14-i száma); ZSIRAI MIKLÓS: A magyar nyelv a vádlottak padján (Msn. III, 25–49); NAGY J. BÉLA: Nékám Lajos és a magyar nyelv (Mn. XXX, 110–115); BACSMEGYEI GÉZA és MICHAELIS ADOLF: A magyar nyelv a vádlottak padján (Msn. III, 75–79); MESZÖLY GEDEON: A Nékám-vita keltette gondolataim (Szegedi Füzetek I, 186–188).

tarka-barka idézetekkel kicicomázott, bicegő élcekkel szellemessé dömöckölt, de mindennek ellenére higlevű s a kérdés lényegét éppen csak körülnyaldosó elmfuttatásban ismét hemzsegni a kocsintások, a baklövések, a tárgyi tévedések és a nyelv életjelenségeinek nem ismeréséből vagy félreértéséből fakadó furcsa nézetek, megrovások, kívánságok. Nem pályázunk a könnyű cáfolat babéraitra, s utóvégre folyóiratunknak sem az a rendeltetése, hogy a nyelvtan elemeiből magánleckéket adjon. Nem is zavarjuk Nékámot abban a hitében, hogy a Nyelvtörténeti Szótár botrányba fulladt nyelvészeti vállalkozás volt; hogy a *kör*, a *tető*, a *ház* idegen szó, az *épen* a német *eben*-ből való; a *mindéig*, a *tégedet*, a *mennél több*, az *onnét* „rút hangzású, hibás alak”; ragjaink használatában valóságos pazarlás folyik, mert „ugyanazt a gondolatot több különböző raggal fejezhetjük ki”; a *-nok*, *-nök* képző az *elnök*, *tábornok*, *tanácsnok*-félékben helyénvaló, mert „tekintélyes foglalkozást jelez”, ellenben a dísztelen *ügynök*, *irnok* „nem illik a sorba”; „kellemetlen értelmű a *pecér*, *sintér* (Schinder), *hóhér*, *facér*... .”, de lerontja ezt a *pintér* (Binder), *bognár* (Wagner), *kádár* stb. jelentése”; a *szarvas* elnevezés *lucus a non lucendo*, mert ennek az állatnak „soha sincsen szarva, hanem néha agancsa”: „kiirtása tehát nem is lenne túlnehéz”; a *tinóborjú*, a *nőstényszarvas* „képzeleti állat”, mert a *tinó* magában is borjú, herélt bikaborjú, amelynek „idősebb korában *ökör*, *göboly*, *sőre*¹ stb. a neve”, a nőnemű szarvas pedig magyarul *ünő*, *üsző*; a „keresd, míg meg nem találsz” logikátlan beszéd; a *csalán*, *csollyán*, *csanál*, *csilán* alakváltozatok „nem a nyelv gazdagságának, hanem a használat bizonytalanságának jele”² s ezért „rendet kellene csinálni”, „tervszerűen konstruktív nyelvészet”-re volna szükség,³ hogy lerázzuk magunkról a haladásban akadályozó nyelvi rigolyák nyögését. Lám „a matematika fölénye a többi tudomány fölött nagyrészt abban rejlik, hogy képletei függetlenek a nyelvektől”.

Hagyjuk inkább, ne keressünk kákán csomót, ne hanyagassuk az efféle apró-cseprő elszólásokat, bár Nékám szerint „a nyelvészetnek kötelessége a dudvát mindenütt irtani”.

¹ Nem hallgathatom el, hogy a *sőre* nem 'idősebb tinó', hanem általában 'Mastvieh', vö. *sőre ökör* 'Mastochs', *sőre tehén* 'Maskuh', *sőre úru* 'Masthammel'.

² Ezer szerencse, hogy nem ismeri a következő harminc kiegészítő változatot: *csalány*, *csallán*, *csaláng*, *csanár*, *csana*, *cselán*, *csélán*, *csellyán*, *csend*, *csején*, *szillán*, *csillány*, *csilánk*, *csilánt*, *csilyán*, *csihán*, *csiján*, *csián*, *csinár*, *csollán*, *csollány*, *csojján*, *csohány*, *csovány*, *csonál*, *csonár*, *csona*, *csulán*, *csujány*, *csuhán*.

³ Sajnálhatja Nékám, hogy nem ismeri az ú. n. alkotó nyelvtudományi irányzat célkitűzéseit, módszertanát és eddigi vívmányait!

Még kell azonban állapítanunk, hogy felszólalásaink nem vesztek egészen kárba: Nékámnak újabban sokkal kedvezőbb véleménye van a magyar nyelvről! 1933-ban még abban esúcsosodott ki a nézete, hogy nyelvünk elmaradottsága, csiszolatlansága, primitívsége és sok-sok szervi fogyatékosága „nagyobb csapás, mint volt a mohácsi vész“, s ime, az idén már csak lomposságokról, hanyag nyelvhasználatról, szépséghibákról beszél, de e mellett dicsérni valót is talál a magyarban, sőt merész fordulattal „a legjózanabb, legegyszerűbb szellemű nyelvek egyikének“ tartja. Nem ujjongunk, még csak nem is örülünk, mert ez a bók éppannyit nyom a latban, mint a korábbi lecirmolás: egyiknek sincs tárgyi alapja, tehát egyik sem számít. Hogy pedig minden félremagyarázásnak elejét vegyük, kénytelenek vagyunk ezzel kapcsolatosan hangsúlyozni, hogy a kritika nélküli áradozásból és az önámítás mákonyából sohasem kértünk. Hadd idézzem korábbi szavaimat: „Elvi barátai vagyunk a kendőzetlen nyíltságnak, eltűrjük még az érzékenységünket sértő kíméletlenséget is, nem félünk a tüzesvas fájdalmától sem, ha tudjuk, hogy a feddő szónak javító célja van, ha látjuk, hogy a tüzesvas sebnek, egészségünk érdekében kiégetendő sebnek van szánva és — hozzáértő kézen van“ (Msn. III, 25).

Nékám első cikkében a magyar nyelvet, a mostaniban — változatosság kedvéért — a magyar nyelvészetet ülteti a vádlottak padjára. Haragos kedvében elnevezi nyelvészbíráloít m a n d a r i n o k n a k , b é l y e g g y ü j t ő k n e k , m i l i t á l ó k n a k ,¹ m e s t e r d a l n o k o k n a k és miegymásnak, akikkel nem lehet „friss és hangulatos nézeteserét“ folytatni, mert a világtörténet és a halhatatlan *grammatici certant* szállóige tanúsága szerint a nyelvészek örökösen veszekesznek. Ráadásul az egészség elemi követelményeire is fittyet hánynak: íróasztaluk mellett görnyednek, holott a természet örök törvényeit kellene keresniük, az életet kellene nézniük, mint Nékám nézi. Nem is volt szerencsénk a nyelvészeinkkel, sóhajt föl fájdalmas meggyőződéssel, s nem is remélhetünk javulást, legyint lemondó borúval, míg természettudományi módszert nem követnek, míg konstruktív irányba át nem pártolnak, aminek minden kétséget kizáró bizonyítékául keresztül kell vinniük, hogy a *-nok*, *-nök* képző ezentúl csak az V. fizetési osztálytól fölfelé dukáljon, *-ér* végződésű elnevezéssel pedig csak a *pccér*, *sintér*, *hóhér* s néhány nem éppen rokonszenves állású egyéb egyén bélyegeztessék meg.

A magyar nyelv ellen bántó tudálékosságból fölho-

¹ Ezt az érdekes szót — bevallom tudatlanságomat — eddig sohasem hallottam, sehol sem láttam. Alkalmasint a latin *milito* 'katonáskodni, harcolni' ige *militans* (francia *militant*) igenévi származéka akar lenni magyar gúnyába bujtatva. Furcsa szörzet!

zott vádakat annakidején illőnek és érdemesnek tartottuk megcáfolni: a most megtámadott nyelvészek tisztelettel lemondanak a védekezésről. Meddő szófecsérlés helyett tovább gyűjtik a „bélyeget“, tovább görnyednek íróasztaluk mellett és tovább harcolnak — ha kell — a kuruzslók ellen. Mandarin-kórságban nem szenvednek ugyan, de a felől nincsen semmi kétségük, hogy munkájuk irányítására és értékelésére nem Nékám a — legilletékesebb. *Zsirai Miklós.*

Admiral (így!) a neve egyik legújabb budai mozinknak. Megáll az ember esze, hogy ez intézmény vezetősége, ha már csakugyan nem talált nyelvünk gazdag tárházában magyar elnevezést, miért vette át ezt a szót legvadabb idegen formájában? Használja a magyar ember néha a *generális*, *admíralis* szót, de sohasem mond — ha ugyan van egy kis nyelvérzéke — *general*-t vagy *admiral*-t.

Pormaniczky-utca vagy Pormeniczky-utca avagy Szi-nyei-Mersel-utca, halljuk napról-napra a villamosvasúti kalauzoktól. De ugyanilyen névferdítések fordulnak elő mindenfelé. Nincs a BESZKART-nak valamelyes kalauztanfolyama, ahol kioktatnák őket a magyar tulajdonnevek hibátlan kiejtésére? Ugyanott arra is megtaníthatnák őket, hogy ne úgy mondják: „*Kérem a jegyeket felmutatni*“, hanem: „Tessék a jegyeket megmutatni“ vagy rövidebben: „*Kérem a jegyeket*“. *ssb.*

A M. Tud Akadémia Nyelvművelő Bizottsága 1934. okt. 31-én tartott ülésében Zsirai Miklós előadó javaslatára elhatározta, hogy a 9.000 példányban megjelenő folyóirata, a *Magyarosan* mellett *Nyelvművelő Füzetek* címmel egy új sorozatot indít meg, s abban általánosabb érdekű összefoglaló tanulmányokat tesz közzé. A sorozat első két száma, t. i. Szinnyei József: *Jó magyarság* és Zolnai Gyula: *Van-e szükség nyelvművelésünk irányítására* című munkája nem sokára megjelenik.

Örömmel állapította meg a Bizottság, hogy a tudományok és mesterségek magyar szaknyelvében hemzsegő idegen szavak, kifejezések kiküszöbölésére irányuló kezdeményezése élénk visszhangot keltett, s legutóbb már három illetékes szakegyesület el is készítette a maga magyaros műszótár-tervezetét. A Bizottság tagjai vállalkoztak e szótár-tervezeteknek nyelvi szempontból való megbírálására.

Foglalkozott ezután a Bizottság Kovács János nyug. főiskolai tanárnak az *ë* hang (zárt *e*) terjesztésére vonatkozó javaslatával, a Magyar Szabványügyi Intézet kérelmével, Farkas Ferencnek a nyelvromlás elleni védekezésről írt beadványával, végül az időszerű kérdések megvitatása után a következő szóajánlásokat fogadta el:

additionalis export helyett *többkivitel*,
összkomfortos helyett *teljes kényelmű*,

antenna helyett *hullámfogó*,
trolleybusz helyett *sintelen*,
turista helyett *természetjáró*,
turistaság helyett *természetjárás*.

A Bizottság nov. 28-i ülésében az újabban beküldött numizmatikai műszótár-tervezet megbírálásáról gondoskodott, folyó ügyeket intézett el és a *grammofon* helyett a *hangláda* elnevezést fogadta el.

ÜZENETEK.

G. N. L.-nak. Jogosan furcsállja, hogy a magyar film-színházak szinte egytől-egyig idegen nevűek. Sajnos, ezen mi nem tudunk egy csapásra változtatni, mert a mozik keresztpapái nyilván üzleti számításból választják az előkelő idegen neveket, — abban a föltevésben, hogy az idegen cégeknek nagyobb a becsülete, vonzóbb a varázsa. A tünetek kezelésénél különben is fontosabbnak, előbbrevalónak, célravezetőbbnek tartjuk a betegség okainak megszüntetését s ezért tőlünk telhetőleg harcolunk a magyar szó jogáért és a magyar szellem egészségéért. — Nem vigasztaló szándék-ból, csak tájékoztatásul említjük meg, hogy a mozik többé-kevésbé világszerte egy húron pendülnek. Pl. a nyelvi tisztaságra annyira kényes finn fővárosban is fehér hollónak számít a nemzetköziségével hivalkodó *Astoria*, *Astra*, *Athena*, *Capitol*, *Edison*, *Gloria*, *Hesperia*, *Maxim*, *Merano*, *Orion*, *Pallas*, *Royal*, *Scala* és *Tivoli* mellett szerénykedő *Kaleva* és *Tähti*. Úgy látszik, a mozik nem csak filmet cse-reberélnek...

F. M.-nak. A *dáma* helyett ajánlatos a *hölggy*, *úrhölggy* szót használni, mert 1) a *dáma* fölösleges idegen, 2) a nép a kicsapongó, rosszhírű nőszemélyt jelöli vele. Sokan megcsóválják a fejüket, amikor egyes újságjaink „dámák autó-versenyé“-ről és egyéb közszerepléséről írnak.

J. E.-nek. Az *örökkéig* a Magyar Tájszótár tanúsága szerint a népnyelvben eléggé elterjedt alak, sőt a régiségből is van rá adat. Nyilván az *örök éltig* módosulata (vö. *mind éltig* > *mindéltig*), s *kk*-ja az azonos jelentésű *örökké* hatásával magyarázható.

P. P.-nak és K. M.-nak. Szóajánlásaik nem sikerültek, mert a magyar nyelvszokással ellenkezik az igetőből meg névszóból való szóalkotás. Míg ügyesebb magyarítást nem találunk, inkább megtűrjük az idegen *tennisz* — *tenniszezni*, *football* — *futballozni* és *rugby* (rögbi) — *rugbyzni* (rögbizni) elnevezéseket, mint az ajánlott *ütlabda* — *ütlabdázni*, *ruglabda* — *ruglabdázni*, *hordlabda* — *hordlabdázni* megoldást.

Ny. Ö.-nek. A *biceg* helyett nem írhatunk *bicceg*-et. Állításával ellentétben azt hiszem, hogy a különös írásban nem a kiejtés, hanem a *biccen* alak a ludas. Általában a hangutánzó és a hanggal festő igék gyakorító alakjában rövid, mozzanatos alakjában pedig hosszú a mássalhangzó: *csöpög: csöppen, nyikog: nyikkan, dobog: dobban, csurog: csurran, csörög: csörren, zörög: zörren* stb.

V. S.-nak. 1.) A bérkocsikban olvasható hirdetés („Podgyász után pótdíj nem fizetendő!”) bizony a helyesírással is hadilábon áll, meg a fogalmazása is gyarlócska. Adót, díjat valamiről, valamiért szoktunk fizetni — a fizetési meghagyás kézbesítése vagy a díjazandó szolgálat elvégzése után.

2.) A „fizesse elő lapunkat” szerkezet hibás; alkalmazsint a „fizessen elő lapunkra” és a „járassa lapunkat” összekeveredéséből keletkezett.

M. I.-nek. A *szótfogadó* összetétel nyelvtanilag éppolyan helyes volna, mint pl. a *jótálló, egyetértő, számmottevő*, de a nyelvhasználatban a *szófogadó, szófogadatlan* honosodott meg. A tárgy jelöletlenségén csak a logikába csimpaszkodó okoskodás akadhat fönn. Gondoljon csak a következő ugyancsak jelöletlen tárgyú tárgyas összetételekre: *egér-fogó, tűzoltó, jóakaró, jótevő, regényíró, húshagyó, mérgekeverő, állattenyésztő, kártyavető, jövődömondo, mindenható, hitoktató, mitévő, házörző, kéményseprő, tyúklopó, bálványimádó, vérszopó, lélekvesztő, zászlótartó* stb. — A nyelvben mindennél nagyobb úr a szokás!

K. E.-nek. Az asztal nem *gömbölyű*, hanem *kerek*. Ha gömbölyű, akkor nem asztal, hanem golyó vagy gömb.

N. K.-nak. Az „állandóan változik” ma még furesén hat: valami lehet állandó, tehát nem változik, és változhatik, tehát nem állandó. Bizonyára azt akarja mondani: folyton, folyvást, folytonosan, szüntelen, mindegyre stb. — Hasonló fából vaskarika ez is: „nagyon drágán vesztegetik”.

U. I.-nak. Nem értjük, miért ragaszkodik a *kiváló* (hosszú *i*-s) íráshoz. Azt valószínűleg elismeri, hogy az első szótagban a *ki*- igekötőhöz van szerencsénk, s azt sem tagadja, hogy a *ki*- igekötő egyébként mindig rövid magánhangzóval ejtődik és íródik. Az elragadtatás önfeledtségében nyújthatjuk az *i*-t, amennyire jónak látjuk, de a helyesírásban prózaibb elvekhez kell igazodnunk.

(Míg új érvekkel nem áll elő, részünkről meddőnek látók a további eszmecserét.)

A szerkesztésért Zsirai Miklós felelős, a kiadásért Gergely Pál.

Sylvester Irodalmi és Nyomdai R.-t. Budapest.

NYELVJAVÍTÁSOK.

(Első sorozat.)

Egyhangúlag elfogadta a M. T. Akadémiában 1932. dec. 13-án tartott sajtóértekezleten a budapesti napilapok képviselőlete.

1. Kerüljük a magyar szóval is könnyen és jól kifejezhető *idegen szavakat*; pl. *generáció* helyett írjuk: *nemzedék*, *tradíció* h.: *hagyomány*, *dominál* h.: *uralkodik*, *organikus* h.: *szerves*, *wermut* (*vermouth*) h.: *ürmös* stb.

2. *Bécs*-et írjunk, ne *Wien*-t.

Magyar szövegből kéri a *Wien*, a *wieni*. A francia nem mond le a maga *Vienne*-jéről, sem ezekről: *Londres*, *Rome*, *Venise*. A német is ragaszkodik ezekhez: *Rom*, *Venedig*, *Mailand*, *Genua*. Miért mondjunk le éppen mi szókincsünk régi elemeiről? Használjuk ezeket az ősi városneveinket: *Drezda*, *Lipcse*, *Boroszló*, *Tübinga*, *Nápoly*, *Velence*.

3. *Jön*—*megy* közt tartsuk meg az ellentétet.

A *jön* közelítő, a *megy* távolító értelmű. Nem helyes beszéd tehát, ha az utcán azt ígérjük valakinek: Holnap *eljövök* hozzád, hanem: *elmegyek* hozzád. A német mond ilyenkor is *kommen*-t.

4. *Hoz*—*visz* közt is tartsuk meg az ellentétet.

A *hoz* közelítő, a *visz* távolító értelmű. Nem helyes tehát, ha valakinek az utcán azt mondjuk: Holnap *elhozom* hozzád az új könyvem is, hanem: *elviszem* hozzád. A német mond ilyenkor is *bringen*-t.

5. A *-nál*, *-nél* rag használatában ne utánozzuk a német *bei*-t.

A német *bei* használatát majmolja az ilyen beszéd: A gyermek nevelésénél az a főszempont. — Helyesen: A gyermek nevelésében. — Sokszor a *-ban*, *-ben* rag, sokszor a *-kor* rag, sokszor a *közben* szó használható efféle esetekben. Valódi helyhatározó jelentésben, hasonlításakor természetesen helyes a *-nál*, *-nél*. (Kisséknél fogadás volt. Drágább az arany az ezüstnél.)

6. A *mellett* névutó használatában se utánozzuk a német *bei*-t.

Nem helyes tehát: 4% *mellett* nyújtunk kölcsönt. — Helyesen: 4 százalékra. — Jótállás *mellett* szállítjuk. — Helyesen: jótállással.

7. Az *után* használatában ne utánozzuk a német *nach*-ot.

A német *nach* is terjeszti gyökereit a magyar nyelvben: Utcaelnevezés színészek *után*, — helyesen: színészekről; Törekvés dicsőség *után*, — helyesen: dicsőségre.

8. Az *azt* használatával ne utánozzuk tárgyas igéink mellett a német *es*-t.

Fölösleges, sőt németes az *azt* odatétele ilyen esetekben: Mint *azt* sokan gondolják, mint *azt* az előttem szóló is kifejtette.

9. *Különféle* szavunkat ne szorítsuk ki a *különböző*-vel a német *verschieden* kedvéért.

A magyarnak két szava van, a német *verschieden*-re: *különféle* és *különböző*. Ez utóbbit magyarosan csak akkor használjuk, ha arra is gondolunk, hogy *mástól különböző*; egyébként a *különféle* a helyes szó. Tehát ne azt írjuk, hogy a minisztertanács *különböző* tárgyakkal foglalkozott, hanem: *különféle* tárgyakkal.

10. *Megtart* szavunkat ne szorítsuk ki a *betart*-tal a német *einhalten* kedvéért.

A magyar ember ezelőtt mindig *megtartotta* a szavát, *megtartotta* a határidőt, vagy nem tartotta *meg*. A *betart* ilyen értelemben csak 30–40 év óta harapódzott el.

11. A *támogat*, *megtámaszt*, *feltámaszt*, *megalapoz* szókat ne szorítsuk ki az *alátámaszt*-tal a német *unterstützen* kedvéért.

12. A *lebont*, *lecsökkent*, *leszerel* szókat ne szorítsuk ki a *leépít* szóval a német *abbauen* kedvéért.

A *leépít* fából vaskarika. A magyar csak *épít*, azaz éppé, egészzé tesz, legfőljebb *felépít*. Ami azonban egész, ami ép volt, annak a fogyasztása csak *bontás*, esetleg *csökkentés* lehet, de nem *leépítés*.

13. *Elkészni a vonatról*, *lekészni a vonatról*, *elszalasztani a vonatot* szólásainkat ne szorítsuk ki a *lekészni a vonatot* szólással német mintára (*den Zug versäumen*).

14. Kegyelem a *-lag*, *-leg* ragnak!

Most már minden *-lag*, *-leg*-et kerülnek, pedig jó ez a *rag* a maga helyén; nem kell kiirtani. *Valószínűen* mást is jelent, mint *valószínűleg*. Maradjon meg: *valószínűleg*, *állítólag*, *illetőleg*, *műlólag*, *futólag* stb; ellenben kerüljük e ragnak az *-i* képzővel való összekapcsolását, mert ez a német *-lich* végű szók utánzása: *levélileg*, *törvényileg*, *jegyzőkönyvileg*, *bíróilag* stb.